

चेतन भगत

रिव्होल्यूशन २०२०

प्रेम, भ्रष्टाचार आणि महत्त्वाकांक्षा याभोवती गुंफलेली कहाणी

**REVOLUTION
2020**

NOW IN
MARATHI

मराठी अनुवाद
सुप्रिया वकील

रिव्होल्यूशन २०२०

चेतन भगत यांच्या सर्वाधिक खपाच्या कादंबऱ्या - फाईव्ह पॉईंट समवन (२००४), वन नाईट अँट द कॉल सेंटर (२००५), द ३ मिस्टेक्स ऑफ माय लाईफ (२००८) आणि '२ स्टेटस् : द स्टोरी ऑफ माय मॅरेज (२००९).

चेतन भगत यांच्या पुस्तकांना प्रचंड लोकप्रियता लाभली असून, त्यांच्या कादंबऱ्यांवर बॉलीवूडमध्येही चित्रपट झाले आहेत, होत आहेत. 'द न्यूयॉर्क टाइम्स' नं 'भारतीय इतिहासातील, इंग्रजी भाषेतील कादंबरीकारांमधील सर्वाधिक खपाचा लेखक' असा त्यांचा गौरव केला आहे. 'टाईम' मासिकाने 'जगातील १०० सर्वात प्रभावशाली व्यक्तींमध्ये त्यांची गणना केली आहे, तर अमेरिकेतील 'फास्ट कंपनी' नं 'बिझनेस मधील १०० सर्वाधिक सर्जनशील व्यक्तीं' मध्ये त्यांचा समावेश केला आहे.

चेतन भगत आघाडीच्या इंग्रजी व हिंदी वृत्तपत्रांत तरुणाई व राष्ट्रीय विकासाच्या मुद्यांवर लेखन करतात. त्याचबरोबर ते 'मोटिव्हेशनल स्पीकर' ही आहेत.

२००९ साली त्यांनी आंतरराष्ट्रीय इन्व्हेस्टमेंट बँकींग मधील करिअर सोडून, पूर्ण वेळ लेखनाला व देशात परिवर्तन घडवण्याच्या कार्याला वाहून घेण्याचा निर्णय घेतला. सध्या ते मुंबईत राहतात. पत्नी - अनुषा (आयआयएम, अहमदाबाद मधील त्यांची वर्गमैत्रीण) आणि श्याम व ईशान ही जुळी मुलं असं त्यांचं चौकोनी कुटुंब आहे.

त्यांच्याविषयी अधिक जाणून घेण्यासाठी वा संपर्कासाठी :

www.chetanbhagat.com किंवा e-mail: info@chetanbhagat.com

मान्यवरांचे अभिप्राय

बरेच लेखक मनातले भाव किंवा त्यांची विशिष्ट मतं यशस्वीपणे कागदावर उतरवत असतात. चेतन भगत यांच्या पुस्तकांत या दोन्ही गोष्टी आणि त्याहूनही खूप काही असतं.

- ए. आर. रहमान
(‘टाईम’ ने चेतन भगत यांचा ‘जगातील १०० सर्वात प्रभावशाली व्यक्तीं’ मध्ये समावेश केल्यानंतर ‘टाईम’ मासिकात)

भारतातील उगवत्या उद्योजक वर्गाचा आवाज.

- फास्ट कंपनीच्या मासिकात.
(जागतिक स्तरावर ‘बिझनेस’ मधील १०० सर्वाधिक सर्जनशील व्यक्ती’ म्हणून चेतन भगत यांचा समावेश करताना)

भारतीय पेपरबॅक सम्राट

- द गार्डियन

भारतीय इतिहासातील, इंग्रजी भाषेतील कादंबरीकारांमधील सर्वाधिक खपाचा लेखक

- द न्यूयॉर्क टाइम्स

भारतीय प्रकाशन क्षेत्रातील रॉकस्टार

- द टाइम्स ऑफ इंडिया

भगत यांनी भारतातील तरुण वाचकांच्या हृदयाची तार छेडून, त्यांच्या मनात पूज्य स्थान मिळवले आहे.

- इटरनॅशनल हेराल्ड ट्रिब्यून

रिहोल्यूशन २०२०

प्रेम, भ्रष्टाचार, महत्त्वाकांक्षा यांभोवती गुंफलेली कहाणी

मूळ इंग्रजी लेखक : चेतन भगत

मराठी अनुवाद : सुप्रिया वकील

 publishing

Text copyright © 2016 by Chetan Bhagat

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, or stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without express written permission of the publisher.

Published by Amazon Publishing, Seattle

www.apub.com

Amazon, the Amazon logo, and Amazon Publishing are trademarks of Amazon.com, Inc., or its affiliates.

eISBN: 9781503945920

माझी आई
वाराणसी
पवित्र नदी
आणि
भारतीय विद्यार्थ्याला

आभार :

माझ्या वाचकांनी माझ्यावर भरभरून प्रेम केलं आहे आणि मला पाठबळ दिलं आहे, त्याबद्दल त्यांचे आभार.
माझी काळजी वाहणार्या परमेश्वराचे आभार.
माझ्या पुस्तकांचे पहिले वाचक व संपादक शायनी अँटनी यांचे आभार. अनुभा बंग यांनी या पुस्तक लेखनाच्या सर्व टप्प्यांवर केलेल्या सूचनांबद्दल त्यांचे आभार.
नूतन बेंद्रे, निहारिका खन्ना, मिशेल परेरा, प्रतिक धवन, झितीन धवन व अनुराग आनंद यांनी हस्तलिखितावर केलेल्या सुंदर भाष्याबद्दल त्यांचे आभार.
सौरभ रूंगटा व किशोर शर्मा यांनी संशोधनकार्यात केलेल्या मदतीबद्दल त्यांचे आभार.
वाराणसीच्या विलक्षण....विलक्षण लोकांचे आभार.
मला प्रवासादरम्यान व संवादातून भेटलेल्या सर्व लोकांचे आभार. त्यांच्यामुळं मला माझा देश अधिक चांगला समजून घेता आला.
माझी आई रेखा, पत्नी अनुषा आणि भाऊ केतन यांचे आभार....
माझ्या आयुष्यात असल्याबद्दल.
माझी मुलं ईशान व श्याम मी जेव्हा 'गमते उदास' अशा मनःस्थितीत असतो तेव्हा मला "इट्स ओके, डॅडी" असं सांगत असतात, त्यांचे आभार.
ट्विटर व फेसबुकवरच्या माझ्या विस्तारलेल्या कुटुंबाचे आभार.
माझ्या प्रकाशकांचे आभार.
माझ्या कथांना चित्रपटरूप देणार्या चित्रपट निर्मात्यांचे आभार.
आणि प्रिय वाचकहो, पुन्हा एकदा तुमचे आभार....आमूलाग्र बदल घडण्याची इच्छा असल्याबद्दल.

प्रस्तावना

“आणि मला आशा आहे की, फक्त तुम्हीच नव्हे तर संपूर्ण देश ते स्फुल्लिंग जिवंत ठेवेल. मी अब्जावधी स्फुल्लिंगांच्या भूमीतून आलो आहे जे सांगणं फार सुखद वाटतं. धन्यवाद!” वाराणसीच्या टिळक हॉलमध्ये मी माझ्या प्रेरणादायी व्याख्यानाचा समारोप करताना म्हणालो.

टाळ्या आणि शिड्यांनी मला तिथून निघण्याची सूचना दिली. सुरक्षा स्वयंसेवकांनी माझ्याभोवती कडं केलं आणि लवकरच मी व्यवस्थित हॉलबाहेर आलो.

“सर, थँक यू सो मच”, मागून आवाज आला.

मी मागं वळून पाहिलं. समोर माझे यजमान उभे होते.

“मिस्टर मिश्रा, मी तुम्हालाच शोधत होतो,” मी म्हणालो.

“प्लीज, मला गोपाल म्हणा”, ते म्हणाले,

“कार तिथं उभी केली आहे.”

मग मी गंगाटेक कॉलेजच्या त्या तरुण संचालकासोबत चालू लागलो. त्याचं नाव होतं गोपाल मिश्रा. त्याच्या काळ्या मर्सिडीसमधून आम्ही गजबजलेल्या विद्यापीठ रोडवरून सुळकनू निघालो.

“तुम्ही देवळं आणि घाट पाहिलेत ना?” गोपालनं विचारलं,

“नाहीतरी वाराणसीत तेवढंच तर आहे.”

“हो, मी विश्वनाथ मंदिरात आणि दशाश्वमेध घाटावर गेलो होतो, पहाटे पाच वाजता. मला हे शहर खूप आवडतं”, मी म्हणालो.

“अरे वा! तुम्हाला वाराणसीतलं सर्वात जास्त काय आवडलं?”

“आरती”, मी म्हणालो.

“काय?” गोपाळच्या चेहऱ्यावर आश्चर्य होतं.

“घाटांवरची सकाळची आरती. पहाटेच्या वेळी इतके दिवे पाण्यावर तरंगतायत.... हे दृष्य मी पहिल्यांदाच पाहिलं. किती नयनरम्य.... आऊट ऑफ धिस वर्ल्ड!”

गोपाळच्या कपाळावर आठ्या उमटल्या.

“काय झालं?” मी विचारलं, “वाराणसीतली आरती सुंदर नसते?”

“हो...हो, असते ना...नाही, तसं नाही,” तो म्हणाला, पण जास्त काही बोलला नाही.

“तू मला रामदा हॉटेलवर सोडशील?” मी विचारलं.

“तुमची फ्लाईट उद्या सकाळी आहे. रात्री तुम्ही आमच्याकडं जेवायला या ना,” गोपाल म्हणाला.

“औपचारिकता कशाला....” मी बोलू लागलो.

“तुम्ही आलंच पाहिजे. आपण एकत्र ट्रिंक घ्यायचंय. माझ्याकडं जगातली सगळ्यात उंची विहस्की आहे”, तो म्हणाला.

मी मान डोलावून हसलो.

“थँक्स, गोपाल, पण मी फारसं पीत नाही.”

“चेतन सर, एक ट्रिंक? मी लोकांना सांगू शकेन की, मी ‘द’ चेतन भगत यांच्यासोबत ट्रिंक घेतलयं म्हणून....” मी हसलो.

“त्यात फुशारकी मारण्यासारखं काही नाहीये. तरीही, तुझी इच्छा असेल तर तसं सांग. त्यासाठी तू माझ्यासोबत खरोखर ट्रिंक घ्यायची गरज नाहीये.”

“नाही, तसं नाही सर मला खरंच तुमच्यासोबत ट्रिंक घ्यायचं आहे.” मी त्याच्या डोळ्यात भावुकता पाहिली. त्यानं गेल्या सहा महिन्यांत मला वीस आमंत्रणं पाठवली होती...अखेर मी ते स्वीकारेपर्यंत. आणि तो चिकाटी सोडणार नाही हे माझ्या लक्षांत आलं होतं.

“ओके, वन ट्रिंक!” आपल्याला नंतर पश्चात्ताप करावा लागणार नाही अशी मनोमन आशा करत मी होकार दिला.

“एक्सलन्ट!”, गोपाल म्हणाला.

मग आम्ही गंगाटेकच्या दिशेन निघालो. ते लखनौ हायवेवर होतं. शहरापासून दहा किलोमीटरवर. तिथं पोहोचताच कॅम्पसची द्वारं उघडत सुरक्षारक्षकांनी सलाम ठोकले. एका करव्या रंगाच्या बंगल्याजवळ कार थांबली. त्या बंगल्याचा बाहेरचा भाग दगडी होता, कॉलेजच्या मुख्य इमारतीशी व हॉस्टलच्या इमारतींच्या रंगाशी मिळताजुळता.

आम्ही तळमजल्यावरच्या दिवाणखान्यात बसलो. दिवाणखान्यातून बाहेरची बॅडमिंटन कोर्टच्या आकाराची हिरवळ दिसत होती.

“घर छान आहे”, मी म्हणालो. गुबगुबीत सोफ्याला तपकिरी मखमली आच्छादन होतं. बंगल्याचं छत ‘एक्स्ट्रॉ-हाय’ असल्याचं माझ्या नजरेनं टिपलं.

“थँक्स. याचं डिझाईन मी स्वतः केलं आहे. कॉन्ट्रॅक्टरनं बांधकाम करून दिलं आहे, पण सगळ्या गोष्टींवर मी देखरेख ठेवली होती”, गोपाल म्हणाला.

तो दिवाणखान्याच्या दुसऱ्या टोकाला असलेल्या बार काउन्टरच्या दिशेन जात म्हणाला,

“हा इंजिनिअरिंग कॉलेजच्या डायरेक्टरचा बंगला आहे. तुम्ही तुमच्या मित्रांसमवेत एकदा इथं घुसला होता, होय ना?”

“तुला कसं कळलं?” मी विचारलं.

“सगळ्यांना माहीत आहे. आम्ही पुस्तक वाचलं आहे. सिनेमा पाहिला आहे.”

त्यावर आम्ही दोघांही हसलो. त्यानं ग्लासमध्ये सडळ हस्ते व्हिस्की ओतली आणि तो क्रिस्टल ग्लास मला दिला. “थँक यू.”

“सिंगल माल्ट, ट्वेल्व्ह इअर्स ओल्ड”, तो म्हणाला.

“हा डायरेक्टरचा बंगला आहे, पण तुला मुलगी नाहीये”, मी म्हणालो,

“तुझं तर लग्नही झालेलं नाहीये. मी पाहिलेल्यातला तू सर्वात तरुण डायरेक्टर आहेस.”

तो हसला.

“तुझं वय काय?” मला कुतूहल होतं.

“सव्वीस”, गोपाल म्हणाला. त्याच्या स्वरात अभिमानाची छटा डोकावत होती.

“सर्वात तरुणच नव्हे तर तुम्ही पाहिलेल्यातला सर्वात अशिक्षित डायरेक्टरसुद्धा.”

“अशिक्षित?”

“मी कधीही कॉलेजला गेलेलो नाही.”

“क्वाय?” मी माझ्या ग्लासमधला बर्फ ढवळत, त्या ड्रिंकची ‘ताकद’ किती आहे याचा विचार करता करता विचारलं.

“वेल, मी पत्रद्वारे पदवीची गंमत केली आहे.”

“अरे वा!” मी म्हणालो, “असं इतकं मोठं कॉलेज सुरू करणं ही गंमत नाही.”

“चेतनजी, सगळ्या बॅचेस मिळून आत्ता सोळाशे मुलं आहेत. प्रत्येक विद्यार्थी वर्षाला एक लाख रुपये देतो. आमची याआधीच सोळा कोटी रुपयांची उलाढाल आहे. आणि आज तुम्ही एमबीए प्रशिक्षणाचंही उद्घाटन केलं आहे. हा आणखी नवा बिझनेस आहे.”

मी व्हिस्कीचा हलकासा घोट घेतला. ती ‘स्मूथ’ व्हिस्की माझा घसा जाळत आत उतरली.

“तुझ्याकडं बिअर आहे? किंवा वाईन?” मी घसा साफ करत विचारलं.

गोपालचा चेहरा पडला. मी त्याच्या बिझनेसच्या भारदस्त आकडेवारीकडं दुर्लक्ष केलं होतंच, शिवाय मी त्याची व्हिस्कीही नाकारली होती.

“चांगली नाहीये?” त्यानं विचारलं.

“ग्लेन्फिडिच आहे, चार हजार रुपये किंमत आहे एका बाटलीची. मी ब्लू लेबल देऊ का? ती दहा हजार रुपयांना एक बाटली मिळते.”

इथं किंमत हा प्रश्न नाहीये असं मला त्याला सांगायचं होतं, पण मी काहीच बोललो नाही.

“मी व्हिस्की घेत नाही. मला ती फार स्ट्रॉन्ग वाटते”, मी म्हणालो. गोपाल हसला.

“आयुष्य भरभरून जगा. फाईन व्हिस्की घ्यायला सुरुवात करा. तुमची टेस्ट डेव्हलप होईल.”

विह्स्कीचा आणखी एक हलकासा घोट घेताच मी शहारलो. त्यानं स्मित करत माझ्या ड्रिंकमध्ये आणखी पाणी ओतलं. त्यामुळं स्कॉचची वाट लागली, पण माझा मानसिक तोल सांभाळला गेला.

“आयुष्य मजेत घालवलं पाहिजे. माझ्याकडं पाहा, या वर्षी मी चार कोटी रुपये मिळवीन. पण जर मी त्याचा आनंदच उपभोगला नाही तर त्यात काय अर्थ आहे?”

जगाच्या बहुतेकशा प्रदेशांमध्ये, तुमच्या मिळकतीबद्दल बोलणं निषिद्ध मानलं जातं, पण भारतात आपल्या मिळकतीचे आकडे आपली रास सांगावी तसे सांगितले जातात, विशेषतः तुमच्यापाशी बक्कळ पैसा असेल तर मग नक्कीच!

त्याचा हा प्रश्न मला असण्यापेक्षा स्वतः लाच असावा असं वाटत होतं. त्याचे गडद डोळे माझा आरपार वेध घेत होते. त्यांना अवधान हवं होतं. बाकी तो गव्हाळ रंगाचा, पाच फूट सात इंच इतक्या सर्वसाधारण उंचीचा, कडेला भांग पाडलेला....सर्वसामान्य तरुण होता.

“हो, अर्थातच. माणसानं भरभरून आनंद....”, माझं बोलणं तोडत तो म्हणाला.

“मी पुढच्या वर्षी पाच कोटी रुपये मिळवीन.”

माझ्या लक्षात आलं की, माझ्याकडून यथोचित आ वासला गेल्याखेरीज तो त्याच्या पगाराचे अंदाज सांगतच राहणार.

“पाच कोटी!” मी उंच स्वरात खोटं खोटं आश्चर्य आणून उद्गारलो.

गोपाल रूंद हसला. बहुधा त्यानं “बेबी, इट धिस, फॉर आय हॅव मेड इट” हे टी-शर्ट वरचं घोषवाक्य निवडलं असतं.

“विश्वास बसणार नाही असं आहे हे”, हा विषय कसा बदलावा याचा विचार करत मी पुटपुटलो.

तितक्यात माझं लक्ष जिन्याकडं गेलं.

“वर काय आहे?” मी विचारलं.

“बेडरूमस आणि टेरेस. चला, दाखवतो तुम्हाला.”

आम्ही वरच्या मजल्यावर गेलो. तिथं आरामदायी किंग-साईज बेड असलेल्या खोलीजवळून टेरेसवर जाऊन मी खाली नजर टाकली.

“ही सगळी पडीक जमीन होती. माझ्या आजोबांची पूर्वीची शेतजमीन”, गोपाल म्हणाला.

“दहा एकर आहे?” मी अंदाज बांधला.

“पंधरा एकर आहे. आमची आणखी पंधरा एकर जमीन होती, पण बांधकामासाठी पैसे जमवायला ती जमीन विकली.”

त्यानं फ्लडलाईटनं उजळलेल्या कॅम्पसच्या पूर्वेकडच्या भिंतीच्या बाजूला दिव्यांची छोटी रांग दाखवत सांगितलं,

“तो बघा, त्या बाजूला मॉल उभा राहतोय.”

“भारतातल्या प्रत्येक शहरात आता मॉल्स उभे राहत आहेत”, मी म्हणालो.

“इंडिया शायनिंग, चेतनजी”, तो माझ्या ग्लासला ग्लास भिडवत म्हणाला.

गोपाल माझ्या पाचपट वेगानं पीत होता. माझा एकच प्याला संपायच्या आत त्यानं पाचवा ग्लास भरला होता.

“तुम्ही बिग-सिटी टाईप्स. स्टार्इल म्हणून पीता”, मी माझा ग्लास पुन्हा भरण्यास नकार देताच तो चिडवत म्हणाला.

“मी फार पीत नाही, खरंच”, मी म्हणालो.

मी घड्याळ पाहिलं. रात्रीचे दहा वाजले होते.

“तुम्ही रात्रीचं जेवण किती वाजता घेता?” त्यानं प्रश्न केला.

“ते तुमच्या हातात आहे”, त्यानं आता लगेच जेवायचं ठरवावं असं मला वाटत असूनही मी म्हणालो.

“इतकी घाई काय आहे? दोन माणसं...एक सुशिक्षित, एक अशिक्षित.... मजेत वेळ घालवत आहेत”, असं म्हणून गोपालनं ग्लास हवेत उंचावला.

मी सौजन्य म्हणून मान डोलावली. माझ्या पोटात कावळे कोकलत होते. मग आम्ही खालच्या मजल्यावर येऊन पुन्हा दिवाणखान्यात स्थानापन्न झालो.

“तुम्ही खरंच त्या प्रोफेसरच्या मुलीच्या घरी गेला होता?” गोपालनं विचारलं.

मी हसलो.

“प्रेमापायी असला वेडपटपणा होत असतो.”

त्यावर गोपाल मोठ्यानं हसला. त्यानं एका दमात ग्लास रिकामा केला आणि एव्हाना अर्धी रिकामी झालेली बाटली आढून त्यानं सहावा ग्लास भरला.

“प्रेम? वेडपटपणा वगैरे तर दूरच. प्रेम तुमची वाट लावतं वाट”, गोपाल म्हणाला.

“फार कडवटपणे बोलतोयस”, मी म्हणालो.

“अजूनपर्यंत मैसेस डायरेक्टर न येण्याचं हेच कारण आहे का?”

ग्लासमध्ये व्हिस्की ओतताना गोपालचे हात थरथरले. आपण त्याला आणखी पिण्यापासून रोखावं का, मला वाटत होतं.

“मैसेस डायरेक्टर!” गोपालच्या चेहऱ्यावर मंद स्मित पसरलं.

त्यानं व्हिस्कीची बाटली घट्ट धरली.

“सावकाश, गोपाल, तू गटागटा पितोयस. हे धोक्याचं आहे.”

गोपालनं कॉफी टेबलवर धडाकूकन बाटली ठेवली.

“का धोक्याचं आहे? कोण सालं रडणार आहे माझ्यामागं? मी जगणार असलो तर मला आनंद उपभोगायचा आहे. आणि मरणार असलो तर कुणाला पर्वा आहे?

“तुझ्या आईवडिलांना?”

गोपालनं नकारार्थी मान हलवली.

“मित्रांना?”

“यशस्वी लोकांना मित्र नसतात”, गोपालचा स्वर ठाम होता,

“बरोबर आहे ना?”

त्याचं श्रीमंती घर एकदम थंडगार आणि तुटून दूर गेलेलं वाटलं.

मी ती व्हिस्कीची बाटली उचलली आणि पुन्हा बारमध्ये नेऊन ठेवली.

“निराशावाद...अं?” मी म्हणालो, “तुझं इतकं छान चाललेलं असताना....आश्चर्य आहे.”

“काय छान, चेतनजी?” गोपाल म्हणाला.

एव्हाना त्याला पूर्ण चढली होती आणि त्यामुळं तो पूर्णतः प्रामाणिकपणे बोलणार असं गृहीत धरायला हरकत नव्हती.

त्यानं महाकाय टीव्ही, स्टिरिओ सिस्टिम आणि आमच्या पायाखालच्या रेशमी गालिच्याकडं एकापाठोपाठ एक निर्देश केला.

“या सऱ्याचा अर्थ काय होतो? मी जगलो आहे ते.... विथ नर्थिंग....”

आमच्या संभाषणाला गंभीर वळण लागलं होतं. मी त्याचं उदासवाणेपण दूर करून, त्याला प्रसन्न वाटावं यासाठी त्याच्या पाठीवर थोपटलं.

“तू पुस्तकात माझ्या गर्लफ्रेंडबद्दल वाचलंस तर? तुझं काय? तुझी कधी होती का कुणी?

त्यावर त्यानं काहीच प्रतिक्रिया दिली नाही, पण तो अतिशय अस्वस्थ दिसत होता. त्यानं हातातला ग्लास कॉफी टेबलवर ठेवला.

चीड आणणारा विषय....हे माझ्या फार उशीरा लक्षात आलं.

त्याला डुचमळू लागलं होतं.

“तू ठीक आहेस ना?” मी विचारलं.

तो रेस्टरूमच्या दिशेनं धावला. त्याला भडाभड उलटी झाल्याचे आवाज माझ्या कानावर पडत होतं. मी वेळ घालवण्यासाठी शेल्फवर नजर टाकली. तिथं गंगाटेकमधल्या नव्या गोष्टी फ्रेम करून लावलेल्या होत्या, चषक होते, कॉलेजला भेट दिलेल्यांचे गोपाल समवेतचे फोटो होते. लवकरच आपलासुद्धा फोटो इथं येईल....माझ्या मनात आलं.

वीस मिनिटं झाली तरी गोपाल परत आला नाही, तेव्हा मी कामवालीला हाक मारली. तिनं मला बाथरूमजवळ नेलं. मी दारावर टकटक केली. आतून काहीच उत्तर आलं नाही. मग मी दार धडाधडा वाजवलं....तरी काहीच प्रतिसाद आला नाही.

“आपल्याला दार फोडावं लागणार असं दिसतंय”, कामवाली म्हणाली.

माझ्या मनात आलं....कॉलेज ऑरिएन्टेशन प्रोग्रॅमचा प्रमुख पाहुणा म्हणून आलेला मी वाराणसीतल्या स्वच्छतागृहांचे दरवाजे बळानं उघडण्याच्या कार्यात कसा काय सहभागी झालो? .....

हॉस्पिटलच्या बेडवरच्या चादरीची खुसफूस कानावर पडताच, मी डूलकीतून जागा झालो. बेडजवळच्या घड्याळात पहाटेचे तीन वाजले होते. मी बेशुद्धावस्थेतल्या गोपालला वाराणसीतल्या लंका भागात असलेल्या 'हेरिटेज हॉस्पिटल' मध्ये आणलं होतं.

आता गोपाल बेडवर उठून बसला होता, कान आणि कपाळ या दरम्यानचा भाग चोळत होता.

त्याच्या हॅन्गओव्हरनं मला माझ्या कॉलेजच्या दिवसांची आठवण करून दिली. फक्त, इथं विद्यार्थ्याला नव्हे तर डायरेक्टरलाच 'जास्त' झाली होती.

“तुम्ही रात्रभर इथं होता?” त्यानं आश्चर्यानं विचारलं.

“मी माझ्या यजमानांना.....”

“आय अॅम सॉरी. मी जरा जास्तच घेतली”, गोपाल शरमून हसला.

“तू ठीक आहेस?”

“हो, मी छान आहे.”

“नाही, आत्ताचं विचारत नाहीये. तुझं एकूण ठीक चाललं आहे ना?”

त्यानं नजर दुसरीकडं वळवली आणि ती विरुद्ध दिशेच्या भिंतीवर खिळवली.

“गोपाल, कसं चाललयं तुझं?” मी मृदुपणे विचारलं.

त्यावर त्यानं काहीच उत्तर दिलं नाही.

मग मी मिनीटभरानं उठलो.

“मला निघायला हवं, फ्लाइंटच्या आधी थोडी झोप मिळेल”, मी दरवाजाच्या दिशेनं निघालो.

“चेतनजी, मी तुम्हाला चांगला माणूस वाटतो का हो?” त्यानं विचारलं.

मी मागं वळून पाहिलं.

“मी चांगला आहे?” त्यानं पुन्हा विचारलं.

मी खांदे उडवले.

“गोपाल, आपली ओळख नाही. पण तू व्याख्यानाचं उत्तम आयोजन केलंस. माझं छान अगत्य केलंस. तू चांगला वाटलास”, मी म्हणालो.

“तुम्हाला असं वाटतं?”

“तू बरंच काही मिळवलं आहेस. टेक इट इझी. अगदी महागड्या व्हिस्किसुद्धा अपायकारक ठरू शकतात.”

त्यानं किंचितसं हसून जराशी मान डोलावली.

“मी कमी प्रमाणात घेत जाईन,” तो म्हणाला, “आणखी काही?”

“तू तरूण आहेस. प्रेमापायी इतक्यात सगळं सोडून देऊ नकोस”, मी घड्याळात पाहात म्हणालो.

“मला खरंच निघायला हवं. सकाळच्या आरतीची वेळ होतच आलीय.”

“तिचं नाव तेच आहे”, तो म्हणाला.

मला तिथं अजिबात थांबायचं नव्हतं, पण माझा पाय अडकलाच.

“काय नाव म्हणालास? कुणाचं नाव?” मी विचारलं .....आपल्याला काय करायचं आहे, आपण लवकर इथून निघायला पाहिजे, या गोष्टीची मी स्वतःला आठवण करून देत होतो, तरीसुद्धा मी विचारलंच.

“आरती”, तो म्हणाला.

“कोण आरती? तुझी आवडती कुणी?” मी तर्क लढवला.

“आवडती हा शब्द पुरेसा नाही, चेतनजी.”

“तुझं तिच्यावर प्रेम होतं?” मी स्मित करत विचारलं.

“वाराणसीतला प्रत्येक साधू आणि धर्मगुरू डोळ्यापुढं आणा. त्या सगळ्यांची भक्ती एकत्र केली तर, त्यापेक्षाही जास्त प्रेम मी तिच्यावर केल आहे.”

मी या दोन भिन्न गोष्टींचा मेळ घालायचा प्रयत्न केला. मला झोपेची गरज होती, पण औत्सुक्यानं त्यावर मात केली आणि मी आणखी एक प्रश्न केलाच.

“तिचंही तुझ्यावर प्रेम होतं?”

त्यानं काही वेळ या प्रश्नावर चिंतन केलं आणि म्हणाला, “तिचं माझ्यावर फक्त प्रेमच नव्हतं, ती माझी स्वामिनी होती.”

मी या पायावरून त्या पायावर झालो. माझ्यासमोर अजून आख्खा दिवस होता. रात्रभर झोप न मिळणं काही बरं नव्हतं. तरीही माझ्या तोंडून निसटलंच,

“मग काय झालं? ....आरती आणि तुझ्यात?”

गोपाल हसला.

“चेतनजी, ही मुलाखत नाही. एकतर तुम्ही बसा आणि या मूर्ख माणसाची सगळी कहाणी तरी ऐका नाहीतर, निघून तरी जा. हे तुम्ही ठरवायचं आहे.”

त्याचे काळेशार डोळे माझ्या डोळ्यांत पाहात होते. त्या तरूण डायरेक्टरबद्दल का कोण जाणे पण माझ्या मनात कुतूहल निर्माण झालं होतं. त्याची विलक्षण कर्तबगारी, त्याचा चढेलपणा, त्याचा व्यथित स्वर किंवा हे विलक्षण धार्मिक शहर..... यामुळं मला त्याच्याबद्दल अधिक जाणून घ्यावं असं वाटू लागलं.

मी दीर्घ उसासा सोडला. त्यानं जवळच्या खुर्चीकडं खूण केली.

“ओके, सांग मला तुझी कहाणी”, असं म्हणून मी खुर्चीत बसलो.

“आणखी एक ट्रिंक घेणार?” गोपालनं विचारलं.

मी त्याच्याकडं तीक्ष्ण नजर टाकली. तो हसला.

“म्हणजे, चहा...असं म्हणायचंय मला”, तो म्हणाला.

आम्ही गरमागरम मसाला चहा आणि ग्लुकोजची बिस्किटं मागवली; गप्पांसाठी यापेक्षा चांगली सोबत दुसरी नसते.

“कुठून सुरुवात करू?” गोपालनं विचारलं.

“आपण आरतीपासूनच सुरुवात करूया. तुझी अशी अवस्था करण्या मुलीपासूनच.”

“आरती? आम्ही पहिल्यांदा भेटलो त्याच दिवशी मी तिच्यामुळं अडचणीत आलो होतो”, गोपाल म्हणाला.

मी चहात बिस्किट बुडवत त्याची कहाणी ऐकू लागलो.

अनुक्रमणिका

१

२

सात वर्षानंतर

३

४

५

कोटा

६

७

८

९

१०

११

वाराणसी

१२

१३

१४

१५

१६

१७

वाराणसी तीन वर्षांनी....

१८

१९

२०

२१

२२

२३

२४

२५

२६

२७

२८

२९

३०

३१

३२

३३

३४

३५

३६

३७

३८

३९

४०

४१

४२

समारोप

“आळशी आईबाप, पुन्हा लोणी-ब्रेड,” मी कुरकुरत निळा प्लॅस्टिकचा डबा बंद केला. मी दुसऱ्या ओळीत होतो. तिथून राघव आणि मी पुढच्या बाकावर गेलो.

“जाऊ दे, गोपाल कुठल्याही क्षणी तास सुरू होईल,” राघव म्हणाला.

“११ ५५....”

मी पूरी-आलू आणलंय, ते आपण दोघं मिळून खाऊ. इतरांच्या डब्यातलं चोरून खाणं चूकीचं आहे.”

मी गोल, छोट्या डब्याशी झटापट करत म्हणालो, “हा उघडायचा कसा?” त्या हटवादी डब्याचं स्टीलचं पातळ झाकण उघडण्यासाठी आवश्यक असणारी धारदार नखं आमच्यापाशी नव्हती. आमच्या आठवडी डबा-धाडीसाठी आम्ही सकाळची असेम्ब्ली चुकवली होती. राष्ट्रगीत सुरू व्हायला अजून दहा मिनिटं होती. तेवढाच वेळ आमच्याजवळ होता. त्यानंतर पाचवी क चा वर्ग परत येणार होता. एवढ्या वेळात आम्हाला डबे शोधणं, त्यातलं खाणं आणि डबे पुन्हा जागच्याजागी ठेवणं हे काम उरकायचं होतं.

“लोणचं आणि पराठे आहेत”, राघव डबा उघडून म्हणाला, “तुला पाहिजे?”

“जाऊ दे”, असं म्हणत मी तो स्टीलचा डबा पुन्हा त्या मुलाच्या दप्तरात ठेवला. माझी नजर एकामागोमाग एक दप्तरांचा वेध घेत होती.

“ही बघ”, पहिल्या ओळीतल्या एका गुलाबी, इम्पोर्टेड रकसॅककडं निर्देश करत मी म्हणालो, “ही बॅग महागडी दिसतीय. तिला नक्कीच छान खायला मिळत असणार. ये.”

आम्ही त्या ‘लक्ष्य’ जागेकडं धावलो. मी ती बाबी बॅग घेतली, बॅगच्या पुढच्या बाजूच्या पहिल्या कप्प्याची चेन उघडली. त्यात चकचकीत लाल रंगाचा आयताकृती डबा होता. डब्याच्या झाकणावर चमच्यासाठी खास कप्पा होता.

“फॅन्सी बॉक्स!” मी क्लिककन् झाकण उघडत म्हणालो.

डब्यात इडल्या होत्या, छोट्याशा डबीत चटणी होती आणि चॉकलेट केकचा मोठा तुकडा होता. आम्हाला जॅकपॉटच लागला होता.

“मला फक्त केक हवाय”, मी केकची मोठी स्लाईस उचलत म्हणालो.

“सगळंच्या सगळं नको घेऊं. हे बरं नव्हे”, राघव म्हणाला.

“मी जर थोडंसं खाल्लं तर तिला कळेल”, मी कपाळावर आठ्या पाडत म्हणालो.

“त्याचे दोन तुकडे कर. एक घे, एक ठेव”, राघव म्हणाला.

“कशानं करू?”

“पट्टीनं कर”, त्यानं मार्ग सुचवला.

मी माझ्या जागेवर जाऊन पट्टी आणली आणि पट्टीनं केकचे दोन मस्त भाग केले.

“ठीक आहे?” मी म्हणालो, “आता खूप?”

“हा केक तिचा आहे”, राघवनं खांदे उडवले.

“पण तू माझा मित्र आहेस”, मी म्हणालो.

मी त्याला केकचा एक घास देऊ केला, पण त्यानं तो घेतला नाही. माझा घरी नाश्ता झाला नव्हता त्यामुळं मी बकाबका केक खाऊ लागलो. माझी बोटं त्यावरच्या आयसिंगनं लडबडली होती.

“तू डबा का आणत नाहीस?” राघवनं विचारलं.

मी तोंडात केक कोंबलेल्या अवस्थेतच बोललो, “म्हणजे बाबांना आणखी जादा काम. आधीच त्यांना दुपारचा आणि रात्रीचा स्वयंपाक करावा लागतो.”

“मग?”

“मला भूक लागत नाही असं मी त्यांना सांगतो.”

माझे वडील सरकारी शाळेत शिकवायचे. ते घरातून सहा वाजताच बाहेर पडत असत, माझ्याही आधी.

मी बोटान्वरच चॉकलेट क्रीम चाटून खाल्लं.

राष्ट्रगीत कानावर पडत होतं.

“मी तुझ्यासाठी डबा आणू शकतो”, राघव म्हणाला.

त्यानं मला राष्ट्रगीतासाठी त्याच्या बरोबर उभं राहायला लावलं.

“जाऊ दे, तुझी आई बोरिंग स्टफ बनवते. रोज पुर्या...” मी म्हणालो.

तितक्यात मुलं वर्गाच्या दिशेनं येत असल्याचे आवाज कानावर पडले. मी राहिलेला केक तोंडात कोंबला.

“आवर, आवर” राघव म्हणाला.

मी तो लाल डबा बंद केला आणि पुन्हा त्या बाबीं बॅगेत ठेवला.

“इथं कोण बसतं?” राघवनं विचारलं.

मी त्या गुलाबी रकसकमध्ये उचकून पाहिलं. त्यात तपकिरी पुट्टा घातलेली वही मिळाली. मी त्या वहीवरच्या लेबलवरचं नाव वाचलं,

“आरती प्रताप प्रधान, विषय: गणित, इयत्ता: पाचवी, तुकडी: क, वय: १० वर्ष, रोल नंबर: १ सनबीम स्कूल.”

“असू दे. आपलं झालं ना?” राघव म्हणाला.

मी ती बॅग पुन्हा आरतीच्या खुर्चीला अडकवली....आधी होती त्या जागी “चल जाऊया”, मी म्हणालो.

मग आम्ही मागच्या ओळीत आमच्या जागेवर गेलो आणि डेस्कवर डोकं टेकून बसलो. आम्ही डोळे मिटून आजारी असल्याचा बहाणा केला....सकाळच्या असेम्ब्लीला हजर न राहण्याचं कारण.

तितक्यात आख्खा पाचवी क चा वर्ग प्रवेशला आणि दहा वर्षांच्या चार डझन पोरांच्या एकाच वेळी बोलण्याच्या कलकलाटानं वर्ग भरून गेला.

आमच्या वर्गशिक्षिका सिमरन गिल मॅडम मिनिट भरातच वर्गात आल्या तसा हा कलकलाट ओसरला.

‘गुणाकार’, त्यांनी फळ्यावर लिहिलं. मुलं अजूनही वर्गात स्थिरस्थावर होतच होती.

मी ताठ बसलो आणि रोल नंबर एक-आरती प्रताप प्रधान कोण हे पाहण्यासाठी मान उंचावून पाहू लागलो. पांढरा स्कर्ट, पांढरा शर्ट, लाल कार्डिगन घातलेल्या त्या मुलीनं वेण्यांना रिबिनी बांधल्या होत्या. ती अगदी गंभीरपणे हजरी देऊन बसली.

“ई SSS”, आरती किंचाळत टाणकन उडाली. तिनं बाकावरून चॉकलेट लागलेली पट्टी काढली. तिच्या स्कर्टला मागच्या बाजूला चॉकलेटचे डाग पडले होते.

“ओह माय गॉड!” आरतीच्या कर्कश स्वरानं सगळ्या क्लासचं लक्ष वेधलं.

“आरती, खाली बस!” मागच्या ओळी भीतीनं थरथर कापतील अशा आवाजात गिल मॅडम गरजल्या. गिल मॅडमना आवाज आवडत नाही, मग तो गोडुल्या वेश्या घातलेल्या मुलींचा असला तरी.

राघवनं आणि मी एकमेकांकडं संचित कटाक्ष टाकला. आम्ही पुरावा मागं ठेवला होता.

“मॅडम, कुणीतरी घाणेरडी पट्टी माझ्या जागेवर ठेवली आहे. माझा शाळेचा नवा ड्रेस खराब झाला”, आरतीनं गळा काढला होता.

त्यावर आख्खा वर्ग हसला आणि तिला रडू कोसळलं.

“काय?” मॅडमनी विचारलं, त्यांनी हातातला खडू खाली ठेवला, हात झटकले आणि आरतीकडून ती पट्टी घेतली.

आरती मुसमुसत होती. मॅडम विद्यार्थ्यांच्या रांगांमधून फिरू लागल्या. त्या जवळून जाताना मुलं जागच्या जागी अंग आकसत होती.

“आज चॉकलेट केक कुणी आणला आहे?” मॅडमनी तपास सुरू केला.

“मी आणला आहे”, आरती म्हणाली.

तिनं डबा उघडला....आणि आपल्याच केकमुळं आपला ड्रेस कसा खराब झाला आहे, ही गोष्ट तिच्या लक्षात आली. मग तिनं तीव्र डेसिबलपर्यंत पोहोचणाऱ्या आवाजात गळा काढला.

“कुणीतरी माझा केक खाल्ला....”, आरतीनं इतकं मोठ्यानं भोकाड पसरलं होतं की, आमच्या लगत असलेल्या पाचवी ब च्या वर्गात तिचा आवाज पोहोचत होता.

अर्धाच केक खाल्ला आहे....मला तिला सांगावंसं वाटत होतं. राघव माझ्याकडंच पाहात होता.

“कबूल करायचं?” त्यानं हळू आवाजात विचारलं.

“वेडा आहेस का?” मीही त्याला तशाच हळू आवाजात म्हणालो.

गिल मॅडम जवळून जात होत्या त्यावेळी मी जमिनीवर नजर खिळवली होती. त्यांच्या पायात सोनेरी स्लिपर्स

होत्या. त्यांच्या पट्ट्यांवर चमचमते खडे लावलेले होते. मी मुठी आवळल्या. माझी बोटं तुपकट-चिकट झाली होती. त्यानंतर मॅडम पुन्हा त्यांच्या जागी परत गेल्या. त्यांनी त्यांच्या पर्समधून टिश्यू पेपर काढला आणि ती पट्टी त्यानं स्वच्छ पुसली.

“कुणी केलं हे.....कबूल करा....नाहीतर फार वाईट शिक्षा होईल”, त्यांनी इशारा दिला.

मी तो ऐकूच आला नसल्यासारखं दाखवत गणिताची वही उघडली.

“जीएम कोण आहे?” मॅडमनी विचारलं. त्यांनी पट्टीवरची नावाची आद्याक्षरं पाहून विचारलं. मी पट्टीवर कंपासच्या टोकानं ती अक्षरं कोरली होती. शशी....!

आमच्या वर्गातल्या दोघांच्या नावांची आद्याक्षरं जीएम होती. त्यापैकी एक होता गिरीश माथूर. तो पहिल्या ओळीत बसला होता. तो जराही आढेवेढे न घेता उभा राहिला.

“मॅम, मी नाही केलेलं” तो गळ्याशी चिमटा घेत म्हणाला,

“देवाशप्पथ, मॅम....”

मॅडमनी डोळे बारीक करून त्याच्याकडं पाहिलं. त्यांच्या डोळ्यात अजूनही अविश्वास होता.

“गंगा शपथ, मॅम”, त्याला बोलता बोलता रडू फुटलं.

गंगेची शपथ कामी आली. त्याच्यावर सर्वांचा विश्वास बसला.

“दुसरा जीएम कोण आहे? गोपाळ मिश्रा!” बाई माझं नाव घेत गरजल्या. त्याबरोबर सगळ्या नजरा माझ्याकडं वळल्या. मॅडम माझ्या दिशेनं आल्या. मी उठून उभा राहिलो.

मी एक शब्दही बोललो नाही. त्याही काही बोलल्या नाहीत.

खाड्....खाड्...माझे दोन्ही गाल झणझणत होते.

“चोरून खातोस? चोर आहेस का तू?” त्या म्हणाल्या.

त्या माझ्याकडं अशा नजरेनं पाहात होत्या की, मी जणू ब्रिटीश राणीच्या वस्तुसंग्रहालयातून कोहीनूर हिरा चोरला असावा. दोनच दिवसांपूर्वी आमच्या समाजशास्त्राच्या मॅडमनी आम्हाला ही माहिती पुरवली होती.

मी मान खाली घालून उभा राहिलो. मॅडमनी माझ्या मानेवर फटका दिला आणि म्हणाल्या, “वर्गातून चालता हो!”

पाचवी क चा आखवा वर्ग माझ्याकडं रोखून पाहात होता, तरी मी पाय ओढत रेंगाळत वर्गाबाहेर पडलो.

“आरती, जा, बाथरूममध्ये जाऊन स्वच्छ करून ये” गिल मॅडमनी सांगितलं.

मी वर्गाबाहेर भिंतीला टेकून उभा राहिलो. आरती डोळे पुसून माझ्या समोरूनच बाथरूमच्या दिशेनं गेली.

“नाटकी कुठली! मी फक्त चॉकलेट केकची अर्धीच स्लाईस घेतली होती!” माझ्या मनात आलं.

असो...तर अशा प्रकारे माझी-गोपाल मिश्राची ‘द ग्रेट’ आरती प्रताप प्रधानशी पहिली भेट झाली!

तुम्हाला आधी सांगायलाच हवं की, ही माझी कहाणी असली तरी, तुम्हाला मी फारसा आवडणार नाही. कारण, काहीही असलं तरी, दहा वर्षांचा चोर ही मुळात आवडण्याजोगी व्यक्ती असत नाही.

मी वाराणसीहून आलो आहे. आमच्या समाजशास्त्राच्या बाई म्हणतात की, हे पृथ्वीतलावरचं एक सर्वात प्राचीन शहर आहे. ख्रिस्तपूर्व १२०० मध्ये लोक इथं वस्तीला आले. या शहराचं नाव दोन नद्यांच्या नावावरून पडलं आहे, वरूणा व असी. या दोन नद्या या शहरातून जातात व गंगेला मिळतात. माझ्या शहराला लोक अनेक नावांनी ओळखतात- काशी, बनारस किंवा बनारस...ते जिथून येतात, त्यावर ते अवलंबून असतं. काहीजण त्याला मंदिरांचं शहर म्हणतात, कारण आमच्या शहरात हजारो मंदिरं आहेत; काहीजण त्याला ज्ञाननगरी म्हणतात कारण, वाराणसीमध्ये अभ्यासाची महान स्थळं आहेत.

मी वाराणसीला माझं घर म्हणतो. मी गढोलीआ जवळ राहतो. हे ठिकाण इतकं वर्दळीचं आहे की, तुम्हाला झोप हवी असेल तर कानात कापसाचे बोळेच घालावे लागतात. गढोलीआ हे गंगा नदीकिनारी असलेल्या घाटांजवळचं ठिकाण आहे. त्यामुळं इथली गर्दी सहन करणं अशक्य झालं तर घाटांवर धाव घेऊन, गंगाकिनारी बसून मंदिरं पाहणं हा मार्ग असतो. काहीजण माझ्या शहराला देखणं, पवित्र व आध्यात्मिक शहर म्हणतात- विशेषतः परदेशी पर्यटकांना शहराची ओळख करून द्यायची असते तेव्हा. बरेचजण या शहराला घाणेरडं, कचऱ्याचं कोंडाळं म्हणतात. पण मला माझं शहर घाणेरडं नाही वाटत. हे शहर घाण होतं ते लोकांमुळं.

असो. असं म्हणतात की, आयुष्यात एकदा तरी वाराणसीला जाऊन यावं. काहीजण तर सगळं आयुष्य इथं व्यतीत करतात.

माझ्या खिशात पेन्सिल होती. ती घेऊन मी भिंतीवर खरडू लागलो... ५ वी क. याचा माझा वेळ जायलाही उपयोग झाला आणि आमचा वर्ग सापडणंही सोपं होणार होतं.

ती बाथरूममधून बाहेर आली..... ओल्या चेहऱ्यानं चेहऱ्यावरचे ते नाटकी भाव जसेच्या तसे टिकून होते आणि नजर माझ्यावर रोखलेली होती. ती वर्गाच्या दिशेनं निघाली होती.

ती माझ्या जवळ आली तेव्हाही ती माझ्याचकडे पाहात होती.

“तू भिंतीवर गिरगोट्या मारतोयस!” ती म्हणाली.

“जा, जाऊन तक्रार कर”, मी म्हणालो, “जा.”

“तू माझा डबा चोरतोसच कसा?” ती म्हणाली.

“मी तुझा डबा चोरलेला नाही”, मी म्हणालो. “मी तुझ्या चॉकलेट केकचे फक्त तीन घास खाल्ले. तुला ते कळलंसुद्धा नसतं.”

“खरंच, तू अगदी वाईट आहेस...रिअली बॅड बॉय”, आरती म्हणाली.

दुबे काकांनी एक छोटीशी बॉक्स आमच्या दिशेनं सरकवली. त्यात चार लाडू होते. दुबे काका म्हणजे आमचे वकील. “मिठाई? कशाबद्दल?” माझ्या वडिलांनी विचारलं.

दुबे काका आमच्या घरी आले होते. आमच्या प्राचीन डायनिंग टेबलशी माझे बाबा आणि मी बसलो होतो. दुबे काका आमच्या समोर बसले होते.

“कोर्टात सुनावणीची तारीख मिळाली आहे”, दुबे काका म्हणाले,

“ती मिळायलाच इतका उशीर लागला आहे की, मी म्हटलं आपण त्याचा आनंद साजरा करायला पाहिजे.”

माझ्या मनात आलं, केकची भरपाई म्हणून त्या नाटकी आरतीला लाडू देता येतील का? चॉकलेट केक विकत घ्यावा आणि तिच्या बाकावर नेऊन आदळावा असं मला वाटत होतं, पण त्यासाठी माझ्याजवळ पैसे नव्हते. माझे बाबा मला पॉकेट मनीच देत नसत, आणि त्यांच्या स्वतःच्या पाकिटातही फारसे पैसे नसत.

त्यांची सगळी बचत माझ्या आईच्या आजारपणात संपून गेली होती. माझ्या चौथ्या वाढदिवसानंतर दोनच आठवड्यांनी ती आम्हाला कायमचं सोडून गेली. मला ती किंवा तिचा मृत्यु याबद्दल फारसं आठवतही नाही. बाबा सांगायचे की, ती गेल्यानंतर महिनाभर त्यांना तिची ओढणी अंगावर घेऊन माझ्याशेजारी झोपावं लागत असे. आईच्या निधनानंतर जमिनीचे वाद सुरू झाले आणि याच कारणामुळं दुबे काकांच्या आमच्या घरी सारख्या फेर्या सुरू झाल्या.

“फक्त आपल्याला सुनावणीची तारीख मिळाली म्हणून तुम्ही मिठाई आणलीत?” बाबांनी घसा साफ करत विचारलं. या खटल्यानं त्यांना त्यांची जमीन परत मिळवून दिली नव्हती, पण त्यांचा श्वसनविकार मात्र अणखी बळावला होता.

“घनःश्यामला कोर्टाबाहेर केस मिटवायची आहे”, दुबे काका म्हणाले.

घनःश्याम तायाजी म्हणजे माझ्या वडिलांचे मान्यवर थोरले भाऊ. त्यांनी आम्हाला फसवलं होतं. माझ्या आजोबांनी त्यांच्या दोन मुलांमध्ये त्यांच्या लखनौ हायवेवरची तीस एकर शेतजमीनीची समान वाटणी केली होती. पण आजोबांच्या मृत्युनंतर काही काळातच घनःश्याम तायाजींनी बँकेकडून कर्ज घेतलं, त्यासाठी माझ्या बाबांच्या वाटणीची जमीन तारण दिली. त्यासाठी त्यांनी खोटे प्लॉट नंबर देऊन बनावट कागदपत्रं बनवली होती आणि बँकेतल्या अधिकार्याला पैसे चारले होते.

घनःश्याम तायाजींनी व्यवसायात चूकीचे निर्णय घेतल्यामुळं त्यांचे पैसे बुडाले. मग बँकेनं आम्हाला ‘फॉरक्लोजर नोटीस’ पाठवली. त्यानंतर दोन्ही भावांनी परस्परांवर दावे ठोकले. हे सगळे दावे राष्ट्रीय महामार्गावरच्या बैलगाडीपेक्षाही मंद गतीनं चालणार्या आपल्या कायदा यंत्रणेतून पार पडत होते.

“मिटवायची आहे?” माझे वडील पुढं झुकले.

मी बॉक्समधला एक लाडू उचलून माझ्या खिशात ठेवला.

“घनःश्याम तुम्हाला रोख पैसे देईल. तो तुमच्या वाटणीची जमीन घेईल आणि बँक, दावे हे सगळं सांभाळेल”, दुबे काका म्हणाले.

“किती?” बाबांनी विचारलं.

“दहा लाख”, दुबे काका उत्तरले.

त्यावर बाबा गप्प झाले. मी आणखी एक लाडू उचलला... दोन लाडू दिले की ती खूप होईल, या विचारानं.

“पंधरा एकरांसाठी ही रक्कम अगदीच नगण्य आहे हे मी मान्य करतो”, दुबे काका बोलत होते, “पण तुमच्या जमिनीवर एक कोटीचं कर्ज आहे.”

“ते माझं कर्ज नाही!” बाबा मोठ्या आवाजात म्हणाले. हा त्यांच्या नेहमीचा स्वर नव्हता.

“त्यानं तुमची कागदपत्रं बँकेत सादर केली आहेत. तुम्ही त्याला तुमच्या जमिनीची कागदपत्रं दिलीतच कशाला?”

“तो माझा थोरला भाऊ आहे”, बाबा अश्रू रोखण्याचा आटोकाट प्रयत्न करत म्हणाले. त्यांना जमीन गमावण्याच्या दुःखापेक्षा भाऊ गमावल्याचं दुःख जास्त होतं.

“तुम्हाला जास्त पैसे हवे असतील, तर मी बोलतो त्याच्याशी. पण हे आणखी कशाला ताणायचं?” दुबे काका

म्हणाले.

“मी शेतकर्याचा मुलगा आहे. मी माझी जमीन सोडणार नाही”, बाबा म्हणाले. त्यांचे डोळे तांबडे लाल झाले होते.

“मी मरेपर्यंत तरी नाही. जमीन हवी असेल तर आधी मला मार म्हणावं त्याला.”

तितक्यात, मी तिसरा लाडू घेत असताना बाबांचं माझ्याकडं लक्ष गेलं.

ते माझ्याकडं नजर रोखून पाहू लागले.

“असू दे, असू दे... घे, सगळे घे”, दुबे काका म्हणाले.

मी त्या दोघांकडंही पाहिलं. तो बॉक्स उचलला आणि तिथून धावत बाहेर पडलो.

मी तो बॉक्स धप्पकन तिच्या डेस्कवर ठेवला.

“काय आहे हे?” तिनं माझ्याकडं अगदी निरागसपणे पाहतात विचारलं.

“मी तुझा केक खाल्ला. आय अँम सॉरी”, मी म्हणालो. माझे शेवटचे शब्द अस्पष्ट होते.

“मला लाडू आवडत नाहीत”, तिनं जाहीर केलं.

“का? इंग्रज आहेस का काय?” मी विचारलं.

“नाही. लाडूंमळं जाड होतं. मला जाडी व्हायचं नाहीये”, ती म्हणाली.

“चॉकलेट केकमुळं नाही जाड होत?”

“मला नको आहेत”, असं म्हणून तिनं तो बॉक्स माझ्या दिशेनं हलकेच सरकवला.

“ठीक आहे”, असं म्हणून मी तो बॉक्स घेतला.

“तू ‘सॉरी’ म्हटलंस का?” आरतीनं विचारलं.

“हो, म्हटलं.”

तिच्या वेण्या लाल रिबिनींनीं दुमडून बांधलेल्या होत्या. ती एखाद्या कार्टून पात्रासारखी दिसत होती.

“दिलगिरी स्वीकारलीय”, ती म्हणाली.

“धन्यवाद”, मी म्हणालो, “तुला लाडू नकोत... नक्की?”

“नकोत. जाड्या मुली हवाईसुंदरी होऊ शकत नाहीत”, ती म्हणाली.

“तुला हवाईसुंदरी व्हायचं आहे?” मी विचारलं.

“हो”

“का?”

“त्यांना विमानातून सगळीकडं जाता येतं. मला निरनिराळी ठिकाणं पाहायची आहेत.”

“बरं.”

“तुला काय व्हायचं आहे?” आरतीनं विचारलं.

मी खांदे उडवत म्हणालो, “श्रीमंत माणूस.”

तिनं मान डोलावली, माझं म्हणणं पटल्यासारखी.

“तू आत्ता गरीब आहेस का?”

“हो”, मी म्हणालो.

“ती म्हणाली, ‘मी श्रीमंत आहे आमच्याकडं गाडी आहे.’”

“आमच्याकडं गाडी नाही. ओके, बाय,” मी तिथून निघणार इतक्यात आरतीनं पुन्हा विचारलं, “तुझी आई

तुला डबा का देत नाही?”

“मला आई नाहीये”, मी म्हणालो.

“वारली?” तिनं विचारलं

“हो”, मी म्हणालो.

“ओके, बाय.”

मी माझ्या जागेवर परत आलो, लाडूंचा बॉक्स उघडून त्यातला एक लाडू घेतला.

तितक्यात आरती माझ्याजवळ आली.

“काय?” मी विचारलं.

“कधीतरी तू माझा डबा खात जा. मात्र जास्त संपवू नकोस. आणि केक किंवा छानसं काहीतरी असेल, तर ते घेत जाऊ नकोस.”

“थॅक्स”, मी म्हणालो.

“आणि राडा घालून ठेवू नकोस. तू म्हणत असशील तर आपण दोघं मिळून मधल्या सुट्टीत खात जाऊ.”

“पण तुला डबा पुरणार नाही,” मी म्हणालो.

“असू दे. मी डाएटिंगवर आहे. मला जाडी व्हायचं नाहीये”, आरती म्हणाली.

सात वर्षानंतर

मावळतीच्या सूर्यानं आकाशात गडद केशरी रंगछटा पसरल्या होत्या. आता राघव माझ्यावर चिडणार हे नक्की होतं कारण, खेळाला उशीर झाला होता. पण मी आरतीला नाही म्हणू शकत नव्हतो.

“थँक यू”, आरती लहान मुलासारख्या स्वरात म्हणाली.

“आत येतोयस?”

“नको, आधीच उशीर झालाय”, मी म्हणालो.

आमची नजरानजर झाली. मी झटकन् नजर बाजूला वळवली. आपण फक्त बेस्ट फ्रेंडस् आहोत...दॅटस् ऑल...मी स्वतःला बजावलं.

तिचे केस वार्यावर उडत होते आणि बटा चेहर्यावर रुळत होत्या.

“केस कापायला हवेत....सांभाळणं इतकं अवघड होतंय”, आरती म्हणाली.

“नको”, मी ठासून सांगितलं.

“मी केस लांब ठेवतीय ते फक्त तुझ्यासाठी. बाय!” ती म्हणाली.

तिला माझ्याबद्दल काही वेगळं वाटू लागलंय की काय...असा विचार माझ्या मनात आला. पण ते विचारायचं कसं, ते मला कळत नव्हतं.

“ट्यूशनमध्ये भेटू या”, असं म्हणून मी निघालो.

“राघव कश्यप”, सरांनी नाव पुकारलं आणि उत्तरपत्रिका समोर धरली.

राघव, आरती आणि मी-आम्ही तिघांनी इंजिनिअरिंगच्या प्रवेश परीक्षेच्या तयारीसाठी जेएसआर कोचिंग क्लास लावला होता. हा क्लास दुर्गाकुंडमध्ये होता. श्रीयुत झा, श्रीयुत सिंग आणि श्रीयुत राय या क्लासच्या तीन संस्थापकांच्या नावांच्या आद्याक्षरांवरून क्लासचं नाव ठेवलं होतं. या क्लासमध्ये एआयइइइ (ऑल इंडिया इंजिनिअरिंग एन्ट्रन्स एक्झॅम) आणि आयआयटी जेइइ (इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी जॉइन्ट एन्ट्रन्स एक्झॅम) च्या ‘मॉक-टेस्टस्’ सतत घेत असत. देशभरातील ‘नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी’ (NITs) च्या तीस हजार जागांसाठी दरवर्षी दहा लाख विद्यार्थी एआयइइइ कडं आकर्षित होत असत. इंजिनिअर होण्याची आकांक्षा असलेला प्रत्येकजण या परीक्षा देत असे. मला मात्र इंजिनिअरच व्हायचंय असं काही नव्हतं. पण बाबांना मात्र मला इंजिनिअर झालेलं पाहायचं होतं म्हणून मी जेएसआरमध्ये जात होतो.

क्लासमधल्या चाळीस विद्यार्थ्यांच्या दाटीवाटीतून वाट काढत राघव उत्तरपत्रिका घ्यायला पुढं गेला.

“ऐंशीपैकी सहासष्ट वेल डन, राघव”, सर म्हणाले.

“आयआयटी मटेरिअल”, राघव जागेवर परत येत असताना एक मुलगा कुजबुजला.

“तो ‘सनबीम’ चा ‘टॉपर’ आहे.”

राघव त्याच्या वडिलांच्याच पाऊलखुणा गिरवताना दिसत होता. त्याचे वडील आयआयटीचेच विद्यार्थी होते. ते ‘भेल’ (BHEL) मध्ये इंजिनिअर होते.

मला पन्नासपैकी ऐंशी मार्क मिळाले होते. माझी कामगिरी यथातथाच होती.

‘बॉर्डरलाईन’ म्हणावी अशी. क्रिकेट संघात बारावा खेळाडू होण्याइतपत...पण ‘खेळाडू मटेरिअल’ म्हणता येणार नाही अशी.

“गोपाल, लक्ष दे” सर म्हणाले,

“तुला ‘सेफ’ होण्यासाठी साठ पेक्षा जास्त मार्क मिळाले पाहिजेत.”

मी मान डोलावली. मला चांगल्या इंजिनिअरिंग कॉलेजमध्ये प्रवेश हवा होता. इतक्या वर्षांत त्यांच्या कानावर एकही चांगली बातमी पडली नव्हती.

“आरती प्रधान!” सरांनी नाव पुकारलं. आखख्या वर्गाचं लक्ष पांढर्याशुभ्र सलवार कमीज मधल्या मुलीकडं वळलं. तिच्यामुळं त्या कंटाळवाण्या क्लासला यावंसं तरी वाटत असे.

आरतीनं उत्तरपत्रिका घेतली. ती पाहून ती हसली.

“ऐंशीपैकी वीस मार्क... हसण्यासारखे आहेत?” सरांनी आठ्या पाडून विचारलं.

आरतीनं तळहात तोंडावर घेतला आणि ती पुन्हा जागेवर येऊन बसली. तिला इंजिनिअर व्हायचं नव्हतं. ती जेएसआर ला येण्याची कारणं म्हणजे-

(अ) बारावीच्या सीबीएसई अभ्यासाला पूरक मार्गदर्शन मिळणं,

(ब) मीही तिथंच येत होतो त्यामुळं तिला कंपनी मिळत होती आणि,

(क) ट्यूशनमध्ये तिच्याकडून फी घेतली जात नसे. कारण तिचे वडील ‘डिस्ट्रीक्ट मॅजिस्ट्रेट’ म्हणजेच शहराचे डी एम बनणार होते.

आरतीचे वडील तसे तुलनेनं प्रामाणिक म्हणून प्रसिद्ध होते, पण मोफत शिकवण्या हा विषय ‘स्वीकाराह’ कक्षेत येत होता.

मी एआयइइइ चा फॉर्मसुद्धा भरलेला नाही, आरतीनं कुजबुजत्या आवाजात मला सांगितलं.

“माझ्या एआयइइइ रॅन्कची वाट लागणार आहे”, मी लेमोनेड ढवळत राघवला म्हणालो.

आम्ही नारद घाटाजवळच्या जर्मन बेकरीत आलो होतो. हे परदेशी पर्यटकांच्या वर्दळीचं ठिकाण होतं, कारण गोर्या लोकांना जंतू व वाराणसीभर फिरणाऱ्या दलालांपासून सुरक्षित वाटत असे. तिथं लोक गाद्यागिरदयांवर बसून लाकडी ट्रे मधले इंग्रजी पदार्थ खात होते.... सँडविचेस, पॅनकेक्स असे. वाराणसी ‘इफेक्ट’ देण्यासाठी, एका कोपर्यात दोन कुपोषित दिसणारे म्हातारे सतार वाजवत होते...गोर्या लोकांना हा सांस्कृतिक अनुभव वाटतो म्हणून.

हे ठिकाण माझ्या फारसं डोक्यात नसायचं, पण आरतीला ते आवडत असे.

“तिनं स्कार्फनं केस कसे बांधलेत बघ”, आरती एक पर्यटक बाई दाखवत म्हणाली. माझ्या एआयइइइ च्या कानजीकडं तिनं सरळ दुर्लक्ष केलं होतं.

“आणखी दहा मार्क पडले की तुझं काम झालं.... रिलॅक्स”, राघव म्हणाला.

“पण मी आणि ते दहा मार्क यांत एक लाख मुलं आहेत”, मी म्हणालो.

“इतरांचा विचार करू नकोस. तू स्वतः वर लक्ष केंद्रित कर”, तो म्हणाला.

मी संथपणे मान हलवली. आपण ‘टॉपर’ असताना दुसऱ्याला सल्ला देणं सोपं असतं! माझ्या डोळ्यांसमोर चित्र आलं.... मी खालच्या रॅन्कच्या लाखभर मुलांबरोबर समुद्रात पोहतोय....श्वास घेण्यासाठी हातपाय झाडतोय....किंचाळतोय. आम्ही पाण्यात पूर्ण बुडालो आहे.... भारतीय शिक्षण पद्धतीचा आणि आमचा काही संबंधच उरलेला नाही. त्यानंतर तीन आठवड्यांनी एआयइइइ ची त्सुनामी येणार आहे.

“जागा हो....स्वप्नातून....सुटशील रे तू....” आरती माझ्या चेहर्यासमोर बोटं नाचवत म्हणाली.

“तू नाही बसणार?” राघवनं आरतीला विचारलं.

“नाही”, आरती खिदळत म्हणाली, “त्याच आठवड्यात “मैं हूँ ना” लागतोय, मी शाहरूखचा सिनेमा कसा चुकवीन? त्यांनी एआयइइइ पुढं ढकलावी.”

“व्हेरी फनी”, मी वेडावत म्हणालो.

“म्हणजे तू इंजिनिअर होणार नाहीयेस तर. मग तू काय करणार आहेस?” राघवनं आरतीला विचारलं.

“मी काही करायलाच हवं का? मी भारतीय स्त्री आहे. मी लग्न करून, घरी राहून स्वयंपाकपाणी करू शकत नाही? किंवा कामवाल्यांकडून स्वयंपाक करून घेऊ शकत नाही?”

असं म्हणून ती हसली. राघव ही तिच्या सूरत सूर मिसळून हसला.

पण मला मात्र त्यात हसण्यासारखं काही वाटलं नाही. फक्त तीन आठवड्यांत मला चारीमुंड्या चीत करू शकतील अशा, इंजिनिअर होऊ इच्छिणाऱ्या लक्षावधी मुलांपलीकडं मला काही सुचतच नव्हतं.

“गोपालजी, तुम्ही असे गंभीर का? मी गंमतीनं म्हटलं. अरे, मी घरी बसून राहूच शकत नाही”, आरती माझ्या खांद्यावर थोपटत म्हणाली.

“गप्प बस, आरती”, मी म्हणालो.

“हो, तुला हवाईसुंदरी व्हायचं आहे, हे माहीत आहे मला.”

“हवाईसुंदरी? वा!” राघव म्हणाला.

“हे बरोबर नाही, गोपाल!” आरती किंचाळली.

“तू माझं गुपीत सगळ्या जगाला सांगतोयस.....”

“मी आहे फक्त”, राघव म्हणाला.

आरतीनं माझ्याकडं तीव्र कटाक्ष टाकला.

“सॉरी”, मी म्हणालो.

आरतीचं आणि माझं घट्टमुट्ट नातं होतं. आम्ही राघवला मित्र मानायचो, पण जवळचा नाही.

“तू छान हवाईसुंदरी होशील”, राघव म्हणाला. त्याचा स्वर ‘फ्लर्ट’ होता.

“या...व्हाटेवर”, आरती म्हणाली,

“जसं काय डॅड मला वाराणसी सोडून बाहेर जाऊ देणारच आहेत. इथं विमानसेवा नाहीत. इथं फक्त देवळं आहेत. मी मंदिरसुंदरी होऊ शकेन. सर, कृपया आपण जमिनीवर बसून घ्यावं. लवकरच प्रार्थना सुरू होत आहे.

तुम्हाला प्रसाद तुमच्या जागेवरच आणून दिला जाईल.”

राघव त्याचा पोटाजवळचा पिळदार भाग धरून पुन्हा हसला. निसर्गतःच सपाट पोट लाभलेल्या लोकांचा मला फार हेवा वाटतो. परमेश्वर ‘सिक्स पॅक्स’ हे सगळ्या पुरुषांसाठी ‘डिफॉल्ट’ प्रमाण का बरं ठेवत नाही? मग नको त्या ठिकाणी चरबी साठवून ठेवायला लागली असती का?

राघवनं आरतीला टाळी दिली. माझी कानशिलं गरम झाली होती. सतारवादकांनी एक उत्साहपूर्ण धून आळवायला सुरुवात केली होती.

“आरती, काय मूर्खासारखं बोलतीयेस”, मी म्हणालो. माझा आवाज चढला होता. त्यामुळं तिथं असलेल्या जगभर शांती शोधत असलेल्या परदेशी पर्यटकांचे कान टवकारले गेले.

मला राघव आणि आरतीचं हे एकमेकांच्या फुसक्या विनोदांवर खिदळणं अजिबात आवडायचं नाही.

राघवनं लेमोनेड मधली स्ट्रॉ इतकी जोरात वर ओढली की, ते पेय त्याच्या नाकातून बाहेर आलं.

“शशी! आरती म्हणाली आणि त्या दोघांचा पुन्हा हास्योत्सव सुरू झाला.

मी उठलो.

“काय झालं?” राघवनं विचारलं.

“मला जायला हवं. बाबा वाट बघत असतील”, मी म्हणालो.

मी दारावरची बेल वाजवली, पण बाबांच्या खोकण्याच्या आवाजात बेलचा आवाज गडप होत होता.

“सॉरी, मला ऐकू आलं नाही”, बाबा दार उघडत म्हणाले.

“बरं आहे ना तुमचं?” मी विचारलं.

“हो, नेहमीचंच आहे. मी दाल आणि रोटी केलंय.”

“तेही नेहमीचंच.”

बाबांनी गेल्या वर्षी साठी गाठली होती. पण त्यांच्या अविरत खोकल्यानं त्यांना ऐंशी वर्षांच्या म्हातार्याची कळा आली होती. डॉक्टरांनी हात टेकले होते. तसंही शस्त्रक्रियेसाठी आमच्याजवळ पैसे नव्हतेच. त्यांना शाळेतून खूप पूर्वीच कमी केलं होतं. पन्नास मिनिटांच्या तासात दम लागल्यामुळं दहा वेळा थांबावं लागत असेल तर, ते शक्य नाही ना! त्यांना निवृत्तीवेतन होतं. त्यावर आमचे महिन्यातले तीन आठवडे जात असत.

मी डुगडुगणार्या डायनिंग टेबलाशी बसून काही न बोलता खाऊ लागलो.

“प्रवेश परीक्षा.....” बाबा बोलू लागले, पण खोकल्यामुळं त्यांना पाच वेळा थांबावं लागलं. त्यांची अडचण ओळखून मीच सांगितलं.

“माझा एआयइइइ चा अभ्यास झालाय.”

“जेइइ?” बाबांनी विचारलं, परीक्षेसाठी अभ्यास करण्यापेक्षा घरच्यांच्या अपेक्षांना तोंड देणं जास्त अवघड असतं.

“बाबा, आयआयटीची आशा ठेवू नका”, मी म्हणालो.

बाबांचा चेहरा पडला.

“मी जेइइला बसीन, पण चार लाख मुलांतून फक्त तीन हजार..... केवढी तफावत आहे बघा.”

“तुला जमेल. तू हुशार आहेस”, बाबा म्हणाले. आईवडिलांना प्रेमापोटी आपली मुलं भलतीच हुशार वाटत असतात.

मी मान डोलावली. मी एआयइइइ वर नेम लावला होता, जेइइ वर नाही. मी तरी त्याकडं असंच पाहात होतो. पण रॅन्कमध्ये बसणं म्हणजे मी घर सोडून दूर जाणार ही गोष्ट बाबांच्या लक्षात आली आहे का, याचा मी विचार करत होतो. मला जर एनआयटी आगरताळामध्ये जावं लागलं तर काय करायचं? किंवा लांब दक्षिणेत कुठं तरी?

“इंजिनिअरिंग म्हणजे सर्वस्व नाही, बाबा”, मी म्हणालो.

“ते तुमचं आयुष्य सुरक्षित करतं. आता परीक्षा तोंडावर आलेली असताना वाद घालू नको.”

“मी वाद घालत नाहीये....अजिबात नाही.”

जेवण झाल्यानंतर बाबा बिछान्यात आडवे झाले. मी त्यांच्या जवळ बसून त्यांचं डोकं चेपू लागलो. त्यांना खोकल्याची जोरदार उबळ आली.

“आपण ऑपरेशनचा विचार करायला पाहिजे” मी म्हणालो.

“दोन लाख लागतील”, बाबा म्हणाले. त्यांनी डोळे मिटले होते मी त्यांच्या कपाळावरून हात फिरवत राहिलो. मी काहीच बोललो नाही. मला तो नाजूक विषय उकरून काढायचा नव्हता. आम्ही तो जमिनीचा विषय फार

पूर्वीच मिटवू शकलो असतो. कोर्टाच्या तारखांचं भूत अजूनही आमच्या मानगुटीवर होतं....ती जमीन तशीच ओसाड पडून होती.....आणि आमच्याजवळ पैसा नव्हता.

“पैसे कुठून आणायचे सांग”, बाबा म्हणाले.

“तू इंजिनिअर हो. चांगली नोकरी मिळव. मग आपण करू ऑपरेशन.”

आता मात्र मला गप्प राहवेना.

“तायाजी दहा लाख रुपये द्यायला तयार होते. ते पैसे एव्हाना दुप्पट झाले असते, बँकेत ठेवले असते तर.”
बाबांनी डोळे उघडले.

“जमिनीचं काय मग?” त्यांनी विचारलं.

“काय उपयोग आहे त्या फालतू जमिनीचा?”

“असं बोलू नकोस”, ते माझा हात बाजूला करत म्हणाले.

“शेतकरी त्याच्या जमिनीचा अपमान करत नाही. तो जमीन विकतही नाही.”

मी पुन्हा त्यांच्या कपाळावर हात ठेवला.

“आपण आता शेतकरी कुठं राहिलोय, बाबा. आपण ती जमीन वापरू शकत नाही. कारण तुमच्या सखळ्या भावानंच.....”

“जा, जाऊन, अभ्यासाला बस. तुझी परीक्षा जवळ आली आहे”, बाबा माझ्या खोलीकडं निर्देश करत म्हणाले.

मध्यरात्री लॅन्डलाईनची रिंग वाजली. मी फोन उचलला.

“मला झोप आलीय, आरती”, मी म्हणालो.

“तू एक च्या आत झोपत नाहीस. थापा मारू नकोस.”

“काय म्हणतीस?”

“काही नाही. असंच, गप्पा माराव्याशा वाटल्या म्हणून.”

“दुसऱ्या कुणाशीतरी मार” मी म्हणालो.

“ब S S रं”, ती म्हणाली, “तुझं काय बिनसलं आहे ते मला माहीत आहे.”

“बाय, आरती”, मी म्हणालो.

“अरे, ऐक ना. मला राघवच्या काही विनोदांची मजा वाटली. बस्स्.....अजूनही तूच माझा बेस्ट फ्रेंड आहेस.”

“ते मुळीच मजा वाटण्यासारखे नव्हते. आणि हा बेस्ट फ्रेंड काय प्रकार आहे?” मी म्हणालो.

“आपण गेली आठ वर्षं बेस्ट फ्रेंडस आहोत...तू अजून माझ्यासाठी चॉकलेट केक आणलेला नाहीस तरी.”

“आणि राघव?”

“तो फक्त मित्र आहे. तुम्ही दोघं जवळचे मित्र आहात म्हणू मी त्याच्याशी बोलते.

मी काहीच बोललो नाही.

“जाऊ दे रे, गोपाल, चिल नाऊ. बाकी घरी सगाळं कसं आहे? ’ ती म्हणाली.

“नेहमीसारखीच बोंब.....आणि काय! तू कशी आहेस?”

“मी छान. मी हवाईसुंदरी वगैरेसाठी प्रयत्न करण्याआधी, कॉलेज पूर्ण करावं असा डॅडचा आग्रह आहे. पण बारावीनंतरही थेट तिथं जाता येतं.”

“कॉलेज पूर्ण कर. त्यांचं बरोबर आहे”, मी म्हणालो.

“मी माझे हे मार्क घेऊन कुठल्या कॉलेजला जाऊ शकते? मी काही राघव आणि तुझ्यासारखी हुशार नाहीये.”

“राघव हुशार आहे, मी नाही”, मी तिचं वाक्य दुरुस्त करत म्हणालो.

“का? त्या मॉक-टेस्टवरून ठरवलंय? तू ना....अगदी मूर्ख आहेस”, आरती म्हणाली.

“तू मूर्ख आहेस.”

“बरं, आपण दोघंही मूर्ख आहोत, झालं? जेवलास?”

गेल्या पाच वर्षांत ती हा प्रश्न मला रोज रात्री विचारायची.

मला तिच्यावरचा राग धरून ठेवावा असं वाटत होतं, पण मी तो ठेवू शकलो नाही.

“हो, थॅक्स.”

“थॅक्स काय? मूर्ख कुठला. झोप आता.... झोप. आणि प्रवेश परीक्षेचा विचार नको करू.”

“आरती”, मी म्हणालो..... आणि गप्प झालो.

“काय?”

“तू खूप चांगली आहेस”, मी म्हणालो. मला यापेक्षा चांगली ओळ सुचेना.

“चांगली आणि मूर्ख? का चांगल्यापैकी मूर्ख?” आरती हसली.

“तुझ्या वाचून माझं कसं होणार?”

“गप्प बस. मी इथंच आहे”, ती म्हणाली.

“आरती, आपण आता लहान राहिलेलो नाही”, मी म्हणालो.

“बरं, बरं. नको पुन्हा तेच. मिस्टर मोठा माणूस....झोप आता.”

“आरती, कम ऑन. तू कायम टाळतेस....”

“आपण बोलू यावर, पण आता नाही. तुझी प्रवेश परीक्षा झाल्यावर.”

मी काहीच बोललो नाही.

“गोपाल, आयुष्यात गुंता करू नकोस. तू आपल्या मैत्रीत खूष नाहीस का?”

“हो, आहे, पण.....”

“पण....काय? गुड नाईट, स्वीट ड्रीम्स, स्लीप टाईट.”

“गुड नाईट.”

“आता काही उपयोग नाही”, मी गणिताचं पुस्तक मिटत म्हणालो.

परीक्षेच्या आदल्या संध्याकाळी राघव माझ्या घरी आला. माझी ‘ट्रिगनॉमिट्री’ ची उजळणी करून घेण्यासाठी.

‘ट्रिगनॉमिट्री’ म्हणजे माझा दुखरा कोपरा! राघवनं गणिताचं पुस्तक घेतलं.

“तू झोप आता, ओके? परीक्षेआधी विश्रांती घ्यायलाच हवी. आणि बरोबर भरपूर शिसपेन्सिली घेऊन जा, टोक करून”, तो म्हणाला.

राघवला निघताना पाहून बाबा स्वयंपाकघरातून बाहेर आले.

“जेवायला थांब रे” बाबा म्हणाले.

“आज नको, बाबा”, राघव म्हणाला,

“गोपाल रॅन्कमध्ये बसला की त्याच्याकडून भारीपैकी ‘ट्रीट’ घेईन.”

माझी रॅन्क आली. रॅन्क कसली साली!

“५२, ०४३,” मी समोरच्या स्क्रीनवर वाचलं. मी शिवपूरला आलो होतो. राघवच्या घरी. आम्ही एआयडिड ची वेबसाईट पाहात होतो.

मला अगदीच वाईट मार्क नव्हते....नक्कीच नव्हते. परीक्षेला बसलेल्या दहा लाख विद्यार्थ्यांपैकी नऊ लाख पन्नास हजार विद्यार्थ्यांना मी मागं टाकलं होतं. मात्र एनआयटीच्या फक्त तीस हजार जागा होत्या. कधीकधी आयुष्य तुमच्यावर निष्ठूर विनोद करत असतं. ज्यांची परीक्षेतली कामगिरी उत्तम आहे, पण ‘पुरेशी’ उत्तम नाही अशा दुर्दैवी विद्यार्थ्यांच्या पक्तीत आता माझाही समावेश होणार होता.

“५, ८२०” राघवनं कॉम्प्युटरच्या मॉनिटरवर वाचलं.

त्याचे वडील आमच्या मागं येऊन थांबले होते.

“म्हणजे?” मी विचारलं.

“माझी रॅन्क”, राघव म्हणाला.

“एक्सलन्ट!” राघवचे वडील हर्षभरित होऊन म्हणाले.

राघवनं स्मित केलं. तो त्यापेक्षा जास्त प्रतिक्रिया देऊ शकला नाही.

“यामुळं तुला बरेच पर्याय खुले होतील”, अभिमानानं उर भरून आलेले त्याचे वडील म्हणाले.

“तुला दिल्लीत इलेक्ट्रॉनिक्स मिळू, शकेल.”

“एनआयटी लखनौसुद्धा आहेच ना?” राघव म्हणाला.

“घरापासून जवळ.”

“एआयडिड जाऊ दे. आपण जेडिड ची वाट बघूया,” राघवचे वडील म्हणाले. त्यांच्या स्वरात आढ्यता होती.

माझं तिथं असणं त्या बापलेकांच्या काही वेळानं लक्षात आलं. माझा निराश चेहरा पाहून ते गप्प झाले.

“घरी जायला पाहिजे”, मी पुटपुटलो.

“पन्नास हजार म्हणजे तुला कुठतरी मिळेलच...” राघवचे वडील म्हणाले. तसं काही होणार नाही हे त्यांनाही चांगलंच माहीत होतं. त्यांचा मला दुखावण्याचा उद्देश नव्हता. पण तरी मला त्याचं वाईट वाटलंच. मला आयुष्यात कधी इतकं क्षुद्र वाटलं नव्हतं. मला राजामहाराजांसोबत भिकारी असल्यासारखं वाटलं.

“नंतर भेटू, राघव”, असं म्हणून मी त्यांच्या घरातून गडबडीनं निघालो. मला माझे अश्रू कुणालाच दिसू द्यायचे नव्हते.

राघव माझ्यामागं धावत बाहेर आला.

“तू ठीक आहेस ना?” त्यानं विचारलं.

मी कष्टानं आवंढा गिळला आणि त्याच्याकडं वळून पाहण्याआधी अश्रू टिपले.

“मी ठीक आहे, मित्रा”, मी खोटं बोललो.

“आणि अभिनंदन! आम्हाला तुझ्याकडून ट्रीट लागू झाली. पण तुझे बाबा म्हणतात ते बरोबर आहे. आपण जेईई नंतर खरी पार्टी करू.”

मी चालत राहिलो. तितक्यात राघव म्हणाला,

“बाबांना काय वाटेल?”

मी खांदे उडवले आणि घशात दाटलेला आवंढा रोखण्याचा आटोकाट प्रयत्न केला.

“मी तुझ्याबरोबर येऊ का?” त्यानं विचारलं.

बरोबर आहे. आपली परीक्षेत वाट लागलेली असते तेव्हा पहिलं आलेल्या मुलाला सोबत घरी घेऊन जायलाच पाहिजे.

“काळजी नको करू. त्यांनी आयुष्यात यापेक्षा वाईट गोष्टींना तोंड दिलेलं आहे”, मी म्हणालो.

“आज एआयडिड चा निकाल आहे ना? वर्तमानपत्रात नाही आलेला”, मी घरात पाऊल टाकताच बाबा

म्हणाले. जमिनीवर चार उघडलेली वर्तमानपत्रं पडलेली होती

“नाही, आता वर्तमानपत्रात निकाल जाहीर करत नाहीत. काय हा पसारा बाबा?” असं म्हणून मी वर्तमानपत्रं गोळा करायला खाली वाकलो.

मी परीक्षेचा निकाल ‘ऑनलाईन’ जाहीर झाल्याचं बोललो नाही.

मग आपल्याला निकाल कसा कळणार? आजच होता ना?” त्यांनी विचारलं.

मी वर्तमानपत्रं नीट रचून ठेवली, पण काहीच बोललो नाही. मला अजून काही दिवस तरी निकाल लागणार नाहीये असं त्यांना सांगावसं वाटत होतं. आणखी काही दिवस तरी शांती टिकून राहणं बरंच होतं..... तात्पुरती तर तात्पुरती. मी त्यांचा पावसाळे झेललेला चेहरा पाहिला, त्यांच्या डोळ्यांभोवतीचं सुरकुत्यांचं जाळं पाहिलं. त्या दिवशी त्यांचे डोळे जरा जास्तच चमकत होते.

“आपण एनआयटी लखनौमध्ये जाऊया का?” बाबा विचारत होते. ते पाच तासांचा प्रवास आनंदानं करायला तयार होते आणि तिथं जाऊन काय पाहणार होते तर.....आपला मुलगा अपयशी ठरला आहे....अ लूजर.

“बाबा!” मी त्यांच्या बेताला विरोध करत म्हणालो.

“काय?”

“आपण जेवूया”, असं म्हणून मी स्वयंपाकघरात गेलो. सहा वेळ प्रयत्न केल्यानंतर आमचा अतीप्राचीन गॅस एकदाचा पेटला. डाळ शिजवण्यासाठी मी पातेल्यात पाणी ओतून गॅसवर ठेवलं.

बाबा माझ्या मागंच होते.

“आपल्याला निकाल कळायला पाहिजे. चल, जाऊया”, ते म्हणाले. म्हातारी माणसं एखाद्या मुद्याला चिकटली की, तो सोडत नाहीत.

“मी स्वयंपाक करतो”, मी म्हणालो, “झालं की हाक मारतो तुम्हाला.”

आपण नापास झाल्याचं आईवडिलांना सांगणं हे प्रत्यक्ष नापास होव्यापेक्षाही भयंकर असतं.

मी पुढं तासभर स्वयंपाक करत होतो. आता आयुष्य पुन्हा कधी पहिल्यासारखं होणार आहे की नाही कोण जाणे!..... माझ्या मनात आलं. एक खुळचट परीक्षा आणि त्यातल्या बहुपर्यायी प्रश्नातल्या अर्धा डझन चूकांनी माझं आयुष्य कायमचं बदलून टाकलं होतं.

बाबा आणि मी काहीही न बोलता जेवत होतो. त्यांचे डोळे आशेनं माझ्यावर खिळले होते. आता मला ही बातमी लपवता येणार नव्हती.

जेवण झाल्यानंतर मी त्यांच्याजवळ गेलो.

“बाबा, मला निकाल कळला आहे”, मी नरमाईच्या स्वरात सांगितलं.

“मग?” त्यांनी डोळे विस्फारून विचारलं.

“माझी रॅन्क आहे ५२, ०४३.”

“म्हणजे चांगली आहे का?”

मी नकारार्थी मान डोलावली.

“तुला चांगली शाखा मिळणार नाही का?”

“मला एनआयटीत प्रवेशच मिळणार नाही”, मी सांगितलं.

बाबांच्या चेहऱ्यावरचे भाव बदलले....जे भाव पाहून कुठल्याही मुलाच्या पोटात गोळा येतो तसे भाव त्यांच्या चेहऱ्यावर उमटले. ते भाव म्हणत असतात, “मी तुला लहानाचं मोठं केलं, आणि तू त्याचे असे पांग फेडलेस!”

ते भाव पाहण्यापेक्षा डोक्यात गोळी घातलेली परवडली.

बाबा व्याकूळ होऊन उठले आणि डायनिंग टेबलभोवती गोल चकरा मारू लागले.

“तुला चांगली रॅन्क कशी काय मिळाली नाही?”

बाबा, प्रत्येकाला चांगली रॅन्क नाही मिळत. माझ्यासारखीच नऊ लाख पन्नास हजार मुलांनाही नाही मिळालेली.....माझ्या मनात आलं, पण मी ते व्यक्त केलं नाही.

“मग आता काय?” त्यांनी विचारलं.

काय उत्तर द्यावं याचा मी विचार करत होतो....आत्महत्या, हिमालयात जाऊन प्रायश्चित्त का, काबाडकष्ट करणारा हमाल..... कुठला पर्याय सुचवावा.....?

“मला माफ करा, बाबा”, मी म्हणालो.

“मी सांगत होतो तुला.... आणखी अभ्यास कर”, ते म्हणाले.

हे कुठले आईवडिल सांगत नाहीत?

ते त्यांच्या खोलीत गेले. मग अर्ध्या तासानं मी धीर एकवटून त्यांच्या खोलीत गेलो. ते डोक्यावर गरम पाण्याची बाटली ठेवून बसले होते.

“मी बीएसस्सी करू शकेन, बाबा”, मी म्हणालो.

“त्यानं काय भलं होणार आहे, अं?” बाबा म्हणाले. त्यांचा स्वर आजारी माणसाच्या दृष्टीनं भलताच चढला होता.

“मी पदवी घेईन. नोकरी शोधीन. बऱ्याच संधी असतीलच की”, मी शब्द जुळवत म्हणालो.

“साध्या पदवीधर मुलाला कोण चांगली नोकरी देणार?” बाबांनी विचारलं.

अगदी बरोबर, ‘साध्या’ पदवीधर म्हणजे फालतू.....नगण्य

“कॉलेजमध्ये डोनेशन द्यायला आपल्याकडं पैसे नाहीयेत, बाबा”, मी त्यांना स्मरण दिलं.

त्यांनी मान डोलावली. थोडावेळ विचार करून ते म्हणाले, “पुन्हा प्रयत्न करून पाहतोस?”

बाबांची कल्पना रास्त होती. मात्र, त्यांचं ‘टायमिंग’ भयंकर होतं.

आधीच प्रवेशपरीक्षेनं मला इतका ताप दिला होता. तीच परीक्षा पुन्हा देण्याच्या नुसत्या विचारानं माझ्या पोटात गोळा आला.

“स्टॉप इट, बाबा”, मी ओरडलो.

“तुम्ही जमिनीच्या बाबतीत विषय मिटवला असता तर, खाजगी कॉलेजमध्ये प्रवेश घेण्यासाठी पैसे असते आपल्याजवळ. पण तुम्ही तो विषय नाही मिटवलात, त्यामुळं मला सोसावं लागतंय.”

बाबांनी कपाळावर गरम पाण्याची बाटली जोरात दाबून धरली. त्यांच्या चेहऱ्यावर वेदना दिसत होती.....डोकेदुखीची आणि माझ्यामुळे.

“जा”, ते म्हणाले.

“मला माफ करा”, माझ्या तोंडून आपोआप गेलं.

“परीक्षेत नापास व्हा.....बापावरच खेकसा. पोरा....योग्य दिशेनं चालला आहेस बाबा”, ते म्हणाले. त्यांनी डोळे मिटून घेतले होते.

“मी काहीतरी करीन. मी तुम्हाला निराश नाही करणार. एक दिवस मी श्रीमंत होईन”, मी म्हणालो.

“श्रीमंत होणं सोपं नसतं. त्यासाठी खूप कष्ट करावे लागतात. तेच तू करत नाहीस”, ते म्हणालो.

मला त्यांना सांगायचं होतं की, मी खूप कष्ट केले होते. ते केल्याशिवाय तुम्हाल पन्नास हजारावी रॅन्क नाही मिळत....आता तिचा उपयोग नसतो हा भाग वेगळा, पण मी कष्ट केले होतेच. मला त्यांना सांगायचं होतं की, मी आतून पार खचलोय.....उद्ध्वस्त झालोय. आता मला रडावंसं वाटत आहे ही गोष्ट जाणून त्यांनी मला कुशीत घेतलं तर किती बरं होईल असं मला वाटत होतं.

“जा तू. आयुष्याच्या अखेरच्या दिवसांत तरी मला थोडी शांती मिळू दे”, ते म्हणाले.

मी माझ्या खोलीत जाऊन गप्प बसून राहिलो. इतक्या वर्षांत कधी मला आईची तशी आठवण झाली नव्हती, पण एआयडिड च्या निकालाच्या दिवशी मात्र मला ती सोबत हवी होती असं वाटलं. ते सहा जादा प्रश्न बरोबर न सोडवल्याबद्दल मी स्वतःलाच थोबाडीत लावून घेतल्या. मी परीक्षेचा दिवस डोळ्यासमोर आणून पुनःपुन्हा उजळणी करत होतो. जणू काय माझा मेंदू पुन्हा काळाच्या त्या टप्प्यावर जाणार होता.....पुन्हा तेच चित्र निर्माण होणार होतं.....मग मी पुन्हा त्याच चूका करणार नव्हतो.

खंत.....ही भावना म्हणजे मनुष्यप्राण्याचा एक सर्वात मोठा ‘मॅन्युफॅक्चरिंग डिफेक्ट’ असेल! आपण खंत करत राहतो..... त्यात काहीही अर्थ नसला तरी. मी विचारशक्ती बधीर झालेल्या अवस्थेत बिछान्यावर पडून राहिलो.

मध्यरात्रीच्या सुमाराला मी बाहेरच्या खोलीत आलो आणि आरतीला फोन केला.

“अरे....ठीक आहेस ना?” तिने शांतपणे विचारलं.

“तिला माझा निकाल कळला होता. तरीही तिने मला फोन केला नव्हता. मी जरा सावरलो, ठीकठाक झालो की तिला फोन करीन हे तिला माहीत होतं. आम्हा दोघांमध्ये समजून घेण्याचे हे फार चांगले बंध होते.”

“नावेत बोलू”, मी म्हणालो.

“उद्या पहाटे साडेचार वाजता, अस्सी घाटावर”, ती म्हणाली.

मग मी पुन्हा बिछान्यावर येऊन पडलो. मी पडून राहिलो होतो, पण झोप लागली नाही. कितीतरी वेळ मी या कुशीवरून त्या कुशीवर तळमळत होतो. बाबांशी बोलून सगळ्याचा सोक्षमोक्ष लागेपर्यंत झोप लागणार नव्हती.

मी त्यांच्या खोलीत गेलो. ते झोपले होते. गरम पाण्याची बाटली अजूनही त्यांच्या उशाशी होती.

मी ती बाटली बाजूला ठेवली. बाबा जागे झाले.

“मला माफ करा, बाबा”, मी म्हणालो.

ते काहीच बोलले नाहीत.

“तुम्ही जे सांगाल ते मी करीन. तुम्ही म्हणत असाल....तुमची तशीच इच्छा असेल तर मी पुन्हा प्रयत्न करीन.

मी इंजिनिअर होईन बाबा”, मी म्हणालो.

त्यांनी आशीर्वाद द्यावा तसा माझ्या डोक्यावर हात ठेवला. आणि त्या कृतीनं माझा बांध फुटला. मी ओक्साबोकशी रडू लागलो.

“मी खूप कष्ट करीन”, मी म्हणालो,

माझ्या गालांवरून अश्रूधारा ओघळत होत्या.

“गॉड ब्लेस यू, जा, जाऊन झोप.” ते म्हणाले.

मी पहाटे साडेचार वाजता अस्सी घाटावर पोहोचलो. फूलचंद माझा नावाडी मित्र - त्यानं वल्हे माझ्या हातात देत स्मित केलं. त्यानं इतक्या वर्षांत माझ्याकडून कधीही पैसे घेतले नव्हते. मी त्याची नाव तासाभरासाठी न्यायचो आणि त्याबद्दल त्याला चहा-बिस्किट द्यायचो एवढ्या वेळासाठी गोरे पर्यटक त्याला पाचशे रुपये द्यायचे.

कधीकधी मी त्याला परदेशी पर्यटकांशी इंग्रजीत बोलून व्यवहार ठरवून द्यायलाही मदत करायचो. त्याबद्दल तो मला दहा टक्के कमिशन देत असे. बघा. मी या मार्गानं सुद्धा पैसे मिळवू शकत होतो. अगदी खूप नसले तरी, जाण्यासाठी पुरेसे... पण बाबांना हे पटायला पाहिजे ना!

“साडेपाच पर्यंत पर यां.” फूलचंद म्हणाला, “जपानी लोकांचं बूकींग आहे.”

“अध्या तासापेक्षा जास्त उशीर नाही करणार.” मी म्हणालो.

तो मिशिकलपणे हसला.

“तुम्ही मुलीसोबत निघाला आहात. कदाचित वेळेचं भान नाही राहणार.”

“नाही करणार उशीर.”

“तुमचं सेटींग आहे त्यांच्याशी?” फूलचंदनं नांगराचा दोर सोडत विचारलं. छोट्या गावात, प्रत्येक बाई-पुरुषाच्या संपर्काबद्दल सगळ्यांनाच प्रचंड रस असतो.

“फूलचंद भाई, अध्या तासात परत येतो”, असं म्हणून मी नावेत प्रवेश केला.

माझं तुटक-तुसडं उत्तर त्याला आवडलं नाही.

“ती शाळेत असताना माझ्या वर्गात होती. मी तिला आठ वर्ष ओळखतोय.” मी म्हणालो.

तो हसला. पहाटेच्या अंधूक उजेडात त्याचे पानानं रंगलेले दात चमकले.

“जपानी लोकांशी ठरवताना मी करीन तुम्हाला मदत, आपण दोघं मिळून गंडवू त्यांना.” मी वल्हे धरत म्हणालो.

आरती नावाडी व साधूंच्या नजरा टाळून घाटाच्या वीस मीटर अंतरावर संरक्षक कठड्या पाशी उभी होती. ती नावेत उतरली. मी नाव किनार्यापासून दूर हाकू लागलो.

“आपण त्या बाजूला जाऊया”, ती पश्चिमेकडच्या जरा शांत दिसणऱ्या बाजूला बोट करत म्हणाली. पूर्वेकडं, दशाश्वमेध घाटावर गर्दी होती. तिथं आरती सुरू होती. या ठिकाणी ब्रह्मदेवानं दहा अश्वमेध यज्ञ केले अशी श्रद्धा आहे, त्यामुळं वाराणसीत गंगातीरावर होणार्या सर्व पवित्र विधींच हे प्रमुख केंद्र होतं.

मी नाव वल्हवत पुढं नेत होतो तसे घंटा आणि आरतीचे स्वर विरत गेले. त्यानंतर फक्त पाण्यावर वल्ह्यांचा चुळूकबुळूक आवाज तेवढा लयीत येत राहिला.

“असं होतं....” आरती म्हणाली.

तिच्या चेहऱ्यावर उगवत्या सूर्याच्या रंगछटा पसरल्या होत्या. त्या तिच्या लाल-केशरी ओढणीशी सुरेख संगती साधत होत्या.

माझे हात आणि खांदे भरून आले होते. मी वल्हवणं थांबवलं आणि वल्हे खाली ठेवले. आमची नाव गंगेच्या मध्यात स्थिर उभी राहिली. आरती उठून माझ्या शेजारी येऊन बसली. तिच्या हालचालींनी नाव जराशी थरथरली.

मग नेहमीप्रमाणे तिनं माझे शीणलेले तळहात हातात घेऊन चेपले.
त्यानंतर तिनं माझ्या हनुवटीला धरून माझा चेहरा तिच्याकडं वळवला.
“मला भीती वाटतीय, आरती”, मी हळू आवाजात म्हणालो.
“का?”
“मला आयुष्यात काहीच जमणार नाही”, मी म्हणालो.
“खूळचटपणा आहे”, ती म्हणाली.
“म्हणजे ज्या लोकांना एआयइइइ त वरची रॅन्क मिळत नाही त्यांना आयुष्यात काहीच जमत नाही?”
कुणास ठाऊक. मला मात्र अगदी..... अगदी हरल्यासारखं वाटतंय. मी बाबांना निराश केलंय.”
“ते बरे आहेत ना?”
“त्यांना मी पुन्हा प्रयत्न करावा असं वाटतंय. त्यांच्या डोक्यात मला इंजिनिअरच करायचं असं आहे.”
“तुला इंजिनिअर व्हायचं आहे का?” आरतीनं विचारलं.
“माझे वडील आयएएस नाहीत. माझे आजोबा मंत्री नव्हते. आमचं सामान्य भारतीय कुटुंब आहे. आम्ही असले
प्रश्न विचारत नाही. आम्हाला पोटापाण्याची सोय करायची असते. आणि इंजिनिअरिंगमुळं ती होते”, मी म्हणालो.
“हाऊ ओल्ड-फॅशन्ड!”
“पोटापाण्याची व्यवस्था करणं कधीच ‘आऊट ऑफ फॅशन’ नसतं, आरती”, मी म्हणालो.
ती हसली आणि तिनं माझ्या हातावर हात ठेवला. मी तिला मिठीत घेतलं, आणि माझा चेहरा तिच्या
चेहऱ्याजवळ नेला.
“काय करतोयस?” ती मला दूर ढकलत म्हणाली.
“मी....मी फक्त.....”
“नको”, आरती कठोर स्वरात म्हणाली, “तू आपली मैत्री खराब करशील.”
“तू खरंच मला आवडतेस”, मी म्हणालो. मला खरं तर ‘माझं तुझ्यावर खरंच प्रेम आहे’ असं म्हणायचं होतं,
पण धाडस झालं नाही.
“तू सुद्धा आवडतोस मला”, ती म्हणाली.
“तर मग तू माझं चुंबन का घेत नाहीस?” मी विचारलं.
“मला नाहीये घ्यायचं.” तिनं सरळ सांगितलं.
“माझ्या बोलण्याचा चूकीचा अर्थ घेऊ नकोस. आपली अनेक वर्षांची खास मैत्री आहे. पण मी तुला याआधीही
सांगितलंय.....”, ती गप्प झाली.
“काय?”
“मी तुझ्याकडं त्या दृष्टीनं पाहात नाही”, तिनं सांगून टाकलं.
मी तिच्यापासून दूर झालो.
“गोपाल, प्लीज समजून घे. आधीच तुझं बिनसलंय....त्यामुळं मला असं व्हायला नकोय की....”
“काय व्हायला नकोय तुला, आरती? माझं मन दुखावलं जायला नकोय? हं.... ते तर तू दुखावलंच आहेस.”
मी घड्याळात पाहिलं. घड्याळ चार वाजून पन्नास मिनिटं वेळ दाखवत होतं. मला नाव परत करावी लागणार
होती. मी वल्हे उचलले.
“जाऊन बस तुझ्या जागेवर,” मी म्हणालो.
त्याप्रमाणे ती नावेत आधीच्या जागेवर जाऊन बसली. घाटावर पोहोचेपर्यंत आम्ही एक शब्दही बोललो नाही.
घाटावर पोहोचताच फूलचंद आमच्याकडं पाहून हसला, पण मी त्याच्याकडं संतप्त कटाक्ष टाकल्यामुळं ते हास्य
मावळलं.
आम्ही नावेतून उतरलो.
“आज तू नंतर घरी येणार आहेस?” आरतीनं विचारलं.
“बोलू नकोस माझ्याशी”, मी म्हणालो.
“तू वेडेपणा करतोयस.....इडियट.”
“हो, मी आहे इडियट, माहीत नाही का तुला? त्यामुळं तर एआयइइइ त पास होऊ शकलो नाही”, मी म्हणालो
आणि तिच्याकडं न पाहता चालू लागलो.

एआयइइइ सारखीच माझी जेइइत पण काही डाळ शिजली नाही. राघवची मात्र शिजली. त्याला अखिल भारतात ११२३ रॅन्क मिळाली. त्यामुळ तो वाराणसीत 'मिनी-सिलेब्रिटी' बनला. निकालाच्या दुसऱ्या दिवशी स्थानिक वृत्तपत्रांनी मोठमोठ्या बातम्या दिल्या होत्या. वाराणसीतल्या चार विद्यार्थ्यांनी जेइइत बाजी मारली होती. या चार मुलांपैकी फक्त राघवनं वाराणसीत राहून हे यश मिळवलं होतं. बाकीची तीन मुलं कोटा मधून परीक्षेला बसली होती.

“ही मुलं कोटाला कशाला गेली होती?” बाबांनी वर्तमानपत्रातून वर डोकं काढून विचारमग्न चेहर्यानं विचारलं.

माझं अपयशी होणं बाबांनी पचवलं होतं, मला जेइइत रॅन्क न मिळाल्याबद्दल त्यांनी अजिबात काहीही प्रतिक्रिया दिली नव्हती.

“कोटा म्हणजे आयआयटी कोचिंग क्लासेसची राजधानी आहे. हजारो मुलं जातात तिथं”, मी त्यांना माहिती पुरवली.

कोटा या पश्चिम भारतातल्या छोट्याशा गावातून हजारभर मुलं दरवर्षी आयआयटीत दाखल होत होती. म्हणजे आयआयटीत जाणऱ्या एकूण मुलांच्या एक तृतीयांश!

“क्वाय?” बाबा म्हणाले, “हे कसं शक्य आहे?”

मी फक्त खांदे उडवले. मला प्रवेश परीक्षांचा विषय आणखी चघळायचा नव्हता. मला बारावीला एकोणऐंशी टक्के मार्क मिळाले होते. मी अलाहाबाद विद्यापीठातून बीएस्सी करू शकत होतो. एकशेवीस किलोमीटरवर रोज जाऊन- येऊन करणं अवघड होतं, पण मी तिथंच राहायला जाऊन शनिवार-रविवारी बाबांना भेटायला येऊ शकलो असतो.

“राघव कुठल्या आयआयटीत जाणार आहे?”

“मला माहीत नाही”, मी म्हणालो.

“बाबा, मला दोनशे रुपये देता? मला कॉलेजमध्ये प्रवेश घेण्यासाठी फॉर्म घ्यायचेत.”

मी जणू त्यांना सुर्यानं भोसकलं असावं असा चेहरा करून त्यांनी विचारलं, “तू एआयइइइ ला पुन्हा बसणार नाहीयेस?”

“मी अलाहाबाद विद्यापीठात प्रवेश घेईन आणि तिथूनच पुन्हा परीक्षा देईन”, मी म्हणालो.

“पण दुसरा कोर्स करत असताना तुझा अभ्यास कसा होणार?”

“मी वर्ष वाया घालवणार नाही”, असं म्हणून मी घराबाहेर पडलो.

राघवला भेटायला जावं लागणार होतं. मी त्याचं अभिनंदनसुद्धा केलं नव्हतं. मला त्याच्या जेइइतल्या यशाचा जराही आनंद झाला नव्हता हे खरं होतं, मला व्हायला हवा होता, पण नव्हता झाला. आमची दोघांची दहा वर्षांची मैत्री होती. आपल्या मित्राच्या यशानं आपल्यालाही आनंद व्हायला हवा, पण आता तो आयआयटीचा विद्यार्थी होणार होता आणि मी....कुणीच नाही. मला ही गोष्ट काही मोहरून जाण्यासारखी वाटत नव्हती.

मी त्याच्या दारावरची बेल वाजवताना प्रयत्नपूर्वक स्मिताचा मुखवटा चढवला होता. राघवनं दार उघडलं....आणि मला आलिंगन दिलं.

“अरे, तू आलास.....बरं वाटलं”, तो म्हणाला.

“अभिनंदन, बॉस”, मी म्हणालो.....ओठ पसरून त्याचं हास्य केलं आणि दातही दिसण्याइतकं रूंद हसलो.

“आता मी सांगू शकतो की, मी एका ‘सिलेब’ ला ओळखतो.”

मग मी त्याच्या घरात आत आलो. त्याचं घर म्हणजे तीन बेडरूमचं ‘भेल’ (BHEL) नं दिलेलं साधं अपार्टमेंट होतं. राघवच्या यशाबद्दलचे लेख छापून आलेली वर्तमानपत्रं डायनिंग टेबलवर पडली होती. राघवचे वडील भेटायला आलेल्या नातेवाईकांसमवेत सोंफ्यावर बसले होते. नातेवाईक कश्यप कुटुंबाचं अभिनंदन करायला आले

होते. आयआयटीत रॅन्क.....ही फार मोठी घटना होती, एव्हरेस्ट पर्वतावर चढाई किंवा अंतराळ मोहीमेवर जाण अशा तोडीची. श्रीयुत कश्यप दुरूनच माझ्याकडं पाहून हसले. हा माझ्या मनाचा खेळ म्हणा, पण त्यांचं स्वागतपर स्मित मला आपण आपल्यापेक्षा खालच्या लोकांकडं पाहून जशा प्रकारचं स्मित करतो तसं वाटलं. माझी खात्री आहे की, जर मीही रॅन्कमध्ये आलो असतो तर ते मला पाहून हस्तांदोलन करायला आले असते. असो, मला त्याची पर्वा नव्हती.

राघव आणि मी त्याच्या खोलीत गेलो. मी खुर्चीवर बसलो आणि तो बिछान्यावर.

“मग, कसं वाटतंय?” मी विचारलं, खरं तर मला, एका दिवसात तुला कोळशाचा हिरा बनवणारी एक खुळचट रॅन्क मिळवल्यानंतर कसं वाटतंय.....असा प्रश्न विचारायचा होता.

“विश्वास बसत नाहीये,” राघव म्हणाला.

“कदाचित एआयइइइ चं होईल असं वाटलं होतं, पण जेइइ.... वाॅव.”

“कुठल्या आयआयटीला जाणार?” मी विचारलं.

“मी ‘आयटी-भू’ मध्ये प्रवेश घेईन. मला चांगली शाखाही मिळेल आणि वाराणसीतच राहताही येईल,” राघव म्हणाला.

आयटी -भू (IT-BHU) म्हणजे बनारस हिंदू युनिव्हर्सिटीचं ‘द इन्सिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी.’ हे वाराणसीतलं सर्वात प्रतिष्ठित कॉलेज होतं. या कॉलेजची प्रवेश प्रक्रिया जेइइ च्या माध्यमातून होत असे. मात्र, त्याला आयआयटी इतकी ब्रॅन्ड इक्विटी नव्हती.

“भू का?” मी विचारलं.

“मला अर्धवेळ पत्रकारिता पण करायची आहे. माझी इथं वृत्तपत्रांमध्ये ओळख आहे”, तो म्हणाला.

लोकांना जेव्हा सोन्याचा घास समोर येतो तेव्हा त्याची किंमत नसते. राघवला लेखनात खरंच चांगली गती होती. त्यानं संपादकांना लिहिलेली काही पत्रं आणि त्याचे काही लेखही वृत्तपत्रांमध्ये प्रसिद्ध झाले होते. तरीपण, हा त्याचा वेडेपणाच होता.

“तू छंदापायी आयआयटी सोडणार आहेस?”

“हा माझा छंद नाही. पत्रकारिता हे माझं ‘पॅशन’ आहे.”

“मग तू इंजिनिअरिंगला का जातोयस?”

“बाबांमुळं दुसरं काय? अरे, मी त्यांना सांगितलं आहे की, मला कॉम्प्युटर सायन्स सारखी एखादी चांगली शाखा मिळेल म्हणून मी ‘भू’ ला प्रवेश घेतोय. त्यांना बाकी काही सांगू नकोस बरं का.”

“राघव, तरीही तू....”

“राघव!” बाहेरून त्याच्या वडिलांची हाक आली.

“आमचे नातेवाईक.....मला गेलं पाहिजे”, राघव म्हणाला.

“आपण नंतर भेटू. आरतीलासुद्धा सांग फोन करून मी तुम्हाला ट्रीट देणार आहे.”

राघव उठला.

माणसांना एखादं यश मिळतं तेव्हा त्यांना स्वतः पलीकडं काहीही दिसत नाही.

“मी काय करणार आहे, ऐकायचंय?” माझ्या तोंडून गेलं.

राघव थांबला.

“अरे सॉरी. सांग. ऐकायचं आहेच”, तो म्हणाला.

त्याला खरंच ऐकायचं होतं का त्याला तसं दाखवावं लागलं कोण जाणे.

“अलाहाबाद विद्यापीठात प्रवेश घेईन. मी तिथूनच पुन्हा परीक्षा देईन”, मी म्हणालो.

“कल्पना चांगली आहे”, राघव म्हणाला.

“मला खात्री आहे, तू काहीतरी करून दाखवशीलच, किमान एआयइइइ तरी.”

स्वतःचं जेइइ झालं की माणसं ‘किमान एआयइइइ’ वगैरे शब्दप्रयोग वापरू लागतात.

मी जरासं हसलो.

“बाबांना वाटतंय की मी पुन्हा परीक्षेला बसण्यासाठी वर्ष घालवावं.”

“तुला तसं सुद्धा करता येईल”, राघव म्हणाला. तितक्यात त्याच्या वडिलांची पुन्हा हाक आली.

“जा तू, असू दे”, मी म्हणालो, “मी सुद्धा निघतोच.”

“भेटूया, मित्रा”, राघव माझ्या खांद्यावर थोपटत म्हणाला.

“नाही, बाबा”, मी म्हणालो, “मी नाही जाणार कोटाला.”

बाबांनी मला कळूसुद्धा न देता आठवडाभर ‘कोटा’ विषयक संशोधन केलं होतं.

“बन्सल आणि रेझनन्स बेस्ट आहेत”, ते म्हणाले.

“ते तुम्हाला काय माहिती?”

“मी निवृत्त शिक्षक आहे. मला कळू शकतं.”

“छान”, मी म्हणालो.

“मी तुला तिथं पाठवायला तयार आहे. ट्यूशनसाठी वर्षाला तीस हजार रुपये लागतील. राहण्याचा खर्च महिना साधारण तीन हजार. म्हणजे वर्षाला किती लागतील? तीस अधिक छत्तीस हजार.....”, बाबा स्वतःशीच बोलत होते.

“सहासष्ट हजार!” मी म्हणालो.

“आणि एक वर्ष गेलेलंच आहे. बाबा, आपण काय राजेमहाराजे आहोत का?”

“माझ्याकडं चाळीस हजार रुपयांची ठेव पावती आहे. तुला माहीत नसलेली”, बाबा म्हणाले. “गेली तीन वर्ष मी शक्य तितके पैसे बाजूला टाकत आलोय. तुझी तिथली सुरुवात व्हायला एवढे पैसे पुरेसे आहेत. बाकीचं आपण नंतर बघू.”

“म्हणजे आपल्याकडची एवढीशी पूंजी आपण ट्यूशनसच्या बोडक्यावर घालायची? कुठल्यातरी दूरच्या ठिकाणी? बरं, हे कोटा आहे कुठ?”

“राजस्थानात दूर आहे, पण तिथं जायला थेट रेल्वे आहे. बावीस तासांचा प्रवास आहे.”

“पण बाबा....मी कॉलेजला जातो ना. मला त्यासाठी पैसे द्या. निदान माझ्या पदरात पदवी तरी पडेल.”

“त्या निरूपयोगी पदवीत काय अर्थ आहे? आणि चांगलं ‘कोचिंग’ असल्याशिवाय तू पुन्हा परीक्षा कशी देणार आहेस? तुझी रॅन्क थोडक्यात हुकली आहे. कोटाला गेलास तर ते मार्क तुला मिळवता येतील.....’

मी गोंधळून गेलो. मी परीक्षेला पुन्हा बसण्याचा विचारसुद्धा केला नव्हता, मग त्यासाठी वर्षभर इतक्या दूर जणं तर दूरच!

“तुला त्यासाठी जास्तीत जास्त प्रयत्न करावे लागतील. राघव बघ. त्याचं कसं नीट मार्गी लागलं आहे”, बाबा म्हणाले.

“राघव बघ” ..... हे नवं औषध सध्या वाराणसीतल्या प्रत्येक पोराच्या नरड्यात ओतलं जात होतं.

“आपल्याला परवडणारं नाही”, मी मनातले विचार दूर झटकत म्हणालो.

“शिवाय, इथं तुमच्याकडं कोण बघणार? अलाहाबाद जवळ आहे. मी दर आठवड्याला इथं येऊ शकतो. तुम्ही येऊ शकता...”

“ते मी बघीन. घरातलं बहुतेकसं काम मीच करतो ना?” बाबा म्हणाले.

माझ्या मनात आरतीचा विचार आला. नावेत तिनं मला नकार दिला असला तरी, तिला माझी किती काळजी आहे ते मला माहीत होतं, आम्ही दोघं बोललो नाही असा एक दिवससुद्धा गेला नव्हता. मी इथं कॉलेजला जावं हे सुचवणारी तीच होती आणि माझ्या मार्काना ज्या अभ्यासक्रमांना प्रवेश मिळणं शक्य होतं त्यातला सर्वोत्तम अभ्यासक्रम मी शोधला होता. आता मी कोटाला चाललोय हे तिला कसं सांगायचं?

अर्थात, मी बाबांना हे सांगू शकलो नाही.

“पुढच्या वेळी मी आणखी प्रयत्न करीन”, मी म्हणालो.

आमचं जेवण झालं आणि मी टेबल आवरू लागलो.

“तू घरातली कामं करत इथंच राहणार”, बाबा अचानक गरजले.

“तू जाणार आहेस.”

“तुमच्याकडं फक्त चाळीस हजार आहेत. बाकीच्या पैशाचं काय? आणि प्रवास, पुस्तकं, प्रवेश परीक्षेची फी अशा खर्चाचं काय करायचं?” मी विचारलं.

बाबांनी त्यांच्या पहिल्या बोट्याकडं निर्देश केला. त्यांच्या सुरकुतलेल्या शुष्क बोट्यात सोन्याचं जाड वळं होतं.

“मला या निरूपयोगी अंगठीची गरज नाही”, ते म्हणाले.

“आपल्याकडं तुझ्या आईचे थोडे दागिनेसुद्धा आहेत.”

“कोचिंग क्लाससाठी तुम्ही मां चे दागिने विकणार आहात?”

“ते सगळे मी तुझ्या बायकोसाठी ठेवले होते पण तू इंजिनिअर झालास की, तू स्वतःच तिला दागिने घेऊन

देशील की.”

“बाबा, तुम्ही आजारी पडलात तर काय करायचं? अशी कधी गरज लागली तर हे सगळं त्यासाठी जपून ठेवावं हे बरं.”

“तू इंजिनिअरिंग कॉलेजमध्ये गेलास की बघ, मी दहा वर्षांनी तरूण होईन”, बाबा वातावरण निवळण्याचा प्रयत्न करत हसून म्हणाले. मी त्यांच्याकडं पाहिलं. त्यांचा पुढचा एक दात पडला होता. बाबांच्या चेहर्यावरचं हास्य माझ्यालेखी सर्वस्व होतं. मग मी कोटाबद्दल विचार करू लागलो. प्रवेश परीक्षा उत्तीर्ण होण्याच्या दृष्टीनं तिथलं कोचिंग चांगलं वाटत होतं. मग मी पडत्या बाजूचाही विचार केला....पैसे किती लागतील, अनिश्चितता आणि अर्थातच आरतीचा विरह.

“तुझ्या म्हातार्या बापासाठी एवढं कर रे”, बाबा म्हणाले.

“मी तुझ्याबरोबर कोटाला आलो असतो पण, मला इतका दूरचा प्रवास जमणं अवघड आहे आणि आपल्याला या छोट्या घराची व्यवस्थाही पाहावी लागणार आहे.”

“असू दे, बाबा. मी गेलो तर माझा मी एकटा जाईन”, मी म्हणालो.

“तुझ्या आईची पण तू इंजिनिअर व्हावंस अशी इच्छा होती.”

मी भिंतीवर लावलेल्या आईच्या फोटोकडं पाहिलं. ती किती आनंदी, सुंदर आणि तरूण दिसत होती.

“तुझ्या बाबांची काळजी घे”, असंच जणू ती सांगत होती.

“जाशील ना तू?” बाबा विचारत होते.

“त्यामुळं तुम्हाला बरं वाटणार असेल तर जाईन.”

“पोरा!” बाबांनी मला मिठी मारली....एआयइइइ च्या निकालानंतर पहिल्यांदाच.

“ते काळे दाखवा”, आरतीनं दुकानदाराला कपड्यांच्या हँगर्सच्या डझनाच्या सेटकडं बोट करत सांगितलं.

मला कोटातल्या वास्तव्यासाठी गरजेच्या अडसलेल्या वस्तूंची खरेदी करण्यासाठी आम्ही नदेशर रोडवरील एका गृहोपयोगी वस्तुभांडारात आलो होतो.

“मी तुला खरेदीत मदत करतीय याचा अर्थ तुझ्या वाराणसी सोडून जाण्याबाबत मी खूष आहे असा होत नाही”, आरती म्हणाली.

“मी नाही जात. तू नको जाऊस असं नुसतं म्हण. मी तिकिट रद्द करतो.”

तिनं माझ्या गालावर हात ठेवला.

“माझ्या बेस्ट फ्रेंडचं इथून जाणं मला अजिबात आवडत नाहीये. पण तुझ्यासाठी तेच योग्य आहे.”

तिनं हँगर्स पसंत केले. त्यांची किंमत होती पन्नास रुपये.

“काका, मी टॉवेल, सोप डिशेस आणि अजून बऱ्याच गोष्टी घेणार आहे. चांगली भरघोस सूट द्या म्हणजे झालं.”

दुकानदाराचा चेहरा आक्रसला फा तिनं त्यांच्याकडं दुर्लक्ष केलं.

“तू आलीस त्याबद्दल आभार. मला काय ध्यावं ते कळलं नसतं”, मी म्हणालो.

“तू भांडी-पातेली घेतलीस का? विसरलास ना?”

“मी स्वयंपाक करणार नाहीये. तिथं डब्याची सोय आहे.”

“आरती माझ्या बोलण्याकडं दुर्लक्ष करत भांड्यांच्या विभागात पोहोचली तिथं तिनं एक स्टीलचं मोठं बाऊल उचललं.

“कधी गरज लागली तर अलू दे”, ती म्हणाली.

“मी जर तुझ्याबरोबर कोटाला आले तर मी रोज तुझ्यासाठी स्वयंपाक करीन.”

तिच्या गोर्यापान हातात ते चकचकीत भांडं पाहून माझ्या डोळ्यांसमोर ती आमच्या स्वयंपाक घरात काम करतीय असं दृष्य तरळलं.

आरती असली विधानं का करते? यावर मी काय बोलायचं?

“मी व्यवस्थित मॅनेज करीन”, मी म्हणालो.

दुकानदारानं बिल केलं. आरतीनं माझ्याकडं पाहिलं. दर खेपेला ती मला संमोहित करायची दर आठवड्यात तिचं सौंदर्य अधिकाधिक खुलत चाललं होतं.

तितक्यात, आईबरोबर दुकानात आलेली एक छोटी मुलगी आरतीच्या दिशेनं आली.

“तुम्ही टीव्ही वर असता?”

आरती नकारार्थी मान डोलावत हसली. मग ती दुकानदाराकडं वळली.

“काका, वीस टक्के सूट.”

आरतीला तिच्या दिसण्याची फारशी जाणीव नव्हती. ती आरशासमोर मुरकणं, मेकअपचे थर चढवणं असलं कधी करायची नाही, एवढंच काय.... तिचे केस चेहर्यावर रूळत असायचे. पण त्यामुळं ती अलखीनच मोहक दिसायची.

“निघूया?” तिनं विचारलं.

“चला....”

“काय झालं?”

“आता अखेरच्या क्षणी तू” मी कोटाला आले तर “म्हणतीयेस.”

“मी येऊ शकते. मी डॅडना सांगेन की, मलासुद्धा पुन्हा परीक्षेला बसायचं आहे....कुणी सांगावं”, ती डोळे मिचकावत म्हणाली.

मी तिच्याकडं पाहातच राहिलो. तिच्या बोलण्यात गांभीर्य शोधत. हे शक्य होईल?

“खरंच?” माझा तिच्या बोलण्यावर जवळपास विश्वास बसलाच होता.

“मी गंमत केली, स्टुपिड. मी तुला सांगितलं ना. मी अग्रसेन कॉलेजमध्ये सायकॉलॉजी ऑनर्सला प्रवेश घेतला आहे.”

“मला वाटलं तू....”

“तू इतका भोळू कसा रे?” तिच्या मुखातून हास्यमोती घरंगळले.

“भोळू..... म्हणजे काय? मी विचारलं.

तिनं माझा गाल ओढला.

“अगं,” मी स्वतःला सावरलं.

ती कोटाला येऊ शकणार नव्हती. मी भोळा-बिळा मुळीच नाहीये. मला सगळं नीट समजतं. तरीही, आरती माझं तर्कशास्त्र वगैरे सगळं धुळीला मिळवायची. ती सोबत असायची तेव्हा मी विचार करणं सोडून दिलेलं होतं.

मी खरेदी केलेल्या वस्तू गोळा करू लागलो. तितक्यात ती दुकानदाराला पैसे देऊ लागली.

“थांब”, मी म्हणालो, “मी देतो.”

“असू दे. चल, जाऊया”, ती म्हणाली. तिनं मला कोपराला धरून ओढत दुकानाबाहेर आणलं.

“किती झाले?” मी पाकीट काढत विचारलं.

तिनं माझ्याकडून पाकीट घेतलं आणि पुन्हा माझ्या शर्टच्या खिशात ठेवलं आणि माझ्या ओठांवर बोट ठेवलं.

मुली असे गोंधळात टाकणारे ‘सिग्नल्स’ का देतात? परवा तर तिनं नावेत मला वाटाण्याच्या अक्षता लावल्या होत्या. आणि तरी ती माझ्याबरोबर हे ‘बोरिंग’ कपड्यांचे हँगर्स घ्यायला येते, वर आणखी मला त्याचे पैसेही देऊ देत नाही. मी जेवलो का हे पाहायला मला दिवसातून तीनदा फोन करते. तिला माझी पर्वा आहे म्हणायचं की नाही?

“सिग्नलत्या नव्या डॉमिनोजमध्ये जायचंय?” तिनं विचारलं.

“आपण घाटावर जाऊया?” मी म्हणालो.

“घाटावर?” तिनं आश्चर्याने विचारलं.

“इथून जाण्याआधी मला आकंठ बुडून जायचंय.”

आम्ही ललिता घाटाच्या पार्यांच्या दिशेने चालू लागलो. हे ठिकाण आमच्या उजव्या बाजूच्या दशाश्वमेध घाटापेक्षा थोडं कमी गर्दीचं होतं. आम्ही शेजारी शेजारी बसलो आणि मावळत्या सूर्याच्या साक्षीनं गंगेचे बदलते रंग पाहू लागलो. आमच्या डावीकडं, मणिकर्णिका घाटावर अविरत भडकत असलेल्या चितांच्या ज्वाळा दिसत होत्या. या घाटाला शिवजींच्या कर्णभूषणावरून हे नाव पडलं होतं. नृत्य करताना त्यांचे कर्णभूषण या ठिकाणी पडलं होतं. हे ठिकाण अंत्यसंस्कारासाठी सर्वात पवित्र मानलं जात असे.

तिनं माझ्या कोपरापाशी हलकेच धरलं. मी आजूबाजूला पाहिलं. काही पर्यटक आणि साधूंबव्यतिरिक्त तिथं काही स्थानिक लोकही होते. मी हात सोडवून घेतला.

“काय झालं?” ती म्हणाली.

“नको. हे बरं नाही. विशेषतः तुझ्या दृष्टीनं.”

“का?”

“कारण तू मुलगी आहेस.”

तिनं माझ्या कोपरावर चापटी मारली.

“म्हणून काय झालं?”

“लोक बोलतात. घाटावर हात पकडून बसणऱ्या मुलींबद्दल ते चांगलं बोलत नाहीत.”

“आपण फक्त खरे चांगले मित्र आहोत”, ती म्हणाली.

मला या शब्दांची चीड होती. मला तिच्याशी बोलायचं होतं.... तिच्या आयुष्यातील माझ्या स्थानाबद्दल, पण त्याचवेळी मला विषयाला कटू वळण लागायला नको होतं

“पण मी तर आता निघालोय”, मी म्हणालो.

“म्हणून काय झालं? आपण संपर्कात राहूच. आपण फोनवर बोलू. आपण नेट वर चॅट करू शकतो. कोटा त सायबर कॅफे असतीलच ना?”

मी मान डोलावली.

“असा चेहरा टाकू नको”, ती म्हणाली.

दूरवर मंदिरातल्या घंटांचा आवाज कानावर येत होता. संध्याकाळच्या आरतीची वेळ झाली होती.

“तुझा प्रॉब्लम काय आहे?” मी म्हणालो.

“कसला?” तिनं विचारलं.

“आपला....आपलं नातं मित्रापेक्षा जास्त आहे.”

“प्लीज, गोपाल, पुन्हा तेच नको.”

मी गप्प झालो. दूरवर सायंकाळची आरती दिसत होती. मोठमोठ्या पेटत्या मशालींसारखे दिवे हातात धरून पुजारी आरती करताना दिसत होते. आरतीचे सूरही कानावर पडत होते. त्यांच्याभोवती शेकडो पर्यटक गोळा झाले होते. वाराणसीच्या घाटांवरची आरती तुम्ही कितीही वेळा पाहा, दर खेपेला ती तुम्हाला मंत्रमुग्ध करते.... माझ्या शेजारी बसलेल्या आरतीसारखीच. आरतीनं मोरपिशी निळा सलवार-कमीज घातला होता आणि माशाच्या आकाराचं चंदेरी कानातलं.

“गोपाल, मला तसं नाही वाटत,” ती म्हणाली.

“माझ्याबद्दल?”

“कुणालाबद्दलच आणि आपण दोघं जे ‘शेअर’ करतो ते मला आवडतं. तुला नाही आवडत?”

“आवडतं पण मी आता इथून दूर जातोय. आपल्यात ‘कमिटमेन्ट’ असती तर बरं झालं नसतं का?”

“कमिटमेन्ट? गोपाल, आपण अजून खूप लहान आहोत!” ती हसली.

“चल, आपण दिवे सोडूया. तुझ्या ट्रीपसाठी”, असं म्हणून ती उठली.

विषय बदलण्याच्या बाबतीत मुलींचा हात जगात कुणी धरू शकणार नाही.

आम्ही चालत तीराजवळ गेलो. तिनं पाच रुपयांना सहा पेटत्या दिव्यांचा सेट घेतला. त्यातला एक दिवा तिनं माझ्याकडं दिला आणि स्वतः एक दिवा पाण्यावर सोडला.

माझा हात धरत ती म्हणाली, “आपण मिळून प्रार्थना करूया, यशासाठी.

“तुला जे हवं आहे ते तुला कोटामध्ये मिळू दे,” ती डोळे मिटून म्हणाली.

मी तिच्याकडं पाहिलं. मला खरोखर जे हवं आहे ते कोटामध्ये नाहीये, ते तर मी वाराणसीत सोडून निघालोय.....

कोटा

उकडून जीव जाणार्या आणि गर्दीने खचाखच भरलेल्या द्वारका एक्स्प्रेसनं मी निघालो, ते तेवीस तासांच्या प्रवासानंतर कोटाला पोहोचलो.

मी विनीतला ई-मेल केले होते. विनीत वाराणसीतलाच होता. तो मागच्या वर्षी कोटाला गेला होता. मी कोटातल्या कोचिंग क्लासेसची माहिती घेतली होती. बन्सल आणि रेझनन्स या दोन क्लासेसची सर्वोत्तम म्हणून ख्याती होती. मात्र, ते स्वतः परीक्षा घेऊन विद्यार्थ्यांचा प्रवेश ठरवत असत. मला समजा बन्सल व रेझनन्समध्ये प्रवेश मिळाला नसता तरी कोटात इतरही क्लासेस होते.... विद्यार्थी निवडीचे निकष थोडेसे सैल असणारे. ते माझ्यासारख्या ‘लूझर’ मंडळींची नड भागवत होते.

त्या कोचिंगवाल्या कळपात सहभागी होण्याआधी मला राहायला जागा शोधणं भाग होतं. विनीतनं मला काही ‘पेईग गेस्ट’ ठेवून घेणारी ठिकाणं सांगितली होती. मी रेल्वे स्टेशनवरून रिक्षा केली.

‘गायत्री सोसायटी बिल्डिंग’, मी रिक्षावाल्याला सांगितलं, ‘महावीर नगरमध्ये बन्सल क्लासेस जवळ.’

रिक्षा कोटातल्या धूळकट रस्त्यांवरून धावू लागली. हे भारतातल्या कुठल्याही छोट्या गावासारखंच दिसत होतं.... प्रचंड रहदारी, प्रदूषण आणि टेलीकॉम, अंडरवेअर व कोचिंग क्लासच्या फलकांनी गजबजलेलं. या गावात इतकं खास असं काय असेल? .... मी विचार करत होतो.... जगातील सर्वात स्पर्धात्मक परीक्षेतून हजारो विद्यार्थ्यांना तारून नेणं या गावाला कसं काय जमतं?

“आयआयटी का मेडिकल?” रिक्षावाल्यानं विचारलं. त्याचे केस करडे होते आणि दातही त्याच रंगाचे होते. कोटाचं वेगळेपण कशात आहे याचा मी विचार करत होतो. इथं प्रवेशपरीक्षेबद्दल सगळ्यांना माहीत होतं.

“आयआयटी”, मी म्हणालो.

“बन्सल सगळ्यात भारी आहे. पण त्यांची प्रवेश परीक्षा पुढच्या आठवड्यात आहे.”

“हे सगळं तुम्हाला कसं काय माहीत?” मी रिक्षावाल्याच्या ज्ञानानं अवाक होऊन विचारलं.

तो हसला आणि त्यानं मागं वळून पाहात सांगितलं, “माझं सगळं कुटुंब शिक्षणाच्या दुनियेत आहे. माझी बायको डबे देण्याचा उद्योग करते. तुम्हाला डबा हवाय?”

मी मान डोलावली.

“शंकर, मी मूळचा अल्वारचा”, असं म्हणून त्यानं ग्रीस माखलेला हात पुढं केला.

मी त्याच्याशी शक्य तितकं निसटतं हस्तांदोलन केलं.

“गोपाल, वाराणसीहून आलोय.”

त्यानं मला डब्यासाठी ‘बिझनेस कार्ड’ दिलं. दिवसातून दोन वेळा जेवणाच्या डब्यासाठी महिना पंधराशे रुपये.”

“आम्ही डब्याची सोय करतो. तुम्ही मुलं अभ्यास करा. ही परीक्षा फार अवघड असते.”

“कुठली परीक्षा?” मी विचारलं.

“आयआयटीसाठी जेइइ असते. काय गोपालभाई. आम्ही इतकेपण अशिक्षित नाही.”

आम्ही ‘गायत्री सोसायटी’ च्या आवारात पोहोचलो. अपार्टमेंटस्च्या चौकोनांचे तुकडे जोडणार्या त्या सोसायटीचं रक्षण करायला एक गंजलेलं लोखंडी दार होतं. परिसर स्वच्छ करण्याच्या प्रयत्नात एक भलामोठा झाडूधारी माणूस हवेत धुळीचे ढग उडवत होता. तिथल्या प्रवेशद्वाराशी छोटं गार्ड पोस्ट होतं. मी त्या दिशेनं गेलो. वाँचमन आत बसलेला होता.

“कोण पायजे?” वाँचमननं विचारलं.

“मला खोली पाहिजे... भाड्यानं”, मी म्हणालो.

वाँचमननं मला नखशिखान्त न्याहाळलं. त्यानं माझ्याकडच्या जादा सामान कोंबलेल्या, पुरातन, दुरुस्त्यांचे अनेक आघात पचवलेल्या दोन बॅगांकडं पाहिलं. एका बॅगमध्ये माझे कपडे होते आणि दुसऱ्या बॅगेत पुस्तकं... ज्यांनी मला आजअखेर तरी कुठंच प्रवेश मिळवून दिला नव्हता. माझ्याकडच्या सॅकमध्ये आरतीनं घेऊन दिलेलं साहित्य

होत. मला तिची फार आठवण होत होती...एसटीडी बूथ शोधायला आणि तिला फोन करावा असं मला वाटत होतं.

“आयआयटी का मेडिकल?” वाँचमननं तंबाखू मळत विचारलं. कोटातल्या माणसांना बाहेरून आलेली माणसं तिथं कशासाठी आली आहेत हे जाणून घेतल्याखेरीज त्यांना जोखणं अवघड वाटतं.

“आयआयटी” मी म्हणालो. त्यानं हातातल्या निकोटीन चूर्णापेक्षा माझ्याकडं अधिक लक्ष द्यावं असं मला वाटत होतं.

“पहिलीच खेप का रिपीटर?” वाँचमननं पुढचा प्रश्न केला. त्यानं अजूनही मान वर केलेली नव्हती.

“त्यामुळं काय फरक पडतो?” मी जरा वैतागूनच म्हणालो.

“पडतो.” तो तंबाखूचा बार भरत म्हणाला. “तुमची पहिलीच खेप असेल तर तुम्ही कॉलेजला सुद्धा जाणार. म्हणजे तुम्ही जास्त वेळ घराबाहेरच असणार. रिपीटर असतात ते फक्त कोचिंग क्लासला जातात. बरेचजण दिवसभर झोपा काढतात. काही घरमालकांना ते आवडत नाही. म्हणून, तुमचं काय आहे ते मला सांगा, म्हणजे मी तुम्हाला योग्य जागा दाखवू शकेन.”

“रिपीटर”, मी म्हणालो. हे सांगताना माझी नजर खाली का झुकली कोण जाणे. मला वाटतं, तुम्ही प्रवेश परीक्षेत अपयशी ठरता तेव्हा तंबाखू चघळणारा वाँचमनसुद्धा तुम्हाला आपण फालतू आहोत असं वाटायला लावू शकतो.

“अरे देवा, आणखी एक रिपीटर”, वाँचमन म्हणाला. “बरं. मी प्रयत्न करीन. आधी माझे पैसे ठरवा.”

“काय?” मी विचारलं.

“मी महिन्याच्या भाड्याच्या रकमेच्या निम्मे पैसे घेतो. तुमचं बजेट काय आहे?”

“महिना दोन हजार.”

“एवढंच?” वाँचमन म्हणाला. “चार हजार करा. मी तुम्हाला चांगली, एअर कंडिशनड... शेअर्ड रूम मिळवून देतो.”

“एवढं मला परवडण्याजोगं नाही”, मी म्हणालो.

वाँचमनच्या चेहऱ्यावर तुच्छ भाव उमटले, जणू एखाद्यानं पंचतारांकित बारमध्ये देशी दारू मागितली असावी असे.

“काय?” मी विचारलं. आता कोटातली पहिलीवहिली रात्र रस्त्यावर काढावी लागणार काय असं मला वाटू लागलं होतं.

“चला”, त्यानं मानेनं खूण करत सांगितलं. त्यानं दार उघडून माझ्या बॅगा त्याच्या केबिनमध्ये ठेवल्या. मग आम्ही पहिल्या ब्लॉकमधील अपार्टमेंटच्या पायर्या चढू लागलो.

“तुम्ही इतर मुलांबरोबर शेअर कराल का? एका खोलीत तिघंजण....”

“करीन”, मी म्हणालो, “पण मी अभ्यास कसा करणार? मला स्वतंत्र खोली पाहिजे आहे, पण लहान”.

अभ्यास होवो अथवा न होवो, मला एकट्याला राहायचं होतं.

“ठीक आहे, पाचवा मजला”, वाँचमन म्हणाला.

आम्ही तीन मजले चढून गेलो. मला त्या श्रमानं धाप लागली. हवा प्रचंड उष्ण होती.

“कोटात उष्णता खूप असते. हवेची सवय करून घ्या”, वाँचमन म्हणाला.

“बाहेर भयंकर गरम आहे. म्हणून आत घरात राहून अभ्यास करायला ही चांगली जागा आहे.”

आम्ही चौथ्या मजल्यावर पोहोचलो. मला चांगलीच धाप लागली होती. तो मात्र बोलणं थांबवायला काही तयार नव्हता.

“तर मग तुम्ही खरंच अभ्यास करणार आहात का असंच आपलं...” तो बोलता बोलता मध्येच थांबला.

“असंच आपलं म्हणजे?” मी विचारलं.

“टाईम-पास. बरेच विद्यार्थी त्यांचे आईवडिल त्यांना इथं हाकलतात म्हणून येतात. आपल्याला प्रवेश मिळणार नाही ही गोष्ट ते ओळखून असतात. निदान त्यांच्या आईवडिलांनी तरी त्यांना वर्षभर छळणं बंद करावं”, तो म्हणाला.

“मला प्रवेश मिळवायचा आहे. मी प्रवेश मिळवीन”, मी त्याला सांगण्यापेक्षा स्वतःशीच बोललो.

“छान. पण तुम्हाला बिअर किंवा सिगरेट अशा गोष्टी लागल्या तर मला सांगा. या हौसिंग सोसायटीत या गोष्टींना परवानगी नसते.”

“मग?”

“बिरजू तुमचा मित्र आहे म्हटल्यावर तुम्ही काळजी करायचं कारण नाही”, तो माझ्याकडं पाहून डोळा मारत म्हणाला.

आम्ही पाचव्या मजल्यावरच्या फ्लॅटच्या दरवाजावरची बेल वाजवली. एका वयस्क बाईनं दार उघडलं.

“विद्यार्थी”, वॉचमन म्हणाला.

आम्ही आत गेलो. त्या घराला औषधी आणि दमट वास होता. वॉचमननं मला भाड्यान देण्याची खोली दाखवली. त्या बाईनं कोठीच्या खोलीचीच अभ्यासिका व बेडरूम बनवली होती. त्या एवढ्याशा खोलीत ती बाई, वॉचमन आणि मी जेमतेम उभे राहू शकत होतो.

“अभ्यासासाठी एकदम भारी जागा आहे”, वॉचमन म्हणाला. त्यानं त्याच्या आखव्या आयुष्यात एक दिवससुद्धा अभ्यास केला नसेल.

“ही खोली घ्या. तुमच्या बजेटमध्ये आहे.”

मी मानेनंच नापसंती दर्शवली. त्या खोलीला एकही खिडकी नव्हती. ती वयस्क बाई उर्मट असावी किंवा बहिरी असावी किंवा दोन्हीही असावी. तिच्या चेहर्यावर चिडखोर भाव टिकून होते. मला तिथं राहावंसं वाटलं नाही. मी वाराणसीतच राहून का अभ्यास करू शकत नव्हतो? या गैरसोयीच्या ठिकाणात एवढं खास काय होतं? मला इथून निघून जावंसं वाटत होतं.

मी फ्लॅटबाहेर पडलो. वॉचमन माझ्या मागून धावत आला.

“तुम्ही जर फार चिकित्सा केलीत तर तुम्हाला कुठंच जागा मिळणार नाही.”

“मग मी वाराणसीला परत जाईन”, मी म्हणालो.

मला जर आणखी सहा बहुपर्यायी प्रश्नांची उत्तरं देता आली असती तर माझं आयुष्य किती बदललं असतं... माझ्या मनात आलं. माझ्या डोळ्यांसमोर राघव आला... आत्ता तो ‘भू’ कॅम्पस मध्ये ‘ओरिएन्टेशन’ करत असेल. मग आरती डोळ्यांसमोर आली आणि आमच्या कसल्याही आडपडद्याविना होणार्या गप्पा आठवल्या... मग बाबांच्या आजारपणाचा विचार डोक्यात आला आणि त्यांचा मला या कोंडाळ्यात ढकलण्याचा आटापिटा... मी कष्टानं अश्रू आवरले आणि जिना उतरू लागलो.

“मग तुम्ही बजेट वाढवा”, वॉचमन माझ्या मागं येत म्हणाला.

“नाही जमणार. मला जेवणाचे पैसे, कोचिंग क्लासची फी हेही खर्च भागवायचे आहेत”, मी सांगितलं.

आम्ही जिने उतरून खाली आलो.

“पहिल्यावेळी होतं असं”, वॉचमन म्हणाला, “आईची आठवण होतीय?”

“ती वारलीय”, मी म्हणालो.

“अलीकडंच?” वॉचमननं विचारलं. काही लोकांना अनोळखी लोकांची उलटतपासणी घेण्यात काहीही गैर वाटत नाही.

“ती चौदा वर्षांपूर्वीच वारली”, मी म्हणालो.

मी गार्ड पोस्ट पाशी आलो आणि माझ्या बॅगा उचलल्या.

“थँक यू, बिरजू”, मी म्हणालो.

“कुठं निघालात? शेअर्ड रूम घ्या”, तो आर्जवानं म्हणाला.

“आत्ता मी स्वस्तातलं हॉटेल शोधतो. मला एकट्यानं राहायची सवय आहे. मी बघतो काय ते.”

बिरजूनं माझ्या हातातल्या बॅगा घेऊन त्या खाली ठेवल्या.

“माझ्याकडं एक चांगली जागा आहे”, तो म्हणाला, “तुम्हीं पाहिली त्यापेक्षा दुप्पट मोठी आहे. या खोलीला खिडक्या आहेत, मोठा पंखा आहे. एक निवृत्त जोडपं राहतं त्या घरात. तुमच्या बजेटमधली आहे....”

“मग आधीच का नाही दाखवलीत?”

“एक समस्या आहे.”

“कसली?”

“त्या घरात एकजण मेला होता.”

“कोण?” मी विचारलं. मृत्यू... त्यात काय मोठंसं, मी तो पचवू शकत होतो. मी वाराणसीचा आहे.... जिथं

सगळं जग मरायला येतं त्या ठिकाणचा.

“एका विद्याधर्यानं खोली घेतली होती. तो पास झाला नाही, म्हणून त्यानं आत्महत्या केली. दोन वर्ष झाली. तेव्हापासून ही जागा रिकामीच आहे.”

मी यावर काहीच प्रतिक्रिया दिली नाही.

“मी तुम्हाला ही जागा का दाखवली नव्हती ते आता तुमच्या लक्षात आलं असेल”, बिरजू म्हणाला.

“मी घेईन ही जागा”, मी म्हणालो.

“नक्की?”

“मी आयुष्यभर जळते आणि पाण्यात सोडलेले मृतदेह पाहिले आहेत. एखाद्या ‘लूझर’ नं तिथं फास लावून घेतला असेल तरी मला काही फरक पडत नाही.”

वाँचमननं माझ्या बॅगा उचलल्या. आम्ही तिसऱ्या मजल्यावरच्या फ्लॅटपाशी पोहोचलो. तिथं साठीतलं एक जोडपं राहात असे. त्यांनी घर अगदी आरशासारखं स्वच्छ ठेवलं होतं. भाड्यानं देण्याच्या साध्याशा खोलीत एक बेड, टेबल, कपाट आणि पंखा एवढं सामान होतं.

“पंधराशे देईन”, मी त्या जोडप्याला म्हणालो. वाँचमननं माझ्याकडं तीक्ष्ण कटाक्ष टाकला.

त्या जोडप्यानं एकमेकांकडं पाहिलं.

“इथं काय घडलं आहे ते मला माहीत आहे.”, मी म्हणालो, “आणि माझी काही हरकत नाही, मला चालेल.”

त्यातल्या म्हातारबुवांनी मान डोलावली.

“मी आर. एल. सोनी. मी पीडब्ल्यूडी मध्ये होतो”, त्यांनी हात पुढं केला.

मी त्यांच्याशी घट्ट हस्तांदोलन केलं.

“मी गोपाल, आयआयटी रिपिटर. मला यावेळी पास व्हायचंच आहे”, मी म्हणालो.

मी माहितीपत्रकं बिछान्यावर रचली आणि पायातले बूट-मोजे उतरवले. मी आख्खा दिवस निरनिराळ्या कोचिंग स्कूलसमध्ये फिरलो होतो. दुपारी तीन वाजता माझी खोली आता पेटतीय का काय असं वाटण्याइतकी तापलेली होती.

श्री. सोनींनी हळूच माझ्या खोलीच्या दारावर टकटक केली.

“तुझ्यासाठी जेवण” असं म्हणून त्यांनी माझ्या अभ्यासाच्या टेबलावर जेवणाचा डबा ठेवला.

मी कृतज्ञतेनं मान डोलावली. गंमतीनं काही बोलावं असं वातावरणच नव्हतं. माझी जेवायची आणि राहण्याची सोय तर झाली होती. मात्र कोटातलं माझ्यासमोरचं मोठं आव्हान होतं... आरतीचे विचार मनातून निकरानं दूर सारण्याखेरीज... एखाद्या चांगल्या ‘स्टडी प्रोग्रॅम’ मध्ये नाव घालणं. गेले तीन दिवस मी सगळ्या कोचिंग स्कूलसचे उंबरे झिजवत होतो. कोणत्याही प्राणीमात्राचं ‘आयआयटीयन’ मध्ये रूपांतर करण्याचे त्यांचे उंचउंच दावे खुळ्या आशेनं ऐकत होतो. मी त्यांची अत्यंत-लवचिक (अत्यंत-महग हे काही वेगळं सांगायला नको) शुल्क रचना अभ्यासली होती. बन्सल, रेझनन्स आणि करिअर पाथ ही सगळ्यांचीच पहिली पसंती दिसत होती. या सगळ्यांच्या स्वतःच्या, आणखी अवघड प्रवेश परीक्षा होत्या. खरं तर आता कोटामध्ये आघाडीच्या कोचिंग क्लासेसमध्ये प्रवेश मिळवून देणारी छोटी कोचिंग शाॅप्स होती. या कोचिंग क्लासेसमध्ये तुम्हाला इंजिनिअरिंग कॉलेजमध्ये प्रवेश मिळावा यासाठी कोचिंग दिलं जात असे. तुम्ही एकदा तिथं गेलात की, इंजिनिअर होण्यासाठी अभ्यास सुरू करता. अर्थातच, बहुतेकशा इंजिनिअरना एमबीए करायचं असतं. आणि मग, पुन्हा कोचिंग क्लासेसचं हेच चक्र पुन्हा सुरू होतं, परीक्षा. क्लासेस, निवड, तयारी या गुदमरवणार्या वावटळीतून माझ्यासारख्या प्रत्येक क्षुद्र भारतीय विद्यार्थ्याला पार व्हावंच लागतं... पुढं चांगलं आयुष्य जाण्यासाठी. नाहीतरी मी बिरजू वाँचमनसारखं काम करू शकतोच की, किंवा त्याहीपेक्षा सोपा मार्ग हवा असेल तर माझ्या खोलीत माझ्याआधी राहात असलेल्या मनोज दत्तसारखं फास लावून जीवनयात्रा संपवायची...

आयुष्य नामक प्रवेश परीक्षेतून मुक्ती मिळवण्यासाठी मनोजला ज्या पंख्यानं मदत केली होती तो पंखा सुरू करण्यासाठी मी बटण दाबलं. पंख्याची पाती खोलीतली गरम हवा फिरवू लागली.

“घरी फोन केलास?” श्री. सोनींनी विचारलं.

“केला”, मी म्हणालो. श्री. सोनी हा प्रश्न मला दिवसातून किमान दोन वेळा विचारत होते. मनोज दत्ता घरी फारसा फोन करत नसावा, त्यामुळं त्याला एकाकीपण घेऊन आलं असेल आणि त्यानं अकाली मरणाला कवटाळलं असेल... मी अंदाज बांधला.

“त्यांना हालहवाल सांगत जा.... काय? तुमच्या आईवडिलांइतकं दुसरं कुणी तुमच्यावर प्रेम करत नाही”, श्री. सोनी खोलीतून बाहेर पडता पडता म्हणाले.

मी दार बंद करून घेतलं आणि अंगातला शर्ट काढला. गेल्या दहा दिवसांत मी वल्हे मारले नव्हते. मला दंड विसविशित झाल्यासारखे वाटले. मला व्यायाम करावासा वाटत होता, पण मला आधी एक कोटी माहितीपत्रकं चाळून एकदाचा काय तो निर्णय घ्यायचा होता.

मी बाबांना फोन केला होता. ते ठीक वाटत होते. मला अजून पुस्तकाचं पान उघडण्याची कल्पनासुद्धा सहन होत नव्हती तरी मी त्यांना पुढच्या वर्षीच्या परीक्षेच्या तयारीला लागलो आहे असं दाबून सांगितलं होतं. मी त्याची फिकीर करत नव्हतो. मी कोणत्याही कोचिंग क्लासला गेलो असतो तरी ते लगेच माझ्या मानगुटीवर बसणारच होते.

मला सगळ्यात आधी आरतीशी बोलायचं होतं. मी तिला चार वेळा फोन केला होता, पण एकदाही ती फोनवर भेटली नव्हती. पहिल्या दोन वेळी तिच्या आईनं फोन उचलला होता. तिंनं मला सम्य-सुसंस्कृतपणे आरती बाहेर गेल्याचं सांगितलं होतं... एकदा मैत्रिणींबरोबर आणि एकदा कॉलेजमध्ये अँडमिशन फॉर्म द्यायला. मग मी दुसऱ्या दिवशी पुन्हा दोनदा फोन केला होता. दोन्हीवेळा आरतीच्या आईनंच फोन उचलला होता. मी काहीही न बोलता फोन ठेवून दिला होता. “हा मुलगा तुला इतक्या दूरवरून सारखे फोन का करतोय?” असं तिंनं विचारावं असं मला वाटत नव्हतं. त्यामुळं माझ्याबद्दल चांगलं मत झालं नसतं. आरतीनं मी लवकरच सेलफोन घेईन असं सांगितलं होतं, तिंनं सेलफोन घ्यावा असं मला वाटत होतं. सध्या सगळेच सेलफोन घेताना दिसत होते... निदान पैसेवाले

तरी.

मला फोन करायचा तर आरतीकडं माझा नंबर नव्हता. मला उद्या पुन्हा तिला फोन करावा लागणार होता.

मी एक हिरव्या रंगाचं माहितीपत्रक उचललं. त्याच्या मुखपृष्ठावर या पृथ्वीतलावरच्या काही सगळ्यात कुरुप माणसांचे फोटो होते. त्या संस्थेत शिकलेल्या आयआयटी टॉपर्सचे. त्यांच्या चेहऱ्यावर दूधपेस्टच्या जाहिरातीतल्या मॉडेल्सपेक्षा रूंद हास्य होतं... पण त्यांचे दात मात्र त्यांच्यासारखे नव्हते.

वेळ फुकट घालवणं हा माझा आवडता छंद असल्यामुळं मी ती दुपार माहिती-पत्रकांच्या तुलनात्मक अभ्यासात घालवली. नाही नाही. मी अभ्यासाचं साहित्य, यशाचा आलेख किंवा शुल्क रचना या संदर्भात तुलनात्मक अभ्यास नाही केला! काहीही असलं तरी, प्रत्येकाचाच आपण त्या क्षेत्रांत सर्वोत्तम असल्याचा दावा होता. मी त्यांच्या यशस्वी उमेदवारांच्या फोटोंची तुलना केली... सर्वात कुरुप मुलगा... पण त्याची सर्वात गोड मैत्रीण... या असल्या 'अभ्यासात' काही अर्थ नव्हता, पण तसं माझं कोटात असण्यात तरी काय अर्थ होता...

मी बन्सलचं माहितीपत्रक घेतलं... बन्सल म्हणजे कोटा भूमीचं 'होली ग्रेल' होतं. बन्सलच्या विद्यार्थ्यांना ते बिरुद असायचं. ती मुलं तांत्रिकदृष्ट्या कॉलेजमध्ये सुद्धा नव्हती तरी बन्सलवाले कोटात 'कू 5 5 ल' मानले जात असत. मला त्यांच्या परीक्षेच्या कसोटीला उतरावं लागलं. मात्र तीनच दिवसांनी त्यांची परीक्षा असल्यामुळं मला अभ्यासाला फार थोडा वेळ मिळाला. बहुतेकशा कोचिंग क्लासेसच्या परीक्षा आठवड्याभरातच होणार होत्या. त्यापुढच्या परीक्षा महिन्याभरात होत्या. मला आत्ता कुठं ना कुठं प्रवेश घ्यावा लागणार होता. काही न करता बसलो असतो तर माझ्या आधी या खोलीत राहणार्या मुलापेक्षा कितीतरी लवकर माझं डोकं फिरलं असतं.

प्रत्येक संस्थेत प्रवेश अर्जासाठी हजार रुपये फी होती. तुमची तिथं निवड होवो अथवा न होवो; तुम्ही तिथं जा अथवा न जा; ही फी भरावीच लागत होती. माझ्याकडं पत्रास हजार रुपये होते, आणि बाबांनी मला सहा महिन्यांनी आणखी पैसे देण्याचं कबूल केलं होतं, माझ्याजवळ ठराविक रक्कम असल्यामुळं मला विचारपूर्वकच अर्ज करावे लागणार होते.

मग मी त्या ढीगातून पाच क्लासेसची निवड केली - बन्सल, करिअर पाथ, रेझनन्स आणि दोन नवे, थोडे स्वस्त - एमआयआयटी आणि करिअरइमार्ट.

एमआयआयटीच्या माहितीपत्रकात म्हटलं होतं; "प्रत्येक विद्यार्थ्याला कोचिंग मिळायला हवं हा त्याचा लोकशाही अधिकार आम्ही मानतो, त्यामुळं आम्ही आमची प्रवेश परीक्षा घेत नाही."

याचाच अर्थ होता की, ते अग्रगण्य क्लासेससारखे चोखंदळ वर्गातले नव्हते. त्याऐवजी त्यांनी असं लिहायला हरकत नव्हती. "तुमच्याकडं रोख पैसे असतील तर तुमचं स्वागत आहे."

मग मी उरलेली दुपार ते कंटाळवाणे आणि तीच तीच माहिती विचारणारे फॉर्म भरले. रात्री जेवणाच्या वेळेआधी आरतीला आणखी एकदा फोन करायचा आहे असं स्वतःला सांगून मी उत्साह टिकवत होतो.

संध्याकाळी सात वाजता मी पाय मोकळे करायला बाहेर पडलो. रस्त्यावर जवळपास राहणार्या विद्यार्थ्यांची गर्दी उसळली होती. सगळेजणच ताजी हवा भरून घ्यायला बाहेर आले होते.

मला एक एसटीडी बूथ सापडलं.

"हॅलो?" श्री. प्रधान भक्कम स्वरात म्हणाले, त्याबरोबर मी फोन कट केला.

एसटीडी बूथ मधला मीटर ठर्रर करून वाजला.

"तरी तुम्हाला पैसे द्यावे लागतील", बूथवाला आंबट तोंडानं म्हणाला.

मी मान डोलावली.

मला कुणाशी तरी बोलावं असं फार तीव्रतेनं वाटत होतं. मी सकाळीच बाबांना फोन केला होता... मग मी राघवला फोन केला.

"राघव, मी बोलतोय. गोपाल, कोटाहून", मी म्हणालो. शेवटचा शब्द जरा अस्पष्टच आला.

"गोपाल! अरे... वाँव, आम्ही आत्ता तुझ्याबद्दलच बोलत होतो", राघव म्हणाला.

"माझ्याबद्दल? खरंच? कुणाशी?" मी विचारलं.

"आरती आली आहे इथं. तू कसा आहेस रे? कोटा कसं आहे? आम्हाला तुझी खूप आठवण होते."

"आरती तुझ्या घरी आलीय?" मी गोंधळून विचारलं.

"होय. तिला कोर्स निवडायला माझी मदत हवी होती. तिचं सायकॉलॉजी घ्यावं का ते नक्की ठरत नाहीये."

आरतीनं मध्येच राघवकडून फोन हिसकावून घेतला.

“गोपाल! अरे, कुठं आहेस तू?”

“कोटात, आणखी कुठं. मी तुला फोन केला होता”, मी म्हणालो. तू राघवच्या घरी कशाला आली आहेस, असं मला तिला विचारावंसं वाटत होतं, पण संभाषणाची सुरुवात करण्याचा हा चांगला मार्ग वाटला नाही.

“मग तू पुन्हा का नाही केलास फोन? मी फोन करायचा तर माझ्याकडं तुझा नंबरसुद्धा नाहीये”, आरती म्हणाली.

“मी घरमालकांना विचारीन, तुमच्याकडं फोन घेतले तर चालेल का. तू घरी केव्हा भेटशील ते सांग. मी तुला फोन करीन. मला बोलायचं आहे.”

“आत्ता बोल ना. काय झालं?”

“आत्ता कसं बोलणार?”

“का?”

“राघव आहे ना...” मी म्हणालो.

“मग?”

“तू राघवच्या घरी कशाला आली आहेस?”

“काही नाही, असंच... सहज.”

मुली जेव्हा “असंच... सहज” असे संदिग्ध शब्द वापरतात तेव्हा ते विशिष्ट गोष्टीसाठीच असतात. किंवा असं काही नसेलही माझंच मन वढाय वढाय होत असेल.

“मला कोर्स ठरवायचा आहे. सायकॉलॉजी घ्यावं का बीएस्सी होम सायन्स?” ती म्हणाली

“तुला काय करायचं आहे?” मी विचारलं.

“मला हवाईसुंदरी होण्याआधी पदवीधर व्हायचं आहे. हे करण्यामागं फक्त एवढंच कारण आहे. मला सोपा कोर्स हवा आहे.”

“ओह..... म्हणजे तुझ्या डोक्यातलं हवाईसुंदरी होण्याचं खूळ अजून गेलेलं नाही तर..” मी म्हणालो.

“राघव म्हणतो, माणसानं आपली स्वप्नं अशी सहजासहजी वार्यावर सोडू नयेत... बीएस्सी होम सायन्सच बरं, नाही का? आतिथ्य उद्योगाशी एक प्रकारे निगडीत आहे, का मी अग्रसेन सोडून हॉटेल मॅनेजमेंटला जाऊ?”

मी गप्प झालो. राघव हिला सल्ले देतोय? कोण तो? करिअर समुपदेशक? का जेइड त साली रॅन्क मिळाली म्हणून त्याला उपदेशचे डोस द्यायचा परवाना मिळालाय?

“सांग ना गोपी” आरती म्हणाली, “मला तर काही कळतच नाहीये.” पाठोपाठ तिच्या फिदीफिदी हसण्याचा आवाज कानावर आला.

“एवढी काय गंमत चाललीय?” मी विचारलं.

“राघव हवाईसुंदरीची नक्कल करतोय. हातात ट्रे बी घेऊन आलाय”, आरतीला भलतीच मज्जा वगैरे वाटत होती.

“मी नंतर बोलतो तुझ्याशी”, मी म्हणालो.

“बरं, पण कुठला कोर्स घेऊ ते सांग”, अखेर तिच्या आवाजात गांभीर्य आलं.

“राघवला विचार. तो हुशार विद्यार्थी आहे”, मी म्हणालो.

“कमॉन, गोपी, वेड्यासारखं बोलतोयस.”

“तू एकटी असशील तेव्हा बोलू- आपण”, मी म्हणालो.

“उद्या मला याच वेळी फोन कर.”

“ओके, बाय.”

“बाय”, आरती म्हणाली.

“आय मिस यू”, मी म्हणालो, पण एक सेकंद उशीर झाला उत्तरादाखल मला फक्त ‘क्लिक’ ऐकावं लागलं.

मी खोलीवर परत आलो. रात्रीच्या जेवणाचा डबा आणि माहितीपत्रकं माझी वाट पाहात होती. माझ्या डोळ्यांसमोर आलं... आरती राघवच्या घरी... हास्याचे धबधबे वाहत आहेत. माझ्या आतमध्ये आग उठली.

मी तिरीमिरीत एक माहितीपत्रक उचललं. माझ्या दाढीच्या सामानातून एक ब्लेडचं पान घेतलं. आयआयटीला प्रवेश मिळालेल्या विद्यार्थ्यांचे फोटो कापून काढले आणि त्यांच्या चिंध्या चिंध्या केल्या....

बन्सल क्लासेस वाराणसीतल्या छोट्याशा अपार्टमेंटसमधल्या लहानशा ट्यूशन सेन्टर्ससारखा नव्हता. त्याचं रंगरूप भव्य कॉर्पोरेट ऑफिस किंवा एखाद्या संस्थेसारखं होतं, मी तिथल्या महाप्रचंड लांबीत उभं राहून काय करावं, कुठं जावं याचा विचार करत होतो. विद्यार्थी आणि शिक्षक अर्थपूर्ण, निश्चयीपणे इकडंतिकडं वावरत होते, जणू ते अवकाशात उपग्रह सोडणार असावेत असा त्यांचा एकूण आविर्भाव होता. कोटातल्या बहुतांश कोचिंग क्लासेसप्रमाणेच इथल्या विद्यार्थ्यांना सामाजिक विषमता दूर करण्यासाठी गणवेश होता. त्यांच्याकड दिल्लीची श्रीमंत घरातली पोरं होती, ज्यांचा पॉकेटमनी माझ्या वडिलांच्या संपूर्ण वर्षाच्या मिळकतीपेक्षा जास्त असेल. आणि एकीकडं माझ्यासारखी वाराणसीतली लूझर्स सुद्धा होती, ज्यांच्यापाशी इथं राहण्यासाठी ना पैसा होता ना बुद्धी.

कपड्यांमध्ये समानता आणली तरी बन्सलची सर्व विद्यार्थी समान अशी धारणा मात्र मुळीच नव्हती. तिथं प्रवेश परीक्षेत तुम्ही चमकण्याची शक्यता किती आहे यावर आधारीत 'वर्गव्यवस्था' होतीच.

अँडमिशन ऑफिसमधल्या माणसानं माझा फॉर्म घेतला.

“हाय परफॉर्मर?” त्यानं प्रश्न केला.

अशा प्रश्नाला माणसानं काय उत्तर द्यावं?

“एक्स्क्यूज मी?” मी म्हणालो.

“तुम्हाला बारावीत अँग्रीगेट ८५ टक्क्यांपेक्षा जास्त असतील, किंवा एआयइइइ ची रँक ४०, ००० पर्यंत असेल, तर तुम्हाला ३० टक्के सवलत मिळेल”, काऊन्टरवरच्या चष्मिस सद्गृहस्थानं मला समजावून सांगितलं.

“मला ७९ टक्के आहेत. एआयइइइ रँक ५२, ०४३”, मी सांगितलं.

“ओह, मग तुम्ही फूल-रेट प्रोग्रॅमसाठी अर्ज करा”, त्यानं सांगितलं. माझी एआयइइइतली रँक थेट पैशात रुपांतरित होऊ शकते ही गोष्ट माझ्या लक्षातच आली नव्हती.

“मला सवलत मिळेल?” मी विचारलं. इथं घासाघीस करून सौदा ठरवता येतो का ते मला माहीत नव्हतं.

“ते तुम्ही प्रवेश परीक्षेत किती मार्क मिळवता त्यावर अवलंबून आहे” असं म्हणून त्यानं माझ्या फॉर्मवर शिक्का मारला. त्यानं प्रवेश परीक्षेचं अँडमिट कार्ड-कम -पावती असा एक कागद माझ्या हातात ठेवला.

“तुमच्या प्रवेश परीक्षेसाठी अभ्यास करावा लागेल का?” मी विचारलं.

“दोन दिवसांत तुम्ही काय अभ्यास करणार एनीवे, तुम्ही मार्कावर तरून जाण्याइतके हुशार दिसत नाही. तुम्ही इतर ठिकाणीही अर्ज करून ठेवा असं मी सुचवेन”, तो म्हणाला.

“थँक्स. करीन मी”, मी म्हणालो.

मग त्या माणसानं आजूबाजूला पाहात कुणी आमचं बोलणं ऐकत नाही ना याची खात्री करून घेतली.

“माझ्या चुलतभावानं नुकतेच क्लास सुरू केले आहेत. मी तुम्हाला तिथं पत्रास टक्के सूट मिळवून देईन.” त्यानं हलक्या आवाजात सांगितलं.

मी काहीच बोललो नाही. त्यानं माझ्याकडं व्हिजिटिंग कार्ड सरकवलं. ‘ड्रीम आयआयटी.’

“पैसे वाया का घालवायचे? कोर्स मटेरियल तेच आहे. माझा चुलतभाऊ आधी बन्सलमध्येच शिकवायचा.”

मी ते कार्ड वाचलं.

“कुणाला सांगू नका, बरं का?” तो म्हणाला.

इतर संस्थामध्येही मला असेच अनुभव आले. जेइइत यशस्वी झालेल्यांच्या ‘वॉन्टेड’ दहशतवाद्यांशी साधर्म्य असलेल्या टपालतिकिट आकाराच्या फोटोंनी भरलेल्या भिंतींनी माझं सगळ्या ठिकाणी स्वागत केलं. माझ्या हेही लक्षात आलं की, नामवंत संस्थांमध्ये ‘रिपिटर्स’ चं स्वागत नसतं. कारण, शेवटी आम्ही एकदा नापास झालेले! त्यांना त्यांच्या आकडेवारीचं गणित आमच्यापायी बिघडवायचं नव्हतं. अग्रगण्य संस्था दरवर्षी आपले सुमारे पाचशे विद्यार्थी आयआयटीत जातात असा दावा करत असत. अर्थात, आमच्याकडं दहा हजार विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला होता, त्यातली फक्त पाचशे मुलं आयआयटीत गेली हे मात्र या संस्था कधीही सांगत नसत. याचा अर्थ होता... ५ % इतका कमी ‘रेशो’. मात्र, जेइइचा एकूण सिलेक्शन रेशो २% पेक्षाही कमी होता, त्यावर आम्ही मात करून पुढं गेलो आहोत असा कोटातल्या संस्थांचा दावा होता. मुलांची आधीच चाळणी लागयामागं हेच एकमात्र कारण होतं... सरासरीपेक्षा उच्च क्षमतेचे विद्यार्थी निवडणं. तथापि, माझ्यासारखे विद्यार्थी मात्र देशभरातून झुंडीनं तिथं दाखल होते आणि अँडमिशन फॉर्म भरण्यासाठी रांगा लावत हाते.

एमआयआयटी आणि करिअरइग्राइटच्या रांगा थोड्या छोट्या होत्या. त्यांनी तर मला ‘स्पॉट ऑफर्स’ दिल्या. करिअरइग्राइटनं मला वीस टक्के सूट देऊ केली.

“तुम्ही जर आत्ता प्रवेश निश्चित केलात तरच सूट मिळू शकेल, पुन्हा नंतर आलात तर नाही”, तिथल्या

आक्रमक सेल्समन-कम अँडमिशन्स प्रमुखानं सांगितलं.

“पण मी अजून ठरवलेलं नाही”, मी म्हणालो.

“तुम्ही बन्सलला बसताय, होय ना?” त्यानं विचारलं आणि सर्वज्ञ असल्याच्या थाटात माझ्याकडं पाहिलं.

मी काहीच बोललो नाही.

“मी बन्सलमध्येच होतो”, तो म्हणाला.

“बन्सलमध्ये नव्हतं, असं कोटात कुणी आहे का?” असं म्हणून मी तिथून बाहेर पडलो.

“गोपाल! तुझा आवाज ऐकून किती बरं वाटलं “, आरती म्हणाली. तिनं क्षणात माझा आवाज ओळखला याचं मला खूप बरं वाटलं.

“जा... तुला माझी पर्वाच नाहीये”, मी म्हणालो.

“हं? मूर्ख कुठला. मला तुझी पर्वा आहे. आधी, तू मला तुझा नंबर दे.”

“हो”, मी म्हणालो आणि तिला घरमालकांचा फोन नंबर दिला.

“पण सारखा फोन करू नकोस. ते म्हणाले की, आठवड्यातून दोनदा चालेल. त्यापेक्षा जास्त नको.”

“मग काय झालं? तुला फोन करणारी मी एकमात्रच असेन ना?” आरती म्हणाली.

“हो. बरं, ते जाऊ दे, कसं काय चाललंय मला इथं मुळीच आवडत नाहीये.”

“इतकं वाईट आहे तिथं? तू अभ्यासाला सुरुवात केलीस का?” आरतीनं विचारलं,

“नाही, मला जमतंच नाहीये. तीच पुस्तकं पुन्हा उघडण अगदी नकोसं वाटतंय. बघुया, कदाचित क्लास सुरू केल्यावर उत्साह वाढेल.”

“मी तिथं असायला पाहिजे होते. मी तुझ्यात उत्साह जागवला असता.” ती हसून म्हणाली

“असले विनोद करून नकोस”

“सगळं ठीक होईल, गोपाल. फक्त आणखी एकदा प्रयत्न कर. यातून पार पडलास की तुझं करिअर घडेल.”

“आय मिस यू” मी म्हणालो. मला माझ्या करिअरसारख्या निरूपयोगी गोष्टीत फारसा रस नव्हता.

“ओह”, माझ्या अकस्मात गियर बदलण्याचं तिला आश्चर्य वाटलं होतं.

“आय मिस यू टू?” ती म्हणाली.

“मला कुणीही नाहीये, आरती” मी म्हणालो.

“असं म्हणू नको. बाबा आहेत. राघव आहे, मी... आम्ही तुझ्याबद्दल किती बोलतो.” तिचा आवाज चिरकला.

“आपण जोडीदार का होत नाही? ...अ कपल?”

“नको. पुन्हा तेच सुरू करू नकोस. यावर आपण बरंच बोललो आहोत.” ती म्हणाली.

“का नको? तू म्हणतेस यू मिस मी. तुला माझी काळजी आहे, पर्वा आहे. मग?”

“मला तुझी खूप काळजी आहे, पर्वा आहे. पण त्या अर्थानं नव्हे. एनीवे, आपल्याला आपापल्या करिअरकडं लक्ष द्यायला हवं. तू तिथं आहेस, मी इथं.”

“माझी कुणी गर्लफ्रेंड असती तर मी निदान तिच्याशी बोलू तरी शकलो असतो. मला खूप एकटं वाटतं, आरती.”

“ओssss गोपाल, तुला घरची आठवण होतीय. तू हवं तेव्हा माझ्याशी बोल किंवा आपण चॅट करू शकतो.”

“इंटरनेटवर?” मी माझ्या घराच्या आजूबाजूला काही सायबर कॅफे पाहिले होते.

“हो. जी मेलवर आयडी घे. माझा आहे fliyingaarti@gmail.com मला इन्व्हाईट कर.”

“फ्लाइंग आरती?” मी हसलो

“शट अप!” मी आणखी मोठ्यानं हसलो.

“त्यामुळं किमान तू हसलास तरी” ती म्हणाली.

“माझ्या प्रस्तावाचा विचार कर” मी म्हणालो.

“प्रस्ताव बिस्ताव काही नाही, आणि आता तू फोनवर पैसे फुकट घालवू नकोस. आपण संध्याकाळी चॅट करत जाऊ. त्यावेळी आपण बोलू... माझ्याबद्दल आणि तुझ्याबद्दलही ओके?”

“ओके. हेss ऐक. मी नामांकित पण महागड्या क्लासला प्रवेश घेऊ का नव्या क्या तुलनेनं स्वस्त क्लासला?”

“द बेस्ट यू कॅन गेट, ऑलवेज”, आरती तत्परतेनं म्हणाली. “आणि आता बाय. मला जेवायला बोलावताहेत.

कोटात येऊन एक आठवडा झाला होता. या काळात माझ्यासाठी काही गोष्टी निश्चित झाल्या होत्या. पहिली म्हणजे मी बन्सलच्या परीक्षेत पास झालो नव्हातो. मी त्यांच्या स्वतंत्र ‘करस्पॉन्डन्स प्रोग्रॅम’ ला प्रवेश घेऊ शकत

होतो, पण त्यामुळ कोटात राहण्याचा उद्देशच धुळीला मिळत होता. रेझनन्सनं ऐन वेळी फी वाढवली होती, ती मला परवडण्याजोगी नसल्यामुळ मी त्यांची प्रवेशपरीक्षासुद्धा दिली नाही. मी करीयर पाथ प्रोग्रॅमच्या प्रतीक्षा यादीमध्ये पोचलो होतो.

“तुम्हाला प्रवेश मिळण्याची बरीच शक्यता आहे. बरेच जण बन्सल आणि रेझनन्सलाच जातील” करीअर पाथमधला माणूस म्हणाला

करीअर पाथच्या प्रतीक्षा यादीलासुद्धा ‘किंमत’ होती. एमआयआयटी आणि करिअर इग्राईटनं मला तीस टक्के सूट देऊ केली.

“तुमची पात्रता आहे”. एमआयआयटी मधला माणूस म्हणाला, “तुम्ही करिअर पाथची परीक्षा पास झाला आहात. त्यातून तुमची क्षमता दिसतेच आता बऱ्याच कमी फीमध्ये आमच्याकडे अभ्यास करा आणि जेइइ पास व्हा.”

“करीअर पाथमधल्या हजारो विद्यार्थ्यांत तुम्ही हरवून जाल. इमाईटमध्ये तुमच्याकडं खास लक्ष दिलं जाईल.”

तथापि पाच दिवसांनी करिअर पाथनं मला प्रवेश मिळाल्याचं सांगितलं. मी तिथल्या अकौंटंटकडं थरथरत्या हातानं पंचवीस हजार रुपयांचा ड्रापट सोपवला.

“तुमच्या आयुष्यातली ही सर्वोत्तम गुंतवणूक ठरेल” अकौंटंट म्हणाला.

मी पहिल्या टर्मला लागणारं साहित्य गोळा केलं - कोर्स मटेरिअल, आयडी कार्ड, वेळापत्रक, सक्क्यूलर्स आणि पुढच्या तीन महिन्यांत लागणारी विविध वर्कशीट्स मी करिअर पाथचे तीन गणवेशसुद्धा घेतले. तो घातल्यावर मी स्वस्तातल्या हॉटेलच्या रिसेप्शनिस्टसारखा दिसू लागलो.

मी गणवेश हातात घेऊन तिथून बाहेर पडलो

“अभिनंदन!” काळ्या कोटातल्या एका माणसानं मला थांबवलं.

“हॅलो”, काय बोलावं हे न सुचल्यामुळ मी एवढंच म्हणालो.

“मी संजीव सर. इथं मला” मिस्टर पुली “म्हणतात. मी फिजिक्स शिकवतो.”

मी त्यांच्याशी हस्तांदोलन केलं. कोटामध्ये पुली प्रॉब्लम्स सोडवण्यात संजीव सरांचा हात कुणी धरू शकत नसेल असं दिसत होतं. लवकरच माझ्या ध्यानात आलं की, कोटामधल्या संस्थामध्ये असे विषय तज्ज्ञ होते. करिअर पाथमध्येही अत्यंत कुशल ‘विझर्ड्स’ होते. मॅथ्स शिकवणऱ्या श्री. वर्माना ‘ट्रिगनॉमिटी – स्वामी’ मानलं जात असे. श्री. जडेजा केमिस्ट्री शिकवत असत. मुलं त्यांना प्रेमानं बॅलन्स-जी “असं म्हणत असत. त्या सरांची केमिकल इक्वेशन्स बॅलन्स करण्याची अनोखी पद्धत होती. त्यांनी त्याचं पेटंट घेण्याचा प्रयत्न केला होता अशी सुद्धा अफवा होती.

“मी गोपाल, वाराणसील आलोय.”

“एआयइइइ प्रोग्रॅम? मिस्टर पुलींनी विचारलं,

“सर, जेइइ पण.”

“गुड. हाय पोटेन्शल?” ते करिअर पाथनं केलेल्या विद्यार्थ्यांच्या अंतर्गत वर्गवारीच्या संदर्भात विचारत होते.

“नाही, सर”, असं म्हणून मी नजर खाली वळवली. एकदा तुम्हाला कमी मार्क मिळाले की, तुम्ही नजर झुकवायला पटकन् शिकता.

“असू दे. हाय पोटेन्शल नसलेलीसुद्धा बरीच मुलं पास होतात. हे सगळं तुमच्या मेहनतीवर अवलंबून असतं.”

“मी पूर्ण प्रयत्न करीन, सर”, मी म्हणालो.

“गुड”, मिस्टर पुली माल्या पाठीवर थोपटत म्हणाले.

तिथं गेल्यावर महिन्याभरातच मी खरा ‘कोटाकर’ झालो इतर हजारों मुलांसारखीच माझ्या आयुष्यालाही लय आली होती. करिअरपाथ शाळेसारखंच प्रकरण होतं, फक्त इथं मजाबिजा अजिबात नसे. वर्गात कुणी आवाजसुद्धा करत नसे, चेष्टा, गंमत यातलं काहीही नसे आणि क्लास बुडवणं वगैरे तर नाहीच नाही शेवटी, प्रत्येकजण इथं चाळणीतून आला होता आणि इथं येण्याची भलीमोठी किंमत देऊन आला होता.

दिवसभरात आमचे तीन ते चार विषयांचे वर्ग होत असत. क्लास दुपारी असे. कागदोपत्री, आत्ताच्या बारावीच्या विद्यार्थ्यांना सकांनी कॉलेज असे. पण प्रत्यक्षात, बारावीतली मुलं कधीच कॉलेजला जात नसत. करिअरपाथचा सीबीएसइ स्कूलशी सहकार्य करार होता. त्यांनी लवचिक धोरण ठेवलं होतं, या सहकार्याबद्दल

करिअरपाथ कल सीबीएसइ स्कूलला चांगला घसघशीत “लाभ” मिलत असल्याच्या अफवाही होत्या.

सुरुवातीला मला करिअरपाथचं रानटी वेळापत्रक अजिबात आवडायचं नाही वर्ग दुपारी दोन वाजता सुरु व्हायचे ते चांगले रात्री नऊपर्यंत चालायचे. त्यानंतर मुलं जेवायला घरी धावायची त्यानंतर “डेली प्रॅक्टिस शीट्स” पूर्ण करायची असत. त्यामध्ये चालू धड्यावर आधारित दहा प्रश्नांचा संच सोडवावा लागे. हे सगळं पूर्ण करायला मध्यरात्र होत असे. मग काही तास झोप झाली की मी उठून दुसऱ्या दिवशीच्या क्लासला जाण्याची तयारी करायचो. दरम्यान, कपडे धुणं, अत्यावश्यक बाजारहाट करणं अशी घरातली कामं करायचो. हे सगळं मी अगदी वेड्यासारखं झपाटून करायचो.... अर्थात त्यात अभ्यासाची तळमळ वगैरे भाग असण्यापेक्षा, स्वतःला कामात बुडवून घेणं हा उद्देश अधिक होता. मला कोटातल्या एकाकपिणाचा बळी व्हायचं नव्हतं.

एके दिवशी क्लास सुटायला उशीर झाला. मी रात्री साडेनऊ वाजता सायबर कॅफेत पोहोचलो. आरतीशी चॅट करण्याची नेहमीची वेळ उलटली होती. पण आश्चर्य म्हणजे ती अजून ‘ऑनलाईन’ होती.

मी नेहमीप्रमाणे मेसेज टाईप केला.

GopalKotaFactory : हाय!

Flying : हेSS!! गेस व्हॉट!

मुलींना जर या जगातल्या व्याकरणाचे नियम ठरवू दिले, तर फक्त उद्गारचिन्हच असतील.

GopalKotaFactory : काय!

FlyingArti : मी ‘भू’ कॅम्पसमध्ये आलीय. त्यांच्या कॉम्प्यूटर सेंटरमध्ये!!

GopalKotaFactory : कसं काय?

FlyingArti : राघव या कॉलेजमध्ये आहे. त्यानं मला इथं आणलं आहे. तो म्हणाला की, तू इथं येऊन इथलं कॉम्प्यूटर सेंटर कधीही वापरू शकतेस.

GopalKotaFactory : त्याच्या कॉलेजमध्ये इतका वेळ? तू घरी परत कशी जाणार आहेस?

GopalKotaFactory : डॅडची लाल दिव्याची गाडी आहे. मला काही करण्याचं कोण धाडस करेल?

GopalKotaFactory : तू राघवकडं कितीदा जातेस?

मी आरतीनं टाईप करण्याची वाट बघत होतो.

FlyingArti : हा काय प्रश्न आहे? तू मित्रांना भेटण्यावर लक्ष ठेवून त्याचा हिशोब ठेवतोस का?

GopalKotaFactory : फक्त मित्रच ना?

FlyingArti : यस, डिअर तू इंजिनिअर नाही, गुप्तहेर व्हायला पाहिजेस.

GopalKotaFactory : हं...

FlyingArti : मी फक्त त्याचा कॅम्पस पाहायला आलीय. बर, तुझं काय चाललं आहे?

GopalKotaFactory : मला कोटाला येऊन महिना झाला.

FlyingArti : चला, आता तू त्याला एकाकी.... गैरसोयीचं असं तरी म्हणत नाहीयेस.

GopalKotaFactory : खरं आहे. मी बराच व्यापातही होतो. घासतोय नुसतं. आमच्या क्लास टेस्ट पण झाल्या.

FlyingArti : तुला चांगल्या गेल्या ना?

GopalKotaFactory : पहिल्या पन्नास टक्क्यांत आहे. अशा स्पर्धेत ठीकच म्हणायचं.

FlyingArti : माझी खात्री आहे, तू यावेळी जेइइत नक्की पार होशील.

GopalKotaFactory : कोण जाणे? जर मी पार झालो तर, मला ‘हो’ म्हणशील?

FlyingArti : झालं का पुन्हा तेच सुरू!!!!

GopalKotaFactory : ?

FlyingArti : आपण जसे आहोत तसेच छान आहोत. आणि त्याचा जेइइशी काय संबंध? तू माझा खूप आवडता आहेस!!!

GopalKotaFactory : तू ही इतकी उद्गारचिन्हं देणं बंद कर.

FlyingArti : अं....

GopalKotaFactory : काही नाही. बर, मी निघतो आता. मला डेली वर्कशीट करायचं आहे.

FlyingArti : बरं.

मला तिनं अजून थोडा वेळ बोलूया असं म्हणणं अपेक्षित होतं... फक्त साधं 'बरं' नव्हे. तिनं माझं जेवण झालं का याचीसुद्धा चौकशी केली नव्हती...

FlyingArti : जेवलास?

GopalKotaFactory : नाही अजून. खोलीवर पोहोचलो की जेवीन.

FlyingArti : कूल!

मुली जेव्हा काहीतरी लपवत असतात, तेव्हा त्या मुलांसारखं बोलू लागतात आणि 'कूल' सारखे उद्गारवाचक भाव व्यक्त करू लागतात.

GopalKotaFactory : तुझं काय चाललंय?

FlyingArti : राघव मला 'ट्रीट' देतोय, पण त्यांच्या कॅन्टीनमध्ये.... चिकट...चीपो!

GopalKotaFactory : तू अजूनही एक्साईटच आहेस वाटतं.

तिनं काहीच उत्तर दिलं नाही चॅटवर जेव्हा कुणी असं लटकवतं, तेव्हा प्रत्येक मिनिट तासासारखं वाटतं. प्रदीर्घ पाच मिनिटांनंतर एकदाचं तिनं टाईप केलं.

FlyingArti : काय?

मी लटकवण्याचा प्रयोग तिच्याबाबतीत करण्याचा प्रयत्न केला. पण, मला काही दहा सेकंदांपेक्षा जास्त दम धरवला नाही.

GopalKotaFactory : काही नाही.

FlyingArti : ओके, बर, राघव आला आहे. तो 'हाय' करतोय. मला पटकन खाऊन, घरी जायला पाहिजे. चल, नंतर चॅट करू. XOXO....

मला 'XOXO' चा अर्थ माहीत नव्हता. बहुधा, 'X' म्हणजे 'हग' आणि 'O' म्हणजे 'किस' असावं. पण आरतीला तसं म्हणायचं असेल असं वाटत नाही.

आरतीनं 'लॉग आऊट' केलं. माझी 'कॅफे'तल्या वेळातली अजून वीस मिनिटं बाकी होती. मग मी इथं येणारे बहुतेकजण जे करतात तेच केलं. आयआयटीच्या अधिकृत वेबसाईटला भेट किंवा 'पोर्न' पाहणं. मला वाटतं, कोटातल्या मुलांना या दोन गोष्टी सर्वाधिक हव्या असतात. कोचिंग सेंटर्स निदान यातली एक गौष्ट तरी मिळवून देण्यात मदत करतात.

आज मला कोटाला येऊन तीन महिने झाले होते. उद्या आरतीचा वाढदिवस होता. क्लास टेस्टमध्ये मी पहिल्यांदाच पहिल्या पंचवीस टक्क्यांमध्ये आलो होतो. बॅलन्स-जींनी माझं अभिनंदन केलं. माझी केमिस्ट्रीत वीस पॉईंट्सनी प्रगती झाली होती. मिस्टर पुलींना माझी फिजिक्समधली सरासरी कामगिरी आवडली नव्हती. 'पर्म्युटेशन गुरु' म्हणून ख्यातनाम असलेले शिशिर सर वर्गात माझ्याजवळ काही क्षण जास्त थंबकले होते, कारण माझी मॅथ्समध्ये दहा टक्के प्रगती झाली होती.

मी उत्तरपत्रिका बॅगमध्ये ठेवली. फिजिक्सचा तास सुरू झाला होता. मी तीनशे विद्यार्थी क्षमतेच्या वर्गात आजूबाजूला नजर टाकली. मिस्टर पुली हातात माईक घेऊन बोलत होते. वर्गातल्या मुलांचं पुरेसं लक्ष नाहीये असं वाटलं की, दर वेळी ते माईकवर बोटानी ठकठक करत होते.

मला अजून बरीच मजल गाठायची होती. आयआयटीत प्रवेश मिळेलच असा आत्मविश्वास वाटण्यासाठी करिअरपाथ क्लासच्या किमान पहिल्या पाच टक्क्यांमध्ये पोहोचणं आवश्यक होतं.

“आयआयटी सीट म्हणजे गंमत नाहीये”, मिस्टर पुली म्हणाले....., तसा दावा चुकूनसुद्धा कधी कुणी केला नव्हता तरी...

प्रचंड स्पर्धा असलेल्या वर्गात आपली टक्केवारी वाढवणं सोपं नसतं... त्यासाठी जळी-स्थळी-काष्ठी-पाषाणी फक्त आयआयटीचा ध्यास घ्यावा लागतो.

प्रत्येक क्लास टेस्टमध्ये पहिल्या वीस यशस्वी मुलांना शाही वागणूक मिळते असे. त्यांना ‘जेम्स’ अशी रत्नजडित उपाधी लाभत असते. ही उपाधी माझ्यापासून अजूनही दूरच होती. ‘जेम्स’ (Gems) म्हणजे ‘ग्रुप ऑफ एक्स्ट्रा मेरिटॉरिअस स्टुडंट्स’. ‘जेम्स’ वर्गात अतीघासू मंडळींचा समावेश असे. म्हणजे सेक्स का फिजिक्सचे प्रॉब्लम असं निवडायचं असेल तर फिजिक्सचे प्रॉब्लम सोडवणं ज्यांना आवडेल किंवा ज्यांच्यालेखी गंमत... मजा म्हणजे ‘पिअरिऑडिक टेबल’ पाठ करणं, असं असतं अशी मुलं. करिअरपाथ अशा जेम्स ना फार जपत असे, कारण त्यांच्यात जेईडच्या पहिल्या शंभर रॅन्कमध्ये येण्याची क्षमता होती... म्हणजेच पर्यायानं भावी जाहिरातींमध्ये झळकण्याची. ‘जेम्स’ ना फार मौल्यवान समजून त्याप्रमाणे वागवलं जात असे... कल्पना करा, लक्स साबणाचे अधिकारी त्यांची ब्रँड ॲम्बॅसडर कॅटरिना कैफला जसा मान देत असतील तसं...

मी जेम्सच्या पंक्तीत बसण्याच्या जवळपाससुद्धा आलो नव्हतो. तरी पहिल्या पंचवीस टक्क्यांत आल्याचं बरं वाटत होतं. ही गोष्ट मला आरतीला सांगायची होती. शिवाय, तुझ्या वाढदिवसाला सगळ्यात आधी मी तुला फोन करीन असं मी तिला सांगितलं होतं.

मी मध्यरात्रीच्या सुमाराला एसटीडी बूथमध्ये गेलो. बरोबर ११:५८ ला मी तिचा नंबर लावला. पण तिचा फोन ‘बिझी’ होता. मी पुन्हा नंबर लावला. मी पाचवेळा फोन लावून पाहिला, पण अजूनही ‘लाईन एंगेज्ड’ होती.

“बाकीच्यांना फोन करू दे”, बूथवाल्यानं सांगितलं.

सुदैवानं, माझ्याव्यतिरिक्त तिथं आणखी एक व्यक्ती फोन करायला आलेली होती - एक विद्यार्थी. तो गुवाहाटीला त्याच्या आईला वाढदिवसाच्या शुभेच्छा देण्यासाठी वाट पाहात होता. त्याचं १२:०५ ला बोलणं आटोपलं, तोवर मी संयमपूर्वक प्रतीक्षा करत होतो.

त्याचं बोलणं झाल्याझाल्या मी बूथमध्ये गेलो आणि आरतीला पुन्हा फोन लावला. लाईन बिझी होती. मी बरेचदा फोन लावून पाहिला, शेवटी बूथवालासुद्धा माझ्याकडं सहानुभूतीनं पाहू लागला. त्यानं सांगितलं की, साडेबारा वाजता दुकान बंद करायचं आहे. मी अनेकदा फोन लावला... दर दोन मिनिटांनी मी प्रयत्न करून पाहात होतो, पण व्यर्थ...

का कोण जाणे, पण मी राघवच्या घरी फोन करायचं ठरवलं. शुक्रवारची रात्र म्हणजे राघव वीकेन्डला घरी आलेला असणार हे मला माहीत होतं क्षणभर मी विचारात पडलो, पण मग त्याचा नंबर फिरवलाच. इतक्या रात्री फोन वाजला तर अर्थातच त्याचं संपूर्ण घर दचकलं असतं. पण माझा संशय खरा ठरला. त्याचा फोन ‘बिझी’ होता.

मग मी राघव आणि आरती. दोघांचेही नंबर पाठोपाठ लावून पाहिलं. दोघांनाही फोन लागला नाही.

माझ्या आरतीबद्दलच्या सदिच्छा मावळल्या. माझा नुसता संताप संताप होत होता.

राघव तिला मध्यरात्री कशासाठी शुभेच्छा देतोय? आणि वाढदिवसाच्या शुभेच्छा इतका वेळ कशासाठी?

बूथवाल्यानं दारावर टकटक केली. “मी दुकान बंद केलं नाही तर पोलीस त्रास देतील.”

“दुसरीकडं कुठं एसटीडी बूथ सुरू असेल का?” मी विचारलं.

“रेल्वे स्टेशनवर”, बूथवाल्यानं सांगितलं. त्यानं पाटीवरचा दिवा बंद केला.

त्यानंतर, एकही रिक्षावाला अशा अपरात्री रेल्वे स्टेशनवर वाजवी दरात न्यायला कबूल होईना. मी पळत गेलो असतो तर ते पाच किलोमीटर अंतर अर्ध्या तासात पार करू शकलो असतो.

अखेर, मी धावतपळत कोटा स्टेशनच्या प्लॅटफॉर्म १ वर पोहोचलो. मला दम लागला होता. स्टेशनवर त्यावेळीसुद्धा गजबज होती. एक ट्रेन आली आणि सामान्य बोगीतून जाणारे प्रवासी जागा धरायला पलत सुटले.

मी तिथं एसटीडी बूथ शोधलं आणि आरतीला फोन केला. यावेळी फोन लागला. मी दीर्घ श्वास घेतला. माझ्या डोक्यात चढलेली तिडीक काही अभिमानास्पद नव्हती. बर्थडे गर्ल फोन उचलणार असल्यामुळं मला माझा पारा आटोक्यात ठेवायचा होता.

“हॅलो?” आरतीऐवजी डीएम प्रधान म्हणाले.

“हॅलो, काका? काका, गोपाल”, मी फोन ठेवायलाच हवा होता पण तोंडून गेलंच. इतक्या प्रयत्नानंतर, मी तिच्याशी बोलायलाच हवं होतं.

“ओह, यस. होल्ड ऑन”, असं म्हणून त्यांनी आरतीला मोठ्यानं हाक मारली.

आरती फोनजळ आली. मला त्या दोघांचं बोलणं ऐकू येत होतं.

“किती बोलशील फोनवर? तुझे मित्रमैत्रिणी सतत फोन करत असतात”, तिचे वडील तक्रारीच्या सूराने म्हणाले.

“माझा वाढदिवस आहे, डॅड”, असं म्हणून आरतीनं फोन घेतला.

“हॅपी बर्थडे, आरती”, मी आवाजात उत्साह भरण्याचा प्रयत्न करत म्हणालो.

“हेऽ गोपाल! थँक्स. दॅटस् सो स्वीट ऑफ यू. तू मला विश करायला इतका वेळ जागा आहेस?” तिनं विचारलं.

मी पाच किलोमीटर पळत आलोय आणि आता पाच किलोमीटर तंगडतोड करत परत जाणार आहे, असं मला सांगावंसं वाटत होतं, पण मी काहीच बोललो नाही.

“मी तुला तासभर फोन लावायचा प्रयत्न करतोय”.

“खरंच?” आरती म्हणाली.

“हो. लाईन बिझी होती. तू कुणाशी बोलत होतीस? मला तुला पहिल्यांदा ‘विश’ करायचं होतं.”

“अरे, माझी मावसभावंडं. तुला माहीतच आहेत ना. माझी मावशी अमेरिकेत असते ना?”

ती आवाजात सहजता ठेवायचा प्रयत्न करत होती. मी तिला गेली आठ वर्ष ओळखत होतो हे ती विसरली होती. ती खोटं बोलतीय हे मला लगेच कळत असे.

“ते इतक्या दूर अंतरात तासभर बोलत होते?”

“तासभर कुठं? मी त्यांच्याशी दोन मिनिटं बोलले. कदाचित मी फोन नीट ठेवला नसेल. पण ते जाऊ दे ना. तू कसा आहेस? तू इथं असायला हवं होतंस.”

“खरंच?”

“हो. खरंच! आय मिस यू”, आरती म्हणाली. तिचा स्वर इतका खरा होता की, आत्ता दहा सेकंदापूर्वी ती माझ्याशी खोटं बोलली होती यावर विश्वास ठेवणं कठीण होतं.

“तू जर फोन नीट ठेवला नव्हतास, तर मग तो नीट कुणी ठेवला?”

“गोपाल! माझी उलटतपासणी घेऊ नकोस. मला अजिबात आवडत नाही हे. आज माझा वाढदिवस आहे.

“आणि तू वाढदिवशी खोटं बोलतेस?”

“काय?”

“आपल्या मैत्रीची शपथ घेऊन सांग बरं... राघवनं फोन केला नव्हता?” मी म्हणालो.

“काय?” आरती म्हणाली. तिचा आवाज चढला होता.

“शपथ?” आपलं वय काय... दहा वर्षांचे आहोत का आपण?”

“त्याचा फोन आला होता ना? तू त्याच्याशी बोलत होतीस. तुमचं दोघांचं काय चाललंय?”

“आज माझा वाढदिवस आहे. आजच्या दिवशी तरी ताणाताणी करू नकोस.”

“तू माझ्या प्रश्नाचं उत्तर दिलं नाहीस.”

“उशीर झालाय. डॅड जवळपासच आहेत. उद्या नेटवर चॅट करूया? माझं कॉलेज झाल्यावर?”

“मला क्लास आहे”, मी म्हणालो.

“रविवारी. आपण रविवारी चॅट करू, दुपारी, ओके?”

“आरती. माझ्याशी फक्त प्रामाणिक राहा. माल्या दृष्टीनं प्रामाणिकपणा फार मोलाचा आहे”, मी म्हणाले.

“नक्कीच. ओके, बाय नाऊ. डॅड कसले पाहतायत माझ्याकडे. खरंच! प्रामाणिकपणे सांगतीय!”

“बाय”, मी म्हणालो.

मी चालत खोलीवर निघालो... रडू कोसळू नये यासाठी आटापिटा करत.

रविवारपर्यंत वाट बघ... मी स्वतःलाच समजावलं.

रविवारी ती ‘ऑनलाईन’ आलीच नाही. मी सायबर कॅफेत दोन तास घालवले. दुपारचा एक वाजून गेला.... दोन वाजले. मी भरपूर ‘पोर्न’ पाहिलं. त्यातल्या ‘एक्स’ वाल्या इतक्या क्लिप्स डाऊनलोड केल्या की, तेवढ्यावर व्हिडिओ लायब्ररी काढता आली असती. मला ते आणखी पाहणं सहन होईना.

एक साधं वचन पाळण इतकं कठीण असतं? मी फक्त तिच्याशी बोलण्यासाठी रविवारी वाट पाहणं सोडून काहीही केलं नव्हतं. आणि केव्हा भेटायचं ते तिनं सांगितलं होतं, ते मी ठरवलं नव्हतं. मला माझ्या मनातल्या संतापाला वाट करून द्यायची होती, पण कुठं देणार?

मी उब्दिग्र होऊन कॉम्प्युटरच्या सीपीयूला लाथ मारली. त्याबरोबर त्याचा वीजपुरवठा खंडित झाला.

“काय करताय तुम्ही?” सायबर कॅफेचा मालक धावत आला.

“सॉरी, मला थोडा राग येण्याचा प्रॉब्लम आहे. त्यावर काम करतोय मी”, असं म्हणून मी घाईनं बाहेर पडलो.

तिथून मी एसटीडी बूथवर गेलो आणि आरतीच्या घरी फोन केला. तिच्या आईनं फोन उचलला.

“गुड आफ्टरनून, काकू. मी गोपाल बोलतोय.”

“हॅलो, गोपाल”, तिची आई तुसडेपणाने म्हणाली. तिचा नवरा असेल डीएम, पण तिचा कुरा त्याच्यापेक्षा जास्त होता.

“काकू, आरती आहे?”

“ती सकाळी लवकर राघवबरोबर कानपूरला गेली आहे.”

“कानपूरला?” मला धक्काच बसला. ती राघवबरोबर वाराणसीपासून तीनशे किलोमीटरवर गेली होती.

“होय, आयआयटी कानपूरमध्ये कसला तरी फेस्टिव्हल आहे. राघव वादविवाद स्पर्धेच्या टीममध्ये आहे. आरतीनंही भाग घेतला आहे... मला वाटतं, गाणं्यात.”

“ओके”, मी म्हणालो. आणखी माहिती काढण्यासाठी काय प्रश्न विचारावा याचा मी विचार करत होतो.

“काही महत्वाचं होतं का?” आरतीच्या आईनं विचारलं.

होय हो....हे महत्वाचं आहे, काकू. तुमची पोरगी काय गुण उधळतीय तेच जाणून घ्यायचं आहे मला.

“घाई नाही काही. ते आज रात्रीपर्यंत परत येणार आहेत ना? रस्ते सुरक्षित नाहीत”, मी म्हणालो.

“हो ना. ती सरकारी गाडीतून गेली आहे. सुरक्षा रक्षक आहे सोबत.”

मला आरतीभोवती माझे स्वतःचे सुरक्षा रक्षक नेमायचे होते.

“थँक्स, काकू”, मी म्हणालो.

“ओके. अभ्यास कर. म्हणजे मग तुलाही चांगल्या कॉलेजमध्ये प्रवेश मिळेल आणि राघवसारखी मजा करता येईल.”

“होय, काकू” मी म्हणालो फोन ठेवण्याआधी मी चांगल्या कॉलेजमध्ये प्रवेश मिळवण्याचा निश्चय अधिक दृढ केला.

मी पैशाचं पाकीट उघडलं. मी महिन्याला एक हजार रुपये खर्चासाठी ध्यायचे असं ठरवलं होते, माझ्याकडं आत्ता फक्त शंभर रुपये उरले होते. अजून नोव्हेंबर महिन्याचे दहा दिवस बाकी होते. फोनवर इतके पैसे उडवल्याबद्दल मी स्वतःला झापलं.

एका क्षणी मी स्वतःला बजावलं की, तिच्या मागं लागू नकोस. तिचा फोन येऊ दे किंवा तिची मेल येऊ दे. पण पुढच्याच क्षणी माझ्या मनात तिच्याखेरीज कुठला विचारच नव्हता. माझे माझ्याच मनाशी वेडे संवाद सुरू होते.

तिचं त्याच्याशी डेटिंग सुरू नसेल. ती म्हणाली होती की, मी 'रिलेशनशिप' साठी तयार असेल, तर ती मला होकर देईल.... श्री, अशावादी गोपाल म्हणत होता.

मात्र श्री. निराशावादी गोपालला हे पटत नव्हतं.

ओके, राघव दिसायला जास्त चांगल असेल, पथ आरतीही काही इतकी उथल नाहीये. मी तिला दशकभर ओळखतोय... माझ्यातला श्रीयुत आशावादी म्हणत होता.

राघवचं भविष्यही खूप उज्वल आहे: माझ्यातला श्रयुत निराशावादी सागंत होता.

पण ती फक्त जड्ड्याच्या रॅन्कवर मुलाची निवड करले? ती मुलगी आहे कुठली साली संस्था नाहीये... माझ्यातला श्रीयुत आशावादी समजावत होता.

तिला तो 'फनी' वाटतो... श्री. आशावादी म्हणाला.

तिला सर्कशीतले विदूषकसुद्धा 'फनी' वाटतील... श्री. आशावादी म्हणाला.

माझ्यातल्या या दोन वेड्यांचा वाद थांबायचं लक्षण नव्हतं, त्यामुळं माझं डोकं उठलं होतं, मुलींच्या अशा होय-नाहीच्या हिंदोळ्यांचा मुलांवर काय परिणाम होतो याची मुलींना कल्पना नसते. मला आरतीशी बोलावं लागणार होतं, मला तिला गदागदा हलवून बोलतं करावसं वाटत होतं.

माझा संताप पुन्हा उसळला. मला सरळ कोटा स्टेशन गाठावं आणि विनाआरक्षण थेट वाराणसीला सुटावं असं वाटत होतं. मला बॅलन्स-जी किंवा माझं पर्सॅन्टार्ईल' किंवा खुळचट करिअरपाथ काही म्हणजे काही सुचत नव्हत.

राघवनं जर आरतीला काही केलं-बिलं तर मी त्याचा जीव घेईन.

मी खोलीवर पोहोचलो. दारावरची बेल सहा वेळा वाजवली.

“सगळं ठीक आहे ना?” काकांनी विचारलं.

“मी साला स्वतःचा जीव घेणार नाहीये, कळलं?” ओरडल्यावर माझ्या मनावरचा ताण जरा कमी झाला.

“क्काय?” त्यांनी माझ्या भाषेमुळं चमकून विचारलं? .

“सॉरी”, मी म्हणालो. घरमालकाशी शिब्या पेरलेल्या भाषेत बोलत नाही.

रात्रभर माझ्या डोळ्याला डोळ लागला नाही. तिचा इतका विचार करण्याबद्दल मी स्वतःला लाथा घातल्या.

ती खोटोरडी आहे निष्ठूर... 'डिचर', मी स्वतःला पत्रास वेळा बजावलं.

पण तिचा विचार काही मनातून जात नव्हता. प्रेम सालं. अगदी अगदी कुत्रीसारखं असतं... ऑफिशिअली.

दुसऱ्या दिवशी क्लासमध्ये 'सरप्राईज टेस्ट' झाली... मला अतिशय वाईट गेली. केमिस्ट्रीच्या तासाला बॅलन्स-जींनी मला साध्यासोप्या प्रश्नांचीसुद्धा उत्तरं न आल्यामुळं चांगलंच झापलं. माझं त्याकडं जराही लक्ष नव्हतं, मला या पोरीनं चांगलंच पछाडलं होतं.

क्लास संपताच मी सायबर कॅफेकडं धावलो ती ऑनलाईन नव्हती. मला काय करावं ते समजेना. तिला पुन्हा फोन करणं म्हणजे फारच उतावीळपणा झाला असता.

करिअरपाथमध्ये माझा पुढचा आठवडा अतिशय वाईट गेला. माझा निकाल घसरून मी ऐशीव्या पर्सेंटाईल मध्ये आलो. चार पंचमांश वर्गाची कामगिरी माझ्यापेक्षा चांगली होती. करिअरपाथमध्ये एक सॉफ्टवेअर होतं, ते सर्वाधिक प्रगती व सर्वात अधोगती झालेले विद्यार्थी वेचून काढत असे. मी त्यातल्या दुसऱ्या प्रकारात होतो.

हे बरोबर नाही", शिशिर सर - पर्स्युटेशन गुरु आणि करिअरपाथचे भागीदार म्हणाले.

"आय अॅम सॉरी, सर", मी म्हणालो.

"तुला वाईट संगत नसेल अशी मी आशा करतो."

"मला मित्र नाहीत. त्यामुळं संगतच नाही", मी सत्यवचनीपणे बोललो.

"तर मग काही मित्र जोड", शिशिर सर म्हणाले. "कोटात जुळवून घेण्यासाठी तुला मित्रांची गरज आहे."

मी त्यांच्याकडं पाहिलं. ते तरुण होते. मनापासून बोलत होते.

"हे किती अवघड असतं ते माहित आहे मला. मी स्वतः कोटा प्रॉडक्टच आहे."

रविवारी मी पुन्हा सायबर कॅफेत गेलो. नेहमीप्रमाणेच, मेल नव्हतीच. मात्र ती पाच मिनिटांत ऑनलाईन दिसू लागली.

माझ्या एका मनानं रोखलं... पण काही वेळातच मी टाईप केलं.

GopalKotaFactory : हाय.

दोन मिनिटं तिनं काहीच उत्तर दिलं नाही. मी आणखी एकदा 'हाय' केलं.

Flying Aarti : हाय गोपाल.

ती मला गोपी म्हणाली नव्हती. हे काही मला 'नॉर्मल' वाटलं नाही.

GopalKotaFactory : रागावली आहेस?

Flying Aarti : आय अॅम फाईन.

एखाद्या मुलीनं 'आय अॅम फाईन' लिहिलं त्यातसुद्धा Fine मधला 'F' कैपिटल लिहिला की....., जहाजाला पुढे हिमनग आहेत' असा इशारा देण्यासारखं असतं.

GopalKotaFactory : चॅट करूया?

Flying Aarti : जर माझ्यावर आवाज चढवणार नसशील तरच.

GopalKotaFactory : त्या दिवशी मी जे काही वागलो, त्याबद्दल 'सॉरी'.

मला तिला सांगायचं होतं की, तू मागच्या रविवारी चॅट करूया म्हणून सांगितलंस आणि स्वतः आलीच नाहीस.... मला तिला विचारायचं होतं. की, तू राघवबरोबर कानपूरला कशाला गेली होतीस.... मात्र जर मी तीव्र भावना व्यक्त केल्या असत्या तर तिचा मूक, थंड प्रतिसाद मिळाला असता, तो मला जीवघेणा ठरला असता. सर्वात महत्वाचं म्हणजे, मला तिच्याडूनच बित्तंबातमी काढावी लागणार होती.

GopalKotaFactory : तुला माझा राग येण्याचा प्रकार माहीतच आहे. मी त्यावर ताबा ठेवण्याचा प्रयत्न करतोय

Flying Aarti : ठीक आहे. दिलगिरी स्वीकारण्यात आली आहे.

जेव्हा तिनं मला 'सॉरी' म्हणायला हवं होतं. तेव्हा उलट मीच तिची माफी मागितली हे मला फार विचित्र वाटलं. मुलीचं कधी चूक असतं का? इंटरनेटवर चॅटिंग करण्यात एक छान असतं, ते म्हणजे आपल्याला आवेग रोखता येतात. मग मी दीर्घ श्वास भरून घेतले आणि एक निरुपद्रवी वाक्य टाईप केलं.

GopalKotaFactory : मग, काय विशेष?

मनात जेव्हा शंका असते तेव्हा असे 'खुले' प्रश्न विचारावेत.

Flying Aarti : खास काही नाही. कॉलेजमध्ये गडबड... धावपळ. काही फ्रेंड्स मिळाले आहेत. खूप नाहीत.

GopalKotaFactory : कुणी खास? 😊

मी प्रश्नापुढं एक धोरणी स्माइली टाकली. माझं तीव्र कुतूहल आणि राग लपवण्यासाठी.

Flying Aarti : कमॉन, गोपी.

आहाऽ माझं लाडाचं नाव आलं होतं. तिचा मूड हलकाफुलका झाला होता.

GopalKotaFactory : इट्स ओके. सांग मला. तू मला नाही सांगणार?

तुझ्या बेस्ट फ्रेंडला?

Flying Aarti : मला कळत नाहीये. तू तर इतका 'अपसेट' होतोस.

माझ्या हृदयाची धडधड वाढली. मी एकेक अक्षर टाईप केलं.

GopalKotaFactory : सांग. सांग. कळू दे आम्हाला. 😊 😊 😊

मी तिला बोलतं करण्यासाठी म्हणून तीन तीन स्माइली टाकल्या.

Flying Aarti : वेल, कुणी खास आहे.

माझ्या छातीत गंजलेला लोखंडी चाकू खुपसला गेला. मी वेदना पचवत टाईप केलं.

GopalKotaFactory : 😊

Flying Aarti : तू ओळखतोस त्याला.

GopalKotaFactory : 😊

Flying Aarti : खरं तर खूप चांगलं ओळखतोस.

GopalKotaFactory : कोण सांग 😊

Flying Aarti : मिस्टर भू, आणि कोण?

आता तो सुरा माझं काळीज चिरत निघाला होता. मी दात घट्ट आवळून धरले.

GopalKotaFactory : खरंच? 😊

श्वास चेत राहा.... स्माइली पाठवत राहा.

Flying Aarti : हो. तो ना वेडा आहे. मॅड स्ट्यूपिड राघव!!! त्यानं मला जाळ्यात पकडलं.

GopalKotaFactory : म्हणजे... तुम्ही दोघं जवळ आलात?

Flying Aarti : तसंच काहीसं.

आता मला स्माइली टाकणं शक्य होईना

GopalKotaFactory : तसंच काहीसं म्हणजे?

Flying Aarti : ते नको विचारू.

GopalKotaFactory : म्हणजे तुम्हीं ते केलंत?

Flying Aarti : काय रे गोपी. नाही, अजून नाही.

GopalKotaFactory : म्हणजे काय?

Flying Aarti : म्हणजे जवळजवळ... ओह, मला लाज वाटते.

GopalKotaFactory : व्हॉट द फक?

Flying Aarti : एक्स्क्यूज मी???

GopalKotaFactory : मला वाटलं होतं की, तुला असल्यात इंटरेस्ट नाही.

Flying Aarti : असल्यात म्हणजे?

GopalKotaFactory : तूच म्हणाली होतीस ना, तुला फक्त मैत्री हवी आहे. माझ्याशी. आणखी कुणाशी.

Flying Aarti : असं म्हणाले होते.? मला नाही माहीत. पण हे असंच घडून गेलं.

GopalKotaFactory : असंच कसं घडून गेलं? तू असेच तुझे कपडे उतरवलेस?

माझ्या संतापाचा पारा चढला होता आणि माझ्या रिमोट कंट्रोलचा ताबा त्याच्याकडं गेला होता.

Flying Aarti : काय भाषा आहे तुझी, वाच.

GopalKotaFactory : का? तू कुणी साजूक पवित्र लागून गेली आहेस का काय? हिडिसपणे वागतीयेस.

त्यावर तिनं काहीच उत्तर दिलं नाही.

मी पुढं लिहित राहिलो.

GopalKotaFactory : याचं कारण काय ते सांगशील मला? त्याला जेइइट रॅन्क मिळाली आहे म्हणूनच ना?

Flying Aarti : शट अप, गोपाल. आमच्या दोघांमध्ये खूप खास भावबंध आहेत.

GopalKotaFactory : हो का? आणि ते खूप खास कसे झाले? डिड यू गिव्ह हिम अ ब्लो जॉब? कुठं? त्याच्या हॉस्टलमध्ये का कानपूरमध्ये?

तिनं काहीही प्रतिसाद दिला नाही. आपल्या तोंडून भलतंच गेलंय हे माझ्या लक्षात आलं, पण चॅटवर एकदा एखादी ओळ पाठवली की ती 'अनडू' करता येत नाही ना... आणि मलाही पुन्हा दिलगिरी व्यक्त करण्याची अजिबात इच्छा नव्हती.

मी तिच्या उत्तराची वाट पाहात राहिलो.

तीन मिनिटांनी माझ्या स्क्रीनवर मेसेज आला : Flying Aarti is offline.

मी स्क्रीन रिफ्रेश केला. मला अणखी एक नोटीफिकेशन आलं :

Flying Aarti is no longer a contact.

आरतीनं तिच्या 'लिस्ट' मधून माझी हकालपट्टी केली होती.

“तुम्हाला वेळ वाढवून हवाय?” कॅफे-मालकानं विचारलं.

“नको, त्याची गरज नाही... आता बरेच दिवस”, मी म्हणालो.

आरतीनं माझ्याशी संपर्क तोडला त्या दिवसापासून मी डेली प्रॅक्टिस शीट्स पूर्ण करणं सोडून दिलं. मी सायबर कॅफेत जाणंही सोडलं. त्याऐवजी, मी माझ्या खोलीपासून जवळच रस्त्याकडेला असलेल्या चमन चहाच्या हॉटेलजवळ रात्री रेंगाळू लागलो. एका हातात चहाचा कप आणि एका हातात वर्कशीट्स घेतलेल्या विद्यार्थ्यांनी तिथली डझनभर लाकडी बाकं अडवलेली असत. मी तिथं येताना वाचायला-बिचायला काहीही अलायचो नाही. मी तिथं बसून गर्दी निरखत, चहाचे कप रिचवत वेळ काढत असायचो

एक दिवस चहाचे पैसे द्यायच्या वेळी माझा खिसा रिकामा असल्याचं लक्षात आलं.

“आय अॅम सॉरी”, मी हॉटेलवाल्या चमनला म्हणालो, “मी उद्या पैसे आणतो.”

तितक्यात एक अनोळखी मुलगा तिथं आला आणि त्यानं चमनच्या हातात दहाची नोट ठेवली.

“चिल”, तो नवागत माझ्याकडे पाहून म्हणाला.

“ओह, थँक्स”, मी म्हणालो.

“बन्सल?” सुटे पैसे परत घेत त्यानं विचारलं.

“करिअर पाथ”, मी म्हणालो. “मी तुला उद्या पैसे देतो. मी पाकीट घरी विसरलो.”

“रिलॅक्स”, तो म्हणाला आणि त्यानं हात पुढं केला, “मी प्रतीक. रायपूरहून आलोय.”

त्याचा दाढीचे खुंट वाढलेला चेहरा पाहून तो आयआयटीकांक्षी वाटण्यापेक्षा कलाकार अधिक वाटत होता.

“रिपिटर?” प्रतीकनं विचारलं.

मी मान डोलावली

“मी क्विटर”, तो म्हणाला.

“म्हणजे?”

“कोटा करून पाहिलं. काही उपयोग झाला नाही. अजून हिंडतो इथं जरा शांती मिळण्यासाठी.”

मी हसलो.

“मला एआयइइइट ५०, ००० रँक मिळाली होती. पुन्हा प्रयत्न करून पाहिला तर कदाचित प्रवेश मिळूत जाईल.”

“तुला करायचाय?” प्रतीकनं विचारलं.

“तू तर क्विटर होण्याच्या बेतात असल्यासारख्या दिसतोयस”, तो म्हणाला.

“मी बरा आहे. जरा उदास वाटतंय इतकंच. करिअर पाथच्या फीचा पुढचा हफता भरायचा आहे. माझे वडील पैसेवाले नाहीत.”

“परत जा”, प्रतीक म्हणाला त्यानं सिगरेट पेटवून माझ्यासमोर धरली. मी नकार दिला.

“मी तसं करू शकत नाही. त्यांच्या सगळ्या आशा माझ्यावर आहेत. ते पैसे उसने घेतील आणि मला पाठवतील.”

प्रतीकनं डोक मागं झुकवलं आणि आकाशाच्या दिशेनं धूर सोडला.

“मी पहिल्या पंचवीस पर्सेन्टाईलमध्ये पोहोचलो होतो”, मी माझ्या कोटात असण्याच्या समर्थनार्थ म्हणालो.

“पोहोचलो होतो? तू अजूनही कोर्स करतो आहेस ना?”

“गेल्या काही आठवड्यात मी घसरलोय.”

“का?”

“काही नाही.” मी चहाचा घोट घेतला.

प्रतीकनं एक कप चहा रिचवून दुसरा मागवला.

“मुलगी?” त्यानं विचारलं.

“मी तुला ओळखतसुद्धा नाही. मी तुला तुझे दहा रुपये परत देईन. चोंबड्या चौकशा करू नकोस”, मी म्हणालो.

“चिल, मॅन, मी फक्त गप्पा मारतोय”, त्यानं हसून माझ्या खांद्यावर थोपटलं.

मी गप्प झालो. आरतीसोबतच्या नौकाविहाराच्या अगणित आठवणी माझ्या मनात झरझर सरकून गेल्या. मी उघड्या हातांनी वल्हे मारायचो... मग ती माझ्या तळहातांना मालीश करायची... त्या आठवणीत मी हात मिटून घेतले.

मला तिचा अतिशय रता आला होता. पण मला तिची खूप आठवण होत होती.

प्रतीकनं एक शब्दही न बोलता दोन सिगरेट संपवल्या.

“हो, मुलगीच”, मी नाखूषीनं पण सांगितलंच.

“काय, तुला सोडून गेली?” त्यानं दात विचकले.

“ती कधी माझी झालीच नाही.”

“होतं असं. आपण लूझर्स आहोत. आपल्याला कुठलीच गोष्ट सहज नाही मिळत. मार्क, रँक, मुली... आपल्यासाठी काहीही सोपं नसत.”

“होय, प्रत्येकजण चढतोच आपल्यावर. कोटा क्लासेसपासून साल्या आपल्याच कुत्र्या घरापर्यंत”, मी म्हणालो.

“कुत्र्या... अं? तू मजेशीर दिसतोयस”, प्रतीक मला टाळी देत म्हणाला.

“मी घरी जातो”.

“आपल्याला घर कुठं आहे! आपण कक्षेच्या बाहेरचे लोक. ना घर, ना शाळा, ना कॉलेज, ना नोकरीधंदा. फक्त

कोटा”, तो माझ्याकडं पाहून डोळे मिचकावत म्हणाला.

प्रतीक ‘रेझन्स’ मध्ये होता. सेकंड-टाईम रिपीटर म्हणून. पहिल्याच खेपेला तो ‘क्विटर’ झाला होता, आणि आताही त्यानं सोडून दिल्याच जमा होतं. आमची मैत्री झाली. आम्ही रोज रात्री चमनमध्ये भेटू लागलो.

एके दिवशी चहानं भागेना. मिस्टर पुलींनी मला वर्गाबाहेर काढलं होतं.

“मग, त्यांनी तुला वर्गाबाहेर काढलं म्हणून काय झालं... हे काही खरं कॉलेज नाहीये”, प्रतीक म्हणाला.

“मला गाढ झोप लागली होती. कसलं कंटाळवाणं लेक्चर”, मी म्हणालो. प्रतीक हसला.

“मी आजच साला फीचा दुसरा हफ्ता भरला. तरी ते माझ्याशी असं वागतायत”, मी म्हणालो.

“चिल... आज आपल्याला चहापेक्षा जास्त काहीतरी आवश्यक आहे”, प्रतीक उठला. आम्ही बाहेर आलो.

“आपण कुठं चाललोय?”

“माझ्या घरी”, तो म्हणाला.

प्रतीकची खोली कोटात घासून अभ्यास करणाऱ्या रिपीटरच्या खोलीसारखी मुळीच दिसत नव्हती. त्याच्या खोलीत पुस्तकांपेक्षा बिअरच्या बाटल्या आणि पेनांपेक्षा सिगरेटची थोटकं च जास्त दिसत होती. खोलीच्या भिंतींवर रेझनन्सची सर्क्युलर दिसण्याऐवजी अपुर्या कपड्यांतल्या स्त्रियांची पोस्टर्स दिसत होती.

“तू इथं मस्तपैकी स्थिरावला आहेस”, मी म्हणालो.

“शक्य तर मी इथंच राहीन. एवढं वर्ष झालं की माझे आईवडील मला पैसे पाठवणार नाहीत”. तो म्हणाला.

त्यानं कपाटातून ‘ओल्ड मन्क’ची बाटली काढली. त्यानं माझ्यासाठी करकरीत रम ओतली. तिची चव भयानक होती.

“एवढं वर्ष झाल्यावर मग काय?” मी विचारलं.

“काही नाही. माझ्या आईवडिलांसमोर वास्तव येईल... रिअॅलिटी चेक. ते दोघांही शिक्षक आहेत. आशा आहे की, दोन वर्ष आणि त्यांच्या आयुष्यभराच्या कमाईतले निम्मे पैसे वाया गेल्यानंतर तरी त्यांना कळेल की, आपला मुलगा कुठल्याही प्रवेश परीक्षेत पास होऊ शकणार नाही.”

“तू खूप मेहनत केलीस तर जमेल तुला”, मी म्हणालो आणि हातातलं ड्रिंक बाजूला ठेवलं.

“नाही, नाही जमणार मला”, प्रतीक म्हणाला. त्याच्या स्वरात ठामपणा होता.

“सिलेक्शन रेट तीन टक्क्यांपेक्षा कमी असतो. आपल्यातल्या बहुतेकांना या कसोटीला उतरता येत नाही. पण ही गोष्ट आपल्या आईवडिलांच्या टाळक्यात कोण घुसवणार? बर, तुझं ड्रिंक संपव एका दमात.”

रम गरम आणि कडू औषधाच्या चवीची होती. मी ती घशाखाली कशीबशी ढकलली. मला आरतीचा विचार दूर सारायचा होता. कधीकधी एका कडवट भावनेपासून सुटका मिळवण्यासाठी दुसरी कडवट भावना जवळ करणं हाच एकमात्र मार्ग असतो.

मी आणखी एक प्याला मागितला... मग अजून एक.... लवकरच, आरतीचा विचार इतका वेदनादायी वाटेनासा झाला.

“तुझ तिच्यावर प्रेम होतं?” प्रतीकनं विचारलं.

“प्रेम म्हणजे काय असतं?”

“तुम्ही आयआयटी परीक्षा पास झालात तर तुमचे आईवडील जे तुम्हाला देतात त्याला प्रेम म्हणतात.”

आम्ही दोघानीही टाळी दिली.

“मला वाटतं... होतं” मी काही वेळानं म्हणालो.

“किती काळ?” त्यानं सिगरेट शिलगावली.

“आठ वर्ष.”

“च्यायला! तुम्ही काय जन्मल्या जन्मल्या दवाखान्यातच भेटला का काय?” प्रतीकनं विचारलं.

मी नकारार्थी मान हलवली. त्यानंतर पुढं तीन तास मी त्याला माझी सगळी एकतर्फी प्रेमकहाणी सांगत होतो... मी तिचा डबा चोरला होता त्या दिवसापासून ते तिनं माझ्या हाताला शेवटचं मालीश केलं होतं त्या दिवसापर्यंत... आणि तिनं अखेरचं ‘लॉगआऊट’ केलं आणि मला ‘कॉन्टॅक्ट’ मधून काढून टाकलं तिथंपर्यंत...

प्रतीक शांतपणे ऐकत होता.

“तर मग, तुला काय वाटतं? काहीतरी बोल.”

आश्चर्य म्हणजे तो अजून जागा होता.

“तू बोल... भरपूर बोल!” तो उरलेली रम माझ्या ग्लासमध्ये ओतत म्हणाला.

“सॉरी”, मी शरमून म्हणालो. “मी तुला बोअर केलं ना?”

“इट्स ओके. तिला विसरण्याचा प्रयत्न कर. ती तिच्या जेडइ बॉयबरोबर सुखात राहो अशी शुभेच्छा दे.”

“मी तिला विसरू शकत नाही. तिनं माझ्याशी बोलणं बंद केल्यापासुन मी एक दिवससुद्धा अभ्यास केलेला नाही.”

“डोन्ट वरी. तुला दुसरी मुलगी मिळेल. प्रत्येकाला मुलगी मिळतेच. अगदी शेवटची रॅन्क्रवाल्यालासुद्धा भारताची लोकसंख्या इतकी कशी वाढलीय असं वाटतं तुला?”

“मी कधीही लग्न करणार नाही”, मी म्हणालो.

“मग काय करणार? हाताशी लग्न?” प्रतीक जोरात हसला.

पुरुष काही कामाचे नसतात. त्यांना नात्यांबद्दल चर्चा करता येत नाही ही गोष्ट ते दुबळ्या विनोदांमागं लपवतात.

“मी निघतो”, मी म्हणालो.

त्यानं मला थांबवलं नाही तो जमिनीवरच पडून राहिला... बिछान्यापर्यंत जायचा त्याला प्रचंड कंटाळा आला होता.

“नीट जा रे”, मी बाहेर पडलो तेव्हा त्यानं ओरडून सांगितलं.

नीट. यस्, हाच शब्द! या प्रवेश परीक्षांसाठी हीच युक्ती असते की, तुमची त्यावर नीट पकड हवी. तुम्ही नीट आखणी करायला हवी. तुमचे कोणते विषय चांगले आहेत, कोणत्या विषयांत तुम्ही कमी पडताय? जिथं कमी पडताय त्या संदर्भात तुम्ही शिक्षकांच्या मदतीनं काही करत आहात का? तुम्ही मॉक-टेस्ट्स मधल्या तुमच्या प्रगतीचा आढावा घेत आहात का? दिवसभर तुम्ही परीक्षा एके परीक्षा एवढाच विचार करता ना? तुम्ही शक्य तितक्या झटपट जेवणं, आंघोळ या गोष्टी उरकून अभ्यासाला आणखी वेळ देता ना?

या सगळ्या प्रश्नांची उत्तरं जर “हो” “असतील तरच तुम्ही “नीट” “चाललय असं म्हणू शकता... तुमची नीट पकड आहे असं म्हणू शकता. हुकमी प्रवेश मिळवण्याचा हा एकमात्र मार्ग आहे. अर्थात, ज्यांना फार घासून अभ्यास करावा लागत नाही अशा निसर्गदत्त बुद्धिमिता लाभलेल्या विद्यार्थ्यांपैकी तुम्ही असलात तर प्रश्नच नाही क्या आपल्यापैकी बहुतेकजण अशी देणगी लाभलेले नसतात. सौजन्य : आपल्या आईवडिलांचे सामान्य जीन्स. आणि मजेशीर गोष्ट म्हणजे, असले मूर्ख जीन्स देणऱ्या याच आईवडिलांना आपलं मूल आईनस्टाईनच्या क्लोनचं नाही हे कळून चुकायला फार फार वेळ लागतो.

माझं सगळ्यातलं लक्षच उडालं होतं, आरतीनं माझ्याशी संपर्क तोडून तीन महिने होत आले होते. या पोकळीदरम्यान प्रतीक माझा नवा आणि एकमात्र मित्र होता. मी क्लासला जात होतो, पण मला हँगओव्हर असायचा, त्यामुळं ‘बेन्झीन’ स्ट्रक्चर्स किंवा ‘रेडिओअॅक्टिव्ह आइसटोप्स’ डोक्यात शिरणं कठीणचं होतं. मी प्रॅक्टीस शीट्स करायचा प्रयत्न करायचो, पण माझं लक्षच लागायचं नाही. शिक्षकांनी मला ‘क्विटर’ समजायला सुरुवात केली होती. आता त्यांनी माझ्याकडं लक्ष देणं बंद केलं होतं... मी आता चिकटू -विद्यार्थी बनलो होतो... ज्या मुलांबद्दल कुणीही आशा ठेवत नाही, पण ते तिथं चिकटून असतात कारण त्यांनी कोचिंग सेंटरची फी भरलेली असते.

माझ्यासमोर आणखी एक समस्या होती. माझा खर्च वाढला होता. मला रमचे पैसे द्यावे लागत होते. प्रतीकनं मला काही वेळा रम पाजली, पण काही काळानं त्यानं माझ्या वाढ्याचे पैसे मला द्यायला सांगितलं. बाबांनी फी चा शेवटचा हप्ता भरण्यासाठी उसनवारी केली होती, आता त्यांच्याकड पैसे नव्हते हे मला माहीत होतं. पण, माझ्यापुढं पर्यायच नव्हता.

मी एके दिवशी रात्री एसटीडी बूथवरून वाराणसीला घरी फोन केला.

“सॉरी बाबा मी मागच्या आठवड्यात फोन केला नाही “मी म्हणालो. “असू दे. तू मान मोडून अभ्यास करतोयस”, बाबा म्हणाले. त्यांचा आवाज फारच क्षीण वाटत होता.

“बाबा, जरा अडचण आहे”, मी म्हणालो.

“काय?”

“मला काही पुस्तकं घ्यायची आहेत. ही पुस्तकं मॅक्सची सर्वोत्तम पुस्तकं मानली जातात.”

“तुला कुणाकडून अभ्यासापुरती घेता येणार नाहीत?”

“अवघड आहे”, मी म्हणालो, “प्रत्येकाला आपापली पुस्तकं जवळ लागतात.”

बाबा थोडावेळ काहीच बोलले नाहीत. मीही गप्प झालो, एका दमात इतकं खोटं बोलल्याची भरपाई करत...

“किती लागतील?”

“दोन हजार. पुस्तकं परदेशातून मागवून घेतात,”

“ठीक आहे.”

“बाबा, तुमच्याकडं पैसे आहेत का?”

“आठवड्याभरात पाठवले तर चालेल ना?”

“बाबा, तुम्ही किती कर्ज काढलं आहे?” मी विचारलं,

“पन्नास हजार”, ते म्हणाले. “मी तुला तीस हजार पाठवले आहेत. पण घराचं छत दुरुस्त करायलाही पैसे लागले.

“तुमचे दवाखान्याचं बिल?”

“दवाखान्याचं वीस हजार रुपये बिल भागवायचं आहे.”

“म्हणजे तुम्ही आणखी कर्ज काढणार असंच ना?”

“काढावंच लागेल.”

“तुम्हाला शक्य असतील तेवढे पाठवा मी ठेवतो फोन आता फोन महाग आहे”, मला हे दिव्य शक्य तितकं लवकर पार करायचं होतं.

“तुला प्रवेश मिलेन ना रे गोपी?”

“हो, हो, मी मिळवीन.”

मी फोन ठेवला. मला फार भयंकर वाटलं. मी अभ्यास घासून करायचा निश्चय केला. आपण पुन्हा पंचवीस पर्सेंटाईलमध्ये पोहोचायचं, आणि मग पहिल्या पाच पर्सेंटाईलमध्ये? मी ठरवलं मात्र, मला आधी रमची तीव्र तहान लागली होती. माझा निश्चय ढेपाळला. मी तिथून प्रतीकच्या खोलीवर गेलो आणि बहुतेकशी रात्र तिथंच काढली. मला कुठल्याच गोष्टीमुळं अभ्यास करायची प्रेरणा मिळत नव्हती... मग माझा वाढदिवस आला.

मी कोटात येऊन पाच महिने झाले होते. माझा वाढदिवस आला. मला हा दिवस काही खास वगैरे वाटत नव्हता, त्यामुळं मी नेहमीप्रमाणे क्लासला जायचं ठरवलं होतं. पण माझ्या वाढदिवसाच्या आदल्या रात्री उशीरा श्री. सोनींनी माझ्या दारावर थाप दिली.

“कुणाचा तरी फोन आहे, तू आहेस का विचारलं?” ते झोपेत होते.

“कुणाचा आहे?” मी आश्चर्याने विचारलं, “बाबांचा?”

“मुलीचा आहे”, श्री. सोनी म्हणाले, “अँड हॅपी बर्थडे, बाय द वे.”

“थँक्स”, मी म्हणालो आणि फोन उचलला. कोण असेल? मी विचार करत होतो. करिअर पाथ मधली कुणी शिक्षिका? मी काही चुकीचं वागलो का काय? ....

“हॅपी बर्थडे, गोपाल”, आरतीचे जादूई शब्द कानावर पडले आणि कोटातल्या रखरखीत दुपारी पावसाचे थेंब बरसावेत तसं वाटलं, माझ्या मनात भावना उचंबळून आल्या मला काय करावं समजेना.

“आरती?” मी म्हणालो. माझ्या गालांवरून अनिवार अश्रू ओघळू लागले.

“म्हणजे तुला अजून माझा आवाज ओळखता येतोय तर? मी विचार करत होते की, आपल्याला ओळखा पाहू चा खेळ खेळावा लागेल. आपण बोलू शकतो का? किंवा मी तुमच्या कामात व्यत्यय तर नाही ना आणला?”

हा विचार... म्हणजे आरतीशी बोलण्याचा विचार कोट्यावधी वेळा माझ्या मनात येऊन गेला होता. तिचा जर कधी फोन आला तर आपण तिच्याशी अगदी तुटकपणे वागायचं असं मी ठरवलं होतं... आपल्याला तिची पर्वा नाही असं दाखवायचं किंवा आपण कामात गर्क आहोत असं दाखवायचं. पण मनातल्या मनात केलेल्या त्या सगळ्या रंगीत तालमी खिडकीतून भुरंदिशी उडून गेल्या.

“नाही, नाही, आरती”, मी म्हणालो, “तू माझ्या कामात अजिबात व्यत्यय आणलेला नाहीस.”

मला गेल्या काही महिन्यांत इतकं छान वाटलं नव्हतं, वाढदिवस वर्षातून फक्त एकदाच का येतो?

“मग, आज वाढदिवसाला खास काय?” आरतीनं विचारलं,

“नाही काही. फ्रेंडबरोबर जेवायला जाईन.”

“फ्रेंड? डेट, अं? तिनं तिचा ‘ट्रेडमार्क’ असणार्या खट्याळ स्वरात विचारलं.

“प्रतीक, मित्र आहे”, मी म्हणालो.

“ओह, ओके”, आरती म्हणाली. “छान.”

“गेल्या वेकच्या चॅटबहल आय अँम सॉरी.”

ती काहीच बोलली नाही.

“मी तसं बोलायला नको होतं..पण तू तर संपर्कच तोडून टाकलास...”

“माझ्याशी आजवर कुणी असं बोललेलं नाही.”

“आय अँम सॉरी.”

“इट्स ओके. बर, तुझा वाढदिवस आहे. माझ्यामुळं तुला वाईट वाटायला नकोय मला.”

“राघव कसा आहे?” मला स्वतःवर ताबा ठेवता येत नव्हता. आणि सगळ्यात महत्वाचं म्हणजे मला त्यांचं ‘रिलेशनशिप स्टेटस’ जाणून घ्यायचं होतं.

“तो ग्रेट आहे. त्याची पहिली सेमिस्टर झाली.”

“तो काय... घासत असेल.”

“नाही, फार नाही. तो आता कॅम्पस मॅगझीनचं संपादन करतोय. तो त्याबद्दल बोलत असतो.”

“डॅट्स ग्रेट”, मी म्हणालो, तिनं अजूनही मला त्या दोघांबद्दल सांगितलं नव्हतं. पण मला मागच्या वेळसारख्या चोंबड्या चौकशा करायच्या नव्हत्या.

“तो खरंच भारी मुलगा आहे, गोपाल, तू पाहायला हवंस अरे, त्याला जगासाठी किती करायचं असतं.”

राघवनं जगातल्या एका माणसाला एकटं सोडावं... मग त्यानं जगासाठी हवं ते करण्याला माझी काही हरकत नव्हती.

“तो वाईट आहे असं मी कधीच म्हटलेलं नाही “मी म्हणालो.

“गुड. आणि मी त्याच्यासोबत आनंदात आहे. तुला एक मित्र म्हणून माझ्याबद्दल काही वाटत असेल तर तू हे स्वीकारावंस.”

“आपण मित्र आहोत?” मी विचारलं.

“नाहीतर मी तुझ्याशी बोलत नसते ना?” ती म्हणाली.

तू माझ्याशी तीन महिने बोललेली नाहीयेस, मला तिला सांगायचं होतं. पण मुलींना जर तुम्ही त्यांच्या म्हणण्याच्या विरोधी पुरावा दिला तर त्यांचं प्रचंड बिनसतं.

“हो, असं समजतो”, मी म्हणालो.

त्यानंतर क्षणभरानं मी विचारलं,

“मग आता आपण बोलायचं?”

“हो, जोवर तू मला अवघडल्यासारखं करत नाहीस तोवर तरी. आणि...”

“आणि काय?”

“राघव आणि मी... हे स्वीकार.”

“माझ्यासमोर दुसरा पर्याय आहे?” मी विचारलं.

“बरोबर. तू हे आनंदानं स्वीकारावंस असं मला वाटतं. तुला तुझ्या स्वप्रांतली राजकुमारी भेटली तर मला खूप आनंद होईल.”

अच्छा... म्हणजे राघव तिच्या स्वप्रांतला राजकुमार होता तर!

तो गंजका सुरा पुन्हा माझ्या पोटात आरपार गेला. मी काय बोलावं याचा विचार करत होतो.

“मी स्वीकारतो”, मी काही बैळानं म्हणालो. इतर कशाहीपेक्षा, मला तिच्याशी पुन्हा संपर्क तुटायला नको होता. ती माझ्या आयुष्यातून निघून गेल्यानंतर माझं कोटातलं आयुष्य नरकप्राय झालं होतं,

“कूल... बिकाँज आय मिस यू”, ती म्हणाली, “अँज अ फ्रेंड”. या शेवटच्या पात्रता निकषावर तिनं जोर दिला.

मुली नेहमीच असे पात्रतानिकषांचे शब्दप्रयोग फार हुशारीनं करतात, त्यांना नंतर तुम्ही शब्दात पकडू शकत नाही. म्हणजे समजा मी जर म्हणालो असतो की, “पण तूच ‘आय मिस यू’ म्हणालीस ना, तर तिनं लगेच उसळून सांगितलं असतं की, “पण मी ‘अँज अ फ्रेंड’ असंही म्हणाली होते!... जणू काय आम्ही कोर्टातच उभे आहोत मुलींना ओळखणं फार मुश्किल असतं. मी पैजेवर सांगू शकतो की, अगदी करिअर पाथ मधल्या ‘जेम्स’ ना सुद्धा नाही जमणार ते.

“तू आहेस ना?” तिनं माझी विचारशृंखला तोडत विचारलं.

“हो”, मी म्हणालो.

“ओके, मी ठेवते. हॅपी बर्थडे अगेन!”

“थँक यू बाय. बोल किंवा चॅट...”, मी थबकलो.

“मी तुला चॅट वर पुन्हा अँड करीन”, ती हसून म्हणाली.

“सॉरी अगेन”, मी म्हणालो.

“ए वेड्या... बर्थडे बाँय. तू इथं असतास ना, तर मी तुझे गालगुच्चे घेतले असते” ती म्हणाली.

झाऽऽ लं. तिनं पुन्हा तेच केलं होतं... जाता जाता एक प्रेमळ वाक्य फेकून माझा पुन्हा गोंधळ उडवला होता. तिला मी आवडतो की नाही? अरे... राघव तिचा राजकुमार आहे.... मी स्वतःला स्मरण करून दिलं.

“चॅट सून”, असं म्हणून तिनं फोन ठेवला.

मला इतकं छान वाटत होतं की, माझ्या टेबलवरच्या फिजिक्सच्या सोल्यूशन्स गाईडचा सुद्धा पापा ध्यावा असं मला वाटत होतं. मला अभ्यास करायचा होता. मला जगायचं होतं.

मी सर्वाधिक सुधारणा करणाऱ्याच्या यादीत पुन्हा कसा काय आलो ते करिअर पाथ वाल्यानां कधीच कळणार नाही. आरतीमुळं मी अभ्यासाकडं पुन्हा जोमानं वळलो होतो. आमच्या चॅट मध्ये ‘दिवस कसा गेला तुझा?’ अशा तिच्या एखाद्या साध्याशा वाक्यानं सुद्धा मी मोहरत होतो. तिला उत्तर देणं मलाही आवडत होतं... मग मीही दिवस किती विधायक गेला हे तिला सांगायचो क्लासमध्ये शिकवलेली समीकरणं, शिक्षकांनी माझ्याबद्दल बोललेल्या गोष्टी (विशेषतः स्तुतीसुमनं) तिला सांगायचो... आणि रात्री जागून अभ्यास करायचं ठरवलं आहे, हेही सांगायचो.

आतमध्ये कुठंतरी अजूनही मला तिच्यावर छाप पाडायची होती. मी तिचं मतपरिवर्तन होण्याची आशा बाळगून होतो. माझ्यातल्या श्रीयुत आशावादीनं कधीच हार मानली नव्हती.

कदाचित आज चॅट करताना ती मला सांगेल की. माझं राघवशी पटत नाहिये, किंवा त्याच्यापेक्षा माझ्याशीच तिचे सूर कसे अधिक छान जुळतायत हे ती मला सांगेल...

मात्र, ती अंस काही कधीच बोलली नाही... काही वेळा ती जराशी जवळ आली होती, फा बोलली मात्र नाही एकदा ती म्हणाली की, राघव हट्टी प्राणी आहे. राघवनं तिला सिनेमाला जाण्याचं कबूल करून, न जाण्याचा प्रकार दोनदा केल्यानंतर तिने मला हे सांगितलं होतं. राघवच्या कॉलेज मॅगझीनच्या छपाईचं अखेरचं काम बाकी होतं, म्हणून तो आला नव्हता. आरतीच्या सहवासात राहण्याची संधी कुठला पुरुष सोडू शकेल या गोष्टीची मी कल्पनासुद्धा करू शकत नव्हतो, मी तर करिअर पाथ मधली मॉक -टेस्ट सुद्धा बुडवली असती, मग एका खुळचट मासिकाची खुळचट डेडलाईन तर सूची गोष्ट! अर्थात, मी तिला हे सांगितलं मात्र नाही. मी माझी जागा ओळखून होतो. मी... राघवशी कधीही स्वतः ची तुलना करू न शकणारा माणूस होतो.

एके दिवशी सायंकाळी मी तिच्याशी चॅट करत असताना माझ्या क्लासमधल्या कामगिरीबद्दल तिला सांगत होतो.

GopalKotaFactory : मी २० पर्यंत पोहोचलो

Flying Aatri : २० काय?

GopalKotaFactory : क्लासमधलं माझं पर्सेंटाईल म्हणजे ८०% क्लास माझ्यापेक्षा मागं आहे. माझी आजवरची सर्वोत्तम कामगिरी

Flying Aatri : वाॅव कूल!

GopalKotaFactory: अजून बरीच मजल गाठायची आहे.

Flying Aatri: तू पोहोचशील तिथं अजून वेळ आहे.

GopalKotaFactory : जेमतेम जेइइ आणि एआयइइइ ला दोन महिने पण उरलेले नाहीत.

Flying Aatri: होईल सगळं नीट.

GopalKotaFactory: अशी आशा आहे. मी या कोर्सच्या मध्येच घसरलो होतो.

Flying Aatri : ते कसं काय?

GopalKotaFactory : कारण असं काही नाही लक्षच नव्हतं. एनी वे कोटातून कधी एकदा बाहेर पडीन असं झालंय.

Flying Aatri : मला कळतंय... तुला भेटून किती दिवस झाले. मिस यू. GopalKotaFactory : खरंच?

Flying Aatri : अर्थातच बघ ना, राघव मला ' चक दे इंडिया ' ला जाऊया असं आठवडाभर टोलवतोय. तू इथं असतास तर मी तो तुझ्याबरोबर पाहिला असता.

GopalKotaFactory: तू माझ्याबरोबर सिनेमाला येशील?

त्यावर तिने काहीच प्रतिसाद दिला नाही. मी पाच मिनिटं वाट पाहिली.

GopalKotaFactory:??

GopalKotaFactory : यू देअर?

तिने काहीच उत्तर दिलं नाही. आपण काही चूकीच विचारलं का काय... मी विचार करू लागलो. माझ्या छातीचे ठोके जलद झाले. पाच मिनिटांनी मी पुन्हा टाईप केलं.

GopalKotaFactory: हे SS रागावलीस? मी काही चूकीचं, बोललो असेन तर सॉरी... तू असं...

Flying Aatri : हेऽ, सॉरी....

Flying Aatri : बाॅयफ्रेंडचा फोन आला होता माफी मागण्यासाठी त्याचं काम पूर्ण झालंय आम्ही सिनेमाला जाणार आहोत!!

GopalKotaFactory : ओह दॅटस् ग्रेट.

Flying Aatri : तू काय म्हणत होतास... थांब. तू परत आलास की आपण नक्की जाऊ सिनेमांना. तू सॉरी कशाबद्दल?

GopalKotaFactory : काही नाही, मला वाटलं की....

Flying Aatri : रिलॅक्स. ओके, मला जायला हवं... तयार व्हायचं आहे.

GopalKotaFactory: फाइन.

Flying Aatri : त्याचं लक्ष वेधण्यासाठी मला मस्त दिसायलाच पाहिजेना. नाहीतर तो आमच्या डेटच्या वेळी त्याच्या लेखांचं मुद्रितशोधन करत बसेल.

GopalKotaFactory : ओके. मी पण अभ्यास करतो.

Flying Aatri: आणखी दोन महिने. मग आपण खूप मजा करू.

GopalKotaFactory: हो... थॅक्स

Flying Aatri: बाय. xoxoxo

आणि पलाईंगआरती लॉग आऊट झाली.

मी शक्य तितकं सावकाश चालत घरी आलो. मला घरी जाऊन अभ्यास करायचा होता. .... ते दोघं हातात हात गुंफून थिएटरमध्ये आहेत हे दृष्य मनातूनक दूर घालवण्याचा मी प्रयत्न केला. आपण आरतीशी काही संबंध ठेवावा का ठेवू नये याबद्दल माझ्या मनात द्वंद्व सुरू होतं पण मागच्या वेळी मी ज्या खोल गर्तेत रतलो होतो ते आठवलं पूर्णतः ' नव्हंस ब्रेकडाऊन ' होण्यापेक्षा हृदयावर काही घाव बसणं बरं म्हणायचं.

करिअर पाथमधल्यांनी आम्हाला जेडइ परीक्षेच्या आदल्या रात्री आठ वाजताच झोपायला सांगितलं होतं, क्लासमध्ये शेवटच्या तासाला आमच्यासाठी प्रेरणा देणारी भाषणं ठेवली होती. बॅलन्सर्जींनी आम्हाला महात्मा गांधींपासून मोहम्मद अलीपर्यंत अनेक लोकांची उदाहरण दिली... प्रतिकूल परिस्थितीतही हार न मानता जिंकणाऱ्या लोकांची मी अलीसारखी मूठ आवळून आणि महात्मा गांधींसारखा भारून तिथून बाहेर पडलो.. जगातली एक सर्वात कठीण प्रवेश परीक्षा पार करून यशस्वी होण्यासाठी! घरी परत येताना मी दोन व्यक्तींना फोन केला, ज्यांची मला शुभेच्छा देण्याची इच्छा असेल अशा दोन लोकांना.

“गोपी, बाळा माझ्या सदिच्छा तर कायमच तुझ्यासोबत आहेत. उघा तुला तुझ्या कुटुंबाचं नाव काढण्याची संधी आहे”, बाबा म्हणाले.

“थँक यू, बाबा”, मी कॉल आखडता घेत म्हणालो.

त्यानंतर मी आरतीचा नंबर लावला.

“हॅलो?” एक पुरुषी आवाज ऐकून मला आश्चर्य वाटलं. तो आवाज तिच्या वडिलांचा वाटत नव्हता.

“आरती आहे का?” मी विचारलं,

“हो, कोण बोलतयं?” त्यानं विचारलं.

“गोपाल.”

“हाय, गोपाल. मी राघव”, तो म्हणाला.

माझ्या हातून फोन पडायच्याच बेतात होता.

“राघव?” मी म्हणालो मी त्याच्याशी जवळजवळ वर्षभरात बोललो नव्हतो.

“गोपाल, तू काही संपर्कच ठेवत नाहीस... तशी माझीही चूक आहेच म्हणा” राघव म्हणाला.

आरती आणि माझ्याबद्दल राघवला किती माहीत होतं, विशेषतः आमचं तुटलं होतं याबद्दल आणि पुन्हा आम्ही बोलू लागलो होतो त्याबद्दल... ते मला माहीत नव्हतं. मी स्वर आणि विषय तटस्थ ठेवत म्हणालो.

“भू काय म्हणतंय?”

“तसं ठीकच. ते बाकीच्या कॉलेजासारखंच आहे. फक्त सोयी जास्त चांगल्या आहेत इतकंच. तुझं कसं काय?”

“उघा जेडइ जआहे. त्यावरून तुझ्या लक्षात येईल.”

“माहीत आहे. माझं कॉलेजसुद्धा सेंटर आहे. तू इथं परीक्षा द्यायला नाही आलास?”

“शेवटच्या क्षणापर्यंत क्लास होते. शिवाय एआयडइइचं फायनल रिक्रेशर उद्यापासून सुरू होतंय.”

“माझं झालं बाबा सगळं”, राघव हसून म्हणाला दुष्टपणे नाही, पण माझा चेहरा पडला. जेव्हा एखादा माणूस तुमच्या पडत्या बाजूवर नकळत का होईना पण बोट ठेवतो तेव्हा कळ उठतेच.

“मी सुद्धा लवकरच बाहेर पडीन अशी आशा आहे”, मी म्हणालो.

“तू होशील रे पार. तू नीट करतोयस असं आरती सांगत असते.”

म्हणजे, ते दोघं माझ्याबद्दल बोलतात तर... माझ्या मनात आलं.

"बघुया आता. पेपरवर अवलंबून आहे. बरचसं नशीबावरच असतं."

"खरं आहे", राघव म्हणाला.

त्यानंतर बोलण्याजोगं काहीच नाही अशी आमची दोघांचीही अवघडलेली अवस्था झाली. दोष त्याचा होता, मी आरतीला फोन केला आहे ही गोष्टच तो विसरला होता.

"आरती आहे का?"

"हो, आहे, एक सेकंद."

मी तिच्या खिदळण्याचा आवाज ऐकला राघवनं माझ्याबद्दल काही विनोद केला होता का काय...

"हे! बेस्ट ऑफ लक, जेइइ बॉय", आरती म्हणाली,

"थँक यू मला याचीच गरज होती."

"मी विश्वनाथ मंदिरात गेले होते" आरती म्हणाली, "तुझ्यासाठी प्रार्थना करायला."

"मग केलीस?"

"हो. मी या आळशी राघवलासुद्धा ओढून नेलं होतं, आंघोळ करून माझ्याबरोबर येण्यासाठी" असं म्हणून ती पुन्हा हसली.

"आम्ही आत्ताच आलो परत... ए. राघव, थांब थांब गोपाळ, जरा थांब हं."

त्यांची खाजगी थट्टामस्करी ऐकण्यासाठी मी इतक्या दूर अंतरावरच्या फोनचे पैसे सोसत होतो. आरती राघवला तिची नक्कल न करण्याबद्दल सांगत होती.... पण राघव काही ऐकायला तयार नव्हता... मला त्यांचं बोलणं ऐकू येत होतं,

"हॅलो?" आरती साठ सेकंदांनी म्हणाली.

"हेऽ सॉरी", आरती खिदळणं थांबवत म्हणाली. "ओके, आता मी त्याच्याकडं लक्ष नाही देत. गोपी, तू परीक्षेला अतिशय आत्मविश्वासानं जाशील... सुपर-कॉन्फिडन्ट, प्रॉमिस?"

"हो", मी आज्ञाधारक मुलासारखं म्हणालो मला तिचं माझ्याशी आईच्या मायेनं बोलणं आवडलं.

"तुला आयुष्यात जे हवं ते तुला मिळेल असा विश्वास तुला वाटायला पाहिजे, कारण तुला ते मिळेल हे मला माहीत आहे", आरती म्हणाली.

मला तू मिळत नाहीयेस... मला तिला सांगावंस वाटत होतं, तरीही, इतक्या मोठ्या परीक्षेसाठी मला तिच्या प्रोत्साहन देण्याचं मला बरं वाटलं,

"एआयइइइ संपली की, चार तासात मी ट्रेनमध्ये..."

"हो, आम्हीसुद्धा वाट पाहतोय. लवकर परत ये. परीक्षेचा निकाल लागला की, आपण तुझ्या यशाचा आनंद मिळून साजरा करू."

"पण मला प्रवेश मिळाला तर", मी म्हणालो.

"असा विचार नको करू. तुला प्रवेश मिळालाच आहे असं समज", आरती म्हणाली, 'माझ्यासाठी.'

तिचा शेवटचा शब्द माझ्यासाठी जग जिंकल्यासारखा होता. होय, मला प्रवेश मिळावायचा होता... तिच्यासाठी.

गाव बदललं होतं पण, कोटातलं जेइइ परीक्षा केंद्र पाहून मात्र मला मागच्याच वर्षीसारखंच वाटलं, आईवडील टॅक्सी आणि रिक्षा भरभरून येत होते. काही श्रीमंत पोरं वातानुकूलीत गाड्यांमधून येत होती. आयांनी आपल्या मुलांसाठी छोट्या पूजा आणि विधी वगैरे केले होते. ते सुद्धा, मुलं विज्ञानातली तज्ज्ञता पाजळायला जाण्याआधी माझ्या घरचं मात्र कुणीही नव्हतं, पण मला त्याचं काहीही वाटत नव्हतं. कपाळावर टिळा लावला काय आणि तोंडात दही घातलं काय... त्यानं काहीही फरक पडणार नव्हता. एकदा आत गेलं की, देशभरातून जी पाच लाख मुलं परीक्षेला बसणार होती, त्यातल्या नव्व्याण्णव टक्के पोराना मागं टाकावं लागणार असतं

माझी सुरुवात छान झाली मी पहिले काही प्रश्न तसे आरामात सोडवले. मधला भाग अवघड होता. मी कोटात प्यायलेल्या आणि खिन्न अवस्थेत होतो त्यावेळी शिकवलेल्या धस्थ्यावरचे काही प्रश्न होते. मी एका प्रश्नाशी अडलो. आपल्याला येईल असं वाटलं, म्हणून झपाटून सोडवत बसलो, त्यापायी दहा मिनिटं गेली मला वाटतं, मला प्रश्न सोडून देणंच जमत नाही, जेइइ मध्ये दहा मिनिटं फार निर्णायक असतात. मी मनातल्या मनात स्वतःलाच लाथ

घातली आणि पुढच्या प्रश्नाकड वळलो, ती धडकी भरवणारी बेल वाजण्याआधी मी शक्य तितके प्रश्न सोडवत गेलो. मी अखेरच्या एका प्रश्नाचं उत्तर लिहू घावं म्हणून परीक्षकांना गयावया करत होतो, पण त्यांनी माझी उत्तरपत्रिका हिसकावून घेतली. तेवढा एक प्रश्न सोडण्याची किंमत मला चुकवावी लागू शकली असती... माझी रॅन्क पाचशे नंबरांनी घसरू शकली असती, पण.. एकदाची जेइइ संपली होती!

“कशी झाली?” संध्याकाली बाबानी विचारलं.

मी शक्य तितकं प्रामाणिक उत्तर द्यायचा प्रयत्न केला. “मागच्या वेळपेक्षा चांगली”

“छान. पण ढीला पडू नकोस. एआयइइइ वर पूर्ण लक्ष दे.”

“हो” मी म्हणालो.

आरती आणि मी थोडावेळ चॅट केलं. तिनं अपेक्षेप्रमाणेच मला धीर दिला. तिच्या कॉलेजला सुट्टी होती. तिच्या आईवडिलांनी सहकुटुंब, अमेरिकेला जाण्याचा बेत आखला होता तिच्या मावशीकडं.

“मी तुला फोन करू शकले नाही किंवा चॅटही जमलं नाही तरी मी तुला शिकागोहून मेल करीन”, ती म्हणाली. त्याप्रमाणं, तिनं मला एआयइइइ परीक्षेसाठी शुभेच्छा देणाऱ्या काही मेल पाठवल्या होत्या.

राघवलाही सुट्टी आहे आणि तो स्थानिक वृत्तपत्रात उमेदवारी करत आहे, हे मला आरतीच्या मेलमधून कळलं,

“त्यामुळं राघवच्या वडिलांना आपला इंजिनिअर होऊ घातलेला मुलगा वृत्तपत्रात काम करतोय हे फारसं आवडलेलं नाही. माझ्या मते, त्यात काय वाईट आहे?” आरतीनं एक मेलमध्ये लिहिलं होतं,

लोकांनी सुट्ट्या परदेशात घालवल्या, आपल्या ‘पॅशन’ चा मनस्वी आनंद घेतला, त्यावेळी मी एआयइइइ केलं. ती परीक्षा सुरळीत पार पडली, आदल्या वेळपेक्षा तर कितीतरी चांगली पण ही परीक्षा वेगाधारीत असते. तुम्ही इतरांपेक्षा चांगली कामगिरी केली आहेत का, हे खरं तर सांगताच येत नाही. सत्तर टक्के प्रश्न सोडवता आले की नशीबवान म्हणायचं. मला मागच्या वेळपेक्षा पेपर खूपच छान गेला होता. मी माझी उत्तरपत्रिका दिली आणि सामानाची बांधाबांध करायला धावत खोलीवर आलो. मला ट्रेन पकडायची होती. माझी कोटातली शिक्षा भोगून झाली होती.

प्रतीक मला स्टेशनवर सोडायला आला होता. त्यानं मला माझ्या जड बॅगा कम्पार्टमेंटमध्ये ठेवायला मदत केली.

“तू रायपूरला कधी जाणार?” मी विचारलं.

“ते न्यायला येतील तेव्हा”, प्रतीक उर्मट बेफिकीरीनं म्हणाला आणि मला गूडबाय करून गेला.

वाराणसी

वाराणसीच्या स्टेशनवर माझ्या स्वागताला फक्त बाहेरची दृष्य आणि गंध होते. मी माझ्या येण्याबद्दल कुणालाच कलवलं नव्हतं. बाबांनी रिक्षा करून स्टेशनवर मला न्यायला यायचं म्हणजे पैसे फुकट जाणार... मला ते नको होतं. त्यांनी मला सांगितलं होतं की, कर्ज आणि व्याज मिळून दीड लाखाचं देणं झालं आहे. कर्ज देणारे शार्क महिना तीन टक्के दराने व्याज लावत होते.

“तू चांगल्या कॉलेजमध्ये प्रवेश घे, मग स्टेट बँक आपल्याला स्वस्तात कर्ज देईल”, बाबांनी मला सांगितलं होतं. गढोलियातले घाणेरडे आणि गर्दीनं गजबजलेले रस्ते मला सुंदर वाटत होते. आपल्या गावासारखं कुठलं ठिकाण नाही. आणि बाकी कशाहीपेक्षा मला आरतीला भेटायचं होतं. वाराणसीचा इंच न् इंच मला तिची आठवण करून देत होता. लोक माझ्या गावात देवाचं अस्तित्व अनुभवण्यासाठी येतात, पण मला सगळीकडं तिचं अस्तित्व जाणवत होतं. पण, सगळ्यात आधी मला बाबांकड जावं लागलं.

मी घराची बेल वाजवली

“गोपाल!” बाबा त्यांच्या अशक्त हातांनी मला जवळ घेत म्हणाले.

“बाबा, वाराणसीची खूप आठवण झाली. घराची खूप आठवण झाली. तुमची खूप आठवण झाली.”

घर पूर्वीपेक्षा जास्त अस्ताव्यस्त झाल होतं. बाबाना बहुधा इतपतच स्वच्छता करणं शक्य होत असावं. मी केर काढण्यासाठी झाडू घेतला.

“थांब, तू एक वर्षांनं आला आहेस. काय करतोयस?” बाबांनी माझ्याकडून झाडू काढून घेतला.

मग आम्ही पातळ पिवळी डाळ आणि कोरड्या चपात्या असं जेवलो. घरी केलेला स्वयंपाक चवदार वाटला. इतक्या दीर्घ कालात माझे वडील कुणाशी बोलले नव्हते त्यामुळं ते खाताखाता माझ्याशी बोलत होते.

“खटल्याचं पुढं काहीही नाही घनःश्याम तर आता तारखेलासुद्धा येत नाही. मला वाटतं, त्याला मी लवकरच मरीन असं वाटतंय मग त्याला सगळंच सोडवणं आणखी सोपं होईल ना....” ते बोलत होते.

“काय बोलताय बाबा?”

“त्याचं बरोबरच आहे. माझी फुफ्फुसं तरी किती कड काढणार आहेत?” एवढं बोलल्यावरसुद्धा त्यांना खोकल्याची उबळ आली.

“तुम्हाला काहीही होणार नाही. मी वकीलाशी बोलतो.”

“काही उपयोग नाही. माझ्याकडं त्याला द्यायला पैसे नाहीत. तो आता माझे फोनसुद्धा घेत नाही. जाऊ दे हे सगळं. तुझ्या प्रवेश परीक्षेचा निकाल कधी आहे?”

“एक महिन्यानं”, माझ लक्षच कुठ होतं. मी आधी आरतीला फोन करावा का हात धुवावेत याचा विचार करत होतो.

मी खरकट्या बोटांनी तिचा नंबर लावला.

“हॅलो?” ती म्हणाली.

“आज संध्याकाळी नौकाविहार, मॅडम?” मी म्हणालो.

“गोपाल! तू परत आलास? कधी आलास?”

“तासभर झाला. आपण कधी भेटायचं?” मी म्हणालो, “संध्याकाळी घाटावर?”

“हो, चालेल... अरे, थांब. नाही, मला राघवच्या कॉलेजवर जायचं आहे. तू ही बरोबर आलास तर छानच.”

“नको, थँक्स.”

“का नको? तो तुझाही मित्र आहे.”

“मला आधी तुला भेटायचं आहे.”

“आपण जाताना वाटेत बोलूच ना... मी डॅडची गाडी पाठवते. ये तू. ओके?”

माझा नाईलाज झाला. मला तिला भेटणं उद्यावर जायला नको होतं.

“राघवला आवडेल का?”

“त्याला तर किती आनंद होईल. आज त्याचा मोठा कार्यक्रम आहे.

“कार्यक्रम?”

“आपण भेटू तेव्हा सांगीन. वॉव, जवळजवळ वर्ष झालं ना?”

“तीनशे पाच दिवस”, मी म्हणालो.

“एक वेडू परत आलाय बाबा.... चल, भेटूया.”

लाल दिव्याच्या शुभ्र सरकारी ॲम्बॅसडर गाडीत बसलं की एक प्रकारची अधिकारसंपन्नतेची जाणीव होते. वाहनं बाजूला होता, पोलिस काहीही कारण नसताना तुम्हाला सलाम ठोकतात आणि मग मनात विचार येतो की, आपणही सरकारी सेवेत असायला पाहिजे...

ड्रायव्हरनं मला डी एमच्या बंगल्यावर नेलं. तो बंगला झकपक कॅन्टूमन्ट क्षेत्रात होता... दोन एकर जागेतून नागमोडी वळणाचा रस्ता गेला होता.

“आरती मॅडमना सांगा, मी गाडीतच थांबलोय”, मी ड्रायव्हरला सांगितलं.

मला तिच्या आईवडिलांशी कोटा आणि प्रवेशपरीक्षेचे आगामी निकाल याबद्दल चर्चा करायची नव्हती.

तिचा गुलाबी सलवार-कमीज लांबूनच दिसला. ती जवळ आली तेव्हा तिचा चेहरा दिसला. लिप-ग्लॉस वगळता काहीही मेकअप नव्हता. गेल्या तीनशे पाच दिवसांत मी इतकं देखा काहीही पाहिलं नव्हतं, तिनं गाडीचं दार उघडलं. मी मनातला थरार आवरण्याचा प्रयत्न करत होतो.

“हाय, आरती”, मी म्हणालो.

“अरे, इतकं औपचारिक का? ये....” असं म्हणून आरतीनं मला मिठी मारली

तिच्या दुपट्ट्याच्या टिकल्या माझ्या छातीत टोचल्या, आणि तिचा गंध माझ्या डोक्यात पोहोचला.

“राघवच्या कॉलेजवर”, तिनं ड्रायव्हरला सांगितलं, आणि त्याला ते कळलंही.

“मग, काय म्हणतोस? परत येण्याचा आनंद नाही झाला तुला?” तिनं विचारलं.

“हा माझ्या आजवरच्या आयुष्यातला सर्वात आनंदाचा दिवस आहे. आता पुन्हा कधी वाराणसी सोडून जावं लागणार नाही अशी आशा करतो”, मी अगदी कळकळीनं म्हणालो.

“फक्त आयआयटीसाठी”, ती माझ्याकडं पाहून डोळे मिचकावत म्हणाली. मी काहीच बोलू शकलो नाही.

“काय? तू आयआयटीसाठी जाशीलच ना?”

मी स्वतःला सावरलं.

“माझ्या हातात काय आहे... एनीवे, राघवचा कार्यक्रम कुठं आहे?”

“त्यानं कॉलेज मॅगझीनला नव रूप दिलं आहे. आज त्या नव्या अंकाचं प्रकाशन आहे.

“तो बीटेकही करतोय ना? मी फक्त त्याच्या मॅगझीनबद्दलच ऐकतोय.”

आरती हसली. हा... मला याच खळाळत्या हास्याची किती आठवण व्हायची. मला ते रेकॉर्ड करून ठेवावंसं वाटत होतं.

“करतोय ना”, असं म्हणून आरती पुन्हा खिदळली

“मीही त्याला ‘फेक इंजिनिअर’च म्हणते.”

“त्याचं वृत्तपत्रातलं काम कसं चाललंय?”

“ठीक. तिथं त्याला फारसं लिहू देत नाहीत. त्यांना त्याचे लेख...” ती योग्य शब्द शोधत होती,”... फारच पुरोगामी आणि वेगळे वाटतात.”

आम्ही विस्तीर्ण भू कॅम्पसमध्ये आलो. उत्तम निगा राखलेली हिरवळ आणि नीटनेटक्या इमारती अशा वातावरणाला तो कॅम्पस वाराणसीच्या इतर भागाच्या तुलनेत दुसऱ्या देशासारखाच वाटत होता.

“जी - फोर्टीन हॉल”, आरतीनं ड्रायव्हरला सूचना दिली.

आम्ही पाचशे आसनक्षमतेच्या त्या प्रेक्षागृहात प्रवेश केला. हॉल खचाखच भरला होता. मंचावर नव्या मासिकाचं मुखपृष्ठ भव्य फलकावर झळकत होतं. राघवनं त्याचं रूपच पालटून टाकलं होतं.... त्याची मांडणी, रंग-रूप, मजकूर आणि नावसुद्धा राघवनं मासिकाला नाव दिलं होते BHUKamp... भूकंप. विद्यापीठाच्या आद्याक्षरांचा हुशारीनं वापर केलेला माझ्या लक्षात आला. मासिकाची ‘टॅगलाईन’ होती : ‘शेक द वर्ल्ड’.

आरती आणि मी दुसऱ्या रांगेत बसलो. हॉलमधले दिवे मंद झाले. संगीताचे सूर सर्वत्र भरून राहिले होते. गर्दीतून आधीच आरोळ्या उठल्या.

“राघव स्टेजच्या मागं आहे”, आरती म्हणाली, “त्याला अजून बऱ्याच गोष्टी मार्गी लावायच्या आहेत. तो

आपल्याला नंतर भेटेल.”

त्यानंतर दहा मुलांचा एक गट मंचावर आला. त्यांनी नखशिखान्त काळे अंगाबरोबर बसणारे पोशाख घातले होते. त्यावर हाडांचा सांगाडा रेखाटलेला होता. त्यावर अल्ट्राव्हाइलेट प्रकाश पडताच ते सांगाडे चमकून उठले. हॉलमध्ये मायकेल जॅक्सनचं ‘मॅन इन द मिरर’ वाजू लागलं.

आय अॅम गॉन्ना मेक अ चेंज

फॉर वन्स इनमाय लाईफ

ते सांगाडे कसरत नृत्य करू लागताच गर्दीत थरार उठला.

गाणं सुरू होतं,

इफ यू वॉन्ना मेक द वर्ल्ड अ बेटर प्लेस

टेक अ लूक अँट यूअरसेल्फ अँड देन मेक अ चेंज...

“हे मासिकाचं प्रकाशन आहे का नृत्याचा कार्यक्रम?” मी हसू दाबत विचारलं.

“आधी त्यांचं मनोरंजन करायचं, त्यांचं लक्ष वेधून घ्यायचं आणि मग आपल्याला जे सांगायचं असेल ते त्यांना सांगायचं”, आरती म्हणाली

“हं SS?” मी तिच्याकडं पाहिला. तिचा चेहरा अल्ट्रा-व्हाइलेट प्रकाशात न्हाऊन निघाला होता.

“राघव हेच म्हणतो - मनोरंजन करा आणि बदल घडवा.”

मी खांदे उडवले. मी वळून गर्दीवर नजर टाकली. माझ्या मनात आलं, यातल्या कितीजणांनी कोटात दिवस काढले असतील. संख्याशास्त्रानुसार सांगायचं तर, त्यांच्यातले एक तृतीयांश जण मी नुकताच ज्या शहरातून आलो होतो तिथून आले होते.

माझ्या डोक्यातून विचार जाईना : या हॉलमधल्या इतक्या जागांपैकी मला फक्त एक जागा मिळू शकत नाही?

त्या सांगाड्यांचा नाच संपला. गर्दीतून टाळ्यांचा गजर घुमला. त्यानंतर एक उंचापुरा, काळ्या सूटातला माल मंचावर आला.

“गुड इव्हनिंग, भू”, त्याच्या परिचित आवाजान हॉल भरून गेला.

“अरे, राघव”, मी त्याच्यातला बदल पाहून स्तिमीत झालो. मी त्याला असं सूटात कधी पाहिलं नव्हतं. तो एखाद्या ‘रॉकस्टार’ सारखा दिसत होता. त्याचं पिळदार शरीर पाल त्यानं कॉलेजच्या क्रीडासुविधांचा उत्तम उपयोग करून घेतला आहे हे कळत होतं. त्या तुलनेत, कोटात वर्ष काढल्यानंतर मी जाडा आणि वयस्क वाटत होतो.

राघवनं बोलायला सुरुवात केली.

“हे सामान्य कॉलेज नाही. तुम्ही सामान्य विद्यार्थी नाही. आपलं मासिक सामान्य असूच शकत नाही लेडीज अँड जन्टलमन, आय प्रेझेंट भूकंप!”

मासिकाच्या मुखपृष्ठावर प्रकाशझोत पडला. त्याबरोबर गर्दीतून चित्कार-आरोळ्या घुमल्या आरतीनं जोरात टाळ्या वाजवल्या. तिची नजर पापण्याही न लववता मंचावर खिलली होती.

“जग बदललं आहे. त्याप्रमाणे आपलं कॉलेज, आपलं शहर, आपला देश सुद्धा बदलायला पाहिजे” राघव बोलत होता, “हा बदल कोण घडवणार आहे? आपण. त्याची सुरुवात इथून होत आहे. आपण जग हलवून सोडू.”

गर्दीतून पुन्हा उत्साही गजर घुमला, राघवच्या शब्दांपेक्षा त्याच्या स्वरातील चैतन्यामुळं.

राघवची संपादकीय टीम मंचावर “भूकंप, भूकंप” चा नारा देऊ लागली. त्यासोबत गर्दीनही सूरत त्यांना साथ दिली.

“जो मजकूर छापण्याचं कुणामध्येही धाडस नाही, तो मजकूर आपण छाप आपल्याशी निगडीत प्रश्न... बाकी फालतू काही नाही”, राघव म्हणाला.

मग संपादकीय टीम मंचावरून खाली उतरली आणि त्यांनी मासिकाच्या प्रती वाटायला प्रारंभ केला.

राघवचं भाषण सुरू होतं. “आपली पहिली कव्हर स्टोरी” आहे आपल्या हॉस्टलच्या भटारखान्यांच्या अवस्थेबद्दल. आमच्या गुप्त टीमनं तिथं जाऊन छायाचित्र घेतली आहेत. तुमने भोजन कशा प्रकारे बनवलं जातं यावर नजर टाका”

मी भूकंपची पानं चालली त्यामध्ये छायाचित्र होती - भटारखान्याच्या जमिनीवर झुरकं फिरत आहेत, माशा मिठाईवर ताव मारत आहेत, तिथले कामगार पायानं कणीक तिंबत आहेत. ते पाल अवघ्या गर्दीला प्रचंड किळस आली.

"ईSSS", आरती ती छायाचित्रं पाहूल म्हणाली, "मी पुन्हा कधी भू मध्ये खाणार नाही.

"भूकंप आपल्या कॉलेजमध्ये चांगले बदल घडवेल. ही छायाचित्र डायरेक्टरना पाठवली आहेत", राघव म्हणाला, "फा भूकंपमध्ये फक्त गंभीरच विषय असतील असं समजू नका. त्यात भरपूर विनोद, कथा आणि कविता आहेत. 'डेटिंग' पासून ते रेड्यूमे' पर्यंत 'टिप्स' सुद्धा आहेत. हॅपी रिडींग, लॉग लिव्ह भू!"

राघवचं भाषण संपून तो मंचावरून गेल्यानंतर गर्दीतून मिनीटभर टाळ्यांचा कडकडाट सुरू होता.

राघवनं स्टेनलेस स्टीलची बशी आरतीच्या दिशेनं सरकवली. त्यामध्ये ब्रेडच्या दोन स्लाईस होत्या.

"बटर टोस्ट. हे स्वच्छ आहे, शपथ.", तो तिला म्हणाला.

कार्यक्रम संपल्यानंतर आम्ही भू कॉलेजच्या कॅन्टीनमध्ये आलो होतो. आरतीनं सॅडविच नीट काळजीपूर्वक धरलं होतं.

"कॅन्टीन छान आहे. हॉस्टलच्या भटारखान्यांत ते प्रश्न आहेत." राघव म्हणाला.

"आणि आता हा अंक आल्यानंतर ते स्वच्छ होतील. घे, गोपाल."

मी साधा पराठा मागवला होता. मी तो कुरतडू लागलो. राघवनं आरतीचं सॅडविच घेतलं आणि तिला भरवलं. ती हसली. मी जळत होतो.

"तुला कोटाबद्दल काय वाटतं?" राघवनं मला विचारलं. "आमच्याकडं तिथून आलेली ढीगभर पोरं आहेत."

"मला जर चांगल्या कॉलेजमध्ये प्रवेश मिलाला तर कोटा इज ग्रेट. आणि नाही मिलाला, तर ते जगातलं सर्वात वाईट ठिकाण."

"मिळेल रे. मागच्या वर्षीही तू जवळजवळ तिथंपर्यंत पोहोचला होतासच." राघव उजव्या हातानं मसाला डोश्याचा घास तोडत म्हणाला. त्याच्या डाव्या हातात भूकंपचा अंक होता.

"राघव, तू बदलला आहेस", मी म्हणालो.

"ते कसं काय?" त्यानं वर पाहता विचारलं.

"हे मासिक वगैरे स्टॉक. कशासाठी?"

"कशासाठी? मला आवडतं हे, म्हणून", तो म्हणाला.

आरती बोलली नाही. ती फक्त आमचं बोलण ऐकत होती. माझ्या मनात आलं. तिच्या डोक्यात काय चाललं असेल? ती आमची तुलना करत असेल? पण, मी. काही रावकची बरोबरी करू शकत नव्हतो, त्याला अपवाद फक्त आणी फक्त एकच होता - माझं तिच्यावरचं प्रेम मी तिच्यावर जितकं प्रेम केलं होतं तितकं कुठलाच पुरुष करू शकणार नाही.

"व्यावसायिक इंजिनिअरिंग कॉलेजमध्ये कुणी मासिकांचं संपादन करण्यासाठी येत नाही. लोक इथं फाटेस्तोवर घासतात ते चांगली नोकरी मिळवण्यासाठी", मी म्हणालो.

"हा संकुचित दृष्टिकोन झाला. आणि आपल्या सभोवती जे चाललेलं आहे त्याचं काय? भोजन अनारोग्यकारक पद्धतीनं तयार केलं जातंय. लॅब्जमध्ये कालबाह्य उपकरण आहेत. आपलं शहर बघ. वाराणसी इतकं गलिच्छ का बरं आहे? आपल्या नद्या कोण स्वच्छ करणार आहे?" राघवच्या काळ्याभोर डोळ्यांत अंगार फुलला होता.

"आपण तरी नाही", मी त्याला प्रत्युत्तर दिलं, "इथं आपल्याला आपल्या आयुष्याची घडी बसवा खडतर आहे."

राघवनं त्याचा चमचा उचलून माझ्या दिशेनं धरला.

"हीच... हीच वृत्ती" तो म्हणाला, "तीच मी बदलणार आहे."

"चल रे!" मी म्हणालो. "कुणीही काहीही बदल- शकत नाही. हॉस्टलमधले कामगार काही हुडा आईसारखा स्वयंपाक करणार नाहीयेत. आणि वाराणसी हजारो वर्षांपासून जगाचं कचरा कोंडाळ बनलेली आहे. प्रत्येकजण इथं आपली पापं टाकण्यासाठी येतो आपल्या रहिवाश्यांचा विचार कुणीतरी करतं का.... ते जी घाण करून जातात त्याला ज्या लोकांना तोंड द्यावं लागत त्याचा विचार कुणी करतं?"

"अरे बाबांनो, आपण इतकं गंभीर व्हायलाच पाहिजे का? मला कंटाळा आलाय" आरती म्हणाली.

"मी फक्त...", मी म्हणालो.

"तो ऐकणार नाही. तो मिस्टर हट्टी आहे", आरती म्हणाली आणि तिनं त्याचं नाक पिरगाललं. माझ्या अंगातून भीतीची लहर दौडत गेली.

राघवनं हात पुढं केला. आरतीनं तो धरला आणि ती उठून त्याच्या मांडीवर बसण्यासाठी गेली.

आजूबाजूच्या माना आमच्याकडं वळल्यामुळं राघव शरमला. इंजिनिअरिंग कॉलेजमध्ये प्रेमाचं सार्वजनिक प्रदर्शन पाहायला मिलत नाही.. आपलं वागण जगासमोर किती मूर्खासारखं दिसतंय हे प्रेमात पडलेल्या माणसांच्या कधीकधी लक्षातच येत नाही.

“स्टॉप इट, आरती”, राघव तिला मांडीवरून उठवत म्हणाला.

“काय करतीयस तू हे?”

ती फुरंगटून पुन्हा तिच्या जागेवर गेली, “मिस्टर एडिटर, मला तुमचा आयुष्यातून 'एडिट' करू नका म्हणजे झा, काय?” ती म्हणाली.

मला तिथं आंबटशौकीनपणे बसल्यासारखं वाटलं. मला आरतीला अशा प्रकारे नट, भेटायचं. मला पळून जावंसं वाटत होतं.

“आपण निघायचं?” मी आरतीला म्हणालो.

“हो, मला दहाच्या आत घरी पोहोचलं पाहिजे.”

आमचं जेवण झालं. राघवनं बिल दिलं.

“बाबा कसे आहेत?” राघवनं विचारलं.

“आजारी आहेत” मी म्हणालो “मी गेलो तेव्हापेक्षा आणखी बिघडलेलं दिसतंय. मला शंका आहे, ते काहीतरी लपवतायत.”

“काय?” आरती म्हणाली.

“त्यांना ऑपरेशनची गरज आहे, क्या ते कबूल करणार नाहीत. ते आणखी खर्च टाळण्याचा प्रयत्न करत आहेत.”

“असं कसं?” राघव म्हणाला.

“हो, आम्हाला बऱ्याच वर्षांपूर्वी जमीन विकण्याबद्दल विचारलेल होते, खटला चालू आहे ती जमीन. ती जमीन अगदी पाडून विकली असती तरी आमचा खर्च भागला असता.

“ती तुमची जमीन आहे. तुम्ही ती स्वस्तात का विकायची? “राघवनं विचारलं.

“बाबांना तुझं बोलणं ऐकून आनंद होईल”, मी म्हणालो.

आम्हाला येताना पाहून ड्रायव्हरनं गाडी सुरू केली. गाडीचे हेडलाईट्स सुरू होताच पार्किंग लॉट उजळून निघाला.

“गोपाल, बस गाडीत. मी आलेच एक सेकंदात”, आरती म्हणाली.

मी गाडीत वाट पाहात होतो. मी बाहेर पाहायचं नाही अशी प्रतिज्ञा केली होती, पण मला बाहेर डोकावल्यावाचून राहवलं नाही. गाडीच्या गडद काचेतून मला ते दोघं झाडामागं जाताना दिसले. त्यांनी मिठी मारली राघवनं खाली वाकून चेहरा तिच्या चेहऱ्याजवळ नेला मला आपल्याला उलटी होणार असं वाटलं.

आरती पाच मिनिटांनी आली.

“मला खूप उशीर झाला का?” तिनं प्रसन्न चेहऱ्यानं विचारलं..

मी काहीच बोललो नाही, मी तिच्या डोळ्याला डोळा भिडवला नाही, तिनं ड्रायव्हरला 'निघूया' अशी खूप केली.

“संध्याकाळ मस्त गेली ना?” ती म्हणाली.

मी मान डोलावली

“कॅम्पस छान आहे ना?” आमची गाडी भू मधून बाहेर पडली तेव्हा ती म्हणाली.

आम्ही गप्प होतो. गाडीत स्टिरिओवर गाणी लागली होती. कैलाश खेरचं पंख तुटलेल्या पक्ष्याचं... ज्याला पुन्हा कधीच उडता येणार नाही गणं लागलं होतं, स्वप्न चूरचूर झाली तरीसुद्धा श्रोत्यानं देवार्च नाव घेऊन हसावं असं सांगणारं गाणं...

मी डोळ्याच्या कोपऱ्यातून तिच्याकडं कटाक्ष टाकत होतो. तिची लिप- ग्लॉस गायब झाली होती. मी खूप प्रयत्न केला क्या त्या दोघांच्या जवळीकीचे अगदी खासगी क्षण डोळ्यांसमोर येणं मी नाही थांबवू शकलो.

“यू ओके?” आरती म्हणाली.

“अ? हो... का?” मी म्हणालो.

“मग असा गप्प गप्प का?”

“बाबांबद्दल विचार करतोय.”

तिनं कळल्यासारखी मान डोलावली. पण तिला हे कधीच कलणार नाही की, 'लूझर्स' ना जरी मेंदू नसला तरी काळीज मात्र असतं.

आठवड्यामागून आठवडे गेले. माझ्या निकालाचा दिवस जवळ आला. बाबा माझापेक्षा चिंतेत दिसत होते. एके दिवशी रात्री मी त्यांना त्यांची औषधं घायला गेलो तेव्हा त्यांनी विचारलं!”, निकाल कधी आहे?”

“पुढच्या आठवड्यात”, मी म्हणालो.

“आयआयटीचा?”

“त्यानंतर आठवड्यानं”, मी म्हणालो.

“आयआयटीचं जमलं तर छानच, नाही?” बाबा म्हणाले. त्यांचे डोळे चमकत होते.

मी त्यांना ब्लॅन्केट पांघरलं. “बाबा, डॉक्टरांनी तुमचं ऑपरेशन करायला पाहिजे असं सांगितलं आहे?”

“सध्या डॉक्टरांना आणखी धंदा पाहिजे आहे, आणखी काय?” ते म्हणाले.”

“आपण घनःश्याम तायाजींना विचारायचं का... ते म्हणतील तेवढ्याला जमीन द्यायची का?” मी विचारलं.

“काही उपयोग नाही. तो ऐकणार नाही. जाऊ दे, आता या वयात ऑपरेशन करून मी काय करणार आहे?”

“तुम्ही कधीच ऐकत नाही, बाबा”, मी मान हलवत म्हणालो आणि दिवा बंद केला.

“हा जगाचा शेवट नाही, गोपाल. मुलीच नाही.” तिनं माझा हात धरला ' काहीतरी बोल.”

आरतीनं मला एआयडिडच्या निकालाच्या दिवशी तिच्या घरी बोलावलं होतं. तिच्याकडं इन्टरनेट कनेक्शन होते, आणि मी तिला खूप नको म्हणत असलो तरी तिला मी स्वतःचा स्वतः निकाल पाहणं पसंत नव्हतं.

त्या क्षणातली प्रत्येक गोष्ट मला स्मरतेय. कॉम्प्यूटर टेबलवर अंथरलेला लाल-काळ्या भरतकामाचा टेबलक्लॉथ, माध्यावर आवाज करणारा पंखा, तिच्या वडिलांना मिलालेले विविध सरकारी चषक, काळ्या रंगाचा लॅपटॉप आणि समोर स्क्रीनवर माझी रँक.

“४४ ३४२”, माझ्या रोल नंबरसमोर अंतिम सत्य होतं,

ज्या अभ्यासाचा मला तिरस्कार होता तो अभ्यास वर्षभर घोकून, धूळीनं भरलेल्या गावात एकाकी आयुष्य कंठून, माझ्या वडिलांना डोकं वर निघणार नाही इतक्या कर्जात बुडवून, मी फक्त एका गोष्टीवर पुन्हा शिकामोर्तब केलं होतं - मी अपयशी आहे... नापास.

मी काहीच प्रतिक्रिया दिली नाही. मी रडलो नाही. मला राग, भीती, निराशा... काहीही वाटलं नाही. मला आठवतंय. आरती माझ्या आजूबाजूला घिरट्या घालत माझ्याशी बोलत होती, पण माझ्या डोक्यात तिचा एकही शब्द शिरत नव्हता.

मी शून्यमनस्कपणे ढिम्म उभा होतो.

“तू बरा आहेस ना?” आरतीनं मला गदागदा हलवलं. ती, मी, कॉम्प्यूटर, जग, सगळं काही स्लो मोशनमध्ये सुरू असल्यासारख वाटत होतं.

“जेइडचं काय वाटतंय?” ती विचारत होती.

“आणखी वाईट लागेल. मला पेपर चांगला गेलेला नाही.”

ती गप्प झाली. ती तरी काय बोलणार?

“मला जायला पाहिजे”, मी म्हणालो.

“तू कुठं जाणार आहेस? “तिनं मला सर्वात महत्वाचा प्रश्न विचारला. खरंच. मी कुठं जाणार होतो? घरी? आणि घरी जाऊन बाबांना काय सांगणार होतो... तुम्ही माझ्यासाठी कर्जाऊ घेतलेले सगळे पैसे वाया गेले आहेत म्हणून?

“मी तुझ्याबरोबर घरी येते मी बाबाशी बोलते.”

मी मानेनंच नको मगत सांगितलं.

“नक्की नको?” तिनं विचारलं.

मी काहीच बोललो नाही. मी काही बोलूच शकलो नाही. मी तिच्या घरातून झटकन बाहेर पडलो.

“कुठं गेला होतास?” बाबांनी दार उघडताच विचारलं.

मी थेट माझ्या खोलीत गेलो बाबा माझ्या मागोमाग आले.

“एआयइइइ चा निकाल पाहणार नाहीस?” ते विचारत होते.

मी काहीच बोललो नाही.

“आज आहे म्हणाला होतास.”

मी गप्प राहिलो.

“आज आहे म्हणाला होतास.”

मी गप्प राहिलो.

“तू बोलत का नाहीस?”

मी बाबांच्या चिंतातूर डोळ्यांत पाहिलं,

“वाईट बातमी आहे”, मी म्हणालो.

बाबांनी हलक्या आवाजात विचारलं, “काय?”

“अतिशय वाईट घडलं आहे.”

“काय?”

मी खांदे उडवले.

“एशायइइइ चा निकाल कधी लागणार आहे?

“लागला आहे”, असं मगत मी बाहेरच्या खोलीत गेलो.

“मग?” बाबा माझ्या मागोमाग येऊन थेट माझ्या समोर उभे सहिले.

मी नजर खाली वलवली. बाबांनी काही सेकंद वाट पाहिली आणि...

खाड! माझा उजवा गाल झणझणला. बाबांचं वय आणि ताकद पाहता ते चांगली खाडकन् लावू शकत होते.

त्यांनी जवळजवळ दहा वर्षांपेक्षा जास्त कालाने मला पहिल्यांदाच मारलं होते माझी लायकीच होती ती.

“असं कसं झालं?” बाबा म्हणले, “तू कोटात काहीही केलं नाहीस ना? काहीही नाही.”

माझे डोळे भरून आले होते. कानात घुं असा आवाज येत होता. मला त्यांना सांगावंसं वाटत होते की, मी रात्र

रात्र जाएग असाईनमेंट्स केली आहेत, दिवसभर मान मोडून क्लासला बसलोय, पर्सॅन्टाईल सुधारलैय. मी पास

होण्याची खूप शक्यता होती. थोडे जरी कमी मार्क पडले तरी दहा हजार रँकनं मागं पडतं.

पण मी काहीही बोललो नाही मी लहान मुलासारखा रडत होतो, जणू माझ्या पश्चात्तापानं त्यांना बर वाटनार

होतं.

“आपण पैसे परत कसे करायचे?” बाबांनी विचारलं. मला वाटलं होतं त्यापेक्षा बाबा फार लवकर व्यवहारी

मुद्यावर आले होते.

माझी रँन्क सुधारली आहे, ही गोष्ट मला त्यांना सांगायची होती. करिअर पाथमधल्या शिक्षकांनी माझ्यात

‘पोटेन्शल’ म्हणजेच ती कुवत असल्याचं सांगितलं होतं, खरं आहे, मी काही काल विचलीत झालो होतो आणि

बहुतेक त्याभूळंच मी यातून पार होई शकलो नव्हतो. आणि कोटातल्या प्रत्येकालाच काही यश लाभलं नव्हतं.

करिअरपाथ मधले बहुतेकसे विद्यार्थी नापास झाले होते. कोटाला माझ्या आधी गेलेला वाराणसीतला विनीत सुम्दा

पास झाला नठहता... पण मी काहीही सांगितलं नाही. मी फक्त उदासवाण्या कालवंडलेल्या चेहऱ्यान त्यांच्यासमोर

उभा होतो.

“कसला विचार करतोयस? तुला काही लाजलज्जा आहे का?” ते म्हणाले. त्यांना खोकल्याची प्रचंड उबल

आली. त्यांचा देह हलत होता... त्यांना तोल सांभाळणं अवघड झाल होतं,

“बाबा, बसा”, मी त्यांना आधार द्यायला पुढं होत म्हणालो. त्यांचं अंग गरम लागलं.

“माझ्या जवळ येऊ नकोस”, ते मला दूर लोटत म्हणाले.

“तुम्हाला ताप आहे”, मी म्हणालो.

“कुणामुळं आला आहे?” ते म्हणाले.

मला काय बोलावं किंवा करावं ते कळेना. मला शेजारच्या खोलीतून त्यांची औषधं घेउन येण्याची सुद्धा

आपली लायकी आहे असं वाटेना. मला त्यांना एकट सोडून बाजूला व्हावं लागलं. जेव्हा तुम्ही एखाद्याच्या

आयुष्याची वाट लावता तेव्हा किमान त्या माणसाला एकट सोडण एवढ, तरी करू शकता.

“मी या सगळ्यातून गेलोय. तुला आत्ता अगदी हताश वाटत असेल”, विनीत मला म्हणाला.

आम्ही अस्सी घाटावर धक्क्याजवळ बसलो होतो. मी विनतिशी गुप्त भेट ठरवली होती. माझी त्याच्याशी फारशी ओलख नव्हती. कोटाला जाण्याआधी आमचं थोडंफार ई-मेल वरून बोलण झालं होतं तेवढच. पण आत्ता तो अगदी योग्य सखा वाटत होता. हो, आणि आरतीही माझा संपर्कात होती. माझी हालहवाल विचारत होती. नौकाविहाराला जाण्याबद्दलसुद्धा विचारत होती. मात्र, तिच्याशी बोलण्यासारखं माझ्यापाशी काहीच नव्हतं. मला गंगेत उडी घेऊन आयुष्य संपवावं असं वाटत होतं. आता मी राघवला आपोआपच टाळत होतो. मला आयटी - भूवाल्याकडून-त्यात सुद्धा ज्याला त्याच्या पदवीची सुद्धा फिकर नाही अशा माणसाकडून धीर नको होतो.

विनीत माझ्यासारखाच सामान्य मुलगा होता. त्याच्या समवेत मला बरं वाटत होतं. त्यानं खासगी इंजिनिअरिंग कॉलेजमध्ये प्रवेश घेतला होता.

“त्यामुळं मी आता लोकांना सांगू शकतो की, मी बी. टेक करतोय” विनीत हसून म्हणाला. “कॉलेजचं नाव सांगायच नाही नाहीतरी, बऱ्याच जणांना ते माहीतही नसतंच.”

मी घाटाच्या पायथ्यावरचे काही दगडगोटे गोळा करून ते पवित्र नदीच्या पाण्यात फेकले.

“सगळं ठीक होईल रे” विनीत म्हणाला, “अगदी पूर्णपणे ठीक नसलं तरी किमान आत्तापेक्षा बरं.

“तू कुठल्या खासगी कॉलेजमध्ये प्रवेश घ्यायचा हे कसं ठरवलंस?” मी विचारलं, अशी कॉलेजस डझनभर होती, आणि दर आठवड्याला नवी सुरु होत होती.

“मी 'करिअर फेअर' मध्ये गेलो होतो. आजूबागा चौकशी केली. मला आरफटीसी इतरांपेक्षा थोडं बर वाटल. त्यात फारसा फरक असतो असं नाही वाटत मला.”

“आरएसटीसी म्हणजे?” मी विचारलं.

“रिद्धी सिध्दी टेक्निकल कॉलेज. ज्यांचं कॉलेज आहे त्यांचा याच नावाचा साख्याचा व्यवसाय आहे.”

“ओह”, मी साड्या आणि शिक्षण यांचा संबंध जोडण्याचा प्रयत्न करत म्हणालो.

अगदी मागास नाव आहे ना? मगत आम्ही आरएसटीसी म्हणतो, ते जरा बर वाटतं”, विनीत हसून म्हणाला.

“नंतर नोकरी मिळते?”

“नशीब असेल तर. साठ टस्थ्यांना मिलाल्या आहेत. नॉट बॅंड.”

“म्हणजे चालीस टम्माना नोकऱ्या मिलत नाहीत?” मी चमकून विचारलं, हे म्हणजे कोटापेक्षाही भयंकर होतं... पदवी मिळवा आणि एवर्ट करूनही पुन्हा पदरात काहीच नाही!

“ही संख्या दरवर्षी वाढतीय. शिवाय, तुम्ही एखादी नोकरी मिळवूही शकता. कॉलसेंटर्स आहेत, क्रेडिट कार्ड सेल्स आहेत. आपण मनाची दारं खुली ठेवायला पाहिजेत, मग स्टालं जमून जाईल.

“इंजिनिअरिंगच शिक्षण पूर्ण करायचं आणि कॉल सेंटरवर लागायचं?”

“अरे बाबा, इतक आश्चर्य वाटून घेऊ नकोस. कोट्यवधी भारतीय विद्यार्थ्यांसारखेच आपणही या महान भारतीय शिक्षण शर्यतीतले अपयशी प्राणी आहोत. आपल्याला जे मिळेल त्यात आनंद मानायचा. तुमचे आईवडिल पैसेवाले असतील तर बी.टेक नंतर एमबीए करा. म्हणजे नोकरीसाठी नेम धरायला आपल्या भात्यात आणखी एक बाण.”

“आणि नसतील तर?” मी म्हणालो.

विनीत काहीच बोलला नाही. मी भडकून सगलेच्या सगले दगड गंगेत भिरकावले. खालच्या रँकच्या विद्यार्थ्यांसारखे ते दगडही बुडून नाहीसे झाले... त्याचा कुंठ मागमूसही उरला नाही.

“अरे, माझ्यावर चिडू नकोस. मी सिस्टम बनवत नाही”, विनीत माझ्या खांद्यावर थोपटत म्हणाला. “तू काहीही न करता जितके दिवस घालवशील, तितकं तुला जास्त वाईट वाटेल. स्वप्न संपलं आहे. आता कॉलेजला जाऊ लाग. कुठल्याही कॉलेजला जा, तिथं निदान तू बाकीच्या मुलाबरोबर तरी राहशील.”

“इतर 'लूझर्स' बरोबर”, मी म्हणालो.

“तू स्वतः सारख्याच मुलांचा तिरस्कार नको करू”, विनीत म्हणाला.

तो बरोबर बोलत होता. “आय अँड सॉरी”, मी म्हणालो, “तुझ्या बी. टेक ला किती खर्च येतो?”

“वर्षाला एक लाख... अशी चार वर्ष, हॉस्टल धरून.”

“च्यायला”, मी म्हणालो. “हा खर्च म्हणजे कित्येक वर्षांचा पगार झाला, आणि तो सुम्दा एवढ करून नोकरी मिनाली तर.”

“होय. पण आपले आईवडील फी भरतात. आणि त्यांना आपला मुलगा इंजिनिअर होणार आहे अशी बढाई मारता येते. तुम्ही पुढे चार वर्ष मुक्त असता. बघ, विचार कर, हा व्यवहार काही वाईट नाही.”

“आमच्याकड पैसे नाहीत”, मी स्पष्ट सांगितलं.

विनीत उठला”, मित्रा, मग मात्र अडचणीचं होणार आहे.”

“निघालास?” मी विचारलं

“हो, आमचा कॅम्पस वाराणसीपासून वीस किलोमीटरवर आहे. चीअर अप. तू आयुष्यातला सगळ्यात वाईट काल पाहिला आहेस. आता इथून सगलं ठीक होत जातं.”

मी उठलो आणि पॅटवरची धूल झटकली. मला घरी जायची भीती वाटत होती. बाबांनी गेले तीन दिवस माझ्याशी बोलणं टाकलं होतं.

आम्ही अरुंद विश्वनाथ गल्लीतून गधोलिया मेन रोडवर आलो.

“डॉ. संपूरानंद स्पोर्ट्स स्टेडियम मध्ये करिअर फेअर आहे दोन आठवड्यांनी”, विनीत म्हणाला. “तिथं जा, तिथं तुला स्वस्तातली कॉलेज मिळू शकतील.”

“पैसे नाहीत अजिबात. आम्ही कर्जात बुडालो आहोत अगदी गळ्यापर्यंत” मी म्हणालो.

“तिथं जाऊन येण्यात तर काही नुकसान होणार नाहीये. तुम्हाला एआयइइइ मध्ये चांगली रँक असेल तर सवलत मिळू शकते, विशेषतः नव्या कॉलेजांमध्ये.

मी घरी आलो. ताज्या हवेत तासभर पायी चालून आल्यानंतर मला तात्पुरतं का होईना फा बरं वाटलं होतं. बाबांशी महागड्या खासगी कॉलेजांबद्दल बोलायलाच नको... मी ठरवलं. आता आणखी पैसे घालण्यापेक्षा नोकरी करून पैसे मिळवण्याबद्दल त्यांच्याशी बोलावं हे बरं... सगळ्यात आधी या दुर्मुखलेपणाचा तरी अंत व्हायला पाहिजे.

मी त्यांच्या खोलीत गेलो. ते बिछान्यावर झोपले होते.

“बाबा, मला नोकरी करायची आहे. मी आधी थोडे पैसे मिळवतो, मग कलेजचं, पाहूया.”

ते एक शब्दही बोलले नाहीत. मी पुढं बोलत राहिलो, “तुम्हाला दुःख झालं आहे हे मला कळतंय आणि तुमचे बरोबरही आहे. सिग्रामध्ये कॅफे कॉफी डे सुरू होतय. ही हाय-क्लास कॉफी चेन आहे. त्यांना कर्मचारी हवे आहेत. बारावी पास असणारे अर्ज करू शकतात.

प्रतिसादादाखल माथ्यावरचा पंखा तेवढा आवाज करत संथ फिरत होता.

“मी अर्ज केला आहे. मी काही कायम कॉफी शॉपमध्ये काम करणार नाहीये. पण ते महिना साडेतीन हजार पगार देतात. ठीक आहे, नाही का?”

बाबा काहीच बोलले नाहीत.

“तुम्ही जर गप्प राहिलात, तर तुमची याला काही हरकत नाहीये असं धरतो मी”

माझ्या संतापजनक बोलण्यावर ते खिन्नपणे गप्पच राहिले. मला त्यांनी चांगलं झाडावं, माझ्यावर ओरडावं. काहीही करावं, पण हे मौन सोडावं असं वाटत होतं,

मी खाली झुकलो.

“बाबा, मला अशी शिक्षा देऊ नका” असं म्हणून मी त्यांना हलवण्यासाठी त्यांचा हात धरला, तर तो शक्तिहीन आणि थंडगार लागला.

“बाबा?” मी पुन्हा म्हणालो. त्यांचं शरीर कडक वाटलं,

“बाबा?” मी आणखी एकदा हाक मारली.

अखेर माझ्या डोक्यात प्रकाश पडला : मी पोरका झालो होतो.

अंत्यसंस्कार सुकर होणं हा वाराणसीत असण्याचा एक जबरदस्त फायदा आहे. मयताच्या उधोगावर शहर चालतं. हरिश्चंद्र घाटावर विद्युतदाहिनी आहे आणि मणिकर्णिका घाट या मूळ व अजूनही पूजनीय मानल्या जाणाऱ्या स्थानावर वर्षाला पंचेचाळीस हजार, म्हणजेच दिवसाला शंभरपेक्षा जास्त मृतदेहांचं दहन केलं जातं. फक्त लहान मुलं आणि नागांच्या दंशामुळं मृत्यू पावलेल्या मानसांवर इथं अंत्यसंस्कार केले जात नाहीत; त्यांचे मृतदेह बरेचदा सरळ नदीत सोडले जातात. "कास्यम मरणम् मुक्ती" असं संस्कृत वचन आहे. त्याचा अर्थ आहे काशीमध्ये मरण आल्यास मुक्ती मिळते. हिंदूंची श्रद्धा आहे की, त्यांना इथं मरण आलं तर त्यांना आपोआपच स्वर्गप्राप्ती होईल, त्यांनी पृथ्वीवर कितीही पापं केली असली तरी. मृत्यूसमयी देव ही 'वाईल्ड-कार्ड एंट्री' कशी देतो ते पाहणं आश्चर्यकारक आहे... यामुळंच माझ्या गावाला उपजीविकेचं साधन मिळतं.

एकाच छताखाली सर्व सेवा पुरवणारी 'स्पेशलिस्ट बन-स्टॉप शॉप्स' लाकडांपासून भटजी आणि रक्षापात्रापर्यंत सगळ्याची सोय करून देतात आणि मृत व्यक्ती सन्मानानं या जगाचा निरोप घेईल याची खात्रीशीर व्यवस्था करतात. मणिकर्णिका घाटावर दलाल चिता पाहायला येण्यासाठी पर्यटकांना आग्रह करत असतात. आणि पैसे आकारून त्याचे छायाचित्रं घेऊ देतात. त्यायोगे उत्पन्नचा आणखी एक स्रोत निर्माण करत असतात. वाराणसी हे बहुधा जगातलं एकमात्र शहर असेल जिथं मृत्यू हे पर्यटकांचं आकर्षण असतं.

माझं गाव मृत्यू या विषयातलं तज्ज्ञ असलं तरी, व्यक्तीशः माझा आजवरच्या आयुष्यात कधीही मृतदेहाशी संबंध आला नव्हता, मग बाबांचा मृतदेह ही कल्पनाच नको. बाबांच्या निश्चल देहाकडं पाहून काय करावं तेच मला कळेना. मी रडलो नाही म्हणण्यापेक्षा मला रडू आलंच नाही. का कोण जाणे... कदाचित मी अतिशय सुन्न झाल्यामुळं असेल, भावनिक दृष्ट्या पूर्णतः थकून गेल्यामुळं असेल. कदाचित प्रवेश परीक्षेत दुसऱ्यांदा वाट लागल्यावर जो शोक करून झाला त्यानंतर फार थोड्या भावना उरल्या असतील, त्यामुळं असेल, कदाचित अंत्यसंस्काराचं भरपूर काम वाढून ठेवल्यामुळं असेल. किंवा कदाचित, आपणच त्यांना मारलं या विचारामुळं असेल...

मला अंत्यसंस्काराची तयारी करावी लागली, नंतर काही पूजा कराव्या लागल्या. मला कुणाला बोलवावं ते कळत नव्हतं, माझ्या बाबांना फार थोडे मित्र होते. मी त्यांच्या काही जुन्या विद्यार्थ्यांना - जे संपर्क ठेवून होते. त्यांना बोलावलं. आमचे वकील दुबे काकांना बोलावलं... बाकी कशाहीपेक्षा व्यवहारी उद्देशानं. त्यांनी घनःश्याम तायाजींना सांगितलं. माझ्या काकांनी आयुष्यभर माझा वडिलांचं रक्त शोषलं होतं. पण आता मात्र त्यांच्या कुटुंबानं अपार सहानुभूती दाखवली. त्यांची बायको-नीता तायी-जी आमच्या दारात उभी होती. मला पाहताच ती दोन्ही हात काहून धाय मोकलून रडू लागली.

"असू दे, तायी-जी", त्यांनी मला छातीशी धरलं होतं, त्यातून सुटका करून घेत मी म्हणालो, "तुम्ही यायची गरज नव्हती."

"अरे, काय बोलतोस? नवऱ्याचा धाकटा भाऊ मुलासारखाच असतो रे..." ती म्हणाली.

तिनं याच तिच्या 'मूला' कडून ढापलेल्या जमिनीबद्दल अर्थातच ती काही बोलली नव्हती.

"पूजा कधी आहे?" तिनं विचारलं.

"मला माहीत नाही", मी म्हणालो. "मला आधी अंत्यसंस्कार करू देत."

"कोण करणार आहे?" तिनं विचारलं.

मी खांदे उडवले.

"तुझ्याकडं मणिकर्णिका घाटावर अंत्यसंस्कार करायला पैसे आहेत का?" मी मानेनंच नाही म्हणून सांगितलं.

"हरिश्चंद्र घाटावरची विद्युतदाहिनी त्यापेक्षा स्वस्त पडेल", मी म्हणालो.

"विद्युतदाहिनी? नाहीतरी ती बहुतेक वेळा नादुरुस्तच असते. आपण व्यवस्थित करायला पाहिजे. आम्ही कशाला आहोत?"

थोड्याच वेळात घनःश्याम ताया-जी त्यांची सगळी पिलावळ घेऊन हजर झाले. त्यांना दोन मुलं आणि दोन मुली होत्या. सगळेजण उंची पोशाखात होते. मी तर त्यांचा नातेवाईक मुळीच वाटत नव्हतो. त्यांनी आल्याआल्या अंत्यसंस्काराची जाबाबदारी घेतली. त्यांनी आणखी काही नातेवाईकांना कळवलं. त्यांनी भटजीची व्यवस्था केली.

त्यानं अंत्यसंस्कारासाठी दहा हजार रुपयांत पॅकेज द्यायची तयारी दर्शवली. घनःश्याम ताया-जींनी त्याच्याशी घासाघीस करून सौदा सात हजारांत पटवला. अंत्यसंस्काराच्या रकमेत घासाघीस करणं मला भयंकर वाटत होतं, पण कुणी तरी ते काम करायलाच हवं होतं, ताया-जींनी भटजीला पाचशेच्या करकरीत नोटा दिल्या.

चोवीस तासांनी, मी मणिकर्णिका घाटावर बाबांच्या लाकडांनी झाकलेल्या देहाला अग्नी दिला. ते अचेतन असले तरी, त्या अग्नीच्या ज्वाळांचे चटके त्यांना बसत असतील असं मला वाटत होतं मला आठवत होतं... मी लहान होतो तेव्हा ते मला शाळेत जाण्यासाठी तयार करायचे, माझे केस विंचरायचे... चितेतून धूर वर आला आणि अखेर माझ्या डोळ्यांत आसवांचं तळं दाटलं. मला हुंदका फुटला... आरती, राघव अंत्यसंस्काराला आले होते. ते माझ्याजवळच उभे होते... मूकपणे.

अध्यां तासानं बहुतेकसे नातेवाईक निघून गेले. मी पाहात होतो... आगीच्या ज्वाळा लाकडं फस्त करत होत्या.

तितक्यात माझ्या खांद्यावर कुणीतरी हात ठेवला. मी मागं बळून पाहिलं. पानानं ओठ रंगलेली दोन धिप्पाड माणसं उभी होती. त्यातल्या एकानं भरघोस मिशाचे आकडे वर वळवले होते.

"काय?" मी म्हणालो.

त्या मिशीबहादुरानं चितेकडं बोट करून विचारलं, "तू त्यांचा मुलगा आहेस?"

"हो."

"का?" मी विचारलं.

"ते आमचे दोन लाख देणं होते."

"घनःश्याम ताया-जी तीन लाख द्यायला तयार आहेत?" मी दुबे अंकलना विचारलं. मला धक्काच बसला होता.

त्यांनी माझ्यासाठी बनवलेली कागदपत्रं चाळत ते म्हणाले, "तू इथं सही कर. तुला तीन लाख मिळतील. तुझ्या मागं कर्जाची भूतं आहेत. ते घातकी आहेत. मी तुला मदत करायचा प्रयत्न करतोय."

मी कागदपत्रं वाचून पाहिली. खरं तर मला त्यातलं काहीच समजलं नाही.

"तीन लाख फारच कमी आहेत. फार पूर्वी ते दहा लाख द्यायला तयार होते.

"बरोबर आहे, फार वर्षांपूर्वी तेव्हा तुझ्या वडिलांनी ते घेतले नाहीत. आता तू काहीही करू शकत नाहीस हे त्यांना माहीत आहे. आणि तुला पैशाची गरज आहे."

मी गप्प बसलो. दुबे अंकल उठले. ते नक्की कुणाच्या बाजूचे आहेत... मी विचार करत होतो...

"ही वेळ तुझ्यासाठी खडतर आहे हे कळतंय मला. यावर विचार कर", ते म्हणाले.

मी डॉ. सम्पूरानंद स्पोर्ट्स स्टेडियमध्ये उभारलेल्या भव्य मंडपात आयोजित केलेल्या करिअर फेअरला गेलो.

"विनीतनं मला तिथं जाणायचा फार आग्रह केला." तिथं माझ्या मित्राला- सुनीलला भेट. तो या 'फेअर' चा इव्हेंट मॅनेजर आहे, त्याला इथं सहभागी होणारे सगळेजण माहीत आहेत.

मी मुख्य मंडपात प्रवेश केला. तिथं एखाद्या 'ट्रेड एक्स्पो' सारखे शेकडो स्टॉल्स होते. देशभरातली खासगी कॉलेजं वाराणसीतल्या विद्यार्थ्यांना आकर्षित करण्याचा प्रयत्न करत होती. निरनिराळ्या कॉलेजांच्या व्यवस्थापन मंडळामधले सदस्य तिथं सस्मित चेहर्यानं उभे होते. स्टॉल्सच्या आतल्या बाजूला बांधकामविषयक 'रिअल इस्टेट' प्रकल्पांची जशी छायाचित्रं लावलेली असतात जशी छायाचित्रं लावलेली होती. ज्या कॉलेजांचं बांधकाम अजून पूर्ण झालं नव्हतं, तिथं ती छायाचित्रं हा कलाकारानं घडवलेला आविष्कार होता.

"एकदा इथलं काम पूर्ण झालं की, हा उत्तर प्रदेशातील सर्वोत्तम कॅम्पस असेल", एक स्टॉलवाला चिंतातूर पालकांना सांगताना मी ऐकलं. बांधकाम चालू असेल त्यावेळी आजूबाजूला काँक्रीट मिक्सर्सच्या घरघराटात तात्पुरती सोय केलेल्या ठिकाणच्या वर्गात मुलं कसा अभ्यास करणार हा विषय मात्र त्यानं टाळला.

सगळीकडं भडक पोस्टर्सवर कॉलेजांची नावं त्यांच्या चिन्हांसह झळकत होती. फक्त नावं वेगवेगळी होती, पण बहुतेक जणांची प्रेरणास्थानं देव किंवा श्रीमंत प्रवर्तकांचे आजोबा होते.

प्रत्येक कॉलेजमधील निवडक शिक्षक आणि विद्यार्थी या स्टॉल्समध्ये त्यांच्या संस्थेच्या गुलगुळीत माहितीपत्रकांनी आमचं स्वागत करत होते. सगळेजण सूटात होते आणि विमानातल्या उत्तम प्रशिक्षित

कर्मचार्यांसारखं चेहऱ्यावर हास्य धारण करून होते. माझ्यासारखे शेकडो अपयशी विद्यार्थी अस्वस्थपणे या स्टॉलवरून त्या स्टॉलवर फिरत होते. त्या स्टॉलसपैकी सत्तर टक्के स्टॉल्स इंजिनिअरिंग कॉलेजचे होते. बाकीचे स्टॉल्स मेडिकल, हॉटेल मॅनेजमेंट, एव्हिएशन आणि बीबीए सारख्या इतर अभ्यासक्रमांचे होते.

मी दुपारी बारा वाजता श्री गणेश विनायक कॉलेज किंवा एसजीव्हीसी च्या स्टॉलजवळ गेलो, सुनीलला भेटायची वेळ आणि ठिकाण ठरलं होतं त्यानुसार.

मी एसजीव्हीसी चं माहिती पुस्तक उचललं. त्याच्या मुखपृष्ठावर विद्यार्थ्यांचे हसरे चेहरे होते. त्यावरची मुलं कोटाच्या माहिती पुस्तिकेवरील 'टॉपर्स' मुलांपेक्षा जास्त आनंदी आणि मुली जास्त सुंदर दिसत होत्या. माहिती पुस्तिकेच्या मागच्या पानावर संस्थेतल्या सोयीसुविधा आणि शिक्षकांची स्तुती छापलेली होती, ते वाचल्यावर आयआटीचे डायरेक्टरसुद्धा लाजले असते. त्या माहिती पुस्तकाच्या आतल्या पानांवर कॉलेजमधल्या अभ्यासक्रमांची यादी होती.

एसजीव्हीसी मध्ये कॉम्प्युटर सायन्सपासून मेटॅलर्जीपर्यंत इंजिनिअरिंगचा प्रत्येक अभ्यासक्रम होता.

मी संपूर्ण माहितीपुस्तक वाचलं. मी संस्थापकांची भविष्यविषयक दृष्टिकोन आणि जीवनध्येयांबद्दलची मतं वाचली. मी कॉलेजचं, शिक्षणविषयक तत्त्वज्ञान वाचलं आणि ते कसे 'वेगळे' आहेत हेही वाचलं. करिअर फेअरमधली इतर जाणती, अनुभवी माणसं माझ्याजवळून जाताना हसत होती. ती माहिती पुस्तिक वाचणारा मी बहुधा एक मात्र माणूस होतो.

सुनीलनं मला श्री गणेश विनायक कॉलेजच्या स्टॉलवर गाठलं. मी 'अभ्यासात' बुडालो होतो.

"गोपाल?" त्यानं अंदाजे विचारलं.

"अं?" मी मागे वळलो "सुनील?"

सुनीलनं माझ्याशी घट्ट हस्तांदोलन केलं. त्याच्या चेहऱ्यावर दाढीचे खुंट वाढलेले होते आणि गोंगलनं बराचसा चेहरा झाकलेला होता. त्यानं जांभळा शर्ट आणि काळ्या रंगाची घट्ट जीन्स घातली होती. तिला मोठं चंदेरी बकल होतं.

"अरे, इथं काय करतोयस?" त्यानं थेट विचारलं.

"माहितीपुस्तिका वाचतोय", मी म्हणालो

"वेडा आहेस का? फी आणि प्लेसमेंट्स च्या पानावर जा. सरासरी पगार किती ते बघ, फी किती आहे बघ. जर दोन वर्षांच्या पगारात सगळा खर्च निघत असेल तरच 'शॉर्टलिस्ट' कर नाहीतर पुढं चल."

"शिकवण्याच्या पद्धती? शिक्षण....."

"खडड्यात घाल शिक्षण", असं म्हणून सुनीलनं माझ्या हातातून ती माहितीपुस्तक हिसकावून घेतली. मला त्याचं वागणं आणि भाषा फार आडदांड वाटली. त्यानं स्टॉलवरच्या एका विद्यार्थ्याकडून कॅल्क्युलेटर मागून घेतला.

"हे बघ, ट्यूशन पन्नास हजार, हॉस्टल तीस हजार, आपण इतर गोष्टींचे बीस हजार धरूया.....ते ज्या निरूपयोगी गोष्टी विकत घ्यायला लावतील त्यांचे म्हणजे वर्षाला एक लाख.... अशी चार वर्षे सरासरी प्लेसमेंट दीड लाख....च्यायला...चल जाऊया."

"पण..." मी अजून हिशोबातच होतो.

"चल, पुढं बघू या. इथं अजून शंभर स्टॉल्स आहेत."

आम्ही पुढच्या स्टॉलवर गेलो. तिथं लाल आणि पांढऱ्या फलकावर "श्री. चिंटुमल ग्रुप ऑफ इंस्टिट्यूट्स, एनएचटू, अलाहाबाद" असं लिहिलं होतं. एका छोट्या नकाशावर कॉलेजचं स्थान दर्शवलं होतं. अलाहाबाद शहरापासून तीस किलोमीटरवर.

"मी चिंटुमल नाव असलेल्या कॉलेजला नाही जाणार", मी म्हणालो.

"गप्प बस. नाही तरी तुम्हाला तुमच्या कॉलेजचं, नाव कुठं सांगावं लागतं कधी", सुनील तिथली एक माहितीपुस्तिका उचलत म्हणाला. काही क्षणातच त्यानं हवं ते पान शोधलं.

"ओके, इथं वर्षाला सत्तर हजार आहे. फायनल प्लेसमेंट एक लाख चाळीस हजार. हे बघ, हे बरं वाटतंय."

तितक्यात चाळीशीचा एक माणूस आमच्याजवळ आला.

"आमची प्लेसमेंट यावर्षी आणखी चांगली होईल", तो म्हणाला. "मी ज्योती वर्मा, विद्यार्थ्यांचा डीन."

एखाद्या डीननं माझ्याशी कॉलेजचा सौदा करणं मला अजिबात अपेक्षित नव्हतं. त्यानं हात पुढं केला. सुनीलनं त्याच्याशी अर्थपूर्ण हस्तांदोलन केलं.

"होय, तुमच्या फीज सुद्धा त्यांच्यापेक्षा कमी आहेत", मी श्री गणेश स्टॉलकडे निर्देश करत म्हणालो.

त्यांनी त्यांच्या विद्यार्थ्यांकडे बोट दाखवलं. आयुष्यात पहिल्यांदाच सूट घातलेली तीन मुलं आणि दोन मुली बुजरेपणे हसली. मी चिंटुमल स्टॉलवर कॅम्पसची छायाचित्रं चाळली.

तितक्यात श्री गणेश. स्टॉलवरचा मानूस माझ्या दिशेनं आला. त्यानं माझ्या खांद्यावर ठकठक केलं.

"यस", मी म्हणालो.

"महेश वर्मा फ्रॉम श्री गणेश. चिंटुमलवाल्यांनी आमच्याबद्दल काही वाईट सांगितलं का?"

मी त्यांच्याकडं पाहिलं. चाळीशीतले स्थूलकाय महेश बरेचसे ज्योती वर्मासारखेच दिसत होते.

"वाईट सांगितलं का?" महेशनी पुन्हा विचारलं.

मी मानेनंच 'नाही' म्हणून सांगितलं,

"तुम्ही चिंटुमलचा विचार करताय का?" त्यांनी विचारलं, "मी मानेनंच 'होय' म्हणालो.

"श्री गणेशचा का नाही?"

"तिथं फी जास्त आहे," मी म्हणालो.

"तुमचं बजेट किती आहे? आम्ही तुम्हाला जमवून देऊ", ते म्हणाले. "काय...?" कॉलेजच्या फी मध्ये कुणी घासाघीस करू शकेल यावर माझा विश्वासच बसत नव्हता.

"मला तुमचं बजेट सांगा. तुम्ही आत्ता प्रवेश घेतलात तर मी तुम्हाला दहा टक्के सूट देईन."

मी सुनीलकडं पाहिलं मला काय बोलावं किंवा करावं ते कळत नव्हतं. मग सुनीलनं सूत्रं हातात घेतली.

"आम्हाला तीस टक्के ऑफ पाहिजे. चिंटुमलची फी तेवढीच आहे", सुनील म्हणाला.

"त्यांच्याकडं इमारत सुद्धा नाहीये", महेश म्हणाला.

"तुम्हाला कसं माहिती?" मी विचारलं.

"तो माझा भाऊच आहे. त्यानं आमच्याशी तोडलं आणि स्वतःचं कॉलेज सुरू केलं आहे. पण त्याचे रिपोर्ट चांगले नाहीत", महेश म्हणाले

ज्योती दुरून आमच्यावर लक्ष ठेवून होते. खरंच. दोघांचं एकमेकांशी साम्य होतं.

"पण आम्हाला फरक पडत नाही, तुम्ही जास्तीत जास्त सूट किती देणार बोला," सुनील म्हणाला.

"माझ्या स्टॉलवर चला," महेश आम्हाला त्यांच्या मागून येण्याची खूण करत म्हणाले.

"थांबा", ज्योती आमचा रस्ता अडवत म्हणाले.

"काय?" मी म्हणालो.

"तुम्ही श्री गणेश कडं का चाललाय?"

"ते मला सूट देतायत", मी म्हणालो.

"तुम्ही मला सूट देण्याबद्दल विचारलंत? मी त्याला नाही म्हणालो?" ज्योतींनी विचारलं. त्यांचा चेहरा गंभीर होता. मी बिझनेसमन-कम-डीन कधीही पाहिला नव्हता.

"महेश भाई, प्लीज लिव्ह माय स्टॉल", ज्योती धमकीच्या स्वरात म्हणाले.

"हा माझ्या विद्यार्थी आहे. आमचं बोलणं झालंय", असं म्हणून महेशभाईंनी माझं मनगट पकडलं, "चल, पोरा, तुझं नाव काय?"

"गोपाल", मी सांगितलं. तितक्यात ज्योतींनी माझं मनगट पकडलं.

"पण प्लीज थांबा, मला ओढू नका."

दोघा भावांनी माझ्या विनंतीकडं साफ दुर्लक्ष केलं.

"मी तुला जास्तीत जास्त सूट देईन. श्री गणेश मध्ये जाऊन आयुष्याची वाट लावून घेऊ नको. त्यांच्याकडं तर लॅब्जसुद्धा नाहीत. माहितीपुस्तिकेतली छायाचित्रं दुसऱ्या कॉलेजची आहेत", ज्योती म्हणाले.

"सर, मला तर हे सुद्धा माहीत नाही की...", असं म्हणून मी सुनीलकडं पाहिलं. तो ही माझ्याइतकाच गोंधळून गेला होता.

"शट अप, ज्योती!" आत्तापर्यंत मृदूभाषी असणारे महेश किंचाळले.

"माझ्याच स्टॉलमध्ये उभं राहून माझ्यावर आवाज चढवायचा नाही, चालता हो", ज्योती म्हणाले.

महेशनी आम्हा सगळ्यांकडंच क्रुध कटाक्ष टाकला, आणि त्यांनी एका झटक्यात चिंटुमलचा फलक टरकावला.

ज्योतींचा चेहरा त्यांच्या कॉलेजच्या चिन्हासारखाच लालभडक झाला. ते श्री गणेशच्या स्टॉलवर गेले आणि माहितीपुस्तकांची बॉक्स भिरकावून दिली.

मी तिथून पळून जाण्याचा प्रयत्न केला. ज्योतींनी माझी कॉलर धरली.

"थांब, मी तुला वर्षाला पन्नास हजारात प्रवेश देतो."

"मला... जा... जाऊ दे", मी धापा टाकत म्हणालो.

महेश बॉलीवूडमधल्या गुंडासारख्या दिसणाऱ्या तीन माणसांना घेऊन आले. म्हणायला ते शिक्षक होते. त्यांनी चिंटुमल स्टॉलचे सगळे फलक फाडून टाकायला सुरुवात केली. ज्योतींनी त्यांच्या सुरक्षारक्षकांना त्यांच्याशी दोन हात करायला सांगितलं.

मी तिथून सुटका करून घ्यायचा प्रयत्न करत होतो, तितक्यात श्री गणेशच्या भाडोत्री गुंडानं मला ढकललं. माझ्या तोल गेला, ते मी पांढरी चादर अंथरलेल्या लाकडी टेबलावर जाऊन पडलो. त्या टेबलाचा बाहेर आलेला खिळा माझ्या हनुवटीत घुसला. माझ्या चेहऱ्याची एक बाजू रक्तबंबाळ झाली. माझ्या कपाळावर धर्मबिंदू डवरले होते. अखेर, मी अभ्यासासाठी रक्त आणि घाम सांडला होता.

सुनीलनं मला उठवलं. त्या पांढऱ्या चादरीवर रक्त सांडलेलं पाहून माझ्या पोटात ढवळलं. आमच्या आजूबाजूला गर्दी जमली मी काहीही न बोलता तिथून सुसाट पळालो, ते स्टेडिअममधून बाहेर पडून, दोनशे मीटर अंतर धावत मुख्य रस्त्यावर आलो.

मी धापा टाकत थांबलो सुनील माझ्यामागून पळत येत असल्याचा आवाज आला.

आम्ही दोघांही बरगड्या दाबून धापत होतो. "च्यायला", सुनील म्हणाला, सुटलो हे नशीब".

तिथून आम्ही केमिस्टकडं गेलो आणि माझ्या गालावर पट्टी लावली

"चल, सीसीडीत जाऊया मागच्याच आठवड्यात सुरू झालंय", सुनील म्हाणाला.

आम्ही सिग्रातल्या आय पी मॉलमध्ये 'कॅफे कॉफी डे' च्या दिशेनं चालत निघालो. सुनीलनं नवी कोरी शंभराची नोट देऊन आम्हा दोघांसाठी दोन कोल्ड कॉफी अलल्या तेवढ्या पैशात मी आठवडा काढू शकलो असतो.

"हा काय प्रकार म्हणायचा? त्यांचं कॉलेज आहे?" मी विचारलं.

"अलाहाबादची वर्मा फॅमिली. त्यांचा देशी दारुचा व्यवसाय आहे. आता त्यांनी कॉलेज सुरू केलं आहे."

"का?" मी विचार.

"पैसा. खासगी कॉलेजमध्ये प्रचंड पैसा मिळतो. शिवाय समाजात त्यांचं नाव उंचावतं. आता ते शिक्षणक्षेत्रातले थोर लोक आहेत, दारुच्या धंद्यातले मातब्बर नाहीत."

"ते भाडोत्री गुंडासारखं वागले."

"ते तसेच आहेत. भावाभावांची भांडणं झाली. कॉलेज फुटलं आणि आता ते एकमेकांना खाली खेचायचा प्रयत्न करतायत."

"मला नाही जमणार हे", मी म्हणालो.

"काळजी करू नकोस, आपण तुझ्यासाठी दुसरं कॉलेजं बघू. आपण भरपूर घासाघीस करायची. त्यांना जागा भरायच्याच असंतात."

"मला या ठिकाणी शिक्षण घेण्याच्या विचारानं सुद्धा धडकी भरते. दारुच्या धंद्यातले लोक कॉलेज चालवतायत?"

"हो.. राजकारणी, बिल्डर्स, बिड्या बनवणारे. लुच्चेगिरीच्या धंद्याचा अनुभव असलेला कुणीही शिक्षणाच्या क्षेत्रात खरंच छान पुढं जातो", सुनील म्हणाला. त्यानं क्रीम चाटण्यासाठी स्ट्रॉ वर काढली.

"खरंच?" मी म्हणालो. "विद्वान लोकांनी कॉलेजं सुरू करायला पाहिजेत ना? माजी प्राध्यापकांसारख्यांनी?"

"वेडा आहेस का? प्रत्येक पावलावर लोकांची अन्नसाखळी आहे", सुनील म्हणाला.

तो माझ्याशी बोलताना एक पाय हलवत होता. मग त्यानं खिशातून मोबाईल फोन काढला. सेलफोन्स सगळीकडं दिसू लागले असले तरी अजूनही ते 'स्टेट्स सिम्बल' च मानलं जात होतं

सुनीलनं कुणाला तरी कॉल केला. तो मानूस काहीतरी अडचणीत असावा.

"शांत व्हा, चौबेजी. आमदार शुक्लार्जींचा आशीर्वाद आहे या 'फेअर'ला. होय, होय, बंद होण्याची वेळ झाली आहे. पण आम्हाला आणखी दोन तास द्या... जरा थांबा, फोन सुरूच ठेवा हें", असं म्हणून सुनील माझ्याकडं वळला,

"इव्हेन्टस्चा धंदा म्हणजे... सारखी पायाल भिंगरी", तो हळू आवाजात मला म्हणाला, "मी जरा बाहेर जाऊन येतो... आलोच."

"बरं", मी म्हणालो.

मी पुढ्यात कॉफी घेऊन एकटाच बसलो होतो. मी गर्दी न्याहाळत होतो. श्रीमंत पोरटी व्हीप्ड क्रीम कॉफी सोबत महागडे महागडे डोनट्स आणि कुकीज घेऊन येत होती. तितक्यात, चामडी जाकिट घातलेली दोन माणसं सीसीडीत आली. मी त्यांना ओळखलं. घाटावर अंत्यसंस्काराच्या वेळी हेच दोघंजण आले होते. मी त्यांना टाळण्यासाठी बाजूला सरकलो. पण त्यांनी मला आधीच पाहिलं होतं. ते थेट माझ्या टेबलजवळच आले.

"काय बापाचं मरण साजरं करतो काय?" त्यातल्या एकानं विचारलं. त्यानं दणकट पिळदार हातानं चहाचा कप टेबलवर ठेवला.

"आत्ता माझ्याकडं पैसे नाहीत", मी नरमाईनं सांगितलं.

"मग आम्ही तुम्हा गोठ्या घेऊन जातो", तो आकडेबाज मिशावाल माणूस म्हणाला. त्याच्या उजव्या हातात कोकचा कॅन होता.

"मात्र एकेक गोटी एक एक लाखाची पायजे हां", चहाचा कपवाला गुंड म्हणाला. त्यावर ते दोघंही हसले.

तितक्यात सुनील कॉल करून परत आला. हे नवे पाहुणे पाल त्याच्या चेहऱ्यावर आश्चर्य उमटलं होतं.

"तुझे मित्र आहेत?" त्यानं विचारलं.

मी मानेनंच "नाही" म्हणून सांगितलं.

"त्याच्या बापाचे आहेत", चहाचा कपवाला गुंड म्हणाला.

"मी पाहिलंय तुम्हाला...", सुनील म्हणाला.

"हे गाव आपलं आहे. आपण सगळीकडं असंतो", कोकवाला म्हणाला.

"तुम्ही आमदार शुक्लाजींसाठी काम करता ना?" सुनीलनं विचारलं,

"तुला काय करायचंय?" चहाचा कपवाला म्हणाला. त्याचा आवाज जरासा उतरला होता.

"मी तुम्हाला त्यांच्या घरी पाहिलंय. हाय, मी सुनील. मी 'सनशार्पन इन्व्हेन्टस्' मध्ये मॅनेजर आहे. आम्ही आमदार शुक्लाजींबरोबर बरंच काम करतो", सुनील हात पुढं करत म्हणाला.

ते दोघं काही क्षण विचारात पडले, मग त्यांनी सुनीलशी हस्तांदोलन केलं.

"तुझा मित्र आमचे पैसे देणं आहे. त्यानं लवकर पैसे भागवले तर बरं, नाहीतर...", तो चहाचा कपवाला 'नाहीतर' नंतर थांबला. त्याचं कारण परिणामकारकता साधणं हे काही अंशी असलं तरी त्याला पुढं काय बोलावं हे न कळल्यामुळं तो थांबला, हेच अधिक होतं.

सुनील आणि मी - आम्ही दोघंही गप्प बसलो, मिशावाल्या गुंडानं मोटरसायकलची किल्ली टेबलावर तीनदा आपटली. आणखी काही क्रुद्ध कटाक्ष टाकून ते निघून गेले.

मी दीर्घ उसासा सोडला. भीतीनं माझ्या चेहरा लाल झाला होता.

"मला कॉलेजची गरजच नाही. नाहीतरी आता लवकरच माझा जीव जाणारच आहे", मी म्हणालो.

"तू ठीक आहेस?" सुनील म्हणाला, "मी आणखी कॉफी आणतो".

त्यानं मला आणखी कॉफी पाजण्यापेक्षा पैसेच दिले असते तर बरं झालं असतं, पण मी काहीच बोललो नाही. मग कॉफीचा दुसरा कप रिचवता रिचवता मी सुनीलला माझं आजवरचं आयुष्य थोडक्यात सांगितलं... माझं बालपण, कोटा, माझं अपयश, बाबांचा मृत्यु...

सुनीलनं रिकामा कप टेबलावर टक्कन ठेवला.

"म्हणजे आता तुझ्या डोक्यावर कर्ज आहेत आणि ती फेडायचा काही मार्ग नाहीये", त्यानं सारांश सांगितला.

"आता माझं घरच. फा त्याचेही फार पैसे येणार नाहीत. आणि तेही गेलं तर मला राहायला ठिकाणच उरणार नाही."

"आणि मालमत्तेचा वाद?"

मी सुनीलशी बोलताना थोडक्यात त्याबद्दल सांगितलं होतं, मी त्याला त्याबद्दलचा नेमका तपशील सांगितला नव्हता.

"तो जुना वाद आहे", मी म्हणालो. सुनीलनं नेमका तोच धागा पकडल्याचं मला आश्चर्य वाटलं.

"मालमत्ता म्हणजे काय आहे?"

"शेतजमीन आहे", मी उदासपणे म्हणालो.

"कुठं?" त्यानं विचारलं.

"शहराबाहेर दहा किलोमीटरवर आहे."

सुनीलचे डोळे विस्फारले.

"म्हणजे अगदी जवळ आहे. किती आहे जमीन?"

"तीस एकर. आमच्या वाटणीला पंधरा एकर आहे."

"आणि तुझे काका काय म्हणतायत?"

"काही नाही. त्यांना सगळीच्या सगळी पाहिजे आहे. सगळा गोंधळ आहे. बरीच कागदपत्रं खोटी बनवली आहेत. बारा वर्षं केस चाललीय." मी कप संपवत म्हणालो.

"त्यामुळं, माझी पुरती वाट लागलीय. आता कदाचित ते माझं घर विकतील आणि त्यांचे पैसे वसूल करतील... थॅक्स फॉर द कॉफी."

मी तिथून निघण्यासाठी उठलो.

"मग तू काय करणार?" सुनीलनं विचारलं, तो विचारमग्न चेहऱ्यानं अजून जागेवरच बसून होता.

"कुठल्यातरी पार्ट-टाईम कॉलेजमध्ये प्रवेश घेईन आणि मिळेल ती नोकरी करीन."

"थांब, बस जरा", सुनील म्हणाला.

"काय?" मी बसलो.

"मी तुला मार्ग सुचवतो. आणि मी तुला त्यात मदतही करीन. पण मला वाटा पाहिजे. चांगला मोठा वाटा."

"वाटा?" मी विचारलं.

कशातला वाटा? माझ्या दळभट्टी आयुष्याचा?... माझ्या मनात आला.

"दहा टक्के ठरलं?" सुनीलनं विचारलं.

"कशाचे?"

"तुला मिळतील त्यातले. तुझ्या नव्या उद्योगात. दहा टक्के वाटा."

"कसला उद्योग?" मी चिडून विचारलं.

"तू कॉलेज सुरू करतोयस."

"क्काय?"

"रिलॅक्स", सुनील म्हणाला.

"तू पण घाटावरच्या साधूंसारखी भांग पितोस का?" मी म्हणालो. त्याच्या असल्या भ्रमाच्या भोपळ्यांना दुसरं काय म्हणणार?

"हे बघ, जमीन तुझी आहे. हा सगळ्यात महत्वाचा भाग आहे. जमीन शहरापासून जवळ आहे", तो म्हणाला.

"ती माझ्याकडं नाहीये. आणि केस इतकी लांबत चाललीय... त्याचा शेवट काही नजरेच्या टप्प्यात नाही."

"ते आपण ठरवू."

"आपण? म्हणजे कोण? आणि ती शेतजमीन आहे. तिथं फक्त पीकं घेता येतात. तसा कायदा आहे", मी म्हणालो.

"आपल्या देशात कायद्याच्या वर असलेली माणसं आहेत", सुनील म्हणाला.

"कोण?" मी विचारलं.

"आमदार शुक्लाजी", तो म्हणाला.

"कोण शुक्ला?"

"आपले आमदार, रमणलाल शुक्ला. तू कधी ऐकलं नाहीस त्यांच्याबद्दल?" सुनीलनं विचारलं.

"तू परवा फोनवर सांगितलं होतंस त्यांच्याबद्दल", मी म्हणालो.

"हो. मी त्यांच्या आशीर्वादानं वीस इन्व्हेन्टस् केले आहेत. नाहीतर मला सिटी अँथॉरिटीची परवानगी कशी मिळणार होती? मी स्वतः त्यांचा वाटा त्यांना देतो. मी तुला सुद्धा नेईन. माझ्या स्वतःच्या वाढ्यासाठी", तो म्हणाला आणि माझ्याकडून पाहून मिचकावला.

"वाटा?"

"होय, वाटा. दहा टक्के. विसरलास इतक्यात?"

"तुला नक्की काय म्हणायचंय?"

"आपण शुक्लाजींना भेटूया. तुझ्याकडं जमिनीची जी कागदपत्रं असतील ती घेऊन ये."

"तू खरं... गंभीरपणे बोलतोयस?"

"मी तुला तसा वाटतोय का... गंभीरपणे न बोलणारा?" सुनील म्हणाला.

मी त्याचे जेल लावलेले केस आणि डोक्यावर लटकवलेला चकाकता गॉगल पाहिला. माझं त्याच्याबद्दलचं मत

बदललं.

"तू मी कॉलेज सुरू करावं असं म्हणतोयसं? मी तर कॉलेजमध्ये सुद्धा गेलेलो नाही", मी म्हणालो.

"भारतात कॉलेजं मालकीची असणाऱ्यांपैकी बहुतेक लोक गेलेले नाहीत. मूर्ख लोक कॉलेजला जातात. हुशार लोकांच्या ती मालकीची असतात", सुनील म्हणाला. "मी पुढच्या आठवड्यात भेट ठरवतो. आणि लक्षात ठेव."

"काय?"

"माझे दहा टक्के", तो बोटं नाचवत म्हणाला.

आरती आणि मी नौकाविहाराला दूरवर गेलो होतो. सकाळच्या वाऱ्याच्या झुळूकीसोबत तिचा हिरवा दुपट्टा उडत होता.

"पुढं काय करायचं ते ठरवलंस?" तिनं विचारलं.

"मी खासगी इंजिनिअरिंग कॉलेज शोधतोय.

"आणि?"

"खूप महागडी आहेत आणि शंकास्पद", मी म्हणालो.

मी नाव थांबवली. नदीच्या मध्यात नाव स्थिर झाली. आता आरती उठून माझ्याशेजारी येऊन बसेल आणि माझ्या तळहातांना मालीश करेल असं मला वाटत होतं. पण ती जागची उठली नाही.

"मग? पुढं काय?" तिनं विचारलं.

"पत्रद्वारे पदवी आणि नोकरी."

"कर्जाचं काय?"

"फेडता येतील. बाबांनी बहुतेकशी फेडली आहेतच", मी खोटं बोललो. मला माझ्या रडगाण्याचं ओझं तिच्यावर लादून, तिच्या सहवासातले क्षण खराब करायचे नव्हते.

"छान. काळजी करू नकोस, होऊन जाईल." ती उठून माझ्या शेजारी बसली. तिच्या डोक्यात काहीतरी वेगळंच सुरू असावं. तिनं माझी बोटं मोडायला सुरुवात केली.

"तू राघवबरोबर मजेत आहेस ना?" मी विचारलं.

तिनं असू नये असं मला वाटत होतं पण मला तिनं असावं असं वाटतंय असं मी दाखवत होतो.

"हो", ती तिचे चमकदार डोळे माझ्यावर रोखत म्हणाली. "राघव चांगला मुलगा आहे."

मी हात काढून घेतला. तिला माझी निराशा जाणवली असावी.

"तो चांगला नाही असं मी कधीही म्हटलेलं नाही", मी दुसरीकडं बघत म्हणालो.

"यू कूल?"

"हो", असं म्हणून मी चेहऱ्यावर खोटं स्मित आणलं.

"बरं, तो काय म्हणतोय?"

"इंजिनिअरिंग व्यवसाय म्हणून निवडणार नसल्याचं त्यानं आईवडिलांना सांगितलं. ते या निर्णयावर फारसे खूप नाहीयेत."

"मूर्ख मुलगा आहे. तो काय करणार आहे मग?"

"पत्रकरिता", ती म्हणाली, "त्याला हे क्षेत्र फार आवडतं. त्याला याच क्षेत्रात काम करायचं आहे. त्याला परिस्थिती बदलायची आहे. त्यानं विद्यापीठाच्या राजकारणातसुद्धा प्रवेश केला आहे.

"अगदी वेडा आहे", मी म्हणालो.

मी वल्हे उचलले. आरती पुन्हा तिच्या जागेवर गेली.

परत येताना आम्ही गप्प होतो. फक्त वल्ह्यांचा पाणी कापतानाचा आवाज शांततेचा भंग करत होता. आरतीचे केस वाढून तिच्या कंबरेपर्यंत आले होते. तिनं डोळ्यांची उघडझाप केली की, तिच्या पापण्या हलत होत्या. प्रातःकालच्या सूर्याचे किरण तिची त्वचा आतून उजळवत असावेत असं वाटत होतं, मी तिच्या ओठांकड पाहण्याचं टाळत होतो. त्याकडं पाहिलं तर मला तिचं चुंबन घ्यावंसं वाटल असंत.

आता ती दुसऱ्याची आहे तुझ्यासारख्या मर्यादित बुद्धीच्या माणसानंसुद्धा हे ओळखून असायला हवं.... मी है ओळखून होतो, पण माझं हृदय ऐकायला तयार नव्हतं.

"आपण मोठे का झालो, गोपाल?" आरती म्हणाली, "आधी सगळ्या गोष्टी किती सोप्या होत्या."

मी यापूर्वी कधी आमदारांचं घर पाहिलं नव्हतं. मी दुपारी तीन वाजता कचेहरी वसाहतीतल्या शुक्लाजींच्या

विस्तीर्ण बंगल्याशी पोहोचलो. बंगल्याबाहेर पोलिसांच्या जीप 'पार्क' केल्या होत्या. संपूर्ण परिसराला सुरक्षारक्षकांचा वेढा होता. सुनीलनं गेटवर त्याची ओळख सांगितली, मग आम्हाला आत प्रवेश मिळाला.

बंगल्यासमोरच्या हिरवळीवर बरेच खेडूत आमदारांना भेटण्यासाठी नंबर येण्याची वाट पाहात बसले होते. सुनील म्हणाला होता, आमदार शुक्ला एकटेच राहतात. त्यांचं कुटुंब बहुतेक करून परदेशातच असायचं कारण त्यांची दोन्ही मुलं तिथं कॉलेजमध्ये शिकत होती. आमदार शुक्लांच्या घरात पक्षकार्यकर्त्यांचा राबता दिसत होता, त्यामुळं त्यांचं घर पक्षकार्यालयासारखं वाटत होतं.

सुनील 'अनुभवी शिक्षण सल्लागार' गिरीश बेदींना सोबत घेऊन आला होता. माझ्याकडं सॅकभर जमिनीची आणि कोर्टाशी संबंधित कागदपत्रं होती. आम्ही आमदारांच्या ऑफिसपर्यंत पोहोचण्याआधी रक्षकांनी माझं सॅक तीनदा तपासलं.

एक मध्यमवयीन पांढऱ्याशुभ्र कडक कुर्ता-पायजम्यातला माणूस नक्षीदार चमकत्या लाकडी टेबलाशी बसला होता. तेच शुक्लाजी. त्यांची ढेर जराशी सुटलेली असली तरी, राजकारणी म्हणून शुक्लाजी देखणे म्हणावे असे होते. त्यांनी आम्हाला खुणेनंच बसायला सांगितलं. ते सेलफोनवर बोलत होते.

"त्या शास्त्रज्ञाला सांगा, त्याला म्हणावं शुक्लांना आधी रिपोर्ट पाहायचा आहे. होय, मला पाहावाच लागेल. ही गंगा माझीसुद्धा आहे. होय, बर, आता माझी एक मिटींग आहे, बाय."

आमदार आमच्याशी बोलता बोलता टेबलवरच्या फाईल चाळत होते.

"सुनील, सर. सनशार्इन इव्हेन्टस. आ.... आम्ही करिअर फेअर्स घेतो." सुनील म्हणाला. एरवी बाहेर बोलताना त्याच्या आवाजात जो आत्मविश्वास असायचा त्याच्या अगदी विरुद्ध परिस्थिती होती. इथं त्याचं ततपप होतं

"काम सांगा", शुक्लाजी म्हणाले.

"जमीन, सर", सुनील म्हणाला.

"कुठं? किती आहे?" शुक्लाजींनी विचारलं. त्यांचे कान आमच्या बोलण्याकडं असले तरी नजर समोरच्या फायलींवर होती. राजकारणी लोक एका वेळी बहुविध कामं करण्याच्या बाबतीत इतर लोकांपेक्षा पुढं असतात.

"तीस एकर. लखनौ हायवेवर आहे. शहरापासून दहा किलोमीटरवर", सुनीलनं सांगितलं

आमदारांनी पेन थांबवून मान वर करून आमच्याकडं पाहिलं.

"कुणाची आहे?" त्यांनी विचारलं. आमच्याकडं पूर्ण लक्ष देता यावं यासाठी त्यांनी फायली मिटून ठेवल्या.

"माझी, सर", मी म्हणालो. मी त्यांना 'सर' का म्हणालो कोण जाणे!

"मी गोपाल मिश्रा." मी माझं सॅक उघडून जमिनीची कागदपत्रं काढली आणि त्यांच्या टेबलवर ठेवली.

"आणि तुम्ही?" शुक्लाजींनी बेदींकडं वळून विचारलं.

"शिक्षण सल्लागार. ते नवं कॉलेज सुरू करण्यासाठी आराखडा करायला मदत करतात. आपला माणूस आहे", सुनील म्हणाला.

"नवं कॉलेज?", शुक्लाजींनी विचारलं.

"ही शेतजमीन आहे, सर", सुनील म्हणाला.

"शेतजमीनीचा शैक्षणिक वापरासाठी उपयोग करण्याची परवानगी मिळू शकते", बेदींनी प्रथमच तोंड उघडलं.

"तू लहान दिसतोस", शुक्लाजी माझ्याकडं पाहात म्हणाले. "तुझे आईवडील काय करतात?"

"ते वारले आहेत, सर", मी म्हणालो.

"हं.... काय अडचण आहे?" त्यांनी विचारलं. त्यांनी शहराच्या मध्यापासून जमिनीच्या ठिकाणापर्यंत बोटानं मार्ग काढला.

"माझे काका", मी म्हणालो.

"ही जागा तर विमानतळ होणार आहे त्याच्या अगदी जवळ आहे", शुक्लाजी नकाशा लक्षात आल्यावर म्हणाले.

"होय?", मी म्हणालो.

शुक्लाजींनी इन्टरकॉम उचलला आणि 'ही मिटींग संपेपर्यंत डिस्टर्ब करू नक' असं त्यांच्या स्टाफला सांगितलं.

"गोपाल, जमिनीच्या वादाचं काय ते सगळं सांग मला", शुक्लाजी म्हणाले.

पुढं तासभर मी त्यांना माझी सगळी कहाणी सांगितली आणि माझ्या स्वगताच्या अखेरीस "मी तुमच्या माणसाचं दोन लाख रुपये देणं आहे", हेही सांगितलं.

"तुम्ही चहा घेणार? का सॉफ्ट ड्रिंक?" शुक्लाजींनी विचारलं,

मी मानेनंच 'नको' म्हणून सांगितलं.

"तू माझ्या माणसांचे पैसे देणं आहेस?" शुक्लाजींनी विचारलं.

"नाही सर, तुमच्या माणसांचे नाही", सुनील म्हणाला. त्यानं पायानं माझा पाय दाबला.

"बेदी सर त्यांचं मत सांगतील तुम्हाला."

कर्ज देणारी भुतं आमदारांच्या आशीर्वादानं काम करतात, पण त्यांच्याशी संबंध असल्याचं उघड दाखवत नाहीत ही गोष्ट माझ्या लक्षातच आली नव्हती.

"सर, इंजिनिअरिंग कॉलेजसाठी एकदम योग्य जागा आहे", बेदी म्हणाले.

"त्याच्या वाटणीची पंधरा एकर जागा पुरेशी आहे."

"पंधरा का? जमीन तीस एकर आहे तर आपण पंधरा का घ्यायची शुक्लाजी म्हणाले.

मला नुसतं उचंबळून आलं. आयुष्यात पहिल्यांदा एक ताकदवान माणूस माझ्या पाठीशी उभा राहिला होता. त्यांचा 'आपण' हा शब्द तेव्हा माझ्या लक्षात आला नाही.

सुनीलनं माझ्याकडं पाहून आत्मसंतुष्ट स्मित केलं. त्यानं मला अगदी योग्य ठिकाणी आणलं होतं

"पंधरा पुरेशी आहे, सर", मी म्हणालो. तेवढी तरी आपल्याला कशी मिळणार आहे हे मला कळत नव्हतं.

"तीस. बाकीची पुढच्या काळासाठी ठेव. ही जागा शहरापासून जवळ आहे... एकदा का कॉलेज सुरू झालं आणि विमानतळ तयार झालं की, आपल्याला रहिवासी किंवा व्यावसायिक क्षेत्राचा फायदासुद्धा मिळू शकेल", शुक्लाजी म्हणाले.

ते नक्की काय म्हणाले ते मला खरं तर कळलंच नाही, पण त्यांना आपल्यापेक्षा जास्त कळतंय एवढं मला कळलं. शिवाय, ते माझ्या बाजूचे दिसत होते.

"पण आपल्याला ती मिळणार कशी?" मी विचारलं. माझे काका त्या जमिनीवर वर्षानुवर्ष वेढोळं घालून बसले होते.

"ते तू माझ्यावर सोड", शुक्लाजी म्हणाले "बर मला हे सांग, तू कॉलेज चालवू शकशील का?

"मी?"

"हो, कारण कॉलेजला तुझंच नाव असेल. मी 'साइलेंट पार्टनर' असेन," ते म्हणाले.

"पण कसं जमणार?" मी विचारलं, "मला काही अनुभव नाही. माझ्यापाशी पैसे नाहीत."

"बेदी तुला अनुभव देतील. मी तुला बांधकाम आणि बाकी सगळ्या गोष्टींसाठी पैसे देईन."

काहीतरी चुकतंय... अचानक जग मला मदत करायला का सरसावलं आहे? काय रहस्य आहे... काय साधायचं आहे?

माझ्या मनातलं वादळ सुनीलच्या लक्षात आलं.

"शुक्लाजी सर, तुम्ही त्याला तुमच्या अटी सांगितल्यात तर... आणि तुम्हाला माझ्यासाठी जे योग्य वाटेल तेही", असं म्हणून सुनील लाचारीनं हसला.

"मला काहीही नकोय. कॉलेज सुरू करा, ते माझ्या गावासाठी चांगलं आहे", शुक्लाजी म्हणाले.

यावर कुणाचाही विश्वास बसला नाही. तरीही आम्हाला त्यांना आग्रह करावा लागला.

"सर, प्लीज", सुनील म्हणाला, "हे बरोबर नाही."

"मी माझ्या अटींचा विचार करीन. पण मला सांग, पोरा, तू तयार आहेस ना?" शुक्लाजींनी मला विचारलं. मला वाटतं त्या कटाक्षानं मी दहा वर्षांनी मोठा झालो.

मी मनातली साशंकता शक्य तितकी लपवत म्हणालो, "पण ती जमीन मिळवायची कशी आणि विकायची कशी?"

"इतक्या जुन्या केसेस असताना जमीन विकणं अवघड आहे", शुक्लाजी म्हणाले. "तुझ्यासाठी जमिनीचा ताबा मिळवणं हा एक विषय आहे आणि नव गिऱ्हाईक शोधणं हा आणखी वेगळाच विषय आहे."

"अगदी. आपण केसेसचा प्रश्न कसा सोडवायचा?" मी विचारलं.

शुक्लाजी हसले. "आम्ही केसेस सोडवत नाही. आम्ही माणसांना केसेसमध्ये गुंतवतो."

आमदार हसले, पण त्यांच्या डोळ्यांत ठाम निश्चय दिसत होता. ते माणसांना 'कामाला लावणाऱ्या' प्रकारातले दिसत होते. आणि जमीन मिळवण्यापेक्षाही मला माझ्या नातेवाईकांना धडा शिकवायचा होता.

"जर तुम्ही हे सोडवून दिलत तर तुम्हाला पाहिजे तेवढा हिस्सा तुम्ही घ्या", मी म्हणालो.

"पंधरा एकर मला", शुक्लाजी म्हणाले. "तो भाग व्यावसायिक किंवा निवासी क्षेत्रात येत नाही तोवर ती जमीन मी तशीच ठेवीन. आपण उरलेल्या पंधरा एकरात कॉलेज उभारू."

"तुम्हाला कॉलेजमध्ये किती हिस्सा हवा आहे?" मी विचारलं,

"तू म्हणशील तेवढा. कॉलेज ट्रस्ट आहे, तिथे नफा नाही", शुक्लाजी म्हणाले. त्यांच्या चेहऱ्यावर विशिष्ट असे कुठलेच भाव नव्हते.

"खरंच?" मी आश्चर्याने विचारलं.

"खरं आहे", बेदी बऱ्याच वेळानं बोलले. "प्रत्येक कॉलेज विना-नफा ट्रस्ट झाले पाहिजे. भागधारक नकोत, फक्त ट्रस्टी."

"कुणी व्यक्ती विना-नफा कॉलेज का सुरू करेल?" मी विचारलं.

बेदींनी दीर्घ श्वास घेतला. ते बोलू लागले,

"हे बघ, तुम्ही नफा मिळवता. ट्रस्टी ट्रस्टमधून रोख रक्कम खर्च दाखवून उचलू शकतात. किंवा फी म्हणून रोख रक्कम घेऊन त्याचा हिशोब देत नाहीत. किंवा तुम्ही कॉन्ट्रॅक्टरला जे पैसे देता, त्यातला काही भाग मागू शकतात. असे कितीतरी मार्ग आहेत...."

बेदी बोलत होते. मी त्यांना मध्येच थांबवून विचारलं, "एक मिनीट, पण हे सगळं बेकायदेशीर नाही का?"

त्यावर सगळे गप्प झाले.

काही वेळानं शुक्लाजी म्हणाले, "या पोराला जमेल असं मला वाटत नाही. तुम्ही माझा वेळ वाया घालवलात."

बेदी आणि सुनील-दोघांनीही शरमेनं माना खाली घातल्या. मी औचित्याबद्दलच्या माझ्या जिज्ञासेमुळं त्यांना निराश केलं होतं.

"माफ करा, मी फक्त जाणून घेण्याचा प्रयत्न करतोय....", मी म्हणालो.

"काय?" बेदींनी त्रस्त स्वरात विचारलं.

"तुम्हाला असं म्हणायचं आहे का, कॉलेजमधून पैसे मिळवण्याचा मार्ग फक्त अवैध पद्धतींतूनच जातो? माफ करा, मी नैतिकतेनं वगैरे वागत नाहीये, मी फक्त शंका विचारतोय."

"वेल", बेदी म्हणाले, "तुम्ही पैसे मिळवणं अपेक्षित नाही."

"मग सुरू करायचंच कशाला?" मी विचारलं.

"समाजहितासाठी.... आम्हा राजकारण्यांसारखं", शुक्लाजी म्हणाले.

त्यावर मी सोडून सगळे गडगडाटी हसले. माझा भाबडेपणा म्हणा, मला तो विनोद आचरट वाटला.

"हे बघ, गोपाल", सुनील म्हणाला. "नियम हे असे असतात. ते मूर्खपणाचे असतात. आता आपण त्यातून पळवाट तरी काढू शकतो, किंवा मग काही मार्ग नसतो. ट्रस्ट असायलाच पाहिजे. तू आणि शुक्लाजी यात ट्रस्टी व्हा. बेदी सगळं समजावून सांगतील."

बेदींनी माझ्याकडं पाहून आश्वासकपणे मान डोलावली. या माणासाला सगळी यंत्रणा माहीत होती आणि ती कशी वाकवायची-वळवायची हेही.

"बेदी, या पोराला कायदेशीरतेबद्दल फार प्रश्न करायचे नाहीत हेही समजावून सांगा. नाहीतर त्याच्या दृष्टीनं शिक्षण हा व्यवसाय उरणार नाही", शुक्लाजी म्हणाले.

"नक्कीच", बेदी हसून म्हणाले. "शुक्ला सर, ट्रस्टमधून पैसे घेणं हा काही महत्वाचा प्रश्न नाही. पण बाकी सगळे आवश्यक परवाने, मंजूरी यांचं काय? प्रत्येक पायरीवर खास व्यवस्थापन गरजेचं आहे."

"याला तेच तर करायचंय. मी यात कुठं समोर येणार नाही. मी फक्त ट्रस्टी होईन, समाजाच्या हितासाठी", शुक्लाजी म्हणाले.

"काय करायचं?" मी विचारलं,

"डोन्ट वरी, मी सांगतो", बेदी म्हणाले. "तुला इमारतीच्या प्लॅन्ससाठी वाराणसी नगर निगमकडून मंजूरी घ्यावी लागेल. कॉलेजसाठी एआयसीटीईची मान्यता घ्यावी लागेल. इन्स्पेक्शन्स होतील. प्रत्येक माणसाला नीट सांभाळावं लागेल. असंच चालतं."

"लाच?" मी विचारलं.

"शशSSS!" शुक्लाजींनी दटावलं. "हे सगळं इथं बोलू नका. तुम्ही काय त्या चर्चा बाहेर करा. या आता."

आम्ही उठलो.

"एक मिनिट थांब, गोपाल", आमदार म्हणाले.

"काय?" मी विचारलं. सुनील आणि बेदी त्यांच्या दालनातून बाहेर पडले.

"यासाठी जे लागेल ते करशील?" शुक्लजींनी विचारलं, "नाहीतर मला वेळ वाया घालवायचा नाही. तुला मागं फिरायचं असेल तर आत्ताच सांग मला."

मी विचार करायला क्षणभर थांबलो "हे सोपं नाही", मी कबूल केलं.

"आयुष्यात मोठा माणूस होणं कधीच सोपं नसतं", शुक्लजी म्हणाले.

मी काहीच बोललो नाही.

"गोपाल, तुला मोठा माणूस व्हायचं आहे?"

मी नजर खाली झुकवून उभा राहिलो... इटालियन मार्बलवरचे काळे-पांढरे आकार निरखत.

"का तुला सामान्य मुलगाच राहायचं आहे? .... तुझे सगळे मित्र वेगानं पुढं जात असताना...."

मी घशात आलेला आवंढा गिळला. आणि मान वर करून त्यांच्या नजरेला नजर दिली.

"गोपाल, तुला गर्लफ्रेंड आहे का?"

मी नकारार्थी मान हलवली.

"का माहीत आहे? कारण तू कुलीच नाहीयेस."

मी मान डोलावली. भू च्या कार पार्किंगमध्ये आरती आणि राघव परस्परांची उत्कटपणे चुंबनं घेत होते ती आठवण माझ्या मनात तरळली. मी जर भू मध्ये असतो आणि राघव कोटाला गेला असता तर तिचा निर्णय वेगळा असता? मी शुक्लजींकडं पाहिलं. त्यांचा इंच न् इंच अनैतिक होता. पण त्यांनी मला संधी देऊ केली होती. कधी कधी माणसाला आयुष्यात फक्त नोकरी, प्रवेश आणि साली संधी हवी असते.

"मी करीन. लाच देणारा भारतात मी काही एकमात्र माणूस नाही", मी म्हणालो "पण मला मोठं व्हायचं आहे."

शुक्लजी उभे राहिले. ते उठून माझ्याजवळ आले आणि माझ्या पाठीवर थोपटत म्हणाले, "तू मोठा माणूस आहेसच. कारण मी तुझ्या पाठीशी आहे. आता जा, आणि तुझ्या त्या हरामी काकाबद्दलची सगळी माहिती बाहेर माझ्या सेक्रेटरीला सांग."

"मी तुमच्या माणसांचं देणं आहे त्याचं काय", मी विचारलं.

"दोन लाख? माझ्यासाठी करकोळ आहे, विसरून जा", शुक्लजी म्हणाले.

ते पुन्हा त्यांच्या टेबलाशी गेले. ड्राँवर उघडला. त्यातून दहा हजार रुपयांची दोन बंडल काढली आणि माझ्या दिशेनं फेकली. "एक सुनीलला, दुसरं तुला", ते म्हणाले.

"मला कशासाठी?" मी विचारलं.

"माझं कॉलेज चालवण्यासाठी, डायरेक्टर सर", ते रुंद हसले.

मी शुक्लार्जींचे दहा हजार रुपये घेतले ते मूलभूत गरजा भागवण्यासाठी मात्र मी एक चैन केली. मी आरतीला ताजगंगा या शहरातल्या सगळ्यात महागड्या रेस्टॉरन्टमध्ये डिनरला नेलं.

”आर यू शुअर?” आम्ही ताजच्या कॉफी शॉपमध्ये प्रवेश केला तेव्हा आरतीनं मला पुन्हा विचारलं. “आपण नेहमी घाटावर चाट खातो.”

तिनं नवा गडद निळ्या संघचा पायघोन ड्रेस घातला होता, तिच्या नातेवाईकांनी अमेरिकेला पाठवलेला त्यावर तिनं विश्वनाथ गल्लीत घेतलेले खोटे, फालतू दिसणारे सोनेरी दागिने घातले होतं.

“माय ट्रीट”, मी म्हणालो.

वेटरनं आरतीसाठी खुर्ची ओढून दिली. तिनं त्याचे आभार मानले आणि आम्ही स्थानापन्न झालो. आरतीला वजन बघायचं होतं, क्या चॉकलेट केकही खायचा होता. आम्ही डिनरमध्ये खूप आणि सॅलड घ्यायचं ठरवलं, डेझर्टसाठी कैलरीज शिल्लक राहाव्यात म्हणून.

तिनं गरम खूप चमच्यानं ढवकल. “सारी, पण तुझ्याकड यासाठी पैसे कुठून आले? बाबांनी घबाड मागं ठेवलंय का काय?”

मी हसलो. “नाही. त्यांनी माझ्या डोक्यावर कर्ज ठेवली आहेत.”

“मग?”

“मी नवा बिझनेस सुरू करतोय.”

“स्मगलिंग?” आरतीनं मान एका बाजूला झुकवली होती.

“शट अप. मी कॉलेज सुरू करतोय.”

“क्वाय?” आरतीनं इतक्या मोठ्यानं विचारलं की, आजुबाजुला सगळ्यांना ऐकू आलं असेल.

“सारी”, ती कुजबुजत्या स्वरात म्हणाली, “तू काय म्हणालास... कॉलेज सुरू करतोयस?”

“होय, आमचा जमिनीचा वाद चाललाय त्याच जागेत.”

“कस काय? ती जमीन तर अडकली आहे ना? आणि तू कॉलेज कसं काय उभारणार आहेस?”

“माझे भागीदार आहेत. गुंड पार्टनर्स.”

“कोण?” आरतीनं विचारलं.

“सांगेन. आम्ही योजना आखतोय.”

“खरच?” आरतीनं विचारलं “म्हणजे तू खरंच गंभीर आहेस?”

“होय, शहरालगतच पंधरा एकर जमीन आहे. जर वाद मिटवला आणि ‘रि-झोनिंग’ करून घेतलं तर कॉलेजसाठी अगदी योग्य जागा आहे”, मी बेदींचे शब्द पुन्हा ऐकवले.

“वॉव”, आरती म्हणाली “जोरात आहे बुवा!”

ती गंमतीनं म्हणाली, पण मला ते जरा लागलंच.

“का? मी करू शकेन असं वाटत नाही तुला?”

“नाही, मला तसं म्हणायचं नव्हतं”, आरती म्हणाली. “मला आश्चर्य वाटलं इतकच.”

“मला आयुष्यात काहीतरी करायचं आहे.”

“नक्कीच. तू काहीतरी पेक्षा जास्त करशील. तुझ्या काकांच काय?”

“आम्ही त्यांच्याशी गोडीत तडजोड करण्याचा प्रयत्न करतोय”, मी सांगितलं.

शुक्लाच्या माणसानी... तीच कर्जाचा धंदा सांभाळणारी... त्यांनी घनःश्याम तायार्जींशी ‘सेटलमेन्ट’ प्रक्रिया सुरू केली होती. त्यासाठी ते ज्या पद्धती वापरतात ते पाहता ‘गोडीत’ हा शब्द नाही वापरता येणार!

ते माझ्या काकांच्या घरी तीनदा जाऊन आले होते. पहिल्यावेळी त्यांनी काकांच्या बालकनीत शेळीच्या रक्ताची बाटली रिकामी केली होती. दुसऱ्या खेपेला त्यांनी विविध नमुन्याच्या सूऱ्यांनी घरातले सगळे सोफे आणि बेड भोसकून ठेवले होतं. तिसऱ्या खेपेला, अखेर ते बोलले तेव्हा त्यांनी बंदूका रोखून काकांच्या वाटणीची जमीन आठ लाख रुपयांना विकत घेण्याचा प्रस्ताव ठेवला.

मला आरतीला हे सगळे जादा तपशील द्याचे नव्हते.

“कशाच कॉलेज?” तिनं विचारलं,

“इंजिनिअरिंग”.

“कूल”, आरती म्हणाली.

“जर मला मोठा माणूस व्हायचं असेल तर मला मोठ्या गोष्टी कराव्या लागतील”, मी म्हणालो.

“माझ्यासाठी तू कायमच मोठा माणूस होतास, गोपाल. का माहिती आहे?”

“का?”

“कारण तुझं काळीज मोठं आहे”, आरती माझ्या हातावर हलकेच थोपटत म्हणाली.

माझं काळीज मोठं असो वा लहान, तिच्या स्पर्शानं त्याचा ठोका मात्र चुकला मग मी झटपट विषय बदलला.

“तुझं कसं चाललंय? कॉलेज काय म्हणतंय?”

“बो S अ S रि S ग. पण मी एव्हिएशन अँकडमीत जातीय.”

“ते काय असतं?”

“ते तुम्हाला फ्लाईट अटेन्डन्ट होण्याचं प्रशिक्षण देतात. तिथले वर्ग विमानाच्या आतल्या भागासारखे दिसणारे असतात.”

“खरंच?” मी विचार करू लागलो, “शिक्षणक्षेत्रात बरंच काय काय घडतंय.”

“हो. आमच्यातले बरेचसे फक्त विद्यार्थी होतात. सगळेजण काही कॉलेज काढू शकत नाहीत”, ती मला चिडवत म्हणाली.

मी हसलो. “अजून खूप पल्ला गाठायचा आहे. फार अवघड आहे”, मी म्हणालो

“तू आयुष्यात आजवर यापेक्षा अवघड गोष्टींना तोंड दिलं आहेस. तू हे जमवशील”, आरती खात्रीनं म्हणाली.

“तुला असं वाटत?” मी म्हणालो.

तिनं मान डोलावली. तिचा होकार म्हणजे मला जग मिळाल्यासारखं होतं. मला तिला पुन्हा माझ्यासोबत ‘डेट’ ला येण्याबद्दल विचारायचं होतं, का कोण जागे पण मला वाटलं की, माझ्या नव्या कॉलेजच्या योजनेमुळं कदाचित ती हो म्हणेल. अर्थात, असले फुसके विचार नेहमी माझ्याच डोक्यातून निघत असतात.

“राघव काय म्हणतोय?” मी स्वतःला वास्तवात परत आणण्यासाठी विचारलं.

“जरा उदास आहे, खरं तर”, ती म्हणाली.

मला मनातून बरं वाटलं, “अरे? का बरं?” मी खोऱ्या आस्थेनं विचारलं.

“तो विद्यापीठाच्या जनरल सेक्रेटरीची निवडणूक हरला.”

“ओ”, मी म्हणालो. “त्यानं काय फरक पडतो?”

“त्याला पडलाय. त्याला इतर हॉस्टल्सशी हुशारीनं सौदा नाही करता आला. त्याला प्रामाणिकपणे लढत द्यायची होती.”

“तो हरलाय याचं मला आश्चर्य नाही वाटलं”, मी म्हणालो.

“त्याला असं वाटत की, माणसानं प्रामाणिकपणे जिकावं. नाहीतर जिकण्यात काय अर्थ आहे?” आरती म्हणाली.

“आयुष्यात असं चालत नाही ना?” मी सावकाश घास चावत म्हणालो.

“कोण जाणे. क्या असं व्हायका पाहिजे”, आरती म्हणाली. “तो पुढच्या वर्षी पुन्हा निवडणूक लढवणार आहे.”

“तो अतीच करतो नाही?” मी म्हणालो.

“हो ना, त्याचा बीटेकचा अभ्यास, मासिक आणि निवडणूक या सगळ्यात त्याला माझ्यासाठी वेळच नसतो.

“आणि तुला आवडतं ते?”

“नाही पण माझ्यापढं दुसरा पर्यायच नाहीये. जर त्यात त्याला आनंद असेल तर ठीक आहे.”

आमचं जेवण झालं. त्यानंतर चॉकलेट केक आला. तिचे डोळे चमकले. तिनं बशी स्वतःकड ओढली. “माझा केक चोरू नको ह”, असं म्हणून ती हसली.

“आरती, राघवला तुझी साथ लाभलीय किती नशीबवान आहे तो.” मी म्हणालो.

“थँक्स”, आरती सालस स्मित करत म्हणाली

“आरती, एक सांगू?!

“हो?” तिनं माझ्याकड पाहिलं. तिच्या हातातला चमचा केकवर थबकला.

“काही नाही, जमलं तर थोडासा केक ठेव माझ्यासाठी”, असं म्हणून मी बिल आणण्याची खूण केली.

मध्यरात्रीच्या दरम्यान दारावरची बेल वाजली. मी डोळे चोळत उठलो आणि अर्धवट झोपेत तिडमिडत दारापर्यंत पोहोचलो. दारात माझे काका, काकू आणि त्यांचा मुलगा - माझा तिशीचा चुलतभाऊ अजय उभे होते.

“घनःश्याम तायाजी?” मी म्हणालो. “काय झालं? या, आत या.”

माझे नातेवाईक बाहेरच्या खोलीतल्या फाटक्या सोफ्यावर बसले, पाच मिनिट झाली तरी कुणी काहीच बोलेना.

“तुम्ही इतक्या उशीरा आला आहात ते माझी आठवण होतीय म्हणून नक्कीच नाही?” मी म्हणालो.

“तू आम्हाला असं का करतोयस?” अजय कडाडला.

“काय करतोय?” मी विचारलं. “पाली देऊ? चहा घेणार?”

“नको”, काका म्हणाले. “गोपाल, तुझं कर्म बघ. देव बघतोय सगळं. एक दिवस फेडावं लागेल तुला. आम्हाला अंस करू नकोस.”

“काय करू नकोस?” मी विचारलं. ते इतक्या रात्री माझ्याकडं का आले होते तेच कळेना.

“बिटू शाळेतनं घरीच आला नाहीये”, काकू स्फुंदून रडू लागली. या खेपेला तिचे अश्रू खरे वाटत होते, बाबांच्या अत्यसंस्काराच्या वेळसारखे नक्राश्रू नव्हते.

हे सगळे माझ्या घरी आले होते कारण अजयचा चार वर्षांचा मुलगा बिटू - त्याला मी आजवर एकदाच पाहिला होता, (बाबा गेल्यानंतर हे सगळे आले होते त्यावेळी त्याच्या आईच्या मांडीवर बसलेला) - हरवला होता.

“अरे बापरे, भयंकरच आहे”, मी म्हणालो. “यात माझं कर्म कुठं आलं?”

“ही तीच माणसं आहेत... त्यांना जमीन विकत घ्यायची आहे”, काका म्हणाले. “आम्हाला माहीत आहे, ते लोक तुझ्यासोबत आहेत.”

“तुम्ही कशाबद्दल बोलताय?” मी म्हणालो.

माझ्या काकांनी हात जोडले. “आम्हाला अंस करू नकोस”, ते म्हणाले.

“मी काहीही करत नाहीये. काही लोक जमीन विकत घेण्यासाठी माझ्याकडंसुद्धा आले होते. पण मी त्यांना सांगितलं की, मी नाही विकू शकत”, मी म्हणालो.

“हो का?” अजय म्हणाला.

“कशी विकणार?” त्याबद्दल कज्जे-खटले चाललेत, होय ना?” मी म्हणालो.

“पण आमच्याकडं जी माणसं आली होती त्यांना जमीन विकत नकोय. आम्ही बँकेच्या केसेस वगैरे मिटवून, वादातून तोडगा काढून, सगळी जमीन तुला द्यावी असं म्हणतायत ते”, काका म्हणाले.

“आश्चर्य आहे! आता प्रश्न असा आहे की - तुम्हाला जमीन जास्त महत्त्वाची का बिटू? बरोबर?”

“गप्प बस”, अजय म्हणला. “आम्हाला माहीत आहे, तुलाच विकत घ्यायची आहे ती.”

“माझ्यापाशी जेवायला पैसा नाही. मी जमीन कुठून घेणार?” मी डोकं खाजवलं.

“कोण आहेत ही माणसं?” काकांनी विचारलं.

“मला नाही माहीत. तुम्ही पोलीसांत जा, पाहिजे तर”, मी म्हणालो, “पण ते टगे दिसतायत.”

“पोलीसांत नको”, काकू म्हणाली.

“ते काहीही करू शकतात. बिटू लहान आहे, एवढंसं पोर. त्याची बाँडी लपवणं काही अवघड नाही. शेवटी हे वाराणसी आहे, मृतदेहांची विल्हेवाट लावणं अगदी सोपं आहे इथं”, मी म्हणालो.

अजय ताडकन् उठला. त्यानं माझी कॉलर धरली. “मला माहीत आहे, तुझाच हात आहे यात. तुझे वडील सरळमार्गी होते, तू तसा नाहीस”, तो म्हणाला. त्याचे डोळे हिंस्र झाले होते.

“कॉलर सोड, दादा, आत्ताच्या आत्ता”, मी शांत पण करारी स्वरात म्हणालो.

काकूनं त्याचा हात मागं ओढला. अजयनं कॉलर सोडली.

“ते किती देतो म्हणतायत? “मी विचारलं.

“आठ लाख”, काका म्हणाले.

“काही वाईट नाही”, मी म्हणालो.

“बाजारभावापेक्षा किती कमी... कवडीमोल.”

“पण तुम्ही मला देऊ केले होते त्याच्या डुप्पटीपेक्ष जास्त आहेत की”, मी म्हणालो.

“तुझाच हात आहे”, अजय कुद्धपणे माझ्याकडे बघत होता.

“ताया-जी, घरी जाऊन नीट विचार करा. आपलं सगळ्यांचंच जमिनीपेक्षा बिट्टूवर जास्त प्रेम आहे.”

“आपल्या बाबतीत असं का होतंय?” दाराशी जाताना काकू उद्गारली.

“कर्म म्हणायचं. ताया-जी सांगतील तुम्हाला समजावून”, मी हसून म्हणालो, आणि दार लावून घेतलं.

बिट्टूविना तीन रात्री काढल्यानंतर माझ्या नातेवाईकांना आठ लाखांच्या प्रस्तावाची ‘किंमत’ कळली. श्री. घनःश्याम मिश्रा आणि श्री. अजय मिश्रा यांनी कागदपत्रांवर सह्या केल्यानंतर मला आमदारांच्या ऑफिसमधून फोन आला.

“शर्मा बोलतोय. शुक्लाजींचा पी.ए.”, फोन करणार्यानं सांगितलं. “आमदार साहेबांनी आज रात्री तुम्हाला डिनरला बोलावलं आहे.”

“चीअर्स”, शुक्लाजी म्हणाले आणि आम्ही व्हिस्कीचे ग्लास भिडवले.

बेदी, सुनील आणि मी त्यांच्या प्रशस्त दिवाणखान्यात त्यांच्या समवेत बसलो होतो. त्यांच्या आलिशान दिवाणखान्यात तीन स्वतंत्र बैठकव्यवस्था होत्या. गुबगुबीत मखमली सोफे, कॉफी टेबल्स, सुंदर कलाकुसरीचे दिवे आणि झुंबर होती. तीन वेटर नॅपकिन अंथरलेल्या चायना प्लेटसधून कबाब, शेंगदाणे आणि मिनी-समोसे आणून वाढत होते. भिंतीवर शुक्लीजींच्या कुटुंबाचे फोटो दिसले.

“निखील आणि अखिल, माझी मुलं”, शुक्लाजी म्हणाले. “दोघंही अमेरिकेत शिकत आहेत. काही दिवस त्यांना लांब ठेवणार आहे.”

काहीजण म्हणायचे शुक्लाजींचा घटस्फोट झाला आहे. कुणी म्हणायचे, त्यांचं अजून एक कुटुंब आहे, लखनौमध्ये. पण ते जाणून घेण्याची मला गरज वाटली नाही.

“जमीन म्हणजे मोठीच पायरी पार झाली”, बेदी करारीपणे म्हणाले.

“पण अजून बरंच काही व्हायचं आहे. आपण व्हीएनएनच्या लोकांना भेटतोय पुढच्या आठवड्यात. दरम्यानच्या काळात, ट्रस्टची औपचारिकता पूर्ण करायला पाहिजे.”

मग बेदींनी समजावून सांगितलं की, व्हीएनएन म्हणजेच नगरपालिका आम्हाला शेतकी जमिनीचा शैक्षणिक वापरासाठी परवाना देण्याचं अत्यंत अवघड काम कसं करणार आहे, प्लॅन्स मंजूर करणार आहे... मग आम्ही व्यावसायिक बांधकाम करू शकू....

“रि-झोनिंग लवकर करून घ्या. मी भात पिकवायला आठ लाख मोजलेले नाहीत”, शुक्लाजी म्हणाले.

“घेतो”, बेदी म्हणाले. “यामागं कोण आहे ते त्यांना माहीत आहे. सर तुम्ही काही लहानसहान व्यक्ती नाही.”

“ते खंर आहे”, यात बेदींनी नव काय सांगितलं अशा आविर्भावात शुक्लाजी म्हणाले. “पण आपल्याला व्हीएनएन सांभाळावं लागणार, होय ना?”

“होय, अर्थातच”, बेदी म्हणाले. “रि-झोनिंगचा प्रश्न आहे. जमिनीची किंमत पाचपट वाढते. भरपूर लागतील.”

“किती?” शुक्लीजींनी विचारलं.

“अर्थात, तुमच्यासाठी दर वेगळा असणार. तरी मला वाटतं, दहा लाख लागतील.”

“क्काय?” शुक्लाजी म्हणाले. त्यांना धक्का बसला असावा.

बेदींनी एका दमात ड्रिंक संपवलं.

“सर, तीस एकर जमीन आहे. सामान्य माणसाला तर चाळीस द्यावे लागतील.”

“बघा, यासाठीच माझ्यासारख्या लोकांनी शिक्षणक्षेत्रात यायला पाहिजे. काय चाललंय या देशात?” शुक्लाजी म्हणाले.

“डीएमनी सुद्धा ऐकायला पाहिजे. पण प्रधान प्रामाणिक आहेत. मात्र, जर कॉलेजसाठी असेल, आणि व्हीएनएन शिफारस करत असेल, तर ते मान्यता देतील”, बेदी म्हणाले.

“कसला प्रामाणिक?” शुक्लाजी म्हणाले.

“स्वतः पैसे घेणार नाही एवढंच. पण इतरांना पैसे खाणं थांबवायला लावेल इतका प्रामाणिक नाही.”

“ते चांगलंच आहे. तुमचा प्रामाणिकपणा तुमच्यापाशीच ठेवा”, सुनील म्हणाला. तिथं गेल्यापासून सुनील

पहिल्यांदाच बोलला.

“सुनील”, शुक्लाजी म्हणाले.

“काय, सर?”

“तू निघ आता. मी तुझ्यासाठी काहीतरी पाठवेन. आता आम्ही हे काम बंधू”, शुक्लाजी म्हणाले.

“सर, पण...”, सुनील म्हणाला.

“तू तुझं काम केलं आहेस”, शुक्लाजी म्हणाले आणि त्यांनी सुनीलला जॉनी वॉकर ब्लॅक लेबलची एक बाटली दिली.

सुनील उठला. त्यानं बाटली दिल्याबद्दल त्यांचे आभार मानले. मानवी मणका जितका वाकू शकेल तितकं वाकून त्यांना नमस्कार केला आणि तो गेला.

“मला डी. एम. प्रधान माहीत आहेत. त्यांची मुलगी माझी मैत्रीण आहे”, मी शुक्लाजींना सांगितलं.

“त्यांच्याबाबतीत फारसा प्रश्न नाही येणार. तरीही त्यांचे आशीर्वाद असणं चांगलंच”, शुक्लाजी म्हणाले.

“बरं”, मी म्हणालो.

शुक्लाजी बेडरूममध्ये गेले. तिथून परत येताना त्यांच्या हातात जड प्लॅस्टिकची पिशवी होती. ती त्यांनी मला दिली.

“दहा लाख”, ते म्हणाले, “व्हीएनएन साठी.”

“दहा लाख?” मी म्हणालो. ती जड पिशवी धरताना माझे हात कापत होते. मी इतके पैसे कधीही पाहिले किंवा धरले नव्हते.

“हा फक्त पैसे आहेत”, आमदार म्हणाले. “बेदीजी, पोराला खाऊपिऊ घाला आणि तुम्हीही ध्या. मला रिकामे ग्लास आवडत नाहीत.”

“होय, शुक्लाजी”, बेदी म्हणाले आणि त्यांनी वेटरला हाक मारली.

“शिक्षणक्षेत्रातले लोक पैशावर खुष होतात का त्यांना इतरही माल लागतो?” शुक्लाजींनी बेदींना विचारलं.

“म्हणजे?” बेदींनी विचारलं.

“पोरी... त्यांना मजा करायची असेल तर. माझ्याकडं एक माणूस आहे - विनोद - तो त्याची व्यवस्था करू शकेल”, आमदार शुक्ला म्हणाले.

“ओह, सांगतो तुम्हाला साधारणपणे पैशानं काम होतं”, बेदी म्हणाले.

“छान”, मग त्यांनी विषय बदलला. “काही दिवस गोपाल तुमच्या ऑफिसमध्ये बसला तर चालेल का? त्याचं स्वतःचं ऑफिस होईपर्यंत?”

“हो, अर्थातच चालेल, शुक्लाजी.”

वेटर आमचे ग्लास भरायला धावले.

“ट्रस्टची कागदपत्रं तयार आहेत. आपल्याला या आठवख्मात सहा करता येतील. पण एक गोष्ट राहिली आहे, गोपाल”, बेदी म्हणाले.

“काय?” मी विचारलं.

“कॉलेजचं नाव काय?” बेदींनी विचारलं.

मी या गोष्टीचा विचारच केला नव्हता.

“मी नाही विचार केलेला. क्या टेक्नॉलॉजी शब्द व्यक्त होईल असं काहीतरी.”

“आणि आपल्या शहराचं नावही”, शुक्लाजी म्हणाले. “वेळ येईल तेव्हा मला लोकांना सांगता येईल की, मी हे तुमच्यासाठी केलं.”

“गंगाटेक?” मी सुचवलं.

शुक्लाजींनी माझ्या खांधावर थोपटलं.

“छान, गोपाल, तू मला आवडतोस. तू फार पुढं जाशील”, असं म्हणून शुक्लाजींनी स्वतः माझा ग्लास व्हिस्कीनं काठोकाठ भरला.

मी बेदींनी माझ्या टेबलावर टाकलेली कागदपत्र चाळत होतो. मी त्यांच्या 'एज्युकेशन कन्सल्टन्सी ऑफिस' मधल्या जादा खोलीत बसलो होतो.

“ट्रस्ट करण्यासाठी पैसे द्याचे?” मी विचारलं.

“होय. कंपनी रजिस्ट्ररला. प्रत्येक ट्रस्टची तिथं नोंद करावी लागते” बेदी म्हणाले.

“पण लाच का द्याची? आपण तर विना-नफा ट्रस्ट सुरू करतोय”, मी विचारलं.

“आपण जर लाच दिली नाही तर रजिस्ट्रर आपली मंजूरी अडवेल म्हणून द्याची.” बेदी वैतागले होते.

मला हे खरंच वाटत नव्हतं. मी उसासा सोडला.

“काहीही असलं तरी, जास्तीत जास्त चाळीस हजार. आता, इथं सही करतोस?” बेदी म्हणाले.

त्यानंतर पुढं दोन तास मी गंगाटेक एज्युकेशन ट्रस्ट इन्क्रॉर्पोरेशनच्या चाळीस पानी डॉक्युमेन्टच्या सहा प्रतींच्या प्रत्येक पानावर सहा करत होतो. ते काम झाल्यावर मी बोट मोडली. बेदी माझ्या सहा घेण्यासाठी आणखी कागदपत्रं शोधत होते.

“हे काय?” त्यांनी पत्रांचा गट्टा माझ्या हातात ठेवल्यावर मी विचारलं. प्रत्येक पत्राला फायलीचा जाडजूड संच सोडलेला होता.

“युनिव्हर्सिटी ग्रांट्स कमिशन म्हणजेच यूजीसीला कॉलेज सुरू करण्याचा अर्ज. या फायलींमध्ये नियोजित कॉलेजचे तपशील आहेत.”

मी त्या फाईल वाचल्या. त्यामध्ये अभ्यासक्रम, त्यांचे तपशील, देण्यात येणाऱ्या सोयीसुविधा आणि शिक्षक नेमण्याची योजना असे विभाग होते.

“हा आदर्श नमुना आहे, इतर अर्जांवरून तयार केला आहे”, बेदी म्हणाले.

मी त्या पत्रांवर सहा केल्या. “मग, ते मंजूरी कळवतात का कंस?” मी विचारलं.

“ते प्रत्यक्ष जागेवर इन्स्पेक्शनची तारीख कळवतील. एकदा त्यांनी इन्स्पेक्शन केलं की, ते तुला बांधकाम सुरू करायला नियमानुसार मंजूरी देतील.”

“मला वाटतं, इन्स्पेक्शन मधून पार पडण्यासाठी आपल्याला कुणालातरी लाच द्यावी लागणारच?” मी विचारलं.

बेदी हसले. “तू लवकर शिकतोयस. द्यावी लागणार, अर्थातच. प्रत्येक इन्स्पेक्टरला जाड पाकीट. मात्र, आता आपल्याला इन्स्पेक्शनची तारीख घेण्यासाठी पैसे द्यायचे आहेत. फर्स्ट थिंग्स फर्स्ट.”

माझ्या भुवया उंचावल्या. “गंमत करताय?” मी विचारलं.

“नाही. कुठल्याही सरकारी कामात, विशेषतः शिक्षणाशी संबंधित, द्यावीच लागते. याची सवय करून घे.”

त्यानंतर त्यांनी आपल्या देशातल्या मुलांना शिक्षण देण्याचं ठिकाण सुरू करण्यासाठी आपल्याला कुणाकुणाचे हात ओले करावे लागतात याची यादीच सांगितली.

यूजीसी खेरीज आपल्याला एआयसीटीइ म्हणजेच 'ऑल इंडिया कौन्सिल फॉर टेक्निकल एज्युकेशन' कडं अर्ज करावा लागला. तिथं इंजिनिअरिंग कॉलेजना मान्यता मिळते. शिवाय, प्रत्येक खासगी कॉलेजला सरकारी विद्यापीठाचं सदस्यत्व लागतं. त्यासाठी आम्हाला राज्यातल्या विद्यापीठाच्या कुलगुरूंची मंजूरी घ्यावी लागली. शुक्लार्जींचे लागेबांधे आणि भरभक्कम पाकीटं यांमुळं जादूची कांडी फिरत होती.

“नाहीतर कुलगुरू फार अडचणी उभ्या करू शकतात”, बेदी मागच्या अनुभवावरून म्हणाले.

“हे यूजीसी आणि एआयसीटीइचे इन्स्पेक्टर कोण असतात?” मी विचारलं.

“युनिव्हर्सिटी लेक्चरर्स.... सरकारी कॉलेजमधले. त्यांना इन्स्पेक्टर म्हणून नेमलेलं असतं. आणि हे इतकं किफायतशीर काम आहे की, इन्स्पेक्टर होण्यासाठी लेक्चरर्सना लाच द्यावी लागते”, बेदी म्हणाले.

“कुणाला?”

“यूजीसीतल्या वरिष्ठ व्यवस्थापनात, किंवा शिक्षण मंत्रालयातल्या माणसाला. हा त्यांचा धंदा आहे. आपण आपल्या कामाचं बघूया. प्लीज शुक्लार्जींना सांग, आपल्याला या सगळ्यासाठी पैसे लागणार आहेत.”

मी मान डोलावली.

“आणि व्हीएनएन मधल्या मिटींगचं विसरू नकोस”, बेदी म्हणाले, “आणि बॅंग तर अजिबात विसरू नकोस.”
“मलाही यातून कधी मोकळं होतोय असं झालं आहे”, मी म्हणालो.
“घरात इतकी रोख रक्कम ठेवायची भीती वाटते.”
“डोन्ट वरी”, बेदी म्हणाले. “एकदा व्हीएनएन वारी झाली की, सगळे पैसे संपतीलच.”

आम्ही संध्याकाळी सहा वाजता, शहीद उद्यानासमोरच्या 'वाराणसी नगर निगम' च्या कार्यालयात गेलो. तिथल्या अधिकाऱ्यानं आम्हाला कामाची वेळ संपल्यानंतर यायला सांगितलं होतं. तुम्हीं पैसे घ्यायला तयार असाल तर, सरकारी कार्यालयं बहुराष्ट्रीय कंपन्यांपेक्षा जादा वेळ काम करू शकतात.

“या, या. मी सिन्हा”, रिकाम्या स्वागतकक्षात एका माणसानं आमचं स्वागत केलं. तो आम्हाला जिन्यावरून वर घेऊन गेला. आम्ही त्या मोडकळीला आलेल्या इमारतीचे दोन मजले चढून गेलो. सिन्हा डेप्युटी- कॉर्पोरेटर होता. त्याची शुक्लाजींशी दशकभराची ओळख होती. तो शुक्लाजींचा दादा म्हणजे मोठा भाऊ असा उल्लेख करत होता.

“आमच्या दादांची इच्छा असेल तर काम झालंच म्हणून समजा”, सिन्हा म्हणाला. पण त्यासाठी दादानं धाकट्या भावाला 'गिफ्ट' देण्याची गरज आहे हे मात्र तो बोलला नाही.

मी नकाशे, जमिनीची कागदपत्रं आणि आमचा औपचारिक अर्ज असं सगळं. त्याच्यासमोर ठेवलं. ते त्यानं बारकाईनं पाहून “हं.....” केलं.

“आम्हाला जमिनीचं रि-झोनिंग झालं की, काम सुरू करता येईल”, मी म्हणालो.

“रि-झोनिंग अवघड आहे.” सिन्हा म्हणाला. “वरून मंजूरी यायला पाहिजे.”

“त्याला किती वेळ लागेल?” मी विचारलं.

“लहान आहेस तू”, सिन्हा म्हणाला.

“एक्स्क्यूज मी?” मी म्हणालो.

“दम नाही, तरुणांचा पहिला वेडेपणा. तू कॉलेज सुरू करतोयस, काय घाई आहे?

“त्याला अजून काही वर्षं लागतील. पण मला सगळे परवाने मिळवायचे आहेत”, मी म्हणालो.

बेदींनी मला ‘गप्प बस’ अशी खूण केली. सिन्हा हसला. “तुला इमारतीच्या प्लॅनसाठी मंजूरी घ्यायची नाहीये?” डेप्युटी-कॉर्पोरेटर महाशयांनी विचारलं.

“होय”, बेदी म्हणाले. ‘तुमचे ज्युनिअर अधिकारी ते बघू शकतील का?’

“ती कागदपत्रं पाठवा माझ्याकडे, सगळं घरी पाठवा. सगळंच”, सिन्हानं शेवटच्या शब्दावर विशेष जोर दिला.

मला इशारा कळला. मी जमिनीवर प्लॅस्टिकची पिशवी ठेवली होती, त्यावर ठकठक करत म्हणालो, “मी घेऊनच आलोय.”

“ऑफिसमध्ये?” सिन्हा ताडकन् उठला. “वेड लागलंय का तुला?”

आम्ही काम करून घेण्याबाबत किती गंभीर आहोत हे दाखवण्यासाठी मी पैसे घेऊन आलो होतो. त्यानं तिथल्या तिथं पैसे स्वीकारणं मला अपेक्षित नव्हतंच.

“बेदी सर, या गोष्टी कशा केल्या जातात ते शिकवा याला. हा माझी वाट लावेल”, असं म्हणून सिन्हा आम्हाला घेऊन तिथून बाहेर पडला.

मी ती जड, लाल प्लॅस्टिकची पिशवी छातीशी घट्ट धरली होती.

“बरं, किती देणार?” आम्ही बाहेर आल्यावर सिन्हानं विचारलं.

“दहा”, मी म्हणालो.

“रि-झोनिंग आणि इमारतीचा प्लॅन... एवढ्यात नाही होणार”, सिन्हा म्हणाला.

“हे कॉलेज आहे, प्लीज योग्य आकडा सांगा”, मी म्हणालो.

“मी योग्यच सांगतोय. पण दहा म्हणजे फारच कमी होतंय. पंधरा”, सिन्हा म्हणाला.

शुक्लाजींसाठी काही सूट नाही?” मी विचारलं.

“मी एरवी जेवढे घेतो त्याच्या निम्मेच सांगितले आहेत”, सिन्हा म्हणाला.

“अकरा?” मी म्हणालो. मी टी-शर्ट विकत घेत असल्यासारखी घासाघीस करत होतो. या सगळ्यासाठी जी रक्कम लागणार होती त्या आकड्यामुळं मी सुत्र झालो होतो.

“साडेबारा. ठरलं! आता मला आमच्या दादांसमोर अडचणीत टाकू नका”, सिन्हा म्हणाला.

मी पुढं बोललो नाही. मला बाकीच्या रकमेची व्यवस्था करायची होती.

“तू चांगला सौदेबाज आहेस”, बेदी मला शुक्लजींच्या घराजवळ सोडताना म्हणाले.

“तू वाढव हे”, अवतीभवती त्यांच्या चमच्यांची मोठी गर्दी होती. कॉलेजच्या साईटच्या प्रवेशद्वाराशी माझ्या हातात श्रीफळ देत शुक्लजी म्हणाले.

भूमीपूजन समारंभानंतर बांधकामाला सुरुवात होणार होती. आजचा दिवस उजाडण्याआधी, माझी दोन डझन परवाने मिळवण्यासाठी तीन महिने धावपळ झाली होती. यूजीसी आणि एआयसीटीईची तत्त्वतः मान्यता एकदाची मिळाली होती. कॉलेज तयार झालं की अंतिम इन्स्पेक्शन्स होणार होती. आता आम्हाला बांधकाम सुरू करायची परवानगी मिळाली होती.

आम्हाला आता फक्त एकाच गोष्टीची आवश्यकता होती, देवाची कृपा. सुदैवानं, त्यासाठी नोटांचं बंडल लागत नाही.

मी नारळ हातात घेतला आणि आजूबाजूला पाहिलं, आरती आलेली नव्हती.

“चल, पोरा, वाढव” शुक्लजी म्हणाले.

आता मला तिची आणखी वाट पाहणं शक्य नव्हतं. या दिवसाचं माझ्या लेखी जेवढं महत्त्व होतं तेवढं तिला नसावं.

मी नारळ फोडला... ते राघवचं डोकं असल्याची कल्पना करत. नारळ फोडताना करवंटीचा तुकडा माझ्या बोटात घुसला. आजूबाजूच्या लोकांनी टाळ्या वाजवल्या. मी कापलेलं बोट तोंडात घालून दुखावलेला भाग चोखला.

“गंगाटेक इंजिनिअरिंग कॉलेज” - दोन कामगारांनी चिखलात धातूची मोठी पाटी उभी केली. मला खरं तर अगदी भरून यायला पाहिजे होतं, यासाठी मी किती महिने नेटानं धावपळ करत होतो. पण मला काहीही वाटत नव्हतं. कदाचित या क्षणासाठी किती लाच द्यावी लागली आहे याचा नेमका आकडा मला माहीत असल्यामुळं असेल, लाईटच्या कनेक्शनपासून ते बांधकामाच्या जागेवर 'लेबर अँप्रूव्हल' पर्यंत प्रत्येक गोष्ट पूर्ण करण्यासाठी बहात्तर लाख, तेवीस हजार, चारशे रुपये खर्च आला होता.

शुक्लजींनी शंभरावर माणसांना आमंत्रण दिलं होतं. त्यात प्रेसवालेसुद्धा होते. आम्ही केटरर मुक्रर केला होता. तो सगळ्यांना छोट्या पांढऱ्या बॉक्समधूम गरमागरम समोसे आणि जिलब्या देत होता.

शुक्लजींनी तिथं तात्पुरत्या उभारलेल्या व्यासपीठावरून भाषण दिलं.

“फक्त तीन वर्ष.... मग हे स्वप्न साकार होईल. माझ्या शहरासाठी ही भेट आहे. माझ्या शहराला सर्वोत्तम गोष्टी मिळाल्या पाहिजेत....” ते बोलत होते.

मी पहिल्या रांगेत बसलो होतो. मी सारखं वळून आरती आली आहे का ते पाहात होतो. शुक्लजींच्या भाषणानंतर प्रेसनं प्रश्न विचारले. बहुतेकसे प्रश्न साधेच होते... आम्ही उपलब्ध करून देणार असलेले अभ्यासक्रम, नियोजित कॉलेजमधल्या सोयीसुविधा यांबद्दलचे. मात्र काही खमक्या पत्रकारांनी त्यांना सोडलं नाहीं.

“शुक्ला सर, तुम्ही या कॉलेजचे मालक आहात? यामध्ये तुमचा ‘स्टेक’ किती आहे?” एका बातमीदारानं विचारलं.

“मी ट्रस्टी आहे. माझा काहीही ‘स्टेक’ नाही. हे ना-नफा तत्वावर आहे”, शुक्लजी म्हणाले.

“या जमिनीसाठी आणि बांधकामासाठी अर्थसाहाय्य कोण करतंय?”

“ही जमीन मिस्टर गोपाल मिश्रा यांची आहे. मला तरुण बुद्धीमत्तेला प्रोत्साहन द्याचं आहे, म्हणून मी त्यांना थोडं अर्थसाहाय्य उभं करायला मदत केली आहे”, शुक्लजी म्हणाले आणि त्यांनी हातरुमालानं कपाल पुसलं.

“अर्थसाहाय्य कुठून उभं केलं? बातमीदारानं विचारलं,

“विविध दात्यांकडून. डोन्ट वरी. इथं कुणीतरी पैसे दिले आहेत, घेतलेले नाहीत. सध्या मिडिआ फारच संशयग्रस्त आहे”, शुक्लजी म्हणाले.

“सर, गंगा अँक्शन प्लॅन घोटाळाचं काय झालं?” त्यामध्ये तुमचंही नाव आहे”, मागच्या रांगेतल्या बातमीदारानं विचारलं.

“तो जुना विषय आहे, आता संपला आहे. घोटाळा वगैरे काही नाही. आम्ही नदी स्वच्छ करण्यासाठी पैसा वापरला आहे”, शुक्लजी म्हणाले.

या नव्या विषयानं सगळ्या बातमीदारांमध्ये चैतन्य निर्माण झालं. सगळेजण हात उंचावून प्रश्न विचारण्यासाठी धडपडू लागले.

“नो मोअर क्वेश्चन्स, थँक यू व्हेरी मच”, शुक्लाजी म्हणाले.

बातमीदार त्यांच्यामागं धावले. शुक्लाजी निघून गेले. मी मागं थांबून पाहुण्यांचा अल्पोपहार, आतिथ्य सांभाळलं.

काही वेळानं विटा, लोखंडी सळ्या, बांधकामाचं इतर साहित्य असलेला एक ट्रक आला. त्याच्या मागून लाल दिव्याची पांढरी ॲम्बॅसडर कार येताना दिसली.

मला दिसताच आरती गाडीतून उतरली.

“आय ॲम सो सो सो सॉरी”, ती म्हणाली, “पूजा झाली?”

“आरतीशिवाय पूजा होते का कधी?” मी विचारलं.

वाराणसी तीन वर्षांनी....

मोठ्या आवाजातलं संगीत आणि लोकांच्या गलबल्यात मी आल्याचं कुणाला कळलंही नाही. बड्या पाट्यमध्ये मला बेचैन होतं. त्या दिवशी मी राघवच्या ग्रॅज्युएशन उत्सवाला जाणं आनंदानं टाळलं असतं, पण मला 'बघवलं नाही' असं वाटू नये म्हणून फक्त मी तिथं गेलो होतो.

मला अजिबात मत्सर वाटत नव्हता. माझं गंगाटेक कॉलेज तीन महिन्यांत सुरू होणार होतं. तीन वर्ष दिवसरात्र कष्ट केल्यानंतर, अखेर माझी इमारत तयार झाली होती. शिक्षकभरतीसाठी मुलाखती झाल्या होत्या, एआयसीटीइच्या इन्स्पेक्शनची तारीखसुद्धा मिळवली होती. लवकरच मी स्वतःच माझ्या कॉलेजमधून डिग्री देणार असल्यामुळं त्या भूच्या खुळचट डिग्रीचं मला फारसं काही कौतुक नव्हतं.

“हे!” राघव म्हणाला. त्याचा स्वर जरासा झिंगलेला होता. “मित्रा, कुठं होतास तू?”

“कॉम्प्युटर सप्लायर बरोबर व्यवहार ठरवत होतो”, मी म्हणाले.

राघवला ऐकू आलं नसावं.

“माझ्या कॉलेजसाठी. आम्ही कॉम्प्युटर सेंटर तयार करतोय”, मी म्हणालो.

राघवनं हात उंचावला, “गुड शो. दे टाळी!”

त्यानं माझ्या हातावर इतकी जोरात टाळी दिली की, माझ्या हातातून झिणझिण्या आल्या.

“तुला ट्रिंकची गरज आहे”, राघव म्हणाला. “बार तिथं आहे.”

त्यानं डायनिंग टेबलच्या दिशेनं खूण केली. त्यावर बिअर, रम आणि कोकच्या बाटल्या होत्या. सगळेजण प्लॅस्टिकच्या ग्लासमध्ये स्वतःचं ट्रिंक स्वतःच करून घेत होते. राघव आणि त्याच्या कॉलेजमधल्या मित्रांना मनसोक्त उधळता यावं यासाठी राघवचे आईवडील त्यांच्या कुणा नातेवाईकाच्या घरी रात्री राहायला जायला कबूल झाले होते.

मी आजूबाजूला नजर टाकली. राघवचे सगळे कॉलेज मित्र-मैत्रिणी होते. तीस मुलं आणि तीन मुली. मुलांपैकी बहुतेकजणांना चष्मा होता, अंगावर जुना टी-शर्ट होता आणि ते नोकरीच्या ऑफर्सबद्दल अखंड वटवट वटवट करत होते. मुलींना फॅशन सेन्स अजिबात नव्हता, ते पाहता त्या इंजिनिअरिंग कॉलेजमध्येच शोभण्याजोग्या होत्या.

मी माझ्यासाठी रम आणि कोक घेतलं, आणि बर्फ शोधू लागलो. डायनिंग टेबलवर बर्फ नव्हतं, म्हणून मी स्वयंपाकघराच्या दिशेनं निघालो. लांबसडक केशसंभार असलेली एक पाठमोरी मुलगी भल्यामोठ्या चाकलेट केकवर मेणबत्त्या लावत होती. केकवर गिअरच्या आकाराचं डिझाइन होतं आणि पांढऱ्या मार्झिपॅनच्या अक्षरांनी ‘हॅपी ग्रॅज्युएशन’ असं लिहिलेलं होतं.

“गोपाल!” मला फ्रीजमधून बर्फाचा ट्रे काढून त्यातून बर्फ काढण्याची झटापट करताना पाहून आरतीनं हाक मारली.

तिच्या आवाजानं मी दचकलो.

“वर्ष झालं असेल ना?” आरती म्हणाली.

मी तिच्याशी अजिबात संपर्क ठेवला नव्हता.

“हाय”, मी म्हणालो.

म्हणजे मला तिला टाळायचं होतं असं नाही, पण मला तिच्या संपर्कात राहण्यातही काही अर्थ वाटत नव्हता. तिच्या बॉयफ्रेंडसोबतच्या ‘डेट्स’ कथा ऐकण्यापेक्षा, बांधकामावरच्या कामगारांवर आरडाओरडा करणं मला जास्त फलदायी असल्याचं लक्षात आलं होतं. मग मी तिचे कॉल टाळायला सुरुवात केली आणि लवकरच तीही दूर गेली.

“हो, आय अँड सॉरी माझी चूक आहे”, मी म्हणालो. “मी साईटवर खूप बिझी होतो.”

तिनं माझ्या हातातला आईस-ट्रे घेतला आणि पिळल्यासारखा वाकडा करून त्यातून बर्फाचे क्यूब्स काढून, त्यातले दोन माझ्या ग्लासमध्ये टाकले.

“मी स्पष्टीकरण मागत नाहीये. आता मी तुझ्यासाठी तितकी महत्त्वाची राहिलेली नाही”.

“असं मुळीच नाहीये. मला माझी साईट होती, तुला राघव होता”, मी म्हणालो.

“आपल्याला आपापली आयुष्यं आहेत आणि...”

“मला बॉयफ्रेंड आहे. याचा अर्थ तेच माझं संपूर्ण आयुष्य असा नाही, कळलं?” आरती म्हणाली.

“पण तो तशाच प्रकारचा आहे ना?” मी म्हणालो.

मी तिला माझं ड्रिंक देऊ केलं. ती नको म्हणाली आणि पुन्हा केक सजवायला गेली.

“असं काही नाही. कुणीही माणसू तितका महत्वाचा असू शकत नाही.”

“का?” मी विचारलं, “काही बिनसलं आहे का?”

“नाही, नाही”, ती गडबडीनं म्हणाली, “इटस् ग्रेट. राघव ग्रॅलज्युएट झाला आहे. त्याला इन्फोसिसनं जॉब ऑफर केला आहे. माझा एव्हिएशनचा कोर्स लवकरच संपतोय. अजूनही घट्टमुट्ट आहे.”

“काय?” मी विचारलं.

“आमचं”

“आमचं?”

“मी आणि राघव... आमचं नातं.”

“ऑफकोर्स”, मी म्हणालो.

ती केक घेऊन राघवकडं निघाली.

“मी 'टच' मध्ये राहीन”, मी म्हणालो.

“बरं होईल. मी वर्षभरात नावेत बसले नाहीये”, ती स्मित करत म्हणाली.

गोंधळून टाकणारी, आश्चर्याचे धक्के देणारी आरती परत आली होती. तिला काय म्हणायचं होतं? तिला नौकाविहाराची आठवण होत होती? तिला माझ्या सहवासाची आठवण होत होती? ती माझ्या दिशेनं हाड फेकत होती का अशीच आपली सहज गंमत करत होती? मी स्वयंपाकघरातून बाहेर आलो. मी स्वतःच्याच विचारात बुडालो होतो.

सगळेजण राघवभोवती जमले होते. त्याच्या हातात सुरी होती. आरती त्याच्या शेजारी उभी होती. राघवनं केक कापताच सर्वांनी टाळ्या वाजवत जल्लोष केला. मला वाटतं कॉलेजमधून पदवीधर होणं ही फार मोठी घटना असावी. राघवनं पहिला तुकडा आरतीला भरवला. आरतीनं त्याला भरवण्यासाठी केकचा तुकडा उचलला. त्यानं तोंड उघडताच आरतीनं तो त्याच्या तोंडावर फासला. त्याबरोबर हास्चा गजर झाला आणि टाळ्याचा आणखी जोरात कडकडाट घुमला. मला अगदी उपरं वाटलं, साला, मी तिथं काय करत होतो? हे लोक मला बोलावतातच कशाला?

“भाषण! भाषण!” सगळेजण राघवला आग्रह करू लागले. आरतीनं टिशू घेऊन त्याचा चेहरा पुसून काढला.

“वेल, फ्रेंड्स, तुम्हा सर्वांचं पदवीधर झाल्याबद्दल अभिनंदन”, राघव म्हणाला.

“आपण अतिशय सुंदर अशी चार वर्षे एकत्र घालवली आहेत. आपण आयुष्यात बरेच पुढं गेलो तरी आपल्या या कॅम्पसचं आपल्या मनात सदैव खास स्थान नक्कीच राहील”

“आपण अजूनही बरोबरच राहू, मित्रा”, एक चष्मिंस मुलगा मध्येच म्हणाला, “इन्फोसिसमध्ये.”

सातजणांनी त्यांचे ग्लास हवेत उंचावले. त्या सर्वांना सॉफ्टवेअर कंपनीकडून 'ऑफर' होत्या.

“चीअर्स!” ते म्हणाले.

राघव काहीच बोलला नाही. “खरं तर, मला एक गोष्ट सांगायची आहे, मी ही जॉब ऑफर घेणार नाहीये.”

“क्काय?!” सगळ्यांनी एका सुरात विचारलं.

“हो, मी इथंच राहण्याचा निर्णय घेतलाय”, असं म्हणून राघवनं आरतीच्या कंबरेभोवती हात टाकला, “माझ्या प्रियाजवळ राहण्यासाठी.”

“हो, बरोबर आहे”, आरती राघवच्या गालावरचं आयसिंग पुसत म्हणाली, “त्यांना खरं कारण सांग.”

“हेच खरं कारण आहे”, तो मिष्कील हसत म्हणाला.

“नाही”, आरती सगळ्यांकडं पाहात म्हणाली. “मिस्टर राघव कश्यप इथंच राहणार आहेत आणि 'दैनिक' मध्ये बातमीदार म्हणून रुजू होणार आहेत.”

हे ऐकताच उपस्थितांमध्ये आश्चर्याची लहर पसरली. राघवनं कॉलेजच्या मासिकाचं संपादन केलं होतं, एवढंच नव्हे तर वृत्तपत्रात इन्टर्नशिप सुद्धा केली होती. पण, वृत्तपत्राचा बातमीदार होण्यासाठी इन्फोसिसची संधी सोडण्याचं धाडस त्याच्यात आहे ही गोष्ट फार थोड्याजणांना माहीत होती.

राघव त्याच्या मित्रांशी बोलत होता. आरतीनं सगळ्यांसाठी त्या केकच्या स्लाईस केल्या. संगीत पुन्हा मोठ्यानं वाजू लागलं. मी आणखी एक ड्रिंक बनवलं आणि इथून निघावं का या विचारात भिंतीला टेकून उभा राहिलो.

आरतीनं पेपर प्लेट मधून केक माझ्यासमोर धरला. मी नको म्हणून सांगितलं.

“मग, तुझं कॉलेज कधी सुरू होतंय?” तिनं विचारलं.

“तीन महिन्यांत गंगाटेकच्या अँ म्हणाली,” चालेल. डमिशन्स सुरू होतील”, मी म्हणालो

“खरंच? मी अर्ज करू शकते का?” आरतीनं हसून विचारलं.

“तुला पाहिजे तर मी डिग्रीच छापून देईन, तुला तर वर्गात हजर राहण्याची सुद्धा गरज नाही” मी म्हणालो.

“खरंच?” ती बोट नाचवत म्हणाली, “चालेल. मला राघवसारखी इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनिअरची डिग्री दे. पण मार्क त्याच्यापेक्षा जास्त पाहिजेत.”

“नक्की”, मी म्हणालो.

“ती आणखी हसत सुटली. गेल्या चार वर्षांत मी आरतीला डोक्यातून काढण्यासाठी खूप प्रयत्न केले होते. तरीही, तिच्या एका हास्यानं त्या सगळ्या प्रयत्नांवर पाणी पडलं, अचानक मला आम्ही दोघं कधी दूर झालोच नव्हतो असं वाटू लागलं.”

मला तिथून निघायचं होतं.

“मी निघतो”, मी तोंडातल्या तोंडात म्हणालो,

“का?” ती म्हणाली, “आत्ताच तर आला आहेस.”

“मी इथं 'फिट' होत नाही.”

“असू दे. माझीही इथं कुणाशी फारशी ओळख नाहीये. सगळे घाखू बावळट इंजिनिअर. चल, आपण बाल्कनीत जाऊया.”

आम्ही राघवच्या बाल्कनीत बसलो होतो. मी हळूहळू ड्रिंकचा आस्वाद घेत होतो. वाऱ्याच्या झुळूकीबरोबर आरतीचे केस माझ्या चेलर्याला स्पर्श करून गेले. मी जरासा विचलीत झालोच.

“तुझा एव्हिएशन अँकेडमीचा कोर्स पूर्ण झाला?” मी विचारलं.

“हो, फ्रॅन्कफिन दोन महिन्यांपूर्वीच झालं?” आता मी सगळ्या एअरलाईन्सकडं अर्ज करतीय. बघूया, ते इंटरव्ह्यूला बोलावतात का”, ती म्हणाली.

“वाराणसीत एकही एअरलाईन नाही.”

“हो ना, मला दिल्लीला किंवा मुंबईला जावं लागेल. बेंगलोरला तर स्वस्त एअरलाईनसुद्धा आहे. बघायचं.”

“काय?” मी विचारलं.

“मला कुठं नोकरी मिळते ते. आता राघव इथं राहणार म्हटल्यावर ते आणखी अडचणीचं झालं आहे.”

“तो इतर शहरांतही पत्रकारिता करू शकतोच की”, मी म्हणालो.

“करू शकेल”, ती केस कानामागं सारत म्हणाली. “पण त्याला वाराणसी आवडतं. हे स्थान त्याच्या परिचयाचं आहे, त्याला इथले प्रश्न माहीत आहेत. तुझं ड्रिंक कसं आहे? मी एक घोट पिऊ?”

मी माझा ग्लास तिला दिला. “त्याला 'दैनिक' मधल्या नोकरीत किती पगार मिळणार आहे?” मी विचारलं.

राघव किती पैसे मिळवतो हे मला माहीत व्हायला हवं होतं.

तिनं घोट घोट घेत ग्लास स्वतः कडंच ठेवला.

“इन्फोसिसमध्ये त्याला मिळाला असता त्याच्या एक तृतीयांश”, ती म्हणाली.

“छान. आणि त्याच्या आईवडिलांची याला काही हरकत नाही?”

“आहे ना! त्यानं हे घरी सांगितलं तेव्हा त्यांच्यावर बॉम्बच पडला. हा फक्त पैशाचा प्रश्न नाहीये, तो इंजिनिअरिंगच्या शिक्षणाचा उपयोग करत नाहीये. ते अजूनही नाराजच आहेत.”

“मग?”

“मग काय? तो लक्ष देत नाही. त्याला वाटतं की, क्रांतीची सुरुवात घरापासूनच होते. जेव्हा एखाधा घरात प्रमाणित मापदंडांना आव्हान दिलं जातं तेव्हाच समाजपरिवर्तन घडतं.”

“क्रांती?” मी म्हणालो.

“होय. त्याच्या डोक्यात हाच विचार आहे. 'थोर भारतीय क्रांती.' अरे... मी तुझं ड्रिंक संपवलं. आय अँम सो सॉरी”, असं म्हणून तिनं दिलगिरीदाखल माझ्या हाताला स्पर्श केला.

“असू दे. मी दुसरं बनवीन. आणि त्याच्या या निर्णयावर तू खूष आहेस?”

“अर्थातच. मला वाटतं, माणसानं आपल्या ‘पॅशन’ नुसार वागावं. मी माझ्या ‘पॅशन’ नुसार काम करत नाही? आता हवाईसुंदरी होणं म्हणजे काही क्रांती नाही, पण तरीही.. ते माझं ‘पॅशन’ आहे.”

“ही क्रांती म्हणजे नेमकं काय?” मी वैतागून. विचारलं.

“वेल, एक दिवस भारतात खऱ्या माणसांची क्रांती घडेल अशी राघवची खात्री आहे... त्याला ठामपणे वाटतं.”

“का?”

“त्यालाच विचार, तो तुला समजावून सांगेल. थांब, मी आपल्यासाठी ड्रिंक्स आणते.”

ती आत गेली. मी बाल्कनीतच थांबलो. मला आतल्या स्वसंतुष्ट सॉफ्टवेअरवाल्यांमध्ये जायचं नव्हतं. माझ्या कॉलेजमधल्या मुलांना नोकऱ्या मिळतील... मी कल्पना करत होतो... मोठ्या सॉफ्टवेअर कंपन्या गंगाटेकमध्ये येतील का कधी... अर्थात, आधी आम्हाला अँडमिशनस सुरू कराव्या लागणार होत्या.

ती ट्रे घेऊन आली. त्यामध्ये दोन ड्रिंक्स होती आणि एका बशीत सँडविचेस, केक आणि बटाट्याचे वेफर्स.

“तुला भूक लागली असेल म्हणून”, ती म्हणाली. आरतीला अगदी प्रेमळ आईसारखं वागल्याशिवाय राहवत नसे.

“थँक्स”, मी ग्लास उचलत म्हणालो.

“आता सांग मला, तू मला का विसरून गेला होतास?” आरतीनं विचारलं.

“कोण म्हणतं मी तुला विसरलोय?” मी म्हणालो. आमची नजरानजर झाली. तीन सेकंदांनंतर मात्र अवघडल्यासारखं झालं. मी आधी पापण्या मिटल्या.

“माझ्याकडं आता मोबाईल फोन आहे. तुला माझा नंबर पाहिजे?” तिनं विचारलं.

“दे”, मी म्हणालो. शुक्लार्जींनी मलासुद्धा सेलफोन दिला होता. आम्ही एकमेकांना नंबर दिले.

“मला तुझं कॉलेज पाहायला आवडेल कधीतरी”, ती म्हणाली.

“सुरू होऊ दे. मी उद्घाटन करणार आहे”, मी म्हणालो.

“कॉलेज हे तुझं ‘पॅशन’ आहे?” तिनं विचारलं.

“माहीत नाही. पण आयुष्यानं मला दिलेली ही सर्वोत्तम संधी आहे.”

“गोपाल, तुला कधी कुठल्या गोष्टीबद्दल झपाटल्यासारखं झालंय... पॅशनेट? ती फार विलक्षण जाणीव असते”, आरती म्हणाली.

मी तिच्याकडं..... माझ्या ‘पॅशन’ कडं पाहात होतो. मी काहीच बोललो नाही.

“कुठल्या गोष्टीबद्दल?” तिनं विचारलं,

“पैसा, मला खूप पैसा मिळवायचा आहे?”, मी म्हणालो.

तिनं दोन्ही हात हवेत उंचावले. “ओह, कमॉन” आरती म्हणाली, “ते काही ‘पॅशन’ नाही. ती महत्वाकांक्षा आहे.”

“माहीत नाही, चल, आत जाऊया”, मी उठलो. राघवनं आम्हा दोघांनाच असं बाजूला पाहणं मला योग्य वाटत नव्हतं.

“थांब ना इथंच”, ती लाडीकपणे म्हणाली आणि माझा हात ओढून मला खाली बसवलं..

“आपण किती दिवसांत भेटलेलो नाही. तुझं काय चाललंय? तुझी कुणी गर्लफ्रेंड आहे?”

मी मानेनंच ‘नाही’ म्हणालो.

“तुला मिळायला पाहिजे. प्रेमात पडणं मोठं विलक्षण असतं. ‘पॅशन’ पेक्षासुद्धा सुखद भावना”, ती म्हणाली.

“जेव्हा दुसरी व्यक्तीही तुमच्यावर प्रेम करते तेव्हा प्रेमात पडणं विलक्षण असतं”, मी म्हणालो आणि तत्क्षणी मला माझ्या वाक्याचा पश्चात्ताप झाला.

“आऊच! बिलो द बेल्ट.”

“आय अॅम सॉरी”, मी म्हणालो.

“ती खूप जुनी गोष्ट आहे. आणि राघव आणि मी सुखात आहोत. खूप सुखात.”

“आपण आत जायचं का?” मी विचारलं.

“तुझी इच्छा असेल तर तुला एखादी छान मुलगी मिळू शकेल, गोपाल”, आरती म्हणाली.

“मला कुणाचीही गरज नाही”, मी नजर बाजूला वळवत म्हणालो.

तिनं माझी हनुवटी धरून माझा चेहरा तिच्याकडं वळवला.

“तू कॉलेजचा मालक होशील. मी फक्त वेफर्स विकणारी फ्लायट अटेन्डन्ट, ते सुद्धा नशीब असेल तर. तुला

कुणीतरी आणखी चांगली मुलगी मिळू शकेल.”

“तुझ्यापेक्षा चांगली?” मी विचारलं.

“अगदी”, ती म्हणाली.

“ते शक्य नाही, आरती”, मी म्हणालो. त्यावर तिनं काही बोलण्याआधी मी उठून पार्टीत परत गेलो.

मी राघवजवळ गेलो आणि मला कॉन्ट्रॅक्टरला भेटायचं आहे त्यामुळं निघतो असं सांगितलं त्याला त्याचं फारसं काही वाटलेलं दिसलं नाही. मी त्या अपार्टमेंटबाहेर आलो आणि जिना उतरू लागलो. आरती माझ्या मागून आली. “गोपाल!”

मी जिन्यात मागं वाळून पाहिलं. “काय?” मी विचारलं.

“तुला अजूनही माझ्याबद्दल वाटतं ना?”

मी कष्टानं आवंढा गिळला.

“अजिबात नाही” असं म्हणून मी तीरासारखा बाहेर पडलो.

“किती वेळ सुट्टी घेताय?” मी गरजलो. कॅम्पसमधील मुख्य इमारतीजवळच्या वडाच्या झाडाखाली कामगार बसले होते. “अडीच वाजले आता. जेवण होऊन तास झाला.”

एआसीटीइचं अखेरचं इन्स्पेक्शन होण्यास फक्त एक आठवडा उरला होता. वर्गखोल्यांना रंगाचा हात देण्याची आवश्यकता होती. पण कामगारांना त्याची फिकीर नव्हती.

“तुमचं काम होईल हो पूर्ण, साहेब”, एक कामगार तो ज्या वर्तमानपत्रावर बसल होता त्याची घडी करत म्हणाला. त्यानं फाटका गंजीफ्राँक आणि गडद रंगाची पॅट घातली होती. त्यावर जागोजागी रंग लागला होता.

“इन्स्पेक्टरला आवडलं नाही तर माझं कॉलेज सुरू होणार नाही”, मी म्हणालो.

“तुमच्या कॉलेजला कोण नाही म्हणणार आहे?” कामगार उठत म्हणाला.

बाकीच्या कामगारांनी डोक्याला फडकं घट्ट बांधलं, आपापले ब्रश उचलले आणि ते वर्गाकडं रवाना झाले. दर दोन तासांनी कामावरच्या माणसांना हल्या हल्या करण्याचा नित्य विधी पार पाडून, मी थकून गेलो होतो. मी वडाच्या झाडाखाली उभा होतो. तितक्यात त्या कामगारांनी तिथंच टाकलेल्या वर्तमानपत्रातील एका मथळ्यानं माझं लक्ष वेधून घेतलं :

“वाराणसीत आणखी कॉलेजेसची गरज.”

मी ते वर्तमानपत्र उचललं. मथळ्याखाली लेखकाचं नाव होतं : राघव कश्यप.

त्या लेखात म्हटलं होतं की - गेल्या दहा वर्षांत वाराणसीत तरुणांची संख्या लक्षणीय वाढली आहे. मात्र कॉलेजेसची संख्या आणि तरुणांची लोकसंख्या यांचा मेळ बसत नाही. त्यामुळं सरकारनं शिक्षण हा कशाप्रकारे प्राधान्याचा विषय बनवावा याबद्दलही त्या लेखात लिहिलं होतं. सरकारनं कॉलेजेसना नफा कमावण्यास कायद्यानं संमती द्यावी, ज्यायोगे या क्षेत्रात कॉर्पोरेट कंपन्या उतरू शकतील आणि शिक्षणाचा दर्जा सुधारू शकेल असंही त्यानं त्या लेखात नमूद केलं होतं. तो लेख राघवचा असूनही मला आवडला. त्यानं जणू माझ्या बिझनेसचं भविष्यच सांगितलं होतं.

त्या लेखासोबत स्वतंत्र चौकटीत वाराणसीत सुरू होणार असलेल्या नव्या कॉलेजाची यादी होती. त्यात गंगाटेकचंही नाव होतं.

“अरे वा!” मी स्वतःशीच म्हणालो मी अगदी रोमांचित झालो होतो. मी गंगाटेकचं असं छापिल नाव पहिल्यांदाच पाहात होतो. मी शुक्लार्जींचा नंबर लावला.

“वेळ डन!” शुक्लार्जी म्हणाले. “जरा थांब... आपलं कॉलेज सुरू झालं की बघ किती ठिकाणी छापून येतं ते.”

राघवला फोन करावा आणि माझ्या कॉलेजबद्दल सविस्तर माहिती देणारा लेख छापू शकशील का असं विचारावं असं मला वाटत होतं. नामवंत वृत्तपत्रात गंगाटेक बद्दल चांगलं छापून येण्यानं जादूची कांडी फिरू शकणार होती.

माझ्याकडं त्याचा मोबाईल नंबर नव्हता. तो मला आरतीकडून सहज घेता आला असता. पण, मला तिला फोन करायचा नव्हता. मी ते वर्तमानपत्र सोबत घेऊन गेलो. माझ्या ऑफिसमध्ये अजून फर्निचर झालं नव्हतं. मी प्लॅस्टिकच्या खुर्चीत बसलो आणि सुताराला फोन करण्याची आठवण झाली.

मी फोन कॉन्टॅक्टस् पाहू?, लागलो आरतीचं नाव नेहमी पहिल्यांदा यायचं... ‘Aa.....’ नं सुरुवात होत असल्यामुळं.

“आपण तिला फक्त राघवचा नंबर घेण्यापुरता फोन करतोय”, तिला फोन करण्याचा धीर गोळा करता करता मी स्वतःला अनेकदा बजावलं.

चार रिंग झाल्यावर तिनं फोन उचलला.

“हे! व्हॉट अ सरप्राईज”, ती म्हणाली.

“हाय, कशी आहेस?” मी विचारलं. मला खिखीखुखू करायचं नव्हतं. तरीपण असं एकदम धाडकन मुद्यावर येणं कसंतरी वाटलं.

“मी थोडी उदास आहे, पण ठीक आहे”, ती म्हणाली, “तू कसा आहेस? त्या दिवशी पार्टीत तुझ्याशी छान गप्पा झाल्या.”

तिला गमते उदास असं का झालंय हे विचारावं असं मला वाटत होतं, पण मी तो विचार दूर झटकला.

“तुझ्याकडं राघवचा नंबर आहे का?” मी विचारलं.

“हो, आहे ना. पण तुला कशाला हवा आहे?”

“आज मी पेपरमध्ये त्याचा एक लेख वाचला, शिक्षणावरचा. मला आवडला तो... ते सांगायचंय त्याला.”

“ओह, शुअर”, ती म्हणाली. “त्याला खूप आनंद होईल.” तिनं मला त्याचा नंबर सांगितला.

“थँक्स, आरती”, मी म्हणालो. “नंतर बोलूया?”

“मी का उदास आहे ते नाहीस विचारणार?” तिनं विचारलं.

एखादी मुलगी असं विचारते तेव्हा आपण “होय” म्हणावं हे बरं असतं.

“सांग ना, का?” मी म्हणालो.

“माँम आणि डॅड मला वाराणसी सोडू देणार नाहीत”, ती म्हणाली.

“असं होय? मग तू एअरलाईनमध्ये कशी जाणार?” मी विचारलं.

“तेच तर. मी इथं राहून काय करू? नाव सुंदरी होऊ?”

“त्यांना पटवून दे”, मला यापेक्षा चांगला सल्ला न सुचल्यामुळं मी म्हणालो.

“ते ऐकणार नाहीत. मलाच पळून जावं लागणार बहुतेक.”

“तू वेडी आहेस का? अगं, पटेल त्यांना”, मी म्हणालो.

“तू बोलशील त्यांच्याशी?” तिनं विचारलं.

“मी?”

“हो, तू.”

“मी कोण सांगणार त्यांना? त्यापेक्षा राघवनं सांगावं हे बरं नाही का?” मी म्हणालो.

“राघव? त्यालाही मी जाऊ नये असंच वाटतंय. आणि तो वर्तमानपत्रात इतका बिझी आहे की, तो मला भेटायला येणार नाही, मग माझ्या आईवडिलांना भेटायला येणं तर दूरची गोष्ट.”

“तुला आणखी कुणी मित्र-मैत्रीण नाही? एव्हिएशन अँकॅडमीतलं कुणी...”, मी म्हणालो, “किंवा तुझे एखादे शिक्षक?”

“तुला त्यांना सांगायचं नाहीये, असंच ना?” ती म्हणाली.

“नाही, मला.... मी.... याबद्दल त्यांच्याशी बोलायला मी सर्वात योग्य व्यक्ती आहे असं मला अजिबात वाटत नाही.”

“ठीक आहे”, ती म्हणाली. मुलींच्या भाषेत “ठीक आहे” म्हणजे “हूँsss” आणि “गेलास उडत” च्या मधलं काहीतरी असतं.

“चल, मला साईट इंजिनिअर बोलवतोय”, मी खोटंच सांगितलं. “मी नंतर बोलतो तुझ्याशी.”

मी फोन ठेवला. मी ‘कॉल ड्यूरेशन’ पाहिलं मी तिच्याशी सात मिनीटं बावीस सेकंद बोललो होतो. मला तिला पुन्हा फोन करून आईवडिलांना कशा पद्धतीनं, पटवून घ्यायचं हे सांगावं असं वाटत होतं.

आपण तिच्या आईवडिलांना भेटायला तयार व्हायला हवं होतं; काहीही असलं तरी तिनं तिच्या परिचयाच्या माणसांपैकी माझी निवड केली होती.... मी तिचा नंबर रि-डायल करण्याच्या बेतात होतो, पण मी स्वतःला मार्ग ओढलं. तिच्या जवळ जाण्यातून फक्त दुःखच मिळतं, ती राघवची आहे, तिच्या अयुष्यात आपल्याला काहीही स्थान नाही ... मी स्वतःलाच झापलं.

मी राघवला फोन केला. त्यानं लगेच फोन उचलला.

“हाय, गोपाल बोलतोय”, मी म्हणालो.

“ओह, हाय”, तो म्हणाला, “काय म्हणतोस मित्रा? त्या दिवशी पार्टीला आलास त्याबद्दल थँक्स.”

“यू आर वेलकम. नवीन जॉब काय म्हणतोय?”

“ते मला लिहू देतायत, मुळमुळीत का असेना.”

“मी तुझा लेख वाचला आज. छान आहे.”

“वाचलास? अरे वा! थँक्स.”

“त्यात तू गंगाटेकचा उल्लेख केला आहेस, त्याबद्दलही थँक्स.”

“ओह, आमच्या संशोधन टीमनं ते टेबल तयार केलं होतं. तुझं कॉलेज सुरू होतंय ना?”

“होय, जवळजवळ तयार झालं आहे. तू येशील का बघायला? तुला गंगाटेक बद्दल विशेष लेख करता येईल.”

“हो, येईल करता....” त्या आवाजात अनिश्चितता जाणवलं.

“कदाचित कुठल्या विशिष्ट संस्थेबद्दल लिहायचं नाही असं धोरण असू शकेल.”

“ओह, तसं असेल तर, जाऊ दे”, मी म्हणालो. काहीही असलं तरी मला त्याचे उपकार घ्यायचे नव्हते.

“पण मी तुझ्यावर लेख लिहू शकतो.”

“माझ्यावर?”

“हो. वाराणसीतला एक तरुण कॉलेज सुरू करतोय. ही विशेष गोष्ट आहे. आणि त्या मुलाखतीत आपण गंगाटेकबद्दल बोलू शकतो.”

“मी तिथं कामालाच आहे”, मी म्हणालो.

“आमदार शुक्ला चांगला माणूस आहे, नाही का?” राघव म्हणाला.

“होय. ते ट्रस्टी आहेत.”

“आणि त्यांनी कॉलेज उभारायला पैसे दिले आहेत?”

“त्यांनी अर्थसाहाय्य मिळवून दिलं आहे?”

“कुठून?” राघवनं विचारलं.

मला त्याचा उलटतपासणीचा रोख आवडला नाही.

“त्यांची बऱ्याच दानशूर लोकांशी ओळख आहे”, मी म्हणालो.

“तुला माझी मुलाखत घ्यायची आहे ना? तेव्हाच बोलू.”

“होय, मी घेईन. कधी चालेल?”

“पुढच्या शुक्रवारी इन्स्पेक्शन आहे. त्यानंतर चालेल? वीकेन्डला....”, मी म्हणालो.

“चालेल, भेटूया. कुठं भेटायचं?” ‘दैनिक’ च्या ऑफिसमध्ये?

“नको, माझ्या ऑफिसमध्ये ये”, मी ‘माझ्या ऑफिसमध्ये’ या दोन शब्दांवर जोर देत म्हणालो. आता माझं प्रशस्त ऑफिस आहे, मित्रा ... हे मला त्याला सांगायचं होतं.

“चालेल. तुझा कॅम्पस कुठं आहे?”

“लखनौ हायवेवर... शहराबाहेर दहा किलोमीटरवर. उजव्या बाजूला पाटी दिसेलच.”

मी ऑफिसमधून बाहेर आलो. मी तीन मजली इमारतीवर नजर टाकली. पुढच्या आठवड्यात आम्ही ती करड्या रंगानं रंगवणार होतो.

माझा फोन वाजला. बेदींचा फोन होता.

“हां... बेदी सर”, मी म्हणालो.

“उद्याच्या इंटरव्ह्यूसाठी मी सात जबरदस्त शिक्षकांशी बोललोय. तुला वेळ आहे का?”

“मला वेळ काढावाच लागणार होता. मी दिवसभर साईटवरच आहे, तुम्ही त्यांना इकडं आणू शकाल का?”

“शक्य नाही. आपल्यालाच त्यांच्याकडं जावं लागेल. आपल्या भागात आणखी तीन कॉलेज सुरू होत आहेत. त्यांच्याकडूनच या सगळ्या शिक्षकांना ऑफर्स आहेत. आपल्याला त्यांना आपल्याकडं खेचावं लागेल”, ते म्हणाले.

मी उसासा सोडला. प्रत्येक दिवस नवं आव्हान घेऊन येत होता.

“ठीक आहे, मी शुक्लार्जींच्या ऑफिसमधून गाडीची व्यवस्था करतो”, मी म्हणालो.

आम्ही सकाळी ठीक आठ वाजता अशोकनगरमध्ये प्रोफेसर एम सी श्रीवास्तव यांच्या घरी पोहोचला. (एनआयटी अलाहाबाद मधल्या इलेक्ट्रिकल इंजिनिरिंगच्या एका निवृत्त प्रोफेसरनी आम्हाला सांगितल्याप्रमाणे) * आम्हाला डीन म्हणून अगदी आयआयटी मधलं नाही तरी एनआयटीमधलं तरी कुणीतरी मिळवावं लागणार होतं. आम्ही एनआयटी भोपाळच्या एका निवृत्त प्रोफेसरांशी व्यवहार जवळजवळ ठरवला होता, तितक्यात त्यांना त्यांच्या इंदोरमध्ये म्हणजे त्यांच्या गावापासून तुलनेनं जवळ आणखी एक चांगली ऑफर मिळाली होती. प्रोफेसर श्रीवास्तव म्हणजे ‘एआयसीटीई गोल्ड स्टॅन्डर्ड’ होते. त्यांना तीस वर्षांपेक्षा जास्त अनुभव होता. सोन्याच्या सगळ्या गोष्टींप्रमाणेच तेही स्वस्तात मिळणार नव्हते.

“महिना दोन लाख?” मी म्हणालो. “पण आम्ही आत्ता नुकतं सुरू केलं आहे.”

प्रोफेसरांच्या बायकोनं आम्हाला नाश्ता दिला - चहा आणि पोहे. मग व्यवहार ठरवण्यात तिनेही भाग घेतला. श्री अम्मा कॉलेजची ऑफर आहे. दीड लाख, शिवाय गाडी आणि ड्रायव्हर”, ती म्हणाली.

“मॅडम, आम्ही ज्या विद्यापीठाशी संलग्न आहोत, त्यांचे आमच्या फी वर निर्बंध आहेत”, मी म्हणालो. “आणि आम्ही नवीन आहोत. किती अँडमिशनस होतील हेही सांगता येत नाही.”

“हा आमचा प्रश्न आहे का?” सौ. श्रीवास्तव यांनी अगदी योग्य प्रश्न केला.

आता बेदीही त्यात उतरले. “तुमच्या ज्या काही रास्त मागण्या असतील त्या सांगा आम्हाला. आम्ही जमवून देऊ”, ते म्हणाले.

“पण आपल्याला बजेटनुसार ठरवावं लागेल”, मी म्हणालो.

श्रीवास्तवांनी चमचा खाली ठेवला. “तुम्ही कोण?” त्यांनी मला विचारलं. “मालकाचा मुलगा?”

“मी मालक आहे, गोपाल मिश्रा. हे कॉलेज माझ्या जागेवर उभं राहिलंय”, मी म्हणालो

“आणि शुक्लाजी? ते या गोष्टी ठरवत नाहीत?”

“ते सायलेन्ट ट्रस्टी आहेत”, मी म्हणालो, “मी ठरवतो.”

माझ्या उर्मटपणानं थक्क होऊन ते काही क्षण माझ्याकडं पाहतात राहिले.

“मिस्टर मिश्रा, डीन सर्वात महत्वाचा असतो. माझी एआयसीटीइच्या लोकांशी ओळख आहे. मी असलो की, इन्स्पेक्शन झालंच म्हणून समजा”, श्रीवास्तव म्हणाले.

“आमचं एआयसीटीइत सुद्धा 'सेटिंग' आहे”, मी म्हणालो, “प्लीज, समजून घ्या. मी तुम्हाला जास्त पॅकेज दिलं तर बाकीचे शिक्षकसुद्धा त्यानुसारच मागणार.”

“तुम्ही माझा पगार सगळ्यांसमोर उघड करायची गरज नाही”, ते म्हणाले.

“ही गोष्ट लपून कशी राहिल? अकाऊंट्स विभागाकडं त्याचे तपशील राहणारच”, मी म्हणालो.

“तुम्ही मला काही भाग रोख द्या”, श्रीवास्तव म्हणाले. काही वेळ तिथं सन्नाटा पसरला. त्यांनी मार्ग सुचवला होता. यापेक्षा अधिक व्यवहारी डीन मिळणं अवघड होतं.

“किती?” मी विचारलं.

“पन्नास टक्के? त्यापेक्षा जास्तसुद्धा चालेल”, ते म्हणाले. “म्हणजे माझा टॅक्सही वाचेल आणि कुणाच्या पोटातही दुखायला नको. माझा कागदोपत्री पगार इतर शिक्षकांपेक्षा कमी असेल.”

“आम्ही योग्य ठिकाणी आलो आहोत हे आम्हाला माहीतच होतं. बेदी म्हणाले.

“ठीक आहे”, ते म्हणाले.

मग आम्ही तडजोड करत महिना एक लाख रोख आणि सत्तर हजार चेकनं असं पॅकेज ठरवलं, आणि नवे डीन ताबडतोब बोर्डावर आले. त्यांनी आम्हाला इतर शिक्षकांच्या नेमणुकीतिही मदत करायची तयारी दाखवली. या शिक्षकांना अनुभव आणि त्यांच्याकडच्या पदव्या यानुसार तीस ते ऐशी हजार प्रती महिना पगार ठरले.

“मी प्रत्येक शिक्षकामागं दहा हजार रुपये ‘सर्व फी’ घेईन... माझ्या पगारा व्यतिरिक्त.”

“ठीक आहे. केव्हा सुरुवात करणार?” मी विचारलं.

“कधीही”, ते म्हणाले. “मी कॅम्पसमध्ये आठवड्यातून एकदा पुरेसं आहे”, ते म्हणाले.

“का?” मी विचारलं.

“खासगी कॉलेजमध्ये रोज कुठला शिक्षक शिकवायला जातो डोन्ट वरी, मी एआयसीटीइच्या इन्सपेक्टर्सना मी इथं रोज येतो म्हणून सांगेन.”

“पण शिक्षकांवर कोण नियंत्रण ठेवणार? तास वेळेवर सुरू होतात का, विद्यार्थ्यांना नीट शिकवलं जातंय का, हे कोण पाहणार?” मी विचारलं. माझ्या काळजात धडधड सुरू झाली होती. कॉलेजचा डीन असा असावा.... मला काही कळतंच नव्हतं,

“हे खासगी कॉलेज आहे. आम्ही घेऊ सांभाळून. बेदीजी सांगा त्यांना कसं चालतं ते”, श्रीवास्तव रुंद हसून म्हणाले.

बेदींनी कपातला चहा संपवत मान डोलावली.

“हो. आपण शिकवण्याची व्यवस्था वगैरे सगळं नंतर ठरवू. आता आपल्या दृष्टीनं महत्वाचं आहे ते इन्स्पेक्शन, आणि त्यानंतर अँडमिशनस. पुढं वरच्या वर्गातले विद्यार्थी पहिल्या वर्षाला शिकवू शकतात. असं बऱ्याच कॉलेजेसमध्ये चालतं.”

सौ. श्रीवास्तवांनी टेबल आवरलं. मग आम्ही दिवाणखान्यात येऊन बसलो.

“तुम्ही अँडमिशन स्ट्रॅटिजी काय ठरवलीय?” श्रीवास्तवनी विचारलं.

“आम्ही सगळ्या वर्तमानपत्रांत जाहिराती देतोय. करिअर फेअर्समध्ये भाग घेतोय, शिवाय शाळा-कॉलेजांत

आणि कोचिंग क्लासेसमध्येही जाऊन भेटतोय.” मी म्हणालो.

“शाळा-कॉलेजांत कशाला भेटताय?” त्यांनी विचारलं.

“तिथं जाऊन आमच्या कॉलेजचं प्रेझेन्टेशन द्यायला”, मी म्हणालो.

“प्रेझेन्टेशन कोण बघतंय? तुम्ही प्राचार्यांना ‘फिक्स’ केलंत का?” श्रीवास्तवनी विचारलं.

“करू. डोन्ट वरी”, बेदी म्हणाले.

“काय करू?” मी विचारलं. बेदीचं मला आधी या गोष्टी न सांगणं मला अजिबात पसंत नव्हतं.

“मी सांगेन तुला. चल, जाऊया, आपल्याला आणखी काही मिटींग्ज आहेत”, असं म्हणून बेदी उठले. “थॅक्स, सर, शुक्रवारी भेटू.”

श्रीवास्तव आम्हाला सोडायला दारापर्यंत आले. “मला पहिला पगार कधी मिळेल?” त्यांनी विचारलं.

“मी रोख पैसे तुमच्या घरी पाठवतो”, मी म्हणालो.

आम्हाला आणखी पाच शिक्षकांना भेटायचं होतं. शुक्लार्जींनी आम्हाला फक्त कॉलेजच्या कामासाठी इनोव्हा गाडी दिली होती. तिथून आम्ही केमिकल इंजिनिअरिंगच्या एका निवृत्त प्रोफेसरना भेटायला मुघल सरायच्या दिशेन निघालो.

“डीनचं काम झालं त्यामुळं मला इतकं हायसं वाटतंय”, बेदी म्हणाले. आमची गाडी हायवेला लागली होती.

“ते मला मिस्टर डीनपेक्षा मिस्टर डील जास्त वाटले”, मी तिरकसपणे म्हणालो.

“त्यांनी आधी खासगी कॉलेजेसमध्ये काम केलेलं आहे. त्यांना भाव आहे ही गोष्ट ओळखून आहेत ते. त्यांचं बोलणं मनावर घेऊ नकोस”, बेदी म्हणाले.

“ते शाळा-कॉलेजच्या प्राचार्यांना ‘फिक्स’ करण्याचं काय म्हणत होते?” मी विचारलं.

“मुलांनी पुढं कुठं अँडमिशन घ्यायची यावर शा-कॉलेजांचा मोठा प्रभाव असतो. बरेचजण आयआयटी आणि एनआयटीत प्रयत्न करतात. खूपजणांना ते जमत नाही. मग त्यांनी कुठं जायचं?”

“कुठं?” मी विचारलं.

“इथंच आपला प्रवेश होतो. खासगी कॉलेजेस तुमचं इंजिनिअर होण्याचं स्वप्न पूर्ण करू शकतात, तुम्ही प्रवेश परीक्षेत पास झाला नाहीत तरी. पण आता प्रश्न असा आहे की, आता खासगी कॉलेजेसही भरमसाठ झाली आहेत. मग मुलांनी कशी निवड करायची?”

बाहेर चाळीस डिग्री तापमान होतं. मी ड्रायव्हरला एअर-कंडिशनरचं तापमान आणखी कमी करायला सांगितलं.

“कशी?” मी विचारलं.

“ही मुलं शिक्षक आणि प्राचार्यांच्या सल्ल्यानुसार वागतात. नाहीतर ती दुसऱ्या कुणावर विश्वास ठेवणार?”

“खर आहे”, मी म्हणालो. “म्हणजे आपण त्या प्राचार्यांना आपल्या कॉलेजची शिफारस करायला सांगायचं?”

“बरोबर! तू हुशार आहेस”, बेदी म्हणाले, बहुधा उपहासानं.

“आपल्याला त्यांनासुद्धा लाच द्यावी लागेल का?” मी विचारलं.

“होय. पण हा शब्द कधीही वापरू नकोस, खासकरून प्राचार्यांसमोर. हा सरळ हिशोब असतो. आपण प्रत्येक अँडमिशनला जी फी घेतो, त्याच्या दहा टक्के त्यांना द्यायचे.”

अशा प्रकारे ठरवलेली रक्कम लाच वाटत नाही.

आपल्याला कुणालाही दहा टक्के द्यावे लागतील - कोचिंग क्लासेस, करिअर फेअरचे आयोजक किंवा कॉलेजमधल्या जागा भरण्यासाठी आपल्याला जे कुणी मदत करतील त्यांना.

“दहा टक्के”, मी म्हणालो.

“तू मिडिआचंही ठरवतोयस?” ते म्हणाले.

माझे विचार मिडिआ स्ट्रॅटिजीवरून राघवकडं आणि तिथून आरतीकडं पाहोचले. आपला मेंदू एका विचारातून दुसऱ्या विचाराकडं सूत्रं जोडत जोडत शेवटी आपल्याला हवं तिथंच कसा पोहोचतो ही गोष्ट विस्मयकारक आहे.

बेदी बोलत होते.... आम्हाला पहिल्याच बँचला दोनशे जागा कशा भरता येतील त्याबद्दल सांगत होते. माझं त्याकडं लक्ष नव्हतं... बाहेर शेतांकडं नजर टाकताच माझ्या मनात राघवच्या बाल्कनीत मी ड्रिंकचा आस्वाद घेताना आरतीचे वर्‍यावर उडणारे केस लहरत होते. आपल्या मनात घर करणारी एकुलती एक मुलगी दुसऱ्या कुणाचीतरी असली की आयुष्य सालं...

मला माझ्या ऑफिसच्या खिडकीतून राघव कॅम्पसमध्ये येताना दिसला. मी सुतारांवर ओरडून ओरडून माझ्या ऑफिसमधलं टेबल आणि खुर्च्या वेळेन तयार करून घेतलं होतं. पाहुण्यांसाठी सोफा तेवढा अजून झाला नव्हता, बाकी माझं ऑफीस नीट लागलं होतं. एअर-कंडीशनरही सुरू झाला होता. मी त्याचा गारवा जास्तीत जास्त वाढवला. राघवच्या तो लक्षात यावा यासाठी. मग मी माझ्या अवतीभवती फाईल्स रचल्या. तो आला. त्यानं अर्धवट मिटलेल्या दारावर टकटक केली.

“यस?” मी मान वर करत म्हणालो.

“आपल दोन वाजता भेटायचं ठरलं होतं?” राघव म्हणाला. त्यानं पांढरा शर्ट आणि निळी जीन्स घातली होती.

“हाय, राघव. सॉरी. मी इतका बिझी असतो की, कधी कधी वेळेचं भानच राहात नाही”, मी म्हणालो.

तो माझ्या समोर बसला. मी डायरेक्टरच्या खुर्चीत होतो. त्याच्यापेक्षा माझी खुर्ची किती आरामदायी आहे ही गोष्ट त्याच्या लक्षात आली असेल का, याचा मी विचार करत होतो.

त्यानं नोटपॅड, पेन आणि काही प्रिंटआऊट्स बाहेर काढले.

“मी थोडा अभ्यास केला, कॉलेजबद्दल जे जे मिळेल त्याचा.”

“तुला फारसं काही मिळणार नाही. आम्ही नवीन आहोत”, मी म्हणालो.

“हो, पण मला एका ट्रस्टीबद्दल बरंच काही मिळालं... शुक्ला.”

“अर्थातच, ते लोकप्रिय राजकारणी आहेत. फा खरंतर, कॉलेजच्या कामकाजात त्यांचा प्रत्यक्ष सहभाग नाही.”

“पण त्यांचा बाकी बऱ्याच गोष्टींत सहभाग आहे की.” राघवनं प्रश्नावलीचा प्रिंटआऊट सरल केला.

“चहा?” मी विचारलं.

त्यानं मान डोलावली. मी बेल वाजवली. मी शिपायाला बोन चायनाच्या कपातून चहा आणायचा असं सांगून ठेवलं होतं. या कपबशा आम्ही खास पाहुण्यांसाठी ठेवल्या होत्या. म्हणजे मी राघवला खास मानत होतो म्हणून नव्हे. तर मला त्याला दाखवायचं होतं की, आम्ही भारी, सुंदर कपातून चहा दिला.

त्यानं वीस बाय अठरा फूट अशा प्रशस्त ऑफिसमध्ये आजूबाजूला नजर टाकली. तुझ्या वर्तमानपत्रात एवढं मोठं ऑफिस आहे का कुणाचं, असं मला त्याला विचारावंसं वाटत होतं, पण मी मनावर ताबा ठेवला.

त्याचं लक्ष माझ्या मागं ठेवलेल्या कॅम्पसच्या मॉडेलकड गेलं. “मी बघू का?” त्यानं विचारलं.

“हो”, मी टुणकन उठलो “तुला सगळ्या सोयीसुविधा दाखवतो.”

मग मी त्याला कॅम्पसची रचना समजावून सांगितली. “इथं हॉस्टल्स आहेत. बॅचेस जशा पुढं जातील तशा आम्ही इथं खोल्या वाढवणार आहोत. वर्गखोल्या इथं... शिक्षकांची ऑफिसेस इथं... आपण आता आहोत त्याच मुख्य इमारतीत. लॅब्ज दुसऱ्या इमारतीत आहेत. सगळी उपकरणं परदेशी आहेत.”

“फॅकल्टी रेशो काय असेल?” राघव सरासर टिपून घेत होता.

“पंधरा विद्यार्थ्यांना एक शिक्षक असं आमचं लक्ष्य आहे”, मी म्हणालो, “हे एआयसीटीईच्या नियमांपेक्षाही अधिक आहे. आम्हाला एक दिवस भूच्याही पुढं जायचंय.”

त्यानं माझ्याकडं पाहिलं

“ध्येय म्हणून सांगितलं, नाहीतर इथं तुलना करायला कोण आहे?” मी म्हणालो.

त्यानं खांदे उडवून सहमती दर्शवली.

तितक्यात चहा आला. मी शिपायाला किमान पाच खाद्यपदार्थ आणायला सांगितले होते. त्यानं काजू, बिस्कीट, समोसे, बटाट्याचे वेफर्स आणि फळांच्या फोडी आणून ठेवल्या.

“हा चहा कुठला... हे तर जेवणच आहे”, राघव म्हणाला.

“प्लीज हॅव. आपण मुलाखत नंतर सुरू करू”, मी म्हणालो. शिपाई आमचं अगत्य करत होता.

आम्ही काहीही न बोलता खात होतो. मला त्याच्याशी कॉलेज सोडून इतर कशाबद्दलही बोलायचं नव्हतं. खाता खाता त्यानं नोटपॅड उचललं.

“या कॉलेजसाठी कशा प्रकारे गुंतवणूक करावी लागली?” त्यानं विचारलं.

“बरीच. इंजिनिअरिंग कॉलेजेस काही स्वस्तात होत नाहीत”, मी म्हणालो आणि कुठलाही खरा आकडा

सांगायचं टाळून हसलो.

“नेमकी?” किती त्यानं विचारलं.

“तसं संगणं कठीण आहे. माझ्याकडं जमीन होती, पण जर जागा विकत घ्यायची म्हटली तर तुला कल्पना असेलच”, मी म्हणालो.

“ही शेतजमीन आहे ना?” त्यानं विचारलं.

“होय, राघव, ते तुला माहीतच आहे. बाबांची कोर्ट केस आठवतीय?”

“तू ती नातेवाईकांकडून मिळवलीस तर?” तो म्हणाला.

“होय, पण ते आपल्या मुलाखतीत येणार नाही ना?” मी विचारलं.

“नाही. पण मला सांग, या शेतजमिनीचं रि-झोनिंग कसं झालं?”

“आम्ही अर्ज केला, व्ही एन एन नं तो मंजूर केला”, मी म्हणालो.

तो टिपून घेत होता.

“सगळ्या गोष्टींना मंजूरी मिळालेली आहे”, मी पुन्हा सांगितलं. बहुधा बचावात्मकपणे.

“शुक्लांमुळं?” त्यानं विचारलं.

“नाही”, मी काहीसं वैतागूनच म्हणालो, “आम्ही सगळं प्रोसीजरनुसार केलं म्हणून.”

“बरं. जमीन वगळता या कॉलेजला किती खर्च आला?” त्यानं विचारलं.

“हे सगळं सांगावं की नाही याबद्दल मी साशंक आहे. शेवटी, ही सगळी स्पर्धात्मक माहिती आहे. पण या कॅम्पसमध्ये येणऱ्यांना त्याचं आधुनिक रूप लक्षात येईल”, मी म्हणालो.

“पाच कोटीपेक्षा जास्त?” तो विषय सोडायला तयार नव्हता. मी या ‘ओळखा पाहू’ मध्ये उतरायलाच नको होतं.

“हो”, मी म्हणालो.

“दहापेक्षा जास्त?” त्यानं विचारलं.

“तसा आकडा कसा सांगता येईल?” मी म्हणालो.

“पैसा कुठून उभा केला?” त्यानं विचारलं.

“ट्रस्टी आणि त्यांच्या संबंधितांकडून.”

“कुणाचे संबंधीत? तुझे आणि शुक्लांचे?” त्यानं विचारलं.

“मी जमीन दिली. शुक्लाजींनी या शहराच्या भल्यासाठी आर्थिक व्यवस्था केली. आमचा ना-नफा ट्रस्ट आहे”, मी सांगितलं.

“आमदारांनी हे पैसे कुठून उभे केले माहीत आहे का तुला?” राघवनं डायरीतून मान वर न काढता विचारलं.

“नाही. आणि मला ते माहीत असण्याची काही गरज वाटत नाही. ही त्यांची आणि त्यांच्या स्नेह्यांची खासगी संपत्ती आहे.”

“शुक्लांचं नाव गंगा अॅक्शन प्लॅन घोटाळयात गुंतलेलं आहे ही गोष्ट तुला माहीत आहे का?”

“नाही. राघव, मला गंगाटेक सोडून इतर कशाबद्दल काहीही बोलायचं नाहीये. तुला सगळी माहिती मिळाली असेल तर आपण मुलाखत संपवूया.”

राघवनं पेन बाजूला ठेवलं. “आय अॅम सॉरी. हो, माझं झालंय. डोन्ट वरी मी ‘बॅलन्सड्’ लेख लिहीन.”

“थॅक्स, मी तुला बाहेर सोडायला येतो.”

आम्ही कॅम्पसच्या गेटपर्यंत बरोबर चालत गेलो. तो त्याच्या वडिलांच्या जुन्या स्कूटरवरून आला होता.

“मी तुला अणायला माझी गाडी पाठवली असती”, मी म्हणालो, “केवढं उन आहे.”

“असू दे. मला बऱ्याच ठिकाणी जायचं आहे”, असं म्हणून त्यानं हेल्मेट घातलं.

“तुला इंजिनिअरिंगची आठवण होते?” मी त्याला पहिल्यांदाच जनरल प्रश्न केला.

“तशी नाही होत. मला वाटतं मी कधी इंजिनिअर झालोच नाही”, तो म्हणाला.

आता माझा अखेरचा ‘पंच’ लावण्याची वेळ आली होती. “तू भू चा विद्यार्थी आहेस. आमच्या फॅकल्टीच्या यादीत तुझं नाव शोभून दिसेल. आमच्याकडं जॉईन होतोस?” मी विचारलं.

यस, मी त्याला नोकरीवर ठेवू शकत होतो. भूनं मला घेतलं नसेल, पण मी त्यांच्या पदवीधराला घेऊ शकत होतो.

“मी? फॅकल्टी? मुळीच नाही. आणि मला नोकरी आहे”, असं म्हणून तो स्कूटरवर बसला.

“तुला जास्त वेळा याव लागणार नाही. मला इन्स्पेक्शनच्या वेळी मदत कर, आणि त्यानंतर आठवड्यातून एकदा आलास तरी चालेल”, मी म्हणालो.

तो स्कूटर सुरू करणार इतक्यात मध्येच थांबला. त्यानं माझ्या बोलण्यावर विचार केला.

“आम्ही चांगला पगार देतो. तुझ्या वर्तमानपत्रापेक्षा सुद्धा जास्त असेल”, मी म्हणालो.

त्यानं हसून नकारार्थी मान हलवली.

“का नाही?” त्यानं इतका सहजपणे नकार देणं मला आवडलं नव्हतं.

“मी एका भ्रष्टाचारी उद्योगाचा भाग होऊ शकत नाही”, तो म्हणाला.

“काय?”

“हे शुक्लांचं कॉलेज आहे.”

“हे माझं आहे”, मी त्याला खोडून काढलं.

“तू ते चालवणार आहेस हे मला माहीत आहे, पण तोच आहे ना याच्या मागं?”

“मग? तू आम्हाला भ्रष्टाचारी कसं काय म्हणतोस? आम्ही तर अजून कॉलेज सुरू सुद्धा केलेलं नाही.”

“भ्रष्टाचारी मार्गानं मिळवलेल्या पैशातून उभारलं आहे ते.”

“राघव, मी त्यासाठी तीन वर्षं घासलीय. तीन वर्षं... रविवारी सुद्धा. तू असं विधान कसं करतोस?”

“त्यांच्यावर गंगा अॅक्शन प्लॅन मधून वीस कोटी ठापल्याचा आरोप आहे. हा सरकारी पैसा आपली नदी स्वच्छ करण्यासाठी होता.”

“हा आरोप आहे. तो सिद्ध झालेला नाही”, मी म्हणालो.

“त्यानंतरच त्यांनी मालमत्तांत बरीच गुंतवणूक केली, त्यात हे कॉलेजही आहे. तुला हे कळत नाही यावर माझा विश्वास नाही. एखाद्या राजकारण्याकडं इतका पैसा कुठून येतो? त्यांची पार्श्वभूमी गरीबीची आहे.”

“तू त्यांचं गैरकृत्य सिद्ध करू शकतोस?” मी विचारलं

“नाही अजून. पण त्यांनी काहीही केलेलं नाही याची तुला खात्री आहे?” त्यानं विचारलं.

आता मात्र माझा ताबा सुटला. “तूला मत्सर वाटतोय”, मी म्हणालो.

“काय?”

“माझं चांगलं चाललंय त्यामुळं तुला मत्सर वाटतोय. माझं चांगलं होता कामा नये, नाही का? माझी एआयडिडि ची रॅन्क तुझ्यापेक्षा खाली होती, नाही का, मिस्टर जेडिडि?”

“अरे, अरे, मित्रा. हे काही वैयक्तिक नाहीये”, असं म्हणून त्यानं किक मारून स्कूटर सुरू केली.

“मग काय आहे मिस्टर रिपोर्टर?”

“सत्य शोधून काढणं हे माझं कामच आहे, बस्स... एवढंच.”

मी काही बोलण्याआधीच तो फर्कनू निघून गेला. तो गेल्यावर मागं तयार झालेला धुळीचा ढग माझ्या डोळ्यात खुपत राहिला... गेल्या काही वर्षांत सर्वाधिक.

एआयसीटीई च्या इन्सपेक्शनचा दिवस परीक्षेच्या दिवसासारखा वाटत होता. आमचे वीस शिक्षक सकाळी आठ वाजता कॅम्पसमध्ये हजर होते. झाडूवाले शेवटच्या क्षणापर्यंत जमीन पुसत होते. आयटी विशेषज्ञांनी कॉम्प्यूटर रुममधले डेस्कटॉप्स नीट सुरू असल्याची खातरजमा केली होती. इन्स्पेक्शन समितीसाठी आम्ही ताजगंगामध्ये डिनर ठेवलं होतं. शुक्लाजींनी येण्याचं कबूल केलं होतं, पण शेवटच्या क्षणी त्यांनी ग्रामीण भागात तातडीचा दौरा असल्यामुळं येण्यास नकार दिला. माझ्या कपाळावर घाम डवरून आला होता. इन्स्पेक्टर्स आलेत का पाहायला मी पाचव्यांदा कॅम्पस गेटपर्यंत जाऊन आलो होतो.

“ताठ उभा राहा”, मी सुरक्षारक्षकावर खेकसलो, “आणि सगळ्या पाहुण्यांना सलाम कर.”

“रिलॅक्स, डायरेक्टर गोपाल”, डीन श्रीवास्तव म्हणाले, “मी बघतो त्यांच्याकडं.”

ते अकरा वाजता उगवले. आमच्याकडे सगळ्यात ज्युनिअर शिक्षक अशोक शर्मा मुख्य इमारतीच्या प्रवेशद्वाराशी पुष्पगुच्छ घेऊन थांबले होते.

इन्स्पेक्शन समितीच्या प्रमुखांनी माझ्याशी हस्तांदोलन केलं. “मी झुले यादव, एक्स-प्रोफेसर एनआयटी दिल्ली.”

“मी गोपाल मिश्रा. कॉलेजचा प्रमोटर आणि डायरेक्टर. हे डीन श्रीवास्तव, एक्स-डायरेक्टर एनआयटी

अलाहाबाद.

यादव आणि श्रीवास्तव-दोघांनीही मैदानातल्या बॉक्सर्सनी एकमेकांना आजमावावं तशा थाटात एकमेकांकडं पाहिलं. तिथून आम्ही माझ्या ऑफिसमध्ये आलो आणि नव्या सोफ्यांवर स्थानापन्न झालो. त्या सोफ्यांना वॉर्निशचा वास येत होता.

“एन आय टी अलाहाबाद?” यादवनी विचारलं. “तुमच्याकडं इलेक्ट्रिकलला बारूआ होता ना? पुढं तो स्टॅनफोर्डला गेला.”

“होय”, श्रीवास्तव म्हणाले, “मीच त्याला घेतलं होतं.”

“बारूआ माझाच विद्यार्थी होता”, यादव त्यांच्या मांडीवर थाप देत म्हणाले.

तितक्यात लाईट गेले. सगलीकडं अंधार दाटला तसे सगळ्यांनीच सुस्कारे सोडले. जवळपासच्या खेड्यांमध्ये लाईटचा फार प्रॉब्लम असायचा. आमच्या इथं दररोज दुपारी सहा तास लाईट जायचे.

“आमच्याकडं जनरेटर आहे”, मी सांगितलं आणि शिपायाला तो सुरू करायला सांगायला गेलो.

ऑफिसमध्ये कोंदट होऊ लागलं होतं.

“आपण बाहेर जाऊया का?” इन्स्पेक्शन टीममधल्या एका मध्यवयीन सदस्यानं विचारलं.

“सर, येईल आत्ता”, मी म्हणालो. तितक्यात माझ्या ऑफिसमधली ट्यूब मिचमिचत सुरू झाली.

“तुमच्या मशिनिंग लॅबमध्ये किती लेथ मशीन आहेत?” इन्स्पेक्टरनी विचारलं.

“आठ”, श्रीवास्तव म्हणाले. “आपण नंतर राऊंड घेऊच.”

“श्रीवास्तव सर, उन्हात कशाला फिरायचं?” यादव म्हणाले.

“तुमच्या टीम मेंबरनंच विचारलं, सर”, श्रीवास्तव म्हणाले.

मग सगळ्यांनी लेथ मशीनबद्दल विचारणऱ्या इन्स्पेक्टरकडं पाहिलं.

“आपण?” श्रीवास्तवनी विचारलं.

“मिस्टर भन्साळी”, ते इन्स्पेक्टर म्हणाले.

“मिस्टर भन्साळी, कोर्सशी संबंधित प्रश्नांसाठी आपण सगळे माझ्या ऑफिसमध्ये जाऊया का? म्हणजे तुम्हाला प्रमोटरशी बोलायचं नसेल तर.”

“तुम्ही तरुण दिसता”, भन्साळी म्हणाले.

“मी तरुणच आहे”, मी म्हणालो.

“तुमची क्वालिफिकेशन्स काय?” त्यांनी विचारलं.

“मी हे कॉलेज उभारलं आहे”, मी म्हणालो, “आणि मी सर्वोत्तम फॅकल्टी नेमले आहेत.”

“पण...”, भन्साळींनी रेटायचा प्रयत्न केला. तितक्यात श्रीवास्तव त्यांचं बोलणं तोडत म्हणाले, “सर, चला, आपण जाऊया. मी सगळं सांगतो तुम्हाला.” ते सगळ्यांना घेऊन बाहेर गेले.

सगळेजण बाहेर गेल्यानंतर श्रीवास्तव पुन्हा माझ्या ऑफिसमध्ये आले.

“भन्साळी नवा आहे. बाकीचे सहा जण एक शब्दही बोलणार नाहीत. जेवणाची तयारी झाली आहे ना?”

“होय, केटरर आलेलाच आहे”, मी म्हणालो.

“छान. आणि पाकीटं?”

“पाकीटं?”

“गोपाल, आता हे मी समजावून सांगायला पाहिजे का? हे एआयसीटीइ आहे.”

“ओह”, मी म्हणालो. “ते होय. अर्थातच. हो तयार आहेत.”

“गुड. डेझर्ट झाल्यानंतर द्या सगळ्यांना. किती आहेत?”

“यादवला दोन आणि बाकीच्यांना पंचवीस?” मी म्हणालो.

“भन्साळीचे पन्नास करा”, श्रीवास्तव म्हणाले, “डेझर्ट काय आहे?”

“मूगाचा हलवा”, मी सांगितलं.

“माझा आवडता!” असं म्हणून प्रोफेसर श्रीवास्तव गेले.

आम्ही एआयसीटीइच्या इन्स्पेक्शन डिनरसाठी ताजगंगा मध्ये एक खोली बुक केली होती. या डिनरला आम्ही आमचा सगळा शिक्षकवृंद आणि आधीपासून आम्हाला साहाय्य करणऱ्या सगळ्या वरिष्ठ सरकारी अधिकार्यांनाही

बोलावलं होतं. ते त्यांच्या कुटुंबासहित आले. या शंभर लोकांच्या पार्टीमुळं गंगाटेकच्या खिशाला आणखी एक मोठा फटका बसला.

अजून आम्हाला एक रुपयासुद्धा मिळाला नव्हता आणि बांधकाम, उपकरणं, सामग्री, शिक्षक आणि हो, सरकारी अधिकार्यांच्या ‘फिक्सिंग’ साठी सहा कोटी रुपये खर्च झाले होते.

पण शुक्लाजी मात्र निवांत होते.

“रिलॅक्स, आपण पैसे वसूल करू”, शुक्लाजी म्हणाले. त्यांनी माझ्या हातात ग्लास दिला... व्हिस्की विथ सोडा. मी खोलति सभोवार नजर टाकली. “आपण या खोलीत किमान तीसजणांना लाच दिली आहे”, मी म्हणालो. शुक्लाजी हसले.

“आपण गैर काय केलंय? आपल्याला फक्त कॉलेज सुरू करायचं आहे”, मी म्हणालो.

“असू दे”, शुक्लाजी म्हणाले. “आपल्याकडं जर सरळमार्गी आणि स्वच्छ सिस्टीम असती तर या प्रोफेसर्सनी त्यांची स्वतःची कॉलेज उघडली असती. ब्लू-चिप कंपन्यांनी आणि सॉफ्टवेअर फर्मस्नी कॉलेज सुरू केली असती. ही सिस्टीम सरळ नाहीये, त्यामुळं त्यांना या क्षेत्रात यायचं नाहीं. म्हणूनच आपण इथं आलोय.”

“आपल्याला पैसे कधी मिळणार? आज मी इन्स्पेक्शनसाठी पाच लाख दिलेत.”

“त्यांना आणखी थोडे दे”, शुक्लाजी म्हणाले.

“कुणाला?”

“इन्सपेक्टरना.”

“का?” मी विचारलं. “श्रीवास्तव सर तर म्हणाले आहेत, एवढे पुरेत. आपल्याला एका आठवड्यात मंजूरी मिळेल.

“मला त्यांनी फक्त कॉलेजची मंजूरी द्यायला नकोय, तर त्यांनी गंगाटेक बद्दल चांगल्या गोष्टी नोदवाव्यात असं वाटतंय”, शुक्लाजी म्हणाले.

“लेखी?” मी विचारलं.

“होय, आपण त्याचा मार्केटिंगसाठी उपयोग करू. मुख्य कोण असेल त्याला आणखी पत्रास दे आणि बाकीच्यांना आणखी दहा दहा. मी पैशाची व्यवस्था करतो.”

त्यांनी फोन काढला आणि कॉल केला.

शुक्लाजी आणि मी डिनर बफेत गेलो. आम्ही बशीत वाढून घेऊन एका बाजूला आलो. “तासाभरात पैसे येतील”, त्यांनी मला सांगितलं.

“शुक्लाजी, तुम्ही माझ्यावर इतका विश्वास का टाकता. मी तुमचे पैसे चोरले तर.”

“तुला घरचं कुणी नाही. तू कुणासाठी चोरणार आहेस?” ते म्हणाले.

प्रोफेसर श्रीवास्तव म्हणाले होते त्यानुसार एआयसीटीइ ची मंजूरी वेळेत मिळाली. आता अँडमिशनस सुरु करण्याआधी फक्त एक शेवटची पायरी उरली होती. आम्हाला विद्यापीठाशी संलग्नता हवी होती. कुलगुरू मंगेश तिवारी आमचा अर्ज दावून ठेवून बसले होते.

आम्ही शुक्लाजींच्या घरी होतो. “संलग्नता मिळवणं हे सोपं काम आहे. आपण त्याला बाजारभावाच्या दुप्पट देऊया. मंगेशला म्हातारचळ लागलाय.” बेदी म्हणाले.

“त्याला किती पाहिजेत म्हणतोय?” शुक्लाजींनी विचारलं.

“इथं पैशाचा प्रश्न नाहीये. त्याला आपण आवडत नाही. तो आपले फोनसुद्धा घेत नाही.” बेदींनी सांगितलं.

“मग यातून मार्ग काय?”

“कॉन्टॅक्ट्स वापरा. शक्य तर राजकारणातला नको. तो आपल्या डीएमचा कॉलेजमित्र आहे”, बेदी म्हणाले.

“मी डीएमच्या मुलीला ओळखतो. आमची शाळेपासूनची मैत्री आहे”, मी सांगितलं.

“बरं, काय लागेल ते करा. पुढच्या आठवड्यात अँडमिशन सुरु झाल्या पाहिजेत. प्रत्येक पेपरमध्ये पूर्ण पानभर जाहिरात पाहिजे”, शुक्लाजी म्हणाले.

“डोन्ट वरी. पुढच्या रविवारी वाराणसीत फक्त गंगाटेकचीच चर्चा असेल”, मी म्हणालो.

मी आरतीला फोन करायचा नाही असं स्वतःला बजावलं असलं तरी आता माझ्यासमोर पर्यायच नव्हता.

“बघा, आज कुणाचा फोन आलाय!” आरती किलबिलली.

“आनंदात दिसतेस”, मी म्हणालो.

“हो? तुझा फोन आल्यामुळं असेल. नाहीतर दुसरं काही कारण नाही.”

“का? काय झालं?” मी विचारलं.

“काही नाही. मला वाराणसीतच जॉब बघावा लागणार.”

“तेही काही वाईट नाही.”

“तुझ्या कॉलेजचं विमान असणार आहे का?” तिनं विचारलं.

“अजून नाही”, मी म्हणालो, “पण जर आम्ही घेतलं तर, तुला आम्ही कॅबिन सुपरवायजर करू.”

ती हसली. “तू कसा आहेस? तुझ्या कॉलेजमध्ये प्रत्यक्ष विद्यार्थी कधी येणार?”

“आम्ही या पृथ्वीतलावरच्या सगळ्या भारतीय सरकारी अधिकार्याला खूष केलं की....”, मी म्हणालो, “खरं तर मी एका कामासाठी फोन केला होता.”

“कसल्या?” तिनं विचारलं.

“मला तुझ्या डॅडना भेटायचं आहे.”

“होय? कशाला बरं?”

आम्हाला विद्यापीठाचं काम होण्यासाठी थोडी मदत हवी आहे.”

“तू आता बोलणार आहेस का त्यांच्याशी?”

“नको, त्यापेक्षा त्यांना समक्षच भेटलेलं बरं”. मी म्हणालो.

“तुला मला समक्ष भेटायचं आहे का?” तिनं विचारलं. “का अजूनही मी काळ्या यादीतच आहे? अगदी काही महत्वाचं काम असेल तरच फोन करायचा असं?”

“असं काही नाहीये. तुझ्या डॅडना भेटल्यानंतर आपण बोलूच.”

“हो नक्की, आधी काम बाबा”, ती उपरोधिक स्वरात म्हणाली.

“माझ्या अँडमिशनस थांबल्या आहेत, आरती. अतिशय तातडीचं काम आहे”, मी म्हणालो.

“ओके, ओके, फाईन. एक सेकंद थांब हं. विचारते त्यांना”, ती म्हणाली.

तिनं वडिलांशी बोलून पुन्हा फोन उचलला. “उद्या सकाळी आठ वाजता?”

“बरं”, मी म्हणालो, “चल, भेटूया मग.”

“आता तू घरी येत नाहीस कधी. आरतीशी मैत्री नाही का आता?” डीएम प्रधान म्हणाले.

आम्ही त्यांच्या अभ्यासिकेत बसलो होतो. आरतीचे आजोबा-माजी मुख्यमंत्री ब्रिज प्रधान भिंतीवरच्या पूर्णाकृती प्रतिमेतून माझ्याकडं रोखून बघत होते. रुंद कोरीव चेहर्याचे, धष्टपुष्ट शरीरयष्टी आणि वागण्याबोलण्यातून सार्थ अभिमान डोकावणारे डीएम प्रधान माझ्यासमवेत कॉफीचा आस्वाद घेत होते.

“तसं काही नाही, अंकल. कामात इतका बिझी आहे की....” मी म्हणालो.

“तुझ्या कॉलेजबद्दल ऐकलं आहे मी. शुक्लाजी पण आहेत ना त्यात डीएम प्रधान म्हणाले.

“हो, आणि आता अँडमिशन सुरू करण्याआधी फक्त एकच काम आहे” असं म्हणून मी त्यांना कुलगुरू तिवारीबद्दल सांगितलं.

त्यांनी माझं बोलणं ऐकून घेतलं.

“मी बघतो”, असं म्हणून त्यांनी सेलफोन काढला आणि कुलगुरूंना फोन लावला.

“तिवारी सर? हॅलो, प्रताप प्रधान बोलतोय... होय, खूप दिवस झाले. कसे आहात तुम्ही?”

आरतीच्या वडिलांनी आमची आणि तिवारींची त्या दिवशी दुपारी मिटींग ठरवून दिली.

“थँक यू सो मच”, मी तिथून निघता निघता म्हणालो.

“यू आर वेलकम. अरे, तुम्ही तिवारींना पैसे दिलेत?”

मला आरतीच्या वडिलांनी अशा गोष्टीबद्दल बोलणं कसंतरीच वाटलं, म्हणून मी काहीच बोललो नाही.

“शिक्षण उद्योग कसा चालतो ते मला माहीत आहे. तिवारी बौद्धिक गप्पा मारू देत, पण त्यांना त्यांचा वाटा हवा असतो. तुम्ही लोक मला त्यात गोवू नका.”

“अजिबात असं होणार नाही, सर”, मी म्हणालो. “मी असल्या भानगडीत अजिबात नसतो. मी फक्त कॉलेजचं काम बघतो.”

“म्हणजे बाकी सगळ्या गोष्टी शुक्लाजींची माणसंच करतात?” त्यांनी विचारलं.

“हो”, मी खाली फरशीवर नजर खिळवून म्हणालो.

“छान. म्हणजे तू माझ्यासारखा आहेस”, ते म्हणाले, “असल्या गोष्टी ज्यांना करायच्या आहेत त्यांना करू देत म्हणून सोडून देण्याइतका व्यवहारी.”

मी मान डोलावली आणि त्यांना लवून अभिवादन करून तिथून बाहेर पडलो.

“एक चॉकलेट मिल्क शेक विथ आईसक्रीम, प्लीज.” आरती म्हणाली. आम्ही सिग्रातल्या त्याच सीसीडी मध्ये आलो होतो... सुनीलनं करिअर फेअर मधल्या गोंधळानंतर मला आणलं होतं त्याच ठिकाणी.

“ब्लॅक टी”. मी म्हणालो.

तिनं फिकट जांभळा चिकनचं सलवार-कमीज घातलं होतं, तिच्या वडिलांनी लखनौहून आणलेलं. तिनं पांढरा दुपट्टा अंगावरून बाजूला करून शेजारी ठेवला.

वेटरनं तिच्यासमारे मिल्कशेक ठेवलं. तिनं त्या काठोकाठ भरलेल्या ग्लासला हात न लावता, ओठ स्ट्रॉवर टेकवले.

“माझं हे सांडतंच नेहमी. सावध राहावं हे बरं”, ती म्हणाली.

ती मिल्कशेक पीत असताना तिच्या केसांच्या बटा टेबलवर रुळत होत्या.

आखळ्या कॅफेच्या नजरा तिच्यावर खिळल्या होत्या.

“खरंच आपण वरचेवर यायला पाहिजे असं”, ती म्हणाली, “कॉफी मिटींगज. जरी आपण कुणीच कॉफी घेत नसलो तरी.”

“मला नाही वाटत असं”, मी म्हणालो.

“का? तुला मला भेटायला आवडत नाही?” तिनं विचारलं, “तू माझा दहा वर्षांपेक्षा जास्त काळापासून बेस्ट फ्रेंड असूनसुद्धा!”

“राघवला हे आवडणार नाही?” मी म्हणालो.

“कॉफीसाठी भेटण्यात गैर काय आहे? आणि राघव इतका बिझी असतो की, तो असल्या गोष्टींचा विचारसुद्धा करणार नाही.”

“हो, तो मोठा बातमीदार आहे आता. मी भेटलो त्याला”, मी कप उचलत म्हणालो.

“होय?” मिल्कशेक पिता पिता तिच्या भुवया उंचावल्या.

“त्यानं माझी मुलाखत घेतली, त्याच्या पेपरसाठी.”

“कशाबद्दल?” तिनं विचारलं.

“गावातला मुलगा कॉलेज सुरू करतोय.”

“खरं आहे, ही खरोखर कर्तबगारीच आहे.”

“हो, माझ्यासारख्या लुझरच्या दृष्टीनं तर आहेच.”

“मी तसं म्हटलेलं नाही”, ती म्हणाली, “हे, काहीतरी खाऊया?”

त्यावर मी काही बोलण्याआधीच तिनं दोन चॉकलेट चिप मफिन्सची ऑर्डर दिली. आरतीच्या हातात असतं तर जगात चॉकलेट सोडून खाण्याचा दुसरा कुठला पदार्थच नसता.

“तुझा जॉब-शोध कसा काय चाललाय?” मी विचारलं.

“मला एक ऑफर आहे. पण ती घ्यावी का काय ते माझं ठरत नाहीये.”

“बरं? कुठं?”

“रामदा हॉटेलमध्ये. गेस्ट रिलेशनन्स ट्रेनी म्हणून. कॅन्ट्रन्मेन्ट मध्ये सुरू होतंय.”

“पंचतारांकित ना?”

“हो, ते काही कामासाठी डॅडना भेटायला आले होते. तेव्हा डॅडना तिथं व्हेकन्सी असल्याचं समजलं. मग मी अर्ज केला. आता त्यांनी पुढच्या महिन्यात हजर व्हायला सांगितलं आहे.”

“हो ना हजर मग. मी तुला ओळखतो, तू घरी बसू शकणार नाहीस”, मी म्हणालो.

“गोपाल, बाकी कुणाहीपेक्षा तू मला जास्त चांगलं ओळखतोस”, ती म्हणाली. “पण....”

“काय?” मी म्हणालो.

आमच्यासमोर मफिन्स आले होते, क्या तिनं त्यांना हातही लावला नाही. माझं लक्ष तिच्या डोळ्यांकडं गेलं. तिचे डोळे भिजले होते. तिच्या गालावरून अश्रूंची धार ओघळटली.

“आरती काय झालं?” मी तिला टिश्शू दिला.

तिनं डोळे पुसले आणि आयलायनर लागलेला टिश्शू मला परत दिला.

“एकदा मी तिथं हजर झाले की, माझे आईवडील म्हणणार - हाच चांगला जॉब आहे, घरापासून जवळ आहे, आता इथंच राहा. मी जर रुसून नाराजीनं घरीच बसले तर कदाचित ते मला एखाद्या एअरलाईनकडं अर्ज करू देतील.”

मी तिच्याकडं टक लावून पाहात होतो. “यात रडण्यासारखं काय आहे? तुला चांगली नोकरी मिळाली आहे. तू हॉस्पिटॅलिटीचा कोर्स केला आहेस...”

“एव्हिएशनचा, हॉस्पिटॅलिटीचा नव्हे.”

“ठीक आहे. पण पलाईट अटेन्डन्टसुद्धा पाहुण्यांचं आतिथ्यच करतात, हॉटेलच्या स्टाफप्रमाणेच. आणि गेस्ट रिलेशनन्स ट्रेनी म्हणजे प्रगतीला चांगला वाव आहे. आज ट्रेनी, उद्या ऑफिसर... पुढं कदाचित हॉटेलची जनरल मॅनेजर. तू हुशार आहेस. तू पुढं येशीलच.”

तिनं नाक ओढत स्वतःला सावरलं.

“असं वाटतं तुला?” तिनं विचारलं, तिचे अश्रूंनी चकाकणारे डोळे अधिकच सुंदर दिसत होते.

मी तिच्या चेहऱ्याच्या तपशीलांत इतका हरवलो होतो की, मला तिला उत्तर देण्याचं सुद्धा भान राहिलं नाही.

“काय झालं? आयलायनर पसरलाय का?” तिनं हसत विचारलं. “मी पण इतकी वेडी आहे ना, रडतीय लहान मुलासारखं.”

“नाही, तू वेडी नाहीस. नाहीतर तुला जॉब मिळाला नसता”, मी म्हणालो.

“मी करावा का?”

“हो. नाही आवडला तर सोडून दे. राघवचं काय म्हणणं आहे?”

“काही नाही.”

“म्हणजे?”

“ही ऑफर आल्यापासून मी त्याला भेटलेलीच नाहीये. मी त्याला फोन केला होता, तर तो म्हणाला तुला हवं ते कर. या आठवड्यात तो कुठल्याशा खेड्यात गेलाय स्टोरी करायला.”

“तू इथं राहीलीस तर ते तुमच्या दोघांच्या दृष्टीनं चांगलंच आहे”, म्हणालो.

“पण तो असं मुळीच म्हणत नाही.”

“मला खात्री आहे, त्याला कळतंय हे.”

“माझ्या प्रश्नांबद्दल त्याला फारशी आस्था आहे असं वाटत नाही मला... हां.... मी एखाद्या भ्रष्टाचाराच्या

प्रकरणात सापडले तरच तो विचार करेल”, ती म्हणाली.

मी बिल मागवलं.

“मग... कॉफी फ्रेंडस?”

“आपली मैत्री आहेच”, मी म्हणालो.

“कुल. अजून ते हॉटेल अधिकृतरीत्या सुरू झालेले नाहीये, पण मी तुला दाखवायला नेईन कधीतरी. खूप मोठं केलं आहे.”

“नक्की”, मी म्हणालो.

“मला गंगाटेक कधी पाहायला मिळणार?” तिनं विचारलं.

“अजून दोन आठवडे”, मी म्हणालो, “नक्की. जवळजवळ झालंच आहे.”

आम्ही तिच्या कारच्या दिशेनं निघालो.

“मी हसले, रडले. इटस् सो नाईस टू मीट यू”, आरती म्हणाली.

“सेम हिअर, मी रडलो नाही फक्त”, मी म्हणालो

ती पुन्हा हसली. तिनं मला मिठी मारली, नेहमीपेक्षा थोडी जास्त वेळ.

“जुने मित्र ते जुने मित्र, गोपाल. बॉयफ्रेंडस् वगैरे सगळं ठीक आहे, पण ते तुम्हाला जुने मित्र जसं समजून घेतात तसं कधीही समजून घेत नाहीत.”

मला त्या ‘मित्र’ शब्दाची अतिशय चीड होती, पण मी काहीही बोललो नाही, फक्त निरोपाबद्दल हात हलवला.

माझा फोन वाजला. बेदी होते.

“कुलगुरूंनी भेटायला बोलावलं आहे. डीएमच्या कॉलचा उपयोग झाला आहे. त्यांची बालपणापासूनची ओळख आहे”, ते म्हणाले.

“जुने मित्र ते जुने मित्र”, मी म्हणालो.

गंगाटेकच्या उद्घाटनाच्या दिवशी मी आयुष्यात पहिल्यांदा सूट घातला होता. मी सजावटीवर देखरेख करत होतो. आदल्या रात्री आम्ही माझ्या ऑफीसमध्येच झोपलो होतो. तीन वर्गांमध्ये अँडमिशन केंद्र सुरू केलं होतं. मी फार्मर्स, पेन, माहितीपुस्तिका वगैरे सगळं नीट आहे ना, ते जातीनं पाहात होतो.

शुक्लार्जींनीसुद्धा भरपूर धावपळ केली होती. त्यांनी कॉलेजच्या उद्घाटनाला येण्यासाठी मुख्यमंत्र्यांना गळ घातली होती. त्यांच्यासोबत दोन मंत्रीही येणार होते. आदल्या दिवशीच राजकारणी मंडळींच्या सुरक्षा अधिकार्यानी कॅम्पसला भेट दिली होती. आमच्याकडं अजून सभागृह नसल्यामुळं आम्ही मांडव घालून त्यामध्ये व्यासपीठ उभारलं होतं.

“दोन हजार निमंत्रणं पाठवली आहेत, सर, वाराणसीतल्या सगळ्या महत्त्वाच्या लोकांना”, केमिकल इंजिनिअरिंगचा फॅकल्टी अजय सांगत होता.

आम्ही जेवणाचंही आमंत्रण दिलं होतं. त्यामुळं निमंत्रितांपैकी किमान निम्मे तरी लोक येणं अपेक्षित होतं, शहरापासून कॉलेजचं अंतर लक्षात घेता, आम्ही सामान्यजनांसाठी चार बसेसची व्यवस्था केली होती आणि मिडियाला जाण्यायेण्यासाठी डझनभर कार ठेवल्या होत्या.

मी आघाडीच्या शहर वृत्तपत्रांमध्ये सलग तीन दिवस पूर्ण पानभर जाहिरातींसाठी दहा लाख रुपये खर्च केले होते. उद्घाटनाच्या निमित्तानं संधी मिळते. शुक्लार्जींना त्यांनी संस्था उभारल्याचं सगळ्या शहराला कळायला हवं होतं.

पहाटे साडेपाच वाजता सगळं काम आवरलं. मग मी आफिसमध्येच सोफ्यावर आडवा झालो. जराशी डुलकी काढून मला समारंभासाठी तयार व्हायचं होतं. सकाळी साडेसहाला शुक्लार्जींच्या फोननं मला जाग आली. मी डोळे चोळत कसातरी उठलो.

“गुड मॉर्निंग, शुक्लार्जी”, मी म्हणालो.

“आजचा पेपर पाहिलास?”

मला वाटलं त्यांनी आज पूर्णपान जाहिराती पाल रोमांचित होऊन फोन केलेला दिसतोय. इतक्या वर्षांच्या प्रतिक्षेनंतर अखेर आज तो दिवस उजाडला होता.

“नाही, मी कॅम्पसमध्ये आहे. पेपर अजून आलेला नाही इथं”, मी म्हणालो.

“हे असं कसं झालं?” शुक्लार्जींनी विचारलं.

ते आनंदात वाटले नाहीत... मला त्याचं कारण कळेना. कदाचित ते सकाळी लवकर उठणाऱ्यातले नसल्यामुळं असेल... मी विचार केला.

“जाहिराती छान झाल्यात, नाही का?”

“जाहिराती नाही, मूर्खा. मी ‘दैनिक’ मधल्या बातमीबद्दल बोलतोय.” शुक्लार्जींनी माझ्याशी बोलताना अशी भाषा आजवर कधीही वापरली नव्हती. मी त्यांच्यासाठी काम करत होतो, पण आजवर त्यांनी कधी माझ्यावर आवाज चढवला नव्हता.

“कुठली बातमी?” झोप नसल्यामुळं ठणकणाऱ्या कानशीलांकडं माझा हात जात होता.

“पेपर वाच आणि फोन कर मला.”

“बरं. जाहिराती कशा झाल्या आहेत?”

त्यावर मला फक्त फोन बंद झाल्याचा आवाज आला.

मी शिपायाला हाक मारली आणि त्याला सगळी वर्तमानपत्रं आणायला सांगितलं. तासाभरात माझ्या टेबलवर सगळी वर्तमानपत्रं आली.

प्रत्येक वर्तमानपत्रात पूर्ण पानभर रंगीत जाहिरात होती. कॅम्पसचं छायाचित्र सुंदर दिसत होतं. जाहिरातीच्या तळाशी माझं नाव होतं. तितक्यात शुक्लार्जींचे कठोर शब्द माझ्या डोक्यात घणघणले.

मी ‘दैनिक’ चाळलं. त्यामध्ये पान नंबर सहावर मला ती बातमी दिसली.

तिचं शीर्षक होतं : ‘शहरात नव्या इंजिनिअरिंग कॉलेजचा शुभारंभ.... पण भ्रष्टाचाराच्या पैशातून?’

“च्यायला याच्या!” मी स्वतःशीच म्हणालो आणि पुढं वाचू लागलो.

राघव कश्यप, वृत्तप्रतिनिधी

राघवनं असं केलं असेल यावर माझा विश्वासच बसेना. बातमीच्या पहिल्या काही ओळी निरुपद्रवी होत्या. ज्ञाननगरी म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या वाराणसी शहरात

आणखी एक स्थानिक इंजिनिअरिंग कॉलेज सुरू होत आहे ही अभिमानस्पद गोष्ट आहे. लखनौ हायवेवर पंधरा एकर परिसरात वसलेल्या 'गंगाटेक कॉलेज ऑफ इंजिनिअरिंग' मध्ये या आठवद्याच्या अखेरीस प्रवेशप्रक्रिया सुरू होत आहे.

त्यानंतर राघवनं आमच्या कॉलेजमधील सोयीसुविधा, शिक्षकवर्ग, इंजिनिअरिंगच्या उपलब्ध शाखा व निवडप्रक्रियां यांबद्दल लिहिलं होतं. त्या अर्धपान बातमीत शुक्लाजींचं आणि माझं छायाचित्रही होतं. मी माझं छायाचित्र वर्तमानपत्रात झळकलेलं पहिल्यांदाच पाहात होतो. पण मला ती बातमी पुढं वाचायची असल्यामुळं त्या क्षणाचा आनंदसुद्धा मला घेता आला नाही.

विशेष म्हणजे, आमदार रमणलाल शुक्ला गंगाटेकचे विश्वस्त आहेत. त्यांनी कॉलेजला अर्थसाहाय्य मिळवून देण्यात मदत केली आहे. शुक्ला यांची गंगाटेक कॅम्पसजवळ जमीन आहे. त्याची अंदाजे किंमत पाच ते दहा कोटींंदरम्यान आहे. शुक्लांनी हे अर्थसाहाय्य कुठून उभे केले? योगायोगाची गोष्ट म्हणजे, तीन वर्षांपूर्वी त्यांनी कॉलेज उभारणीला सुरुवात केली, त्याच दरम्यान त्यांचे नाव 'गंगा अँक्शन प्लॅन' घोटाळ्यात घेतले गेले होते. हे कॉलेज हा त्यांची प्रतिमा सुधारण्याचा प्रयत्न आहे का? लोक गंगेत पापमुक्त होण्यासाठी येतात. शुक्लांचा हा गंगा प्रकरणातील पापे धुण्याचा प्रयत्न आहे का?

“साल्या!” बातमी वाचून झाल्यावर मी म्हणालो.

मी पेपरचा चोळामोळा केला. आमच्या बाबतीत असं घडायला नको होतं. निदान अँडमिशन सुरू होण्याच्या दिवशी तरी. खरं तर कधीच व्हायला नको होतं. तितक्यात शुक्लाजींचा पुन्हा फोन आला. मी जरा बिचकतच फोन उचलला.

“पाहिला मी”, मी म्हणालो.

“हे असं झालंच कसं? कोण आहे हा भेनचोद रिपोर्टर राघव? त्यानं खरच तुझी मुलाखत घेतली होती का?”

“तो माझा... मि.. मित्र आहे, शाळेपासूनचा”, मी चाचरत म्हणालो.

“त्यानं 'बॅलन्सड' लिहीन म्हणून कबूल केलं होतं”.

“हे बॅलन्सड? त्यानं तर माझी मारलीय की”.

“मला माफ करा, शुक्लाजी, रिअली सॉरी. डोन्ट वरी, बाकीच्या पेपरमध्ये हे येणार नाही.”

“दैनिक सर्वात मोठा आणि सर्वात प्रभावशाली पेपर आहे. मुख्यमंत्र्यांनी यायचं रद्द केलंय”.

“काय?” मला धक्काच बसला. “मग कॉलेजाचं उद्घाटन कोण करणार? आपण तर त्यांच्या नावाची कोनाशिलासुद्धा केली आहे”.

“ते मला माहीत नाही. शिपाई करेल की उद्घाटन”, शुक्लाजी म्हणाले.

“प्लीज, शांत व्हा शुक्लाजी”, मी म्हणालो, “आपल्याला तीन तासांत कुणीतरी प्रमुख पाहुणा शोधवा लागेल”.

आमदारांनी दीर्घ श्वास घेतला. “शिक्षणमंत्री येत आहेत. ते करतील उद्घाटन”.

“आणि ती कोनाशिला?”

“त्यावर पट्टी चिकटव. गोपाल आता मी सगळ्या गोष्टी सांगायच्या का?”

“सॉरी, शुक्लाजी. मी बघतो ते”, मी म्हणालो.

त्यानंतर मी सगळ्या गोष्टींचा पुन्हा आढावा घेऊ लागलो. बहुतेकशा निमंत्रितांनी ते येणार असल्याचं काळवलं होतं. मोफत भोजन कधीही भ्रष्टाचाराच्या आरोपांवर मात करतंच.

“मी आत येऊ का, सर?” माझा एक फोन करून झाला तितक्यात, एक बायकी स्वर कानावर पडला.

मी मान वर केली. “आरती”

“मी डिस्टर्ब केलं का?” तिनं विचारलं. “मी लवकर आलीय”.

“ती नऊ वाजताच आली होती. उद्घाटनाच्या ठरलेल्या वेळेआधी तासभर. तितक्या घाईगडबडीतसुद्धा, ती समारंभासाठी नटून आल्याचं माझ्या लक्षात आलं. तिनं गडद हिरव्या रंगाचं सलवार कमीज घालतं होतं. त्याला जांभळे आणि सोनैरी काठ होते.

मी आ वासून तिच्याकडं पाहात राहिलो.

“मी आत येऊ का, डायरेक्टर सर?” तिनं विचारलं.

“अं? हो, ये ना”, मी म्हणालो, “वाँव, यू लूक...”

“व्हाट?” तिनं विचारलं

“यू लूक सो फॉर्मल”, मी म्हणालो. खरं तर मला ‘स्टर्निंग’ म्हणायचं होतं.

“ओह, मला वाटलं, तू छान दिसतीयेस असं म्हणशील”.

“ते तर दिसतेसच तू... ऑबव्हिअस”.

“ऑबव्हिअस काय?”

“तू नेहमीच छान दिसतेस”, मी म्हणालो.

“हो? आलीकडं हे मला फारस ऐकायला मिळत नाही”.

“का? तुझा बॉयफ्रेंड नाही म्हणत?” माझ्या आवाजात दंशाचा दाह होता. राघवच्या लेखाचा विचार माझ्या डोक्यातून जाता जात नव्हता.

तिनं उसासा सोडला “मी न्यूजप्रिंट पांघरलं तरच त्याच्या कदाचित लक्षात येईल”

मी हसलो आणि शाळा-कॉलेजच्या प्राचार्यांपैकी कुणाला निमंत्रण धायचं राहिलंय का पाहायला यादी तपासू लागलो.

“तू कामात आहेस”, आरती म्हणाली. “मी बाहेर थांबू का?”

मी आरतीला असं कधीच जाऊ दिलं नसतं, पण मला अजून असंख्य कॉल करायचे होते.

“बाहेर थांबशील?” मी म्हणालो.

“हो. माँम आहेच. डॅड येऊ शकले नाहीत. ते दौऱ्यावर आहेत.”

“ओह”, मी म्हणालो. “मी माँमला भेटतो तरी”.

आम्ही बाहेर आलो. तिची आई पहिल्या रांगेत बसली होती. मांडवात काही पाहुणे आले होते.

“हॅलो, आन्टी”, मी हात जोडून म्हणाले.

“अभिनंदन, गोपाल. किती छान कॅम्पस आहे”, तिची आई म्हणाली.

“अजून बांधकाम चाललंय”, मी वेटरला चहा आणि अल्पोपहार आणण्याची खूण करत म्हणालो.

“आमची काळजी करू नकोस”, आरती म्हणाली. “तू समारंभाचं बघ. सगळ्या मान्यवर पाहुण्यांचं स्वागत कर.”

मी तिथून निघण्याआधी तिनं मला आलिंगन दिलं. माझ्या लक्षात आलं, तिची आई माझ्याकडं पाहात होती.

मी पुन्हा एकदा हात जोडले आणि त्यांचा निरोप घेतला.

उद्घाटन समारंभ सुरळीत पार पडला. मुख्यमंत्र्यांविना सोहळ्याची झळाळी थोडी कमी झाली इतकंच. राज्याच्या शिक्षणमंत्र्यांनी कॉलेजच्या कोनशीलेचं अनावरण केलं. काळ्या ग्रॅनाईटवर मुख्यमंत्र्यांच्या नावावर त्यांचं नाव चिकटवलं होतं, मुख्यमंत्र्यांच्या अनुपस्थितीबद्दल उपस्थित मिडिआच्या लोकांमध्ये कुजबूज सुरू होती.

“काही अडचणीमुळं मुख्यमंत्र्यांना अखेरच्या क्षणी या कार्यक्रमाला येणं रद्द करावं लागलं.” शुक्लाजी व्यासपीठावर येताच म्हणाले. त्यांनी एका मिनिटापेक्षाही कमी वेळात भाषण उरकलं. प्रेसनं त्यांना प्रश्न विचारण्यासाठी झुंबड उठवली. त्या सगळ्यांना ‘दैनिक’ मधल्या बातमीबद्दल विचारायचं होतं, पण आमदारांनी त्यांना व्यासपीठापासून ते बाहेर पडेपर्यंत हुलकावणी दिली.

“माफ करा, आज प्रश्न नकोत. मला खेड्यांमध्ये भेट धायला जायचं आहे. शेतकऱ्यांना माझी गरज आहे. मिस्टर गोपाल मिश्रा इथून पुढची सूत्रं सांभाळतील.”

असं म्हणून ते काही वेळातच गाडीतून कॅम्पसबाहेर पडले. त्यांची गाडी हायवेला लागल्यावर त्यांनी मला कॉल केला.

“मला त्या साल्या ‘दैनिकच्या संपादकाशी बोलायचं आहे’, ते म्हणाले.

“बर, मी ठरवतो”, मी म्हणालो. “बाय द वे, अँडमिशन फॉर्म्स चांगले जातायेत.”

“त्या भडव्यांना माहित आहे का, आपण त्यांना किती जाहिराती देतो ते?” शुक्लाजी म्हणाले.

“शुक्लाजी, अँडमिशनस ला....” मी म्हणालो.

पण त्याआधीच त्यांनी फोन कट केला होता.

जाहिरातींद्वारे आमच्या उर्वरित जागाही भरतील अशी आम्हाला आशा होती.

“आम्ही संपूर्ण वर्षभर जाहिरात करणार आहोत”, मी ‘वाराणसी टाईम्स’ च्या मार्केटिंग प्रमुखाला सांगितलं, “त्यामुळं आम्हाला भरपूर सूट अपेक्षित आहे.”

मी दिवसभर वर्तमानपत्रांच्या कार्यालयात चकरा मारून आणखी जाहिराती दिल्या होत्या. मी ‘वाराणसी टाईम्स’ चे मार्केटिंग प्रमुख अमर त्रिवेदी समोर बसलो होतो.

“तुम्ही आम्हाला तुमचे ‘मिडिआ पार्टनर’ का करत नाही?” त्यांनी विचारलं.

“म्हणजे काय?” मी विचारलं.

“आणखी अगदी थोडे पैसे घेऊन आम्ही तुमच्या कॉलेजबद्दल चांगल्या बातम्या छापू. आम्हाला बातम्या मिळतील. तुमची प्रतिमा तयार होईल. ही ‘विन-विन पार्टनरशिप’ असेल”, ते म्हणाले.

“बातम्या चांगल्याच येतील कशावरून?” मी विचारलं. मी दूधानं तोंड पोळल्यामुळं ताकही फुंकून पीत होतो.

“तुम्ही बातम्या पाठवा”, अमर म्हणाले.

मी त्यांना औपचारिक प्रस्ताव पाठवायला सांगितला.

‘वाराणसी टाईम्स’ नंतर मी ‘दैनिक’ च्या कार्यालयात बन्सफाटक ला गेलो.

“सुस्वागतम् गोपालजी”, दैनिक चे सेल्स मॅनेजर सैलेश गुप्तांनी माझं दारातच स्वागत केलं.

मी त्यांच्याकडं पाहून तुटक स्मित केलं. आम्ही आत गेलो.

“काय घेणार सर?” त्यांनी विचारलं.

मी ‘काही नको’ अशी मान हलवली.

“चहा? कॉफी??”

“खोटारड्या बातम्या?” मी म्हणालो.

“काय?” त्यांनी विचारलं.

“सैलेश, आम्ही जिथं जिथं जाहिराती दिल्या, त्यात सगळ्यात मोठा चेक मी तुम्हाला दिलाय. आणि तुम्ही काय केलंत? आमच्या उड्डाटनाच्या दिवशीच?”

सैलेशना माझ्या बोलण्याचा रोख कळला. त्यांनी नजर बाजूला वळवली.

“पुढच्या आठवड्यात मी अणखी पाच लाखाच्या जाहिराती देणार आहे. मला सांगा, मी ‘वाराणसी टाईम्स’ ला त्या देऊन त्यांना का खूष करू नये?” मी ट्रस्टचं चेकबुक त्यांच्यापुढं फडकवत म्हणालो.

“गोपाल भाई”, सैलेश नरमाईनं म्हणाले, “असं का म्हणता? आमचा पेपर नंबर वन आहे.”

“मग? म्हणून तुम्ही चढणार आमच्यावर?”

“गोपाल भाई, मी नाही केलं हे.”

“भ्रष्टाचाराच्या पैशातून कॉलेज उभं राहिलं! तुम्हीही आमच्याकडून पैसे मिळवलेतच की.”

“हे संपादकीय आहे. ती मूर्ख, अव्यवहारी माणसं आहेत,” सैलेश म्हणाले.

मी टेबलावर मूठ आपटली.

“मला तुमच्या मुख्य संपादकांना भेटायचं आहे. तुम्हाला आमच्याकडून यापुढं जाहिराती हव्या असतील तर”, मी म्हणालो.

सैलेशनी माझ्या हातातल्या चेकबुककडं पाहिलं, ते उठले.

“चला”, ते म्हणाले. मी त्यांच्या मागून संपादकीय विभाग असलेल्या मजल्यावर गेलो.

मुख्य संपादक अशोककुमार काचेच्या कॅबिनमध्ये काही उपसंपादकांसमवेत मिटींगमध्ये होते. सैलेश आत गेले, उपसंपादक बाहेर आले. सैलेशनी मला आत येण्याची खूण केली.

अशोकनी मला नखशिखांत न्याहाळलं. “तुम्ही आमदार शुक्लांच्या ऑफिसमधून आलात?” त्यांनी विचारलं.

“मी गंगाटेक कॉलेजचा डायरेक्टर आहे”, असं म्हणून मी हात पुढं केला. ते तुटक हस्तांदोलन करत मला “बसा” म्हणाले.

“मी पूर्ण पान जाहिरात पाहिली”, त्यांनी सुरुवात केली. मला त्यांच्या कॅबिनमध्ये पाहून ते कोड्यात पडलेले दिसत होते.

“तुम्ही आमच्याबद्दल जी बातमी आली आहे ती पाहिलीत का?” मी विचारलं.

“मी पाहिलेली असणारच. कुणी लिहिलीय?” अशोक म्हणाले. ते चष्मा चढवून कॉम्प्यूटरवर शोधू लागले.

“सरांना रिपोर्टरचं नाव आठवत नसेल”, सैलेश माझ्याकडं बळून म्हणाले,

“आपण तारखेनुसार ‘सर्च’ करूया का?”

“राघव कश्यपनं लिहिलयं”, मी सांगितलं.

“त्या नव्या मुलानं?” अशोक पहिल्यांदाच सरळ बोलले होते. त्यांनी त्यांच्या कॉम्प्यूटरवर झटकन् ती बातमी शोधली आणि मॉनीटर आमच्याकडं वळवून विचारलं, “ही?”

मी मान डोलावली.

“या रिपोर्टरचं अभिनंदन करायला पाहिजे. तो नवा आहे अजून, आणि इतक्यातच त्याच्या बातम्या लक्षवेधी ठरू लागल्या आहेत.”

“मूर्खा सारखं लिहिलं तर ते लक्षवेधी ठरेलच”, मी म्हणालो.

“काय झालंय शैलेशजी. तुमचे क्लायन्ट इतके चिडलेत का? आम्ही त्यांच्या कॉलेजची अर्ध पान बातमी दिलीय”, अशोक म्हणाले.

“त्यात शेवटचे दोन परिच्छेद असे कशासाठी लिहिलेत? आणि शीर्षक?” मी मध्ये बोललो.

“काय झालं?” असं म्हणून अशोकनी त्या बातमीवर पुन्हा नजर फिरवली. “ओह, भ्रष्टाचार वगैरे. त्यात काय मोठसं?”

“त्याचा आमच्या प्रतिमेवर वाईट परिणाम होतोय”, मी टेबलवर माझे दोन्ही हातांचे तळवे आपटत म्हणालो. अशोकना माझं भावना प्रदर्शन आवडलं नाही. ते माझ्याकडं रोखून पाहू लागले. मी हात मागं घेतले.

“तुम्हाला प्रतिमेची इतकी काळजी आहे तर तुम्ही आमदार शुक्लांसोबत कॉलेज का काढलंत?” अशोक म्हणाले.

एकंदरीत नूर काही ठीक नाही हे शैलेशनी जाणलं.

“सर, गंगाटेक आपले सर्वांत मोठे क्लायन्ट होणार आहेत”, शैलेश म्हणाले.

“म्हणून आपण योग्य रीतीनं बातम्या धायच्याच नाहीत?” अशोक म्हणाले.

“आरोप सिध्द झालेले नाहीत”, मी म्हणालो, “तीन वर्षांपूर्वीचं प्रकरण आज उद्घाटनाच्या दिवशी उकरून काढलंय, हे योग्य आहे का?”

“अशोक सर, आपण दोन मिनिटं बोलूया”, शैलेश म्हणाले.

मी बाहेर उभा राहिलो. ते दोघं बोलत होते. मी आजुबाजुला नजर टाकली. तिथल्या शिपायाला राघव कश्यप कुठं बसतो ते विचारलं. राघव एवढ्याशा क्यूबिकलमध्ये बसला होता, माझ्या ऑफिसमधल्या सोफ्याच्या आकारापेक्षा छोट्या जागेत. राघव कॉम्प्यूटरवर काहीतरी त्वेषानं टाईप करत होता. त्याचं आजुबाजुला कुठंही लक्ष नव्हतं.

शैलेशनं मला पुन्हा आत बोलावलं. “डोन्ट वरी, सगळं सेटल झालंय. अशोक सर आमदारांशी प्रत्यक्ष बोलतील. आपण हा विषय मिटवू. प्लीज, आपण असंच नातं कायम ठेवू”, सैलेश म्हणाले.

“ठीक आहे”, मी म्हणालो. “रिपोर्टरचं काय?”

“त्याचं काय?” शैलेश म्हणाले. “तो ट्रेनी आहे.”

“त्यानं माझी माफी मागितली पाहिजे”, मी म्हणालो.

शैलेशनी अशोककडं पाहिलं.

“बघूया काय म्हणतोय”, अशोक म्हणाले. त्यांनी त्यांच्या सेक्रेटरीला फोन करून राघवला आत पाठवायला

सांगितलं.

पाच मिनिटांत राघवनं कॅबिनच्या दारावर टकटक केली.

“सर, तुम्ही बोलवलंत मला?” राघव म्हणाला. मग त्याचं लक्ष माझ्याकडं गेलं.

“अरे, गोपाल. तू इथं?”

“तुमची ओळख आहे?” अशोक एक भुवई उंचावून म्हणाले.

“त्यानं माझी मुलाखत घेतली होती”, मी म्हणालो.

राघव माझ्या थोडक्यात पण मुधाला धरुन वाक्यानं आश्चर्यचकित झालेला दिसला. मला आधीची ओळखबिळख दाखवायची नाहीये हे त्याच्या लक्षात आलं.

“काय झालं?” राघवनं विचारलं. कॅबिनमधलं गंभीर वातावरण त्याच्या लक्षात आलं होतं.

सैलेशनी आमची चर्चा त्याला ऐकवली.

“माफी?” राघवनं विचारलं. “गोपाल, मी तुझी माफी मागावी असं म्हणायचंय तुला?”

“तुमची दोघांची पूर्वीपासूनची ओळख आहे?” अशोक म्हणाले.

“आम्ही एकाच शाळेत होतो”, मी म्हणालो.

“आणि एकाच बाकावर बसायचो. खास मित्र होतो”, राघव म्हणाला, “तू हे का सांगत नाहीयेस त्यांना?”

गधड्या, तू माझी आवडती मुलगी मिळवलीस हेही सांगतो त्यांना... मला म्हणावंसं वाटत होतं.... तू साझ्या यशामुळं इतका जळतोयस की म्हणून तू असली घाणेरडी बातमी दिलीस, हे सांगू का त्यांना?

“हे भ्रष्टाचाराचे आरोप निराधार आहेत. आणि त्याचा कॉलेजच्या बातमीत उल्लेख करायची गरज नव्हती,” मी म्हणालो.

“मला बॅलन्स्ड राहून लिहावं लागलं”, राघव म्हणाला. “शुक्ला लबाड आहे ही गोष्ट प्रसिध्दच आहे.”

“नॉन्सेन्स”, माझा आवाज चढला.

“मिस्टर गोपाल, आपण आवाज चढवायला नको. राघव, प्रत्येक बातमीत तू चळवळीतला कार्यकर्ता होण्याची गरज नाही”, अशोक म्हणाले.

“सर, मी फार काही लिहिलेलंच नाही. मी कॉलेजच्या इमारत बांधकामात नियमांच्या उल्लंघनाबद्दल काहीही उल्लेख केलेला नाही.”

“नियमबाह्य काहीही नाहीये. आम्ही सगळे प्लॅन मंजूर करुन घेतलेत”, मी म्हणालो.

“आणि शुक्लांना ही मंजूरी कशी मिळाली? एनीवे, मी या कशाचाही उल्लेख केलेला नाही.”

“राघव, गंगा अँक्शन प्लॅन ही सुध्दा जुनी बातमी आहे”, अशोक म्हणाले. “तुझ्याकडं नवा, ठोस पुरावा असल्याशिवाय पुन्हा तेच लिहिण्यात काही अर्थ नाही. आपण एखाद्याची अशी बदनामी करत राहायचं नाही.”

राघव संतापून केसांतून बोटं फिरवू लागला.

“ठीक आहे. माझ्या हाती ठोस काही लागत नाही तोवर मी लिहिणार नाही. जाऊ मी आता?”

“तुम्ही गोपाल सरांची माफी मागितलेली नाही”, शैलेश म्हणाले. “गंगाटेक आपले क्लायन्ट आहेत”.

“संपादक फक्त खरी काही चूक झाली तरच माफी मागतो”. राघव म्हणाला.

“किंवा मुख्य संपादकानं मागायला सांगिरली तरं”, शैलेश ठाम स्वरात म्हणाले.

राघवनं अशोककडं पाहिलं. अशोक गप्प राहिले.

“सर तुम्ही मला असं...”, राघव म्हणाला.

“राघव, आपण हा विषय संपवूया. मला तासाभरात पुढच्या एडिशनच कामं संपवायचं आहे”, अशोक त्यांच्या कॉम्प्युटर स्क्रीनकडं वळत म्हणाले.

कॅबिनमध्ये काही क्षण स्तब्ध गेले.

“आय अँम सॉरी,” राघव उसासत म्हणाला.

“इटस् ओके”, मी म्हणालो. पण राघव तिथून कधीच दाणदाण बाहेर पडला होता.

“तुझी आणि राघवची काही वादावादी झाली का?” आरतीनं विचारलं. तिनं मला रात्री उशीरा फोन केला होता. तिला हीच वेळ सर्वात सोयीची वाटत असे.

“तो म्हणाला का तुला?” तिनं विचारलं.

“मी म्हणाले की, आपण तिघं भेटूया तर तो कसला भडकला, त्यानं खाऊ का गिळू असं केलं मला.

“नो वे! तुला गिळूत कसं चालेल”, मी म्हणालो.

“हॉटेल पुढच्या आठवड्यात सुरु होतंय. मी विचार केला की, तिथं परवानगी काढून तुम्हाला ते आधीच दाखवावं. इतकं मस्त आहे सांगते” ती म्हणाली.

“तू त्याला एकट्याला वेगळं ने”. मी म्हणालो.

“काय झालंय?” आरती म्हणाली” तू त्याला भेटला होतास? मला कुणी काहीच का सांगत नाहीये?

“कामाशी संबंधित होतं ते, डोन्ट वरी. आता मिटलंय ते सगळं”.

“बर. तू उधा येऊ शकशील?”

“हो, येईन की”.

“गुड नाईट, डायरेक्टर साहेब!

मी रामदा हॉटिलच्या प्रवेशद्वाराशी आरतीची वाट पाहात होतो. सुरक्षा संरक्षकांनी मला आत सोडलं नाही. तितक्यात आरती आली. तिनं स्टाफ कार्ड दाखवलं. मग मी आत गेलो. तिनं मरुन रंगाची बनारसी साडी नेसली होती. तो तिचा युनिफॉर्म होता. ‘आरती प्रताप प्रधान ‘गेस्ट रिलेशन्स ट्रेनी’ असं तिच्या बिल्ल्यावर लिहिलं होतं.

“वॉव, यू लूक सो डिफरन्ट”, मी म्हणालो.

“डिफरन्ट? फॉर्मल? एवढेच शब्द येतात तुला?” ती वेडावत म्हणाली.

“नाही...तू छानच दिसतेस. पण तू साडीत दिसशील असं वाटलं नव्हतं”, मी म्हणालो.

“काय वाटलं नव्हतं? हे की, तुझ्या शाळेतल्या खुळ्या वर्गमैत्रिणीला खरीखुरी नोकरी मिळू शकते?” ती कमरेवर हात ठेवून भुवया खालीवर करत म्हणाली.

“हो. तू खुळीच आहेस”, मी तिच्या होत हो मिसळत असल्यासारखं दाखवलं, त्यामुळं तिनं मजेनं माझ्या दंडावर ठोसा दिला.

आम्ही हॉटिलच्या लॉबीत आलो. बांधकामावरचे कामगार आवाज करणार्या पॉलिशिंग मशीननं चमचमतं इटालियन मार्बल अणखी चमकवत होते. रंगाचा वास सगळीकडं भरून राहिला होता. तिनं मला रेस्टॉरन्टमध्ये नेलं तिथं गुबगुबीत मऊमखमली खुर्च्या होत्या.

“इथं अमचा बार होणार आहे- टॉक्सिक”.

लोक या शहरात पाप धुवायला आले की, ते पुन्हा नवी पापं करतील याची सोय हॉटेल करणार होतं, आम्ही हॉटेलमध्ये फिरून बाकीच्या सोयी पाहिल्या.

“तर, मला कुणी का सांगत नाहीये?” ती म्हणाली

“काय?” मी म्हणालो.

“राघव आणि तुझ्यात काय झालं?”

“पेपरमध्ये आलेली बातमी कॉलेजला आवडली नाही. त्यानं दिलगिरी व्यक्त केली. विषय संपला”.

हे मी तिला सांगितलंय हे राघवला कधीही सांगायचं नाही अशी तिला शपथ घालून मी तिला घडल्या प्रकाराचा सारांश दोन मिनिटांत सांगितला. तिनं मला सांगितलं की, आमच्या या भेटीबद्दल मी राघवला सांगितलेलं नाहीये, त्यामुळं त्याला काही सांगण्याचा प्रश्नच नव्हता. माणसाची नाती कशी असतात... ठराविक गोष्टी सांगायच्या काही गोष्टी लपवायच्या... अगदी पराकोटीचे गोधळ होईपर्यंत.

आम्ही देशी-थीम असलेल्या रेस्टॉरन्टमध्ये गेलो.

“आंगन... इंडियन क्विझिन साठी”, तिनं सांगितलं. त्यानंतर तिनं मला जिममध्ये नेलं. तिथं टीव्ही असणारी

ट्रेडमिल्स दिसली.

“इम्पोर्टेड?” मी विचारलं.

तिनं होकारार्थी मान हलवली. “कधीकधी मला खूप अपराधी वाटतं”, ती म्हणाली. मुली एकाच वेळी अनेक विषयांवर सहज बोलू शकतात.

“का?”

“तुझी आणि राघवची मैत्री माझ्यामुळं तुटली” ती म्हणाली.

“असं काही नाही” मी म्हणालो..

ती बेंच-प्रेस वर बसली. मी बॅलन्सिंग बॉलचा स्ट्रलासारखा उपयोग केला.

“आपण लहानपणी तिघंही मित्र होतो. पण काय झालं?” ती म्हणाली. तिचे डोळे भरले होते.

“आयुष्यात घडतं असं”, मी म्हणालो..

“मी नसते तर तुमचे दोघांचे संबंध इतके बिघडले नसते”, ती म्हणाली.

“नाही, असं नाहीये. मी तुझ्या लायक नव्हतो. याच्याशी राघवचा काहीही संबंध नाही”, मी म्हणालो..

“असं अजिबात म्हणू नकोस”, आरती म्हणाली. रिकाम्या जिममध्ये तिचा आवाज घुमत होता. “तू माझ्या लायक नाहीस असं नाहीये. तू चांगला मुलगा आहेस, गोपाल आणि आपलं इतकं छान जमत”.

“पण तुला माझ्याबद्दल तसं वाटत नाही, माहीत आहे मला, माहीत आहे. मला भूक लागलीयं. आपण जेवायचंय कुठं?”

“असं नाहीये”, ती म्हणाली.

“काय?”

“मुलींच असं नसतं. कधी वेळ असते, आणि कधी तुम्ही किती मागे लागता यावर असत”.

म्हणजे मी आपल्या नात्यासाठी पुरेसा मागं लागलो नव्हतो?” मी म्हणालो..

“तू फारच मागं लागला होतास”, ती डोळे पुसत म्हणाली.

तिचं सात्वन करावं का तेच मला समजेना. पहिली गोष्ट म्हणजे, ती दुसऱ्याची होती. आणि दुसरी, आम्ही तिच्या कामाच्या ठिकाणी बसलो होतो.

मग मी आपली वीस पौंडाची डम्बेल उचलली. चांगली जड वाटली. पण आरतीसमोर मी ती सहज उचलल्याचं दाखवलं. राघव बहुधा याच्या दुप्पट वजनाची उचलत असेल, माझ्या मनात आलं. प्रत्येक गाष्टेति साली मी राघवशी का तुलना करतो कायम?

“आय अॅम सॉरी”, मी म्हणालो., “मी फार दबाव टाकला असेल तर त्याबद्दल सॉरी”.

“तू अशावेळी आलास, ज्यावेळी मी कशासाठीच तयार नव्हते. तुला फार हवं होतं ते. तुला माझा आधार हवा होता. पण मी तो आधार नीट देऊ शकीन असं मला वाटत नव्हतं”.

“काय चाललंय? माझ्या कामगिरीचं मूल्यमापन?” मी विचारलं. मी डम्बेलचा पाचचा एक सेट केला.

“मी फक्त इतकंच म्हणतीय... का माहीत नाही. मला वाटतं मी खरंच बोलण्याची गरज आहे”.

“का कुणीतरी ऐकून घेण्याची”, मी म्हणालो..

आम्ही एकमेकांकडं पाहिलं.

“हो, अगदी तसंच. गोपाल, तू मला किती चांगलं जाणतोस”,

“अगदी चांगलं”, मी हसून म्हणालो..

“आपण जेवायला जाण्याआधी तुला रूमस पाहायच्या आहेत?” तिनं विचारलं.

“हो. आपण जेवायला कुठं जायचंय?” मी विचारलं.

“स्टाफ कॅन्टीनमध्ये”, ती म्हणाली.

आम्ही स्टील एलिव्हेटरवरून तिसऱ्या मजल्यावर पोहोचलो. तिच्याकडं सगळ्या खोल्यांचं मास्टर की-कार्ड होतं.

“मी असं कुणाला इथं आणायची परवानगी नाहीये”, तिनं गुपित खुलं केलं.

“मग?” याचा अर्थ आता तिभून निघायचा असा आहे का याचा विचार करत मी म्हणालो.

“तू किती महत्वाचा आहेस ते तुला सांगतीय. मी तुझ्यासाठी माझी नोकरी धोक्यात टाकलीय”.

“त्यांनी जर तुला काढून टाकलं, तर मी तुला आमच्याकडं घेईन”.

आमची नजरानजर झाली, आणि आम्ही जोरात हसलो. असा क्षण आम्ही कित्येक वर्षात अनुभवला नव्हता.

आम्ही दोघं शाळेत असताना असे हसायचो एकदम एकावेळी आणि अगदी वेड्यावेड्या गोष्टीसाठी... वर्गात कुणा मुलानं ठेकर दिली की, तिनं शिक्षकांच्या नकला केल्या की, इतिहासाच्या तासाला मी झोपायचं नाटक केलं की...

तिनं ३१०३ नंबरची खोली उघडली. मी इतकं आलिशान, आरमादायी आयुष्यात कधी काही पाहिलं नव्हतं. “कूल”, मी म्हणालो..

“छान आहे ना?” ती प्रशस्त बेडवर टेकत म्हणाली. त्यावर सहा लालचुटूक रंगाच्या रेशमी गुबगुबीत उशा होत्या.

“हा बेड म्हणजे स्वर्ग आहे स्वर्ग! बसून बघ ना रे.”

“बसू? ” मी म्हणालो..

“बस ना”, ती म्हणाली.

आम्ही शेजारी शेजारी बसलो. मी ब्रेडच्या टोकावर बसलो होतो.

“छान आहे”, मी अगदी गाधा तपासनीस म्हणून काम करत असल्याच्या थाटात म्हणालो.

“आडवं झाल्यावर जास्त आरामदायी वाटेल”, ती म्हणाली.

मी डोळे विस्फारून तिच्याकडं पाहिलं. माझ्या चेहर्यावरचे भाव पाहून ती पोट धरून हसू लागली.

“आपण आता आडवं होऊ ये, असं म्हणत नाहीये मी”, ती म्हणाली,

“तू इतका गंभीर कधीपासून झालास?”

त्यानंतर वीस मिनिटं आम्ही लाईटची बटणं आणि बाथरूममधल्या नळांशी खेळलो. मी तिच्यासोबत अशा ठिकाणी कधी एकांत अनुभवला नव्हता. त्यामुळं तो माझ्या डोक्यात जात होता. मला वातावरणात जरासा ताण जाणवला. कदाचित तो फक्त मलाच आला असावा.

“चल”, जाऊया”, मी घड्याळ बघत म्हणालो. मला कॅम्पसवर लवकर परत जायचं होतं.

“चल”, ती वॉशबेसिनचा नळ बंद करत म्हणाली.

“आम्ही त्या खोलीतून बाहेर आलो. तितक्यात कोर्याकरकरीत नव्या सूटमधल्या माणसानं आम्हाला पाहिलं.

“आरती?” त्यानं आश्चर्यानं विचारलं.

आरतीच्या चेहर्याचा रंग उडाला.

“सर”, ती म्हणाली. मी त्या माणसाच्या सूटवरचा बिल्ला पहिला-विनायक शास्त्री, बॉन्किट मॅनेजर”.

“तू इथं काय करतीयेस?” त्यानं विचारलं.

“सर”, ती म्हणाली. “हे मिस्टर गोपाल मिश्रा, क्लायन्ट आहेत”.

“आपण अजून सुरुवात केलेली नाही”, त्याच्या मनात अजूनही संशय होताच.

“हाय”, मी म्हणालो. “मी गंगाटेक ग्रुप ऑफ कॉलेजचा डायरेक्टर”.

त्यानं माझ्याशी हस्तांदोलन केलं.

“आम्ही कॉलेजचा एक कार्यक्रम इथं करायचा विचार करतोय”, मी म्हणालो.

आम्ही एलिव्हेटरच्या दिशेनं गेलो. आता त्यानं आणाखी काही प्रश्न विचारले नाहीत तर बरं असं वाटत असतानाच तो म्हणाला”, “कसला कार्यक्रम?”

“प्लेसमेन्टसाठी ज्या टॉप कंपन्याना बोलवणार ओहोत त्यांच्यासाठी डिनर”, मी म्हणालो.

आरतीनं आमची दोघांचीही नजर टाळली.

“शुअर. आम्ही आपल्याला आनंदानं मदत करू”, विनायक मला त्याचं कार्ड देत म्हणाला.

आता आमचा स्टाफ-कॅन्टीनमध्ये जेवायला जाण्याचा बेत बारगळला आहे हे मी ओळखलं.

“मला उशीर होतोय, पण माझी टीम तुमच्याशी संपर्क करेल”, मी म्हणालो.

आम्ही लांबीत आलो होतो. आरती कमावलेलं स्मित करून स्वागतकक्षात नाहीशी झाली. माझी कार येईपर्यंत विनायक माझ्यासोबत थांबला.

“तुम्हाला रुम्स का पाहायच्या होत्या?” विनायकनं विचारलं.

“गेस्ट फॅकल्टी बोलावणार आहोत. बहुतेक परदेशातून”, “मी म्हणालो. सुदैवानं त्याचं क्षणी माझ्या ड्रायव्हरनं कार पोर्चमध्ये आणली.

पुढच्या दोन महिन्यांत आम्ही आमच्या पहिल्या बॅचमध्ये दोनशे जागांपैकी एकशे ऐशी जागा भरल्या. मी पहिल्यांदाच शुक्लार्जींच्या अकौंटंटच्या हातात पैसे ठेवले. बऱ्याच मुलांनी रोख फी भरली होती. विशेषतः शेतकऱ्यांची पोरं वर्षानुवर्षं साठवलेल्या नोटांची बंडल गोणपाटाच्या पिशव्यांतून घेऊन आली होती.

“माझ्या पोराला इंजिनिअर करा”, एक शेतकरी हात जोडून आर्जवानं म्हणाला होता.

त्यामुळं आयुष्य खूपच सोपं झालं होतं. नोकरी आणि लग्नाच्या बाजारात बी. टेक. ची पदवी कधी दगा देत नाही. डीन आणि त्यांची वीस शिक्षकांची गँग सगळे वर्ग सांभाळत होते. मी हॉस्टलमध्ये मेस सुरु करणं, नवा स्टाफ नेमणं, ठरल्यानुसार बाकीचं बांधकाम पूर्ण करून घेणं अशा कामांत अतिशय गर्क होतो. मला कुठं मिसळायला वेळच नव्हता. आठवड्यातून एकदा फॅकल्टी मेंबर्सबरोबर डिनर व्हायचं, बहुतेकवेळा कामाच्या चर्चेसाठीच. काहीवेळा मी शुक्लार्जींकडं जायचो.

“तू इन्स्टिट्यूटचा डायरेक्टर आहेस. अजून तू लहानशा, जुनाट घरात राहतोस?” एकदा ते व्हिस्की जरा जास्तच झाल्यावर म्हणाले.

“फॅकल्टी बंगला लवकरच तयार होईल. बहुतेकदा मी ऑफिसमध्येच झोपतो”, मी म्हणालो.

तथापि, आरती माझ्या आयुष्यात पुन्हा आली होती. मी काही कामाविना ज्या व्यक्तीला वेळ द्यायचो अशी ती एकमात्र व्यक्ती होती. रामदा सुरू झाल्यावर ती नोकरीवर रुजू झाली आणि लॉबीत गेस्ट रिलेशनन्स डेस्कशी दिमाखात बसू लागली. तिच्या नोकरीच्या पहिल्या दिवशी मी तिला चॉकलेटची बॉक्स आणि फुलं पाठवली होती. कदाचित मी असं पाठवणं योग्य नसेल. पण मला हा दिवस तिच्यासाठी महत्वाचा आहे असं वाटलं. पण मी कटाक्षानं पांढरे गुलाबच पाठवले होते... मैत्री म्हणून... लाल पाठवले नव्हते.

Hey, thanx. Really sweet of u!! :) तिचा एसेमेस आला.

मी तो मेसेज पान्नासवेळा वाचला आणि शेवटी उत्तर दिलंच-

U r welcome. For a gr 8 future career woman.

दहा मिनिटांनी तिचं उत्तर आलं- Why r u being so nice to me?

माझ्याजवळ उत्तर नव्हतं. मग मी बायकांची युक्ती वापरली. कळेनासं झालं की स्माइली पाठवायची.

मी तीन पाठवाल्या. :) :) :)

तिचा मेसेज आला : Meet up after work? 7 p. m. ccd?

sure - मी तत्परतेनं उत्तर दिलं.

मी कॅम्पसमधून तिला भेटायला सिग्रात गेलो.

तिनं मला दिवसभर काय काय काम केलं ते सांगितलं. तिनं पाच जर्मन लोकांची हॉटेलमध्ये व्यवस्था लावून दिली होती, दहा लोकांच्या जपानी शिष्टमंडळासाठी तीन गाड्यांची व्यवस्था केली होती आणि एका अमेरिकी पाहुण्याला त्याच्या खोलीत ‘सरप्राईज’ बर्थ डे केक पाठवला होता. ती अगदी खुशीत दिसत होती. हवाईसुंदरी होता न आल्याचा विचारसुद्धा आता तिच्या मनात असेल असं मला वाटलं नाही.

“आज भेट झाली आपली. एरवी तू संध्याकाळी काय करतोय?” तिनं विचारलं.

“फारसं काही नाही. कॅम्पसमध्येच असतो. कामं”, मी म्हणालो.

“भयंकर आहे हे. मित्र वगैरे?” आरती म्हणाली.

मी खांदे उडवले. “कॉलेजमध्ये सहकारी असतात. तेवढी कंपनी पुरे आहे.”

तिनं माझ्या हातावर थोपटलं. “तुला मित्र असायला हवेत. माझ्याकडं बघ, मला तू आहेस.”

“राघवचं काय चाललंय?” मी विचारलं.

“तो ऑफिसमध्ये उशीरापर्यंत काम करत असतो. त्याला वेळच नसतो....” आरती हात मागं घेत म्हणाली. तिनं मला राघवला आमच्या नियमीत भेटीगाठींबद्दल काय वाटतं ते सांगितलं नव्हतं. खरं तर मला त्याबद्दल विचारायचं होतं. तिनं मला इतकच सांगितलं की, राघवला नाही कळणार त्याबद्दल.

“काम झालं की तुम्ही मित्रांना भेटलच पाहिजे.” ती स्वतःलाच बजावत असल्यासारखं म्हणाली.

“मी बहुतेक तुला माझ्या हॉटेलमधले किस्से सांगून तू आडवा होईपर्यंत बोअर करणार....”

“तू मला कधीच बोअर करत नाहीस. तू एकही शब्द बोलली नाहीस तरी”, मी म्हणालो.

अशाप्रकारे आरती आणि मी ‘दिवसभराच्या कामानंतर भेटणारे’ मित्र-मैत्रीण झालो. आम्ही आठवड्यातून दोनदा भेटायचो, कधीकधी तीनदा. आम्ही नवनव्या रेस्टॉरन्टमध्ये जाऊन हादडलं, कॅफेमध्ये गेलो, रविदास पार्कमध्ये पायी भटकलो आणि कधीकधी सिनेमालासुद्धा गेलो.

आम्ही काही नियम न ठरवताच पाळायचो. आम्ही फोनवर जास्त वेळ गप्पा मारायचो नाही, बरेचदा एकमेकांना मेसेजच पाठवायचो. आम्ही भूतकाळाबद्दल कधीही बोललो नाही किंवा कुठल्या डोकं फिरवणाऱ्या विषयांना स्पर्श केला नाही. बोलता बोलता ती कधीकधी माझा हात धरायची, पण मी मात्र तिला कधीही स्पर्श केला नाही. सिनेमाला जाताना आम्ही एकेकटे आत जायचो आणि एकेकटेच बाहेर पडायचो. वाराणसीतली मुलं-मुली नाहीतरी असंच करत असत. राघवचा फोन आला की, मी मुकाट्यानं बाजूला जायचो, त्यांचं बोलणं कानावर पडू नये यासाठी. अखेर, राघव मोकळा झाला की ती निघायची.

मी तिच्यासोबत बाहेर फिरायला का लागलो ते मला सांगता येत नाही. तिचा बॉयफ्रेंड कामातून मोकळा होईपर्यंत मी ‘बफर’ असायचो. मलाही कामातून ‘ब्रेक’ हवा असायचा आणि आरतीचा विषय असला की, माझं डोकं अर्थातच काम करत नसायचं.

“आपण भेटतो हे राघवला माहीत नाहीये?” मी तिला एकदा विचारलं.

तिनं मानेनंच ‘नाही’ म्हणून सांगितलं, आणि कॉफीच्या मिशा पुसल्या.

उद्घाटनाच्या दिवशीच्या त्या प्रकारानंतर राघव माझ्यापासून लांब राहिला होता, पण त्याच्या जुन्या खोडी थोड्याच जाणार होत्या!

वाराणसी नगर निगम ‘इटस्’, बिल्डर चीटस्
राघव कश्यप, वृत्तप्रतिनिधी

आमचं कालेज सुरू झाल्यानंतर महिन्याभरानं एके दिवशी सकाळी उठल्याउठल्या मी हा मथळा वाचला. तो स्वस्त धान्य दुकानदरांचा काळाबाजार, घरगुती गॅससिलेंडर्सची अवैध विक्री, आरटीओ अधिकाऱ्याची लाचखोरी आणि भारतात घडणाऱ्या अशाच नित्य गोष्टी, ज्याकडं कुणी अजिबात लक्ष देत नाही बरेचदा लिहायचा. या बातमीतसुद्धा गंगाटेकचा उल्लेख नसता तर मी त्याकडं दुर्लक्षच केलं असतं.

मी काही ओळींवर नजर टाकली.

बातमीत म्हटलं होतं :

आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, अयोग्यरित्या मंजूरी दिली जात आहे, परिणामी आपल्या डोळ्यांदेखत अवैध बांधकामे उभी राहात आहेत. (गंगा अँक्शन प्लॅन घोटाळ्याप्रमाणेच) भ्रष्टाचाराच्या इतर प्रकरणांत गैरकृत्ये सिध्द होत नाहीत, मात्र इथे आपल्याला पुरावे पाहता येतील. शेटांमध्ये कॉलेजेस उभी राहात आहेत. तिथे शक्य तितकं बांधकाम करण्यासाठी सर्व नियम धाब्यावर बसवले जात आहेत. लवकरच कॉलेजेस त्यांच्याजवळ मॉल्स उभे करतील. आपल्या संरक्षणासाठी व या सगळ्यापासून आपला बचाव करण्यासाठी असलेले राजकारणीच बरेचदा अशी कृत्ये करत असतात. एवढेच नव्हे तर शहरात नव्याने उभारलेली हॉटेल्स, भव्य रहिवासी प्रकल्प आणि कार्यालयीन इमारतींमध्येही वाननि ने त्यांचा ‘वाटा’ घेतलेला आहे. योग्य मंजूरी यांमध्ये किती प्रचंड तफावत आहे याचा पुरावा आपण पाहू शकतो.....

बातमीच्या शेजारी चौकटीत वादग्रस्त मंजूरी प्रकरणांची यादी दिली होती. मी ती यादी वाचली.

१. व्ही-कॉन अपार्टमेंट, ‘लो फ्लाइंग झोन’ मध्ये दहा मजली बांधकाम.
२. हॉटेल व्हेन्टो, लगतच्या उद्यानाच्या जागेवर अतिक्रमण करून बांधकाम
३. गंगाटेक कॉलेज- शेतजीमनीला रहस्यमय मंजूरी. कॉलेजच्या इमारतीचे बांधकाम एफएसआय पेक्षा जास्त.

मी पेपर भिरकावून दिला. मी शुक्लार्जींशी मोठ्या मुष्किलीने संबंध सुधारून घेतले होते. त्या रिपोर्टरनं माझी माफी मागितली आहे आणि असं पुन्हा कधी घडणार नाही, असं मी त्यांना सांगितलं होतं, त्या दिवशीच्या ‘सॉरी’ चं

राघव उट्टं काढतोय हे माझ्या लक्षात आलं होतं, त्यानं व्ही. एन. एन. च्या त्याच्या सूत्रांकडून गंगाटेक इमारतीचा प्लान मिळवला असणार.

मी सेलफोन काढला. मी शुक्लाजींना फोन करणार इतक्यात त्यांचाच फोन आला.

“हे कसं झालं मला माहीत नाही”, मी म्हणालो.

“हे ‘दैनिक’ वाले भेनचोद आहेत”, शुक्लाजी म्हणाले.

“या रिपोर्टरला थांबवायलाच पाहिजे...” मी म्हणालो.

“हे रिपोर्टरचं काम नाही. विरोधकांचं काम असणार हे.”

“मला माहीत नाही सर.”

“किंवा माझ्याच पक्षातलं कुणीतरी? भडवे जळतात..”

“तसं असेल असं मला वाटत नाही, सर.”

“काय?”

“हा रिपोर्टरच आहे. मी त्याला पूर्वीपासून ओळखतो. तो चळवळीतला सक्रिय कार्यकर्ता वगैरे प्रकारचा आहे. शिवाय, त्याला माझी माफी मागावी लागलीय. आता तो छ घेतोय.”

“कोण?”

“राघव कश्यप, बातमीत नाव आहे बघा.”

“साल्याला दाखवतोच,” शुक्लाजी म्हणाले.

“मी फोन करू का त्याला?” मी विचारलं.

“नको मी त्याच्या वरिष्ठांशी बोलेन.”

“त्या बातमीमुळं आपल्याला काही...?” मी विचारलं.

“व्हीएनएन मधून फोन आला, तर त्यांना मला कारायला सांग.”

व्हीएनएन मधून अधिकऱ्यांचा फोन बिन आला नाही. ते थेट कॉलेजवरच आले. शिवाय ते एकटे आले नाहीत, सोबत दोन बुलडोजर घेऊन आले. बुलडोजरच्या आवाजामुळं वर्गातली मुलं खिडक्यांतून बाहेर डोकावू लागली. मी गेटकडं धावत गेलो.

“गेट उघडा, आम्ही बांधकाम पाडायला आलोय,” स्वस्तातला गॉगल आणि प्लॅस्टिकचं पिवळं हेलमेट घातलेला माणूस म्हणाला.

“क्काय?” मी विचारलं.

“आम्हाला आदेश आहे,” व्हीएनएन मधला तो अधिकारी म्हणाला. त्यानं खिशातून घडी केलेला एक कागद बाहेर काढला.

मला धडधडू लागलं. “तुम्ही काय पाडणार आहात?”

“मुख्य इमारत. इथं बेकायदेशीर बांधकाम झालंय,” तो उर्मट स्वरात म्हणाला.

सकाळच्या उन्हाच्या चटक्यांनी चेहरा भाजून निघत होता.

“आपण बोलूया का जरा?” मी विचारलं.

त्याने मानेनंच ‘नाही’ म्हणून सांगितलं

मी फोन काढला आणि शुक्लाजींचा नंबर लावला. पण त्यांनी फोन घेतला नाही.

“हे आमदार शुक्लांचं कॉलेज आहे. सर, तुमचं नाव काय?” मी विचारलं.

“राव. मी अमृतराव. तुम्ही आमदार म्हणा नाहीतर पंतप्रधान, मला फरक पडत नाही.”

मी त्याला दहा मिनिटं जरा दमानं घ्या असं गोडीत सांगत होतो. मग त्यानं बुलडोझर बंद केले. मी शिपायाला सगळ्यांसाठी बर्फ घालून सॉफ्ट ड्रिंक्स आणायला सांगितलं. मी शुक्लाजींना पुन्हा पुन्हा फोन लावत होतो. मी आठव्यांदा फोन लावल्यावर त्यांनी उचलला.

“काय हे गोपाल? मला मुख्यमंत्र्यांना फोन करावा लागला. या मूर्ख बातम्या म्हणजे डोक्याला मोठा ताप असतो तो.”

“सर, आपल्या इथं बुलडोझर्स आलेत.”

“काय?” शुक्लाजी म्हणाले.

मी रावच्या हातात फोन दिला. त्यानं आमदारांना त्याच्या मोहिमेबद्दल पुन्हा सांगितलं. मात्र, आमदार पलीकडून बोलत असताना तो गप्प झाला. मग राव बाजूला गेला आणि त्याचं शुक्लजींशी दहा मिनिटं चर्चा झाली. त्यानंतर रावनं माझा फोन परत दिला. “घ्या, शुक्लजींना तुमच्याशी बोलायचं आहे.”

“सर?” मी अजूनही गोंधळलेल्या अवस्थेतच होतो.

“तुझ्या ऑफिसमध्ये किती पैसे आहेत?” शुक्लजींना जाणून घ्यायचं होतं.

“नक्की माहीत नाही, पण ‘सेफ’ मध्ये साधारण दोन लाख असतील.”

“त्याला दे ते. सिमेंटच्या रिकाम्या पोत्यात नोटा घाल, त्यावर वाळू पसर.”

“हो, सर.”

“आणि त्याला काहीतरी पाडावंच लागेल. तो बांधकाम पाडल्याचे फोटो घेतल्याशिवाय परत जाऊ शकणार नाही.”

“काय?”

“आत्ता तुला लगेच लागणार नाही असं काही अर्धवट बांधकाम आहे का?”

“सर, विद्यार्थी पाडापाडी बघायला गोळा होऊ लागली आहेत”, मी म्हणालो.

“पर्याय नाही. तुझ्या रिपोर्टर मित्रानं लाथच घातलीय थेट आपल्या.....”

“आता तो माझा मित्र नाहीये, सर”, मी म्हणालो.

“तो संपला आता. बर, त्यातल्या त्यात सहजपणे पाडता येऊ शकेल आणि पुन्हा बांधायला कमीत कमी खर्च येईल असं काय आहे?”

“मशिनिंग लॅब. आपण तिथली मशीनं दुसरीकडं ठेवू शकतो”, मी म्हणालो.

“मग तसं कर. त्या लॅबच्या बाहेर खडून फुली काढ. बाकीचं त्यांना करू दे. आणि सिमेंटचं पोतं विसरू नकोस.”

शुक्लजींनी फोन ठेवला.

मी सुरक्षा रक्षकाला गेट उघडण्याची खूण केली. राव माझ्याकडं पाहून ओशट हसला.

“आज मला सिनेमाला यायला नाही जमणार. मला दहा मिनिटांत निघावं लागेल”, माझ्या इनोव्हात पाय टाकताच आरती नाखुषीनं म्हणाली.

साडेसात वाजता ‘रॉक ऑन’ ला जायचं, म्हणून मी तिकिटं काढून तिला घ्यायला हॉटेलवर गेलो होतो.

“पैसे परत मिळतील ना?”

मी तिकिटं टरकावली.

“गोपाल!” ती म्हणाली. “काय करतोयस? तू मला न विचारता तिकीटं काढायला नको होतीस.”

“तू अशी अस्वस्थ का आहेस?”

“राघव मुळं. मला त्याच्याकडं जावं लागेल.”

“काय झालं? मी विचारलं.

“राघवबद्दल बोलू नकोस. हा कुणाचा नियम आहे, मिस्टर मिश्रा?”

“माझा. पण तू सिनेमाचा बेत का रद्द करतीयेस हे मला जाणून घ्यायचं आहे.”

“मी सांगते तुला. तू मला घरी सोडतोस?”

“डीएम च्या बंगल्यावर घे”, मी ड्रायव्हरला सांगितलं.

“हे कुणाला सांगू नको बरं का”, आरती म्हणाली. “त्यानं मला कुणाला सांगू नको म्हणून सांगितलंय. मी तुझ्यावर विश्वास ठेवू ना?”

“याचं उत्तर द्यायला पाहिजे का?” मी म्हणाली.

“बर. राघवची नोकरी गेलीय”, ती म्हणाली.

“काय?” मी म्हणालो. माझ्या सर्वांगातून आनंदाची लहर दौडत गेली.

“मला तर धक्काच बसलाय. ‘दैनिक’ मध्ये तो ‘स्टार रिपोर्टर’ होता”, आरती म्हणाली.

“त्यांनी कारण सांगितलं का?” मी विचारलं. ‘कारण’ तर तिच्याच जवळ बसलं होतं.

“मला माहीत नाही. तोही काही बोलला नाही. त्यानं फक्त एवढंच सांगितलं की, व्यवस्थापनानं त्याला काढून टाकलं आहे.”

“मंदी?” मी खोट्या आस्थेवाईक स्वरात विचारले. “खर्च वाचवण्यासाठी अशावेळी ते स्टाफ कमी करतात.”

“एका ट्रेनी रिपोर्टरला काढून टाकून असे किती पैसे वाचणार आहेत? आणि ‘दैनिक’ तर जोरात आहे.”

तितक्यात आरतीचं घर आलं.

“तो आलाय का तुमच्या घरी?” मी विचारलं. ती गाडीतून उतरली.

तिनं मानेनंच ‘नाही’ म्हणून सांगितलं. “मी त्याला भेटायला जाणार आहे. मला घरी जाऊन कपडे बदलायचे आहेत.”

“तो कसा वाटला? अस्वस्थ?” मी विचारलं.

“फार भडकलेला होता, फार”, असं म्हणून आरती घराकडं धावली.

मी राघवला फोन करायला नको होता. पण मला अगदी राहवलं नाही. मी त्याला मध्यरात्री फोन केला. नोकरी गमावलेल्या अवस्थेतसुद्धा त्याचा ताठा कायम आहे का, हे मला पाहायचं होतं. मी उजव्या हातात व्हिस्कीचा उंच ग्लास घेऊन आणि डाव्या हातात फोन धरून त्याच्याशी बोलत होतो.

मला तो माझा फोन घेणार नाही असं वाटलं होतं. पण त्यानं तसा लवकर फोन उचलला.

“तुला आणखी एकदा सॉरी म्हणायला हवंय का?” त्याचे पहिले शब्द होते.

“हाय, राघव”, मी शांत स्वरात म्हणालो. “काय म्हणतोयं?”

“अगदी छान. मला का बरं फोन केला आहेस?”

“माझ्यावर चिडू नकोस”, मी म्हणालो.

“आपल्याला ज्या लोकांची काळजी असते त्यांच्यावर आपण चिडतो”, राघव म्हणाला.

“तुला तुझ्या नोकरीची काळजी होती.”

“बाय, गोपाल”, तो म्हणाला.

“आपच्याबद्दल व्हाईटसाईट लिहू नकोस, मी तुला सांगितलं होतं”, मी म्हणालो.

“मी माझं काम कसं करायचं ते मला तुला विचारण्याची गरज नाही.”

मी व्हिस्कीचा मोठा घोट घेतला. “हो, खरंय, तुला कशाला गरज असेल? भू मध्ये शिकलेला तू माझ्यासारख्या अशिक्षित माणसाचा सल्ला कशाला घेशील.”

तो काहीच बोलला नाही. मी माझा ग्लास पुन्हा भरला. व्हिस्कीनं माझा आत्मविश्वास कधी नव्हे इतका वाढवला.

“इथं शिक्षणाचा प्रश्न नाहीये, गोपाल. तू असा माणूस कसा झाला आहेस. माझा विश्वासच बसत नाही!”

“श्रीमंत, यशस्वी. विश्वास बसत नाही, अं? जेइइ पास होणारा बेरोजगार आहे.”

“मला नोकरी मिळेल, गोपाल आणि सांग तुझ्या त्या आमदाराला तो ‘दैनिक’ मधल्या एका ट्रेनीला काढून टाकायला लावू शकतो याचा अर्थ तो सत्य दडवू शकतो असं नाही.”

“राघव, मी तुला नोकरी देऊ शकतो. माझ्याकडं काम करशील?”

त्यावर उत्तरा दाखल मी फक्त फोन बंद केल्याचा आवाज ऐकला.

“रिव्होल्यूशन २०२०”, आरती टेबलवर दोन्ही कोपरं टेकून, हनुवटी धरून म्हणाली.

आम्ही रामदा हॉटेलच्या कॉफी शॉपमध्ये आलो होतो. त्या दिवशी तिला सुट्टी होती. तिला सुट्टीच्या दिवशी ग्राहक म्हणून नेहमीच्या कपड्यांत रेस्टॉरंटमध्ये जाण्यास काही हरकत नव्हती. वेंटर तिला पाहून ओळखीचं हसत होते, आणि तीही हसून त्यांना प्रतिसाद देत होती. राघवची नोकरी गेल्यापासून ती मला फारशी भेटली नव्हती, तिला त्याच्यासोबत राहायचं असल्यामुळं अखेर तिच्या आठवडी सुट्टीच्या दिवशी, मी तिला भेटायला येण्यास तयार केलं.

“म्हणजे काय?” मी म्हणालो.

“प्रश्न विचारू नकोस. रिव्होल्यूशन २०२० म्हटलं की तुझ्या मनात काय येतं? काय असेल?”

ती डोळ्यांची पिटपिट करत माझ्या उत्तराची वाट बघत होती. ती साधा केशरी टी-शर्ट आणि काळ्या जीन्समध्येसुध्दा किती गोड दिसत होती!

“नवं रेस्टॉरंट? रामदा सुरू करतंय का?”

ती हसली.

“यात इतकं हसण्यासारखं काय आहे?” मी म्हणालो. हे रिव्होल्यूशन २०२० काय आहे?”

“हे नवीन वर्तमानपत्र आहे. राघवचं.

“त्याचं स्वतःचं वर्तमानपत्र?” मी चमकून विचारलं.

“हो. त्यानं दुसरी नोकरी करायची नाही असं ठरवलंय.”

त्याला दुसरी नोकरी हवी असती तरी त्याला वाराणसीत मिडिआत नोकरी मिळाली नसती, किमान आघाडीच्या वृत्तपत्रांत तरी नाहीच. शुक्लाजींनी सगळ्या महत्त्वाच्या संपादकांना कळवलं होतं. अर्थात, आरतीला हे माहीत नव्हतं. तिला तर राघवची नोकरी का गेलीय हे सुध्दा माहीत नव्हतं.

“राघव सांगत होता ‘दैनिक’ नं त्याला कमी करण्याचं कारण दिलेलं नाही. हे योग्य आहे का?” ती म्हणाली.

“संस्थांमध्ये राजकारण असतंच. तो जुळवून घ्यायला शिकेल”, मी म्हणालो.

“त्याला जुळवून घ्यायचं नाहीये. त्याला पत्रकारिता बदलायची आहे. तिला थोडं बळ द्यायचं आहे”, आरती म्हणाली.

आम्ही कॉफी मागवली. वेटर्सनी त्यासोबत ताज्या कुकीज आणि मफिन्सही आणून ठेवले.

“आपण हे सागळं मागवलं होतं?” मी विचारलं.

“कॉन्टॅक्टस्”, ती माझ्याकडं पाहून डोळे मिचकावत म्हणाली.

“तो वर्तमानपत्र कशातून सुरू करणार आहे?” मी म्हणालो. “त्यासाठी पैसा लागतो.”

“पैसा महत्त्वाचा नाही. त्यातला मजकूर महत्त्वाचा”, आरती कॉफीचा घोट घेत म्हणाली. तिच्या ओठांवर

फेसाची रेष उमटली होती.

“आरती तुला हे पटतं मनापासून? तू प्रॅक्टिकल मुलगी आहेस.”

“इट्स फाईन, गोपाळ. तू कॉलेज सुरू केलंस. त्याला हे का जमणार नाही?”

“माझ्या पाठीशी आधार आहे - आमदार शुक्ला. त्यांच्याकडं पैसा आहे आणि त्यांच्या ओळखीही आहेत.”

“त्याला अजिबात आवडत नाहीत ते. राघव म्हणतो की, शुक्ला हे वाराणसीतले आजवरचे सर्वात भ्रष्ट नेत आहेत”, आरती म्हणाली.

“हा केवळ तर्क आहे”, मी म्हणालो, “ज्याच्यावर टीका झालेली नाही असा कुणी यशस्वी माणूस आहे का? शुक्ला हाय-प्रोफाईल आहेत, त्यांचं नाव होतंय. लोक त्यांना खाली खेचण्याचा प्रयत्न करत आहेत.”

“ओके. आपण राजकारणाची चर्चा थांबवूया का, प्लीज?” आरती म्हणाली, “आमच्या घरात माझ्या आजोबांसोबत राजकारणाचे जीन्सही गेले आहेत.”

“तू राजकारणात जाऊ शकतेस”, मी म्हणालो. “तुझे आजोबा अजूनही लोकांच्या स्मरणात आहेत.”

तिनं हात उंचावून, मूठ त्वेषानं हवेत मारत घोषणा दिल्याची पोझ घेतली.

“मला मत द्या, मी तुम्हाला कॉफीसोबत कुकीज मोफत देईन.” ती हसली.

“नो, थॅक्स. मी रामदामध्ये खूप आहे.”

मीही हसलो. “एनीवे, तो नेमकं काय सुरू करणार आहे...रिव्हॉल्विंग काय...?”

“रिव्होल्यूशन २०२०. हे त्याचं ध्येय आहे. २०२० सालापर्यंत भारतात संपूर्ण क्रांती झाली पाहिजे. सत्ता तरुणांकडं आली पाहिजे. मग आपण जुनी भ्रष्ट व्यवस्था मोडून काढून आणि त्या जागी नवी व्यवस्था आणू.”

“आणि तो ते वाराणसीतून करणार आहे?” माझ्या आवाजातून साशंकता लपत नव्हती.

“हो, अर्थातच. मोठ्या शहरातल्या मुलांना सिस्टिमची झळ बसत नाही. त्यांना चांगली कॉलेजेस मिळतात, चांगले ‘ब्रेक’ मिळतात. क्रांतीचा आरंभ छोठ्या शहरातून व्हायला पाहिजे.”

“त्यानं तुला चांगलंच पटवून दिलेलं दिसतंय”, मी म्हणालो.

“याचा आरंभ करण्यासाठी या शहरापेक्षा चांगलं ठिकाण कोणतं?” ती म्हणाली.

ती उत्साहानं बोलत होती. कदाचित राघवची हीच वृत्ती तिला आवडली असावी. त्याचा आयुष्याबद्दलचा ‘पॅशनेट’ दृष्टीकोन....तो विलक्षण, काल्पनिक, फारसा न आढळणारा असूनही मुलींना वास्तव फारसं आवडत नाहीच आणि व्यवहारी प्रश्नही.

“हे वर्तमानपत्र चालणार कसं? छपाई, कागद, प्रमोशन....क्रांती घडत असताना या सगळ्याचा खर्च कोण करणार आहे?”

ती झटकन् भानावर येत म्हणाली, “म्हणजे सुरुवातीला ते अगदी वर्तमानपत्रा सारखं असणार नाहीये. ते न्यूजलेटर असेल. फक्त एक मोठे पान भर.”

“ओके?” मी तिच्याकडून अणखी काढून घेण्यासाठी विचारलं.

“पेपरच्या एका बाजूला वधूवर सूचक माहिती असेल. वाराणसीतल्या लोकांना लग्नं जमवायला आवडतं. त्यामुळं तो त्या स्थानिक वधू-वरांच्या जाहिराती टाकेल. सुरुवातीला मोफत, नंतर त्यासाठी पैसे ध्यायचे. कदाचित नोकरी विषयक जाहिराती शुद्धा.”

“लोक प्रस्थापित वर्तमानपत्रामध्ये जाहिरात देणार नाहीत का?”

“रिव्होल्यूशन २०२० मध्ये जाहिरात बरीच स्वस्त असेल आणि ती अगदी स्थानिक स्तरावरची असेल ना. त्यामुळं लोकांना अगदी त्यांच्या गल्लीतली स्थळं मिळू शकतील.”

मी मान डोलवली.

“दुसऱ्या बाजूला तो स्थानिक बातम्बा छापेल. आणि हे काही नेहमीसारखं वर्तमानपत्रं नसल्यामुळं तो गुपचूप आणखी स्टिंग ऑपरेशन्स करू शकेल.”

“हो, त्याला ते आवडतच”, मी तिच्याशी सहमत झालो.

“तर हे असं आहे. छपाईचा खर्च कमी येईल कारण, सुरुवातीला फक्त एक मोठं पान असेल. सुरुवातीला तो जाहिरातींसाठी मंदिरांशी संपर्क साधणार आहे.....बघूया आता. तुला नाव आवडलं?”

मी फक्त खांदे उडवले. तिनं मफिनचा एक घास खाल्ला.

“प्रत्येकाला आपापलं काम मिळालं, गोपाल”, आरती मफिन खाताखाता म्हणाली. “तुला तुझं कॉलेज आहे.

त्याला हे आहे.”

“यातून कधीही पैसा मिळणार नाही”, मी म्हणालो.

“म्हणून काय झालं?” ती माझ्या दिशेनं मफिन नाचवत म्हणाली. “पैसा म्हणजे सर्वस्व नसतं.”

“पंचतारांकित हॉटेलमध्ये बखून केक खाताना हे बोलाणं सोपं असतं”, मी म्हणालो.

तिनं हसून मफिन खाली ठेवलं.

“मला पैसा प्रिय आहे”, तो म्हणाला.

“त्यात गैर काहीच नाही. माझा व्यवहार सरळ साधा असतो. पैसा असो वा क्रांती, प्रत्येकानं आपल्या मनाचं ऐकावं.”

कधीकधी मन तुम्हाला कडेलोटाच्या टोकाशी नेतं”, मी म्हणालो.

ती गप्प झाली. माझं वाक्य पचवत असल्यासारखी माझ्याकडं पाहात राहिली.

“हं”, ती म्हणाली, ‘छान. पुन्हा आपण कमरेखाली वार करायचेत का?’

“मुळीच नाही”, मी म्हणालो.

मी बिल मागवलं. त्यामध्ये वीस टक्के स्टाफ सवलत मिळाली.

आम्ही लॉबीत आलो. “तुला लवकर जावं लागणार आहे का?” मी विचारलं.

“नाही, अगदी लगेच नाही, का?”

“मी वर्षभरात नाव वल्हवली नाहीये”, मी म्हणालो.

अस्सी घाटावरच्या माझ्या आवडत्या फूलचंद नावाच्या मला दूरूनच ओळखलं. त्याला मला सूटात बधून गंमत वाटत होती. त्यानं नावेचा दोर सोडला. मी आरतीला नावेत उतरायला मदत केली आणि त्याला शंभर रुपये टिप दिली. त्यानं माझ्या हातात एक कागदी पुडी सरकवली.

“हे काय आहे?”

“चांगला माल आहे. अघोरी साधूंकडून मिळवलाय मी. काडेपेटी आहे?”

त्यानं माझ्या हातात काय दिलंय ते माझ्या लक्षात आलं. आरतीलाही ते कळलं. ती हळूच हसली. मी पानपट्टीत जाऊन थोड्या सिगरेट आणि काडेपेटी आणली.

मी पाण्यात वल्हे बुडवले....आणि आम्ही दोघं प्रवाहात दूर दूर निघालो.

“किती युगं लोटली असतील. मला याची खूप आठवण व्हायची, राघव”, ती म्हणाली

“गोपाल”, मी तिच्याकडं न पाहता तिचं वाक्य दुरुस्त केलं.

“काय? मी राघव म्हणाले का? ओह, सॉरी. आय अँम सो सॉरी. मला असं...”

“असू दे”, मी म्हणालो.

मी नदीच्या विरुद्ध काठाच्या दिशेनं नाव नेत होतो. वल्हे जड वाटत होते. पूर्वीसारखे माझे बाहूही ताकदवान राहिले नव्हते. त्यावेळी मी नियमित नाव वल्हवायचो, तेव्हा हातांत चांगली शक्ती होती. वारणसीच्या मुख्य घाटांवर या टोकापासून त्या टोकापर्यंत मंदिरं आणि प्राचीन वास्तूंची दाटी होती. नदीच्या पलीकडच्या मऊसूत वाळूच्या किनार्यावर जरा निर्जन दिसत होतं, तिथं चहाची छोटी टपरी होती. नावेनं पैलतीरावर जाणर्या पर्यटकांची तिथं सोय होत असे. मी किनार्यावर एका झाडाच्या बुंध्याला नाव बांधली. मावळतीच्या किरणांनी आकाशात केशर पसरलं होत.

“चल, फिरन येऊ या”, आरती चेहर्यावर वार्याची झुळूक घेत म्हणाली.

पलीकडचे गजबजते घाट नजरेला पडत होते. आम्हाला धावपलळ दिसत होती, पण तिथलं काहीही ऐकू येत नव्हतं. आम्ही थोडा वेळ फिरलो, मग त्या चहाच्या टपरीजवळ जाऊन स्टूलांवर बसलो.

“फूलचंदनं तुला जे दिलंय ते ओढणार आहेस?”

“तुझी हरकत नसेल तर”, मी म्हणालो..

तिनं खांदे उडवले. मी सिगरेटचा पॅक उघडला. त्यातल्या एका सिगरेटमधली तंबाखू काढून टाकली आणि त्यात वाळलेला गांजा भरला. मग मी ती पेटवून एक झुरका मारला.

“मी पण बधू?” तिनं विचारलं.

मी मानेनंच नकार दिला.

तितक्यात तिचा फोन वाजला. तिनं बॅगमधून फोन बाहेर काढला. त्याच्या स्क्रीनवर ‘राघव कालिंग’ चमकलं.

“शश SS! बोलू- नकोस”, ती मला खूण करत म्हणाली.

“हाय”, तिनं फोन घेतला. ती राघवचं बोलणं ऐकत होती.

“डॅटस् ग्रेट. हो, पंडितजींचा फोटो टाक पेपरमध्ये. ते अगदी सूप होतील. ते तुला लग्नेच्छुंच्या सगळ्या याद्याच देतील”, ती हसत म्हणाली.

“हो”, ती बोलत होती”, अजून हॉटेलमध्येच आहे. हा भयंकरच उद्योग आहे, सुट्टीच्या दिवशीसुद्धा कामाला जुंपतात... हो, फ्रेंच पर्यटकांची बसच्या बस आलीय.”

तिनं मला खूणेनंच ‘झालंच हं’ असं सांगितलं. मी मान डोलावली. आकाशाचा रंग गडद होऊ लागला होता.

“यस, बेबी. आय मिस यू”, आरतीनं फोन ठेवला. तिनं जॉइन्टसाठी हात पुढं केला.

“काय?” मी म्हणालो.

“मला एक झुरका.”

“वेडी आहेस का?”

“का? मी मुलगी आहे म्हणूनच ना? वाराणसीतल्या पुरुषाचे खरे रंग, अं?”

“तुला भपकारा येईल त्याचा.”

“मी थेट आंघोळीलाच जाईन. आणि बनारस पानं कशाला असतात? मी जायच्या आधी सुवासिक पान खाईन” ती म्हणाली.

मी जॉइन्ट तिला दिली. तिनं काही झुरके मारले.” मझ्यावर याचा काही परिणामच होत नाहीये वाटते”, ती कुरकुरली.

आम्ही चहा संपवून उठलो. ती नदीजळ गेली.

“ये, आपण पाण्यात आरतीच्या दिव्यांची प्रतिबिंब पाहूया”, ती म्हणाली.

“उशीर झालाय”, मी म्हणालो, “आपण निघूया आता.”

“मला इथं खूप आवडतं ये”, ती वाळूत बसकण मारत म्हणाली आणि मला तिच्या शेजारी बसायची खूण केली.

मी तिच्या शेजारी बसलो. “तुझा फोन पुन्हा वाजणार”, मी म्हणालो.

“वाजूदे” ती म्हणाली” तो ‘दैनिक’ मध्ये काम करायचा तेव्हा तो कधीही फोन करायचा नाही. आता त्याला वेळ आहे म्हणून करतोय. त्याचं ‘रिव्होल्युशन २०२०’ सुरू होईपर्यंत थांब.”

“तो खरंच गंभीरपणे विचार करतोय त्याचा?” मी अविश्वासानं विचारलं.

“होय. पहिला अंक दोन आठवड्यात येईल”, ती म्हणाली.

मी जॉइन्ट संपवून, त्या पवित्र नदीबद्दल चिंतन करू लागलो. लोक वाराणसीत त्यांची पापं धुवायला येतात. ते क्षणभर तरी कधी वाराणसीचा विचार करत असतील का... त्यांनी इथं टाकलेल्या सगळ्या पापांचं इथल्या लोकांनी काय करायचं याचा? गांजानं मला तत्त्वचिंतक बनवलं होतं.

मी परत नाव वल्हवत नेण्यासाठी बोटं वाकवून चोळली. आरतीनं माझा उजवा हात मांडीवर घेऊन त्याला मालीश करायला सुरुवात केली.

मी आश्चर्यानं तिच्याकडं पाहिलं.

“बरं वाटतंय?” तिनं विचारलं.

मी काहीच बोललो नाही. एक शब्दही नाही. मी माझा हात तसाच राहू दिला. आकाशात पूर्णचंद्र उगवला होता.

“पौर्णिमा आहे”, ती मृदू स्वरात म्हणाली.

आमच्या आजूबाजूला वाळू, तिचा चेहरा आणि चांदणं...तितक्यात अचानक ती डोळे फडफडवू लागली.

“काय झालं?” मी विचारलं.

तिनं मान हलवली. अजूनही ती डोळ्यांची उघडझाप करतच होती. तिच्या डोळ्यात वाळूचा कण गेला होता. मी तिच्या हातातून माझा हात सोडवून घेतला आणि तिचा चेहरा माझ्या हातांच्या ओंजळीत धरला.

“डोळे उघड”, मी म्हणालो.

तिनं पुन्हा मान हलवली.

“उघड गं. आरती”, दोन्ही हातांनी तिचं डोकं जोजवत म्हणालो.

तिनं उजवा डोळा उघडला. मी त्यात फुंकर मारली. “ठीक आहे?” मी विचारलं.

तिनं मान डोलावली आणि डोळे पुन्हा मिटून घेतले. मी तिच्या मुसमुसण्याचा आवाज ऐकला.

“दुखतंय का तुला?” मी विचारलं.

ती हुंदके देऊन रडू लागली. तिनं कपाळ माझ्या खांद्यावर टेकवलं.

“काय झालं आरती?”

“राघवचं काय होणार याची भीती वाटतीय मला. तो आयुष्यात अपयशी झाला नाही म्हणजे मिलवलं.”

मी तिच्या डोक्याच्या मागच्या बाजूला धरलं, तिनं माझ्या छातीत चेहरा खुपसला होता. तिचं तिच्याच बाँयफ्रेंडबद्दल सांत्वन करणं विचित्र वाटत होतं, तिचं असं माझ्याजवळ असणं मला खूप आवडलं होतं.

“सगळं ठीक होईल. मला तो आवडत नाही, क्या त्याची कुवत आहे. सगळं ठीक होईल. तो थोडा अव्यवहारी आहे, पण मनानं वाईट नाहीये” मी म्हणालो.

तिनं मान वर करून माझ्याकडं अविश्वासानं पाहिलं.

मी तिच्या केसांवर थोपटलं.

“तू मला कसं जपायचास त्याची मला खूप आठवण होते”, ती म्हणाली.

आमच्या दोघांत फक्त एका श्वासाच अंतर होते. त्या समीपतेन मी जागीच खिळलो होतो. माझ्या तोंडून शब्द फुटेना.

“मला उदास वाटतं तेव्हा बोलायला कुणीच नाहीये. थॅक यू”, ती म्हणाली.

गंगेच्या पाण्याचे तुषार आमच्यावर उडत होते. मला अगदीच राहवेना. मी पुढं झालो. माझे ओठ तिच्या ओठांना भिडले. तिनं मला प्रतिसाद दिला नाही, पण ती बाजूलाही झाली नाही. पण काही क्षणांतच तिनं मला दूर ढकललं.

“गोपाल!” ती म्हणाली.

मी काहीही बोललो नाही. मला असं काहीतरी अपेक्षितच होतं. खरं तर, तिनं माझ्यावर आणखी ओरडावं असं मला वाटत होते.

“आय अॅम सॉरी”, असं म्हणून मी नजर दुसरीकडं वळवली. दूरवर आरतीचे दिवे पाण्यावर हेलकावत होते....जणू मला रागावत होते.

“जाऊया आपण. मला उशीर होतोय”, असं म्हणून ती निमिषार्धात उठली आणि भराभरा पावलं टाकत बोटीच्या दिशेनं निघाली. मी चहावाल्याचे पैसे देऊन तिला गाठण्यासाठी धावत निघालो.

“मला तुला नावेतून परत न्यायचंय. तू पळून जाऊ शकत नाहीस”, मी म्हणालो.

ती गप्प होती. ती माझ्याकडं पाहायलासुद्धा तयार नव्हती. ठीक आहे, मी मान्य करतो, माझं चुकलं, पण म्हणून तिनं माझ्याशी असं वागायला नको होतं. आत्ता काही क्षणांपूर्वी ती माझ्या हातांना मालीश करत होती, माझ्या छातीत चेहरा खुपसून रडत होती. नावेत ती माझ्यापासून शक्य तितकी दूर बसली.

परत जाताना मी पाण्यात जोरात वल्हे मारत होतो.

“मी सॉरी म्हटलंय”, मी वाटेत म्हणालो.

“प्लीज, आपण बोलायला नको?” ती म्हणाली.

आमचे पडलेले चेहरे नावाड्याच्या लक्षात आले.

“माल आवडला नाही?” फूलचंदन विचारलं, मी काहीच बोललो नाही. आरती चालू लागली होती.

“कुठं चालली आहेस? मी तुला सोडतो घरी”, मी म्हणालो.

“मी रिक्षानं जाईन”, असं म्हणून ती झपझप दिसेनाशी झाली.

बाबा गेल्यानंतर सुधदा माझी इतकी झोप उडाली नव्हती, इतकी त्यादिवशी अस्सी वरुन आरतीच्या तरातरा निघून जाण्यानं उडाली होती. त्या नौकाविहारानंतर दोन दिवसांनी सुधदा मी पहाटे चार पर्यंत ऑफिसच्या भिंती बघत टक्क जागा होतो. माझ्या डोक्यात तिच्याशिवाय दुसरा कुठला विचार नव्हता तरी तिला फोन किंवा मेसेज करायला मला कसं तरीच वाटत होतं, तिचा चेहरा, तिचे ओलेचिंब डोळे आणि तिच्या ओठांना भिडलेले माझे ओठ..... माझ्या नव्या बंगल्याच्या बाथरूमच्या कॉन्ट्रॅक्टरन दिलेल्या नकाशांवर माझं लक्षच लागत नव्हतं, फॅकल्टी मिटींगमध्ये मी पुतळ्यासारखा बसत होतो, फक्त फोनवर नजर लावून.

“सर, कुणाचा कॉल येणार आहे का?” डीन श्रीवास्तवनी विचारलं.

“मी मानेनंच ‘नाही’ म्हणालो, आणि पुन्हा फोनकडं पाहू लागलो.

देव मुलींना इतकी ताकद कशी काय देतो? त्या कार्यक्षम, कार्यमग्न आणि महत्वाकांक्षी पुरुषांना निष्प्रभ, निरुपयोगी कंस काय करू शकतात?

“सर, मग आपण पुढच्या आठवड्यात मिड-टर्म घेऊया ना?” सिव्हिल इंजिनिअरिंगच्या प्रोफेसर अनमोलनी विचारलं.

“हो”, माझ्या मनात तिचा कधीच फोन आला नाही तर काय करायचं हा विचार सुरू होता, त्यातून स्वतःला सावरून मी कसंबसं बोललो.

माझी टक्क जागी तिसरी रात्र होती. रात्री दोन वाजता माझ्या फोननं ‘बीप’ केलं.

तिचा मेसेज आला होता : Don't call or message me.

तिनं असा मेसेज का केला असेल? मी तर तिला कॉल किंवा मेसेज-काहीच केलं नव्हतं

मी फोन धरून तसाच बसून राहिलो, तितक्यात फोननं पुन्हा ‘बीप’ केलं.

तिचा आणखी एक मेसेज आला होता: Ever

म्हणेज तिलाही झोप यते नाहिये आण ती माझाच विचार करतीय:.....

माझा आशावादी. विवेकशून्य मेंदू पुन्हा कार्यरत झाला होता. तिनं असे मेसेजेस का पाठवले असतील? त्याचा बायकांच्या भाषेत काय अर्थ असेल? जसं बरेचदा त्या त्यांना जे म्हणायचं असतं त्याच्या बरोबर उलटं म्हणत असतात तसं.... मला कॉल करू नकोस म्हणजे-मला कॉल कर असा अर्थ असेल?

Okey, मी मेसेज पाठवला. तासभर झाला तरी तिचं काहीच उत्तर आलं नाही.

हळूहळू मी नौकाविहाराच्या स्वप्नात हरवून गेलो.

सकाळी नेहमीच्या पेपरमधून एक भडक गुलाबी रंगाचा ए-श्री साईजचा कागद होता. मला वाटलं ते एखाद्या प्रवासी कंपनीच किंवा ट्युशन क्लासचं जाहिरात पत्रक असेल. पण, त्यावर वृत्तपत्रावर असतं तसं नाव होतं. अरे वा! मी गालातल्या गालात हसलो. राघवचा जग बदलण्याचा प्रयत्न सुरू झाला होता तर!

रिव्होल्युशन २०२०..... मोठ्या, ठळक अक्षरांत लिहिलं होते. त्याखाली संपादकाच पत्र होते. त्याचं शीर्षक होत : ‘कारण, आता पुरे झालं.’ मी वाचू लागलो.

ज्या समाजाचे उच्चपदस्थ नेतेच सर्वांत लबाड असतील अशा समाजाला काय म्हणायचे? ज्या व्यवस्थेमध्ये सत्तेतला जवळपास प्रत्येकजण भ्रष्टाचारात लडबडलेला असेल तिथे तुम्ही काय करणार आहात? भारताने आजवर खूप भोगले आहे. आपल्याला लहानपणापासून सांगितले गेले आहे की, भारत हा गरीब देश आहे. का? या जगात असे देश आहेत जिथला सामान्य माणूस भारतातल्या सामान्य माणसाच्या पन्नास पट जास्त उत्पन्न मिळवतो. पन्नास पट? ती माणसं आपल्यापेक्षा खरोखर पन्नास पट? कार्यक्षम आहेत का? भारतातला शेतकरी घाम गाळत नाही का? भारतीय विद्यार्थी परिश्रमपूर्वक अभ्यास करत नाही का? आपल्याला स्वतःचे

कल्याण व्हावे असे वाटत नाही का? मग, आपल्या नशीबातच ही गरिबी का?

मला राघवच्या कल्पनेच हसू आलं. मी पहिल्या चहाचा आस्वाद घेत पुढं वाचू लागलो.

हे थांबायला पाहिजे. आपण सगळी व्यवस्था स्वच्छ केली पाहिजे. थोर क्रांतीकारक शे गुएवर यांनी म्हटलं आहे, “सत्ता म्हणजे झाडावरून तुमच्या ओंजळीत पडणारं सफरचंद नव्हे. ज्या लोकांकडे ती आहे त्यांच्याकडून ती हिसकावून घेतली पाहिजे.” आपण अशा क्रांतीचा आरंभ केला पाहिजे जी आपली भ्रष्ट व्यवस्था सुधारेल. अशी व्यवस्था जी सत्ता पुन्हा लोकांच्या हाती देईल, आणि राजकारण्यांना कामगारासारखे वागवेल, राजासारखे नाही

हे अर्थातच एका रात्रीत घडणार नाही. खरी झळ बसल्याशिवाय हे घडणार नाही. भारतात तरुणांची लोकसंख्या वाढेल तशी आपल्याला अणखी चांगल्या कॉलेजेसची व नोकऱ्यांची आवश्यकता भासेल. लवकरच त्यांची कमतरता भासू लागेल. मग आपल्याला कोण मूर्ख बनवत आहे हे लोकांना कळून चुकेल. याला दहा वर्षे लागू शकतील. मी याला ‘रिव्होल्युशन २०२०’ म्हणतो. २०२० साली हे घडेल. ही चळवळ भारताला या दलदलीतून वर काढेल. इन्टरनेटद्वारे देशभरातील सर्व कॉलेजेस जोडली जातील. आपण जेव्हा संपावर जाऊ तेव्हा सगळे व्यवहार थांबतील ते त्या प्रश्नातून मार्ग निघाल्याखेरीज पुन्हा सुरु होणार नाहीत. तरुण मुले त्यांचे वर्ग आणि ऑफिसेस सोडून रस्त्यावर येतील. भारतीयांना न्याय मिळेल आणि अपराध्यांना शिक्षा होईल.

आणि याचा आरंभ वाराणसीतच होईल. त्यासाठी आम्ही तुमच्यासमोर सादर करत आहोत रिव्होल्युशन २०२०.

तुमचाच,
राघव कश्यप
संपादक

त्याखाली भारताचा कच्चा नकाशा दिला होता आणि त्यावर वाराणसीच्या ठिपक्यापासून विविध शहरांना जोडणारे बाण दाखवले होते. मला हसू आलं. त्या नकाशासोबत छोटासा ‘रिव्होल्युशन २०२० पोटेन्शल प्लॅन’ जोडला होता. त्यात विविध शहरांमधल्या प्रमुख कॉलेजेसची यादीही होती. क्रांतीचा आरंभ तिथून होणार होता.

तितक्यात आमचा अकौंटंट महिनाअखेरीच्या हिशोबांवर माझी सही घेण्यासाठी माझ्या ऑफिसमध्ये आला. माझ्या चेहऱ्यावरचे भाव पाहून तो कोड्यात पडला.

“काय झालं सर? विनोद वाचताय?” त्यानं विचारलं.

मी मान डोलावली

पहिल्या पानावर वाराणसीतल्या मयताच्या सामानाच्या दुकानांचा पर्दाफाश केलेला होता. ही दुकानं साध्या लाकडांवर कृत्रिम चंदनी सुगंध फवारून ती चंदनी लाकडं म्हणून विकत होती.

आमच्या अकौंटंटची नजर त्या गुलाबी पेपरवर गेली

“जाहिरात आहे? का पोस्टर? त्यानं विचारलं.

“कुणास ठाऊक”, मी म्हणालो.

मग मी ‘रिव्होल्युशन २०२०’ उलटून दुसरी बाजू पहिली आणि फक्कन हसलो पहिल्या पानावरच्या पोकळ गर्जनांच्या अगदी उलट मागच्या पानावर होतं. त्यावर ‘वधू/वर पाहिजे’ च्या जाहिराती होत्या. मी त्यातली एक जाहिरात मोठ्यानं वाचली.

“पाहिजे : सुंदर/सुशिक्षित/गोरी घरगुती मुलगी. वर : वय २५, कायस्थ ब्राम्हण, इंजिनिअर, सरकारी नोकरीत कायम. मुलीची एकत्र कुटुंबात राहण्याची तयारी हवी तिला पारंपरिक मूल्यांविषयी आदर असावा.”

मी राघवचा पेपर माझ्या अकौंटंटच्या हातात दिला.

“सर, मुलगी पाहताय?” त्यानं विचारलं.

मी त्याच्याकडं कूद्ध कटाक्ष टाकला.

“सॉरी, सर”, तो म्हणाला. “सर, आपल्याकडं आणखी काही अॅडमिशन आल्या आहेत”, तो विषय बदलण्यासाठी म्हणाला.”

“आपल्या जागा भरल्या आहेत सगळ्या”, मी म्हणालो. “तुम्हाला माहीतच आहे ते. आपल्याला जेवढे विद्यार्थी घेण्याची परवानगी आहे तेवढे आपण घेतलेलेच आहेत.”

“सर, एआयसीटीइ अॅडजस्ट करत असेल तर....”

मी उसासा टाकला. “आणखी किती आहेत?”

“पाच, दहा....” तो म्हणाला. “जास्तीत जास्त वीस.”

“द्या त्यांना”, मी म्हणालो. वेळ येईल तेव्हा एआयसीटीइ चं मी बघीन.”

“हो सर”, असं म्हणून तो गेला.

मी तो गुलाबी कागद घेतला. टरकावला. त्याच्या चिंध्या चिंध्या केल्या आणि कचऱ्याच्या डब्यात टाकल्या

दर शुक्रवारी मी वर्गावर फेरी मारायचो. डायरेक्टर वाटावं म्हणून मी तीन दिवस दाढी न करता खुंट वाढवले होते. मी एका वर्गात गेलो. तिथं मॅथ्सचा तास सुरू होता.

मला पाहताच प्रोफेसर शिकवता शिकवता थांबले. वर्गातली चाळीसच्या चाळीस मुलं उठून उभी राहिली. मला खूप छान वाटलं. मी आठ वर्गांपैकी कुठल्याही वर्गात गेलो असतो तरी हेच घडलं असतं. पैसा, प्रतिष्ठा आणि सत्ता या गोष्टी वाईट आहेत असं लोक कितीही म्हणत असले तरी त्या तुम्हाला आदर मिळवून देतात. काही वर्षांपूर्वी मी करिअर फेअर्समध्ये अॅडमिशनसाठी भीक मागत होतो. आज मी आलो की, शंभरजण उठून उभे राहात होते.

“गुड आफ्टरनून, डायरेक्टर सर”, प्रोफेसर म्हणाले.

मी प्रतिसादादाखल मान हलवली. पहिल्या रांगेत बसलेला एक अजागळ टी शर्ट मधला मुलगा डोळे पिटपिट करत होता. मी त्याला विचारलं.

“तुझं नाव काय?”

“मनोज, सर”, तो म्हणाला.

“कुठून आला आहेस?” मी विचारलं.

“सारनाथ, सर”, तो म्हणाला.

“आईवडील नोकरी करतात तिथं?” मी विचारलं.

“आमची शेती आहे, सर. माझे वडील शेतकरी आहेत.

ते ऐकताचा माझा स्वर आपोआप मृदू झाला. “तुला शेतकरी व्हायचं नाही?”

त्यानं काहीच उत्तर दिलं नाही. आपल्या उत्तरावरून आपल्याला जोखलं जाईल याची त्याला भीती वाटत असावी.... माझ्या लक्षात आलं.

“गंगाटेक मध्ये काही अडचण?” मी विचारलं,

“नाही सर”, तो घाबरतच म्हणाला.

“लाजू नको, सांग मला”, मी म्हणालो.

“इंग्रजी जास्त आहे”, तो म्हणाला, “मला नीट समजत नाही.”

“शिक ते. नाहीतर जगात टिकू शकणार नाहीस ओके?” मी म्हणालो. त्यानं मान डोलावली

मी प्रोफेसराकड वळलो. “सॉरी टू डिस्टर्ब यू?”, मी म्हणालो.

प्रोफेसर हसले, त्यांना पाल मला कोटातल्या मिस्टर पुलींची आठवण झाली.

मी वर्गात फेरी मारून ऑफिसमध्ये परत आलो तेव्हा ऑफिसमध्ये कामाचे डझनभर कागद माझी वाट पाहात

होते. तितक्यात माझ्या फोनन 'बीप' केलं.

आरतीचा मेसेज होता : Saw R 2020?

Yes : मी उत्तर पाठवलं

What do you think? : तिचा पुन्हा मेसेज आला. तिला माझ्याकडून जाणून घ्यायचं होतं.

मी काहीच उत्तर दिलं नाही. मी समोरचे कागद वाचू लागलो तितक्यात फोननं पुन्हा 'बीप' केलं.

तिचाच मेसेज होता :?

Good luck for the revolution: मी मेसेज केला.

Thanks: तिचं उत्तर आलं.

याचा अर्थ बोलून झालं असा समजायचा का काय...माझ्या मनात विचार आला.

You are welcome: मी मेसेज केला.

Good to Know: तिचं उत्तर आलं.

What? : मी मेसेज केला.

That I am still welcome : तिचं उत्तर आलं.

त्यावर काय लिहावं ते मला समजेना. मुली अगदी गहन अर्थ असलेले अतिशय साधे वाटणारे मेसेज पाठवू शकतात.

मी आणखी एक मेसेज टाईप केला : I am sorry about that evening.

मी तो मेसेज पाठवावा की नको अशा विचारात असतानाच माझ्या फोननं पुन्हा 'बीप' केलं.

Sorry about that evening: तिचा मेसेज आला.

मी त्या योगायोगानं थक्क झालो. मी आधी टाईप केलेलं डिलीट करुन पुन्हा दुसरा मेसेज टाईप केला : It's fine.

I shouldn't have crossed the line.

त्यावर तिचं काही सेकंदात उत्तर आलं. Don't worry about it.

मी दिग्मूढ होऊन फोन बाजूला ठेवला.

तिला नक्की काय म्हणायचं होतं? या पोरी थेट का बोलत नाहीत. डोन्ट वरी अबाउट इट? म्हणजे ती औपचीरिकपणे बोलतीय असं धराचयं का, मी तिचं चुंबन घेतलं म्हणून काही बिघडलं नाही आणि पुन्हा कधी असं होण्यास हरकत नाही असं समजायचं? आणि सगळ्यात महत्वाचं म्हणजे, अम्ही अध्याय संपवला होता, का नवा अध्याय सुरु केला हाता?

मला तिला हे संगळे प्रश्न विचारावेसे वाटत होते, क्या माझ्यात धाडस नव्हतं.

पण मला हे संगळ अधांतरी लोंबकळतही ठेवायचं नव्हतं. तिचं एक चुंबन, आणि त्यानंतरचं तिचं मौन.... यामुळं मी उद्ध्वस्त झालो होतो. मला तिचं फक्त एकच चुंबन घेऊन थांबायचं नव्हतं. मला तिची कोट्यवधी चुंबन घ्यायची होती, किंवा आयुष्यभरात एका माणसाला दुसऱ्या माणसाची जितकी चुंबन घेणं शक्य असेल तितकी.. मला तिच्याशी अगम्य मेसेजेसमधून बोलायचं नव्हतं. ती मला सदैव माझ्यासोबत हवी होती.

आता मला राघवची अजिबात काळजी नव्हती. नाहीतरी आता गुलाबी वर्तमान पत्रवाला राघव 'काठावरच' फेकला गेला होता. आरतीला त्याच्यापेक्षा चांगला जोडीदार मिळायला हवा होता, आणि तो माझ्यापेक्षा चांगला कोण असणार आमच्या कॉलेजची यंदा एक कोटी कमाई होणार होती. राघवला त्याच्या त्या साल्या प्रामाणिक क्रांतीकारी आयुष्यात एक कोटी रुपये कधी बघायलासुद्धा मिळणार नाहीत. असे भवानातिरेकी तीव्र विचार माझ्या डोक्यातून सटासट सुटत होते.. इवल्या इवल्या पाखरांची पिंजऱ्यातून सुटका व्हावी तसे.

“कारण, आता पुरे झालं”, मी मोठ्यानं म्हणालो आणि स्वतःला फोन उचलायला भाग पाडलं.

I LOVE YOU मी टाईप केल आणि 'सेन्ड' बटणावर अंगठा ठेवला.

पण मी तो मेसेज पुसला आणि थोडा सौम्य आणखी एक मेसेज टाईप केला: I MISS YOU. पण मग तोही पुसून टाकला.

मग मी पुन्हा फायलींकडं वळलो, पण एक वाक्यही डोक्यात शिरेल तर शपथ. मग मी डोळे मिल घेतले. मन लगेच तिच्याकडं धावलंच... तिंनं माझ्या छातीवर डोकं टेकलं होतं तेव्हा तिच्या देहाची उब.... वाऱ्यासोबत उडत माझ्या चेहऱ्याला स्पर्श करणऱ्या तिच्या रेशमी बटा... आणि मी तिच्या ओठांवर ओठ टेकले होते तो क्षण तर मी जणू पुन्हा जगलो.

माझ्या फोनची रिंग वाजली. तिचाच फोन होता. एक मन फोन उचलू नको म्हणत होतं, पण मी एकाच

रिंगमध्ये फोन उचलला.

“हाय!” ती म्हणाली

”आरती!”

“हो?” ती म्हणाली

“त्या दिवशी मी मर्यादा ओलांडली”, मी म्हणालो.

“सारखं सारखं तेच सांगू नकोस.”

“इज इट ओके, रिअली?” मी म्हणालो.

“रिअली. तुला पेपर कसा वाटला खर सांग.”

तिनं इतक्या सहजपणे विषय कसा बदलला याचं मला फार आश्चर्य वाटलं.

“कायस्थ ब्राह्मण मुलांची स्थळं एका पानावर आणि महाक्रांती दुसऱ्या पानावर. हे विचित्र नाही वाटत?”

“मी तुला सांगितलं होतं. त्यामुळं पेपर काढणं शक्य झालं”. ती म्हणाली.

“वाचकांना कसा वाटलाय” मी विचारलं.

“उदंड प्रतिदाद आहे. राघवच्या ‘दैनिक’ मधल्या संपादकाचा.... फोन आला होता. अभिनंदनाचा”, आरतीन थरारून गेल्यामुळं अडखळत म्हणाली.

“वेळ, मला वर्तमानपत्रकातलं काय कळतंय? ‘दैनिक’ मधल्या लोकांना तो आवडला असेल तर छानच असणार”, मी निरुत्साहीपणे म्हणालो.

“अजून तू काहीच पाहिलेलं नाहीस. राघव काही मोठ्या बातम्यांवर काम करतोय”.

“वा!” मी त्याच स्वरात म्हणालो.

“सॉरी. मला फक्त त्याच्याबद्दलच बोलायचं नव्हतं. पहिला अंक पाहून मी अगदी थरारून गेलीय. मी काही अंक हॉटेलच्या लॉबीत सुद्धा ठेवले आहेत”, तिनं हसत सांगितलं.

“पर्यटकांना देशात कशी बोबाबोंब चाललीय हे वाचायला नक्की आवडेल”, मी म्हणालो.

“किंवा त्यांना विवाहविषयक जाहिराती आवडू शकतील”, आरती म्हणाली. त्या सायंकाळी नदीकिनारी... तिच्या लक्षात सुद्धा नसावं.

मुली काहीच घडलं नसल्यासारखं कसं काय वागू शकतात? त्यांना मेंदूतून आठवणी पुसून टाकता येतात, झटकून लावता येतात का त्या अतिशय उत्तम अभिनेत्री असतात?”

“आरती”, मी म्हणालों.

“काय?”

“मी जर...” मी थाबलो.

मी जर काय?” तिनं विचारलं.

तिनं ते तिथंच सोडून दिलं होते. मीही विषय बदलून, मी जर असं म्हणालो की, तू खूप विलक्षण आहेस’... अशासारखं, वर्षानुवर्ष मी करत आलो होतो तसंच कहीतरी बोलून वेळ मारून नेऊ शकलो असतो किंवा मर्दासारखं, मला जे खर म्हणायचं होतं ते म्हणालो असतो, मग त्यामुळं ती पुन्हा माझ्याशी कधी बोलली नसती तरी बेहत्तर! या खेपेला मी यातला ‘मर्द’ पर्याय निवडला.

“मी तुला पुन्हा किस केलं तर तू मला काय करशील?”

“गोपाल!” ती दटावणीच्या स्वरात म्हणाली.

“एवढं आश्चर्य काय त्यात? आपण किस केलं होतं. आठवतंय?”

“मला नाही आठवत काय झालं ते”, ती म्हणाली, असं कसं आठवत नाही?

“प्रश्न टाळू नको” मी म्हणालो.

“काय?” आरती म्हणाली. तिच्या आवाजात सहसा न जाणवणारा संकोच होता.

“मी तुला पुन्हा किस केलं तर तू काय करशील?” मी पुन्हा विचारलं.

“मला माहीत नाही”, ती म्हणाली.

ती ‘हो’ म्हणाली नव्हती, फा तिनं चिडून फोन ठेवलाही नव्हता.

“मी नकार देईन”, ती म्हणाली.

“नको!”

“हो, देईन.”

“आपण दुसरं काहीतरी बोलूया का?” ती म्हणाली.

“आपण भेटायचं?” मी विचारलं.

“कुठ?” तिनं विचारलं. पुन्हा एकदा... धड हो नाही धड नाही नाही. तिनं कधी म्हणूनसुद्धा विचारल नव्हतं. तिनं फक्त ठिकाण विचारलं होतं. म्हणजे, तिला मला भेटायचं होतं. मला तिचं चुंबनं घ्यायचं आहे हे मी तिला संगितल्यानंतरसुद्धा तिची मला भेटायची इच्छा होती. माझ्या मनात डझनभर स्माईली उमलल्या.

“मी तुला न्यायला येतो. तुझं किती वाजता आवरेल?”

“सहा वाजता. पण आज नको. राघवकडं काही मित्र येणार आहेत. पहिला अंक आहे ना.”

“पार्टी?”

“अं... तसंच. छोटासा कार्यक्रम. राघवकडं पार्टीसाठी पैसे नाहीयेत. सगळे पेपरसाठी खर्च झालेत.”

“मी त्याला पैसे द्यावेत असं म्हणणं आहे का तुझं?” मी वाक्यातल्या प्रत्येक शब्दाला मुनमुराद आनंद घेत विचारलं.

“गोपाल, गप्प बस. मग उद्या सहा वाजता?”

“मी कळवतो तुला,” मी म्हणालो

“ओह, ओक. आपण कुठं जायचंय?” तिनं विचारलं.

“कुठंतरी निवांत”, मी म्हणालो.

ती क्षणभर स्तब्ध झाली.

“आपल्याला बोलता येईल अशा ठिकाणी”, मी म्हणालो.

“मग कळव मला.”

“यू आर इन टू वन ओ फाईव्ह (२१०५) मिस्टर मिश्रा”.

मी ‘रामदा’ मध्ये पाच हजार रुपये मोजून एका रात्रीसाठी खोली घेतली होती.

“एनी हेल्प विथ युअर लगेज, सर”, स्वागतकक्षातल्या बाईनं मला विचारलं.

“माझ्याकडं एवढंच आहे फक्त”, मी माझं सॅक दाखवत म्हणालो.

ती माझ्याकड पाहून हसली. ती माझ्याबरोबर लॉबीच्या मध्यात आली आणि तिथून गेस्ट रिलेशन्स डेस्कजवळ

“ही आरती” स्वागतिका म्हणाली, “तुम्हाला रुम दाखवेल.”

आरतीनं कॉम्प्यूटरमधून मान वर करून पाहिलं आणि तिचा आच वासला.

“हॅलो” मी शक्य तितक्या बेफिकीरीनं म्हणालो.

“ओह, हाय... आय मीन, गुड इव्हनिंग” ती गांगरुन गेली होती.

“आरती, हे मिस्टर गोपाल मिश्रा, गंगाटेकचे डायरेक्टर. त्यांची रुम आहे २१०५. त्यांना रुम दाखव.”

“हो, हो”, आरती म्हणाली. ती अजून धक्क्यातून बाहेर आली नव्हती.

ती उठली. आम्ही एलिव्हेटरच्या दिशेनं निघालो हाऊसकिपींग स्टाफमधला एकजण आमच्याच बरोबर एलिव्हेटरमध्ये होता. त्यामुळं आम्हाला बोलता आलं नाही. आम्ही दुसऱ्या मजल्यावर कॉरिडॉरमध्ये पोहोचलो तेव्हा ती माझ्याशी बोलली.

“गोपाल, तू इथं काय करतोस?” ती कुजबुजत्या स्वरात म्हणाली. ती माझ्या दोन पावल पूढं चालत होती.

माझ्या डोक्यात सगळं तयार होतं, मी तिला फक्त आपल्या दोघांसाठी रुम घेतलीय हे सांगू शकत नव्हतो.

“आमच्याकडं एक सिनियर गेस्ट फॅकल्टी येणार होते लंडनहून.”

“मग?”

“त्यांनी ऐनवेळी येण्याचं रद्द केलं. आम्ही रुमचे पैसे आधीच भरले होते. मग मी विचार केला ‘रामदा’ तलं आतिथ्य अनुभववूया.”

“काय? तू मला सांगायचंस ना. मी तुला पैसे परत मिळवून दिले असते.”

“जाऊ दे. मीही कधी पंचतारांकित हॉटेलमध्ये रहिलेलो नाहिये. बघतो राहून.”

आम्ही २१०५ पाशी आलो. तिनं मॅग्रेटिक की-कार्डन खोली उघडली. ती गणवेशात सुंदर दिसत होती. साडी आणि सगळे केस अंबाज्यात बांधलेले.

मी माझं सॅक बेडवर टाकलं.

“तुला रुममधल्या गोष्टी सांगायला पाहिजेत?” तिनं विचारलं,

“नको” मी रुंद हसलो. “एका व्यक्तीनं पूर्वीच दाखवल्यात त्या मला”

“गोपाल”, तू ना, वेडा आहेस”, ती म्हणाली, “मी जातेच आता.”

“मी एकआसन सोफ्यावर बसलो “थांब ना”, मी म्हणालो.

“नाही थांबू शकत. मी ड्यूटीवर आहे?”

“मग सहानंतर? आता साडेपाच झालेच आहेत”, मी म्हणालों.

मी पाहुण्यांच्या रुममध्यं थांबू शकत नाही!”

“हा पाहूणा तुझ्या ओळखीचा आहे”, मी म्हणालो. “दोन मिनिटं?”

ती दाराजवळ गेली आणि ते लॉक केलं नाही, पण शक्य तितकं लावून घेतलं. ती टेबलाजवळच्या खुर्चीवर बसून माझ्याकडं रोखून पाहू लागली.

“काय?” मी विचारलं.

“हा तुझाच प्लॅन आहे ना?” तिनं विचारलं.

“कसला प्लॅन? फॅकल्टींच?” ऐनवेळी आले नाहीत”, मी म्हणालो.

“नाव काय त्या फॅकल्टींच? तिनं विचारलं.

“मिस्टर अँलेन”, मी सांगितलं.

“ओह, रिअली? कुठल्या कॉलेजचे आहेत?”

“ते...” मी अडखळलो.

बघ. थापा मारु नकोस”, ती म्हणाली.

“कॉलेज मला कसं माहीत असेल? ते डेनानला माहीत असणार. मला फक्त इतकंच माहीत आहे की, आम्ही रुम घेतलीय, रूपणून मी इथं आलोय.

“तिनं मान हलवली.

“तुझं आवरल्यावर आपण इथंच बाहेर जाऊया”, मी म्हणालो.

“कसं शक्य आहे?” ती म्हणाली. “तशी परवानगी नसते.”

“तू फक्त परवानगी असलेल्याच गोष्टी करतेस?” मी विचारलं.

“नाही,” ती म्हणाली, “पण...”

“तुझ्यात धाडस नाहीये”, मी म्हणालो.

“तसं नाहीये”, असं म्हणून ती उठली “आणि तुला ते माहीत आहे.”

“कुणालाही पत्ता लागणार नाही”, मी म्हणालो, “तुझं काम आवर आणि आपण ये. आपण इथंच खायाल मागवू आणि तासाभरात परत जाऊ.”

“रुम सर्विन्सवाल्यांनी मला पाहिलं तर?” तिनं विचारलं.

“ते येतील तेव्हा तू टॉयलेटमध्ये लप” मी म्हणालो.

“काहीतरीच”, ती म्हणाली.

“बरं. तू यायच्या आधीच मी मागवून ठेवतो. सॅडविच चालेल?”

तिनं खालचा ओठ चावून काही क्षण विचार केला. “ठीक आहे”, ती उसासली “पण मी इथं येताना किंवा जाताना स्टाफपैकी कुणीही आजूबाजूला असणार नाही हे तू बघायचंस.”

“चालेल. मी कॉरिडॉरमध्ये थांबेन आणि तुला फोनवर हिरवा कंदील देईन.”

ती माझ्या दिशेने आली आणि मला डोक्यावर हलकी टपली देत म्हणाली, “काय काय करायला लावशील मला!”

ती बाहेर पडली.

मी क्लब सॅन्डविच, चॉकलेट केक आणि वाईनची बाटली मागवली. मी आंघोळसुद्धा केली... नेहमी आठवड्यातून एकदा लावतो त्यापेक्षा शाम्पू आणि गरम पाण्यानं.

तिचा साडेसहाला फोन आला. “कॉरिडॉर मध्ये लक्ष ठेव.”

मी खोलीच्या बाहेर आलो. “ठीक आहे”, मी कॉरिडॉरमध्ये सगळीकडं बारकाईनं नजर फिरवत म्हणालो.

त्यानंतर दोनच मिनिटांत आम्ही दोघं खोलीत होतो आणि दरवाजा घट्ट बंद होता. ती शिफ्ट संपल्यानंतर खालच्या मजल्यावर पांढरा शर्ट आणि जीन्स घालून आली होती.

“तू वेडा आहेस बेडा, माहित आहे का तुला?” ती बेडवर धप्पकन बसत म्हणाली तिनं नाटकीपणे हात छातीवर धरला होता, “कसलं धडधडतयं मला माहीत आहे!.”

“रिलॅक्स”, मी म्हणालो.

ती हसली. “तुझं नशीब आहे. त्यांनी अजून कॉरिडॉरमध्ये सीसीटीव्ही बसवलेले नाहीत. ते बसवले की असलं धाडस नाही परवडणार.”

“म्हणजे, योग्य वेळी आलो” मी म्हणालो. “भूक लागलीय?”

मी सॅडविचच्या बशीचं रुपेरी आवरण उघडलं.

“कावळे कोकलतायत”, ती म्हणाली.

मी सॅडविच सोबत थोड्या फ्रेंच फ्राईच आणि सॅलड वाढून घेतलं आणि म्हणालो, “ये, आपण खाऊया.”

“माल जागच हलायचा सुद्धा कैटाळा आलाय. मी उंच टाचाच्या चपला घालून आठ तास उभी होते. मी इथं बेडवरच खाल्लं तर चालेल?”

“खा की”, असं म्हणून मी बशी तिच्याकडं सरकावली आणि ग्लासात रेड वाईन ओतली.

“तू आख्सी बाटली मागवली आहेस?” तिनं विचारलं.

“मी ‘त्यात काय’ अशा अविर्भावात खांदे उडवले.

“तू कधीपासून वाईन प्यायला लागलास?” तिनं विचारलं.

“शुक्लाजींनी मला सगळ्याची चव घ्यायला लावली आहे”, मी म्हणालो.

“तुला वाईन आवडली?”

“मी नेहमी व्हिस्की घेतो पण मला वाटलं तुला वाईन आवडत असेल.”

“आवडतेच. पण मी इथं प्यायला नकोय ना. ही माझी कामाची जागा आहे.”

“एक ग्लास...” मी आग्रह केला.

तिनं किंचितशी मान हलवली आणि ग्लास घेतला.

“राघव फारसं पीत नाही. कधीकधी तो इतका बोअर वाटतो”, असं म्हणून तिनं एक घोट घेतला. “मस्त कुठली आहे?”

“जेकबच क्रीक. ऑस्ट्रेलिया”, वाईनच मूलस्थान आसणय्या देशाचं नाव मी जरा जास्तच जोर देऊन सांगिरलं.

मला ती बाटली दोन हजार रुपयांना पडली होती, क्या मी किंमतीचा उल्लेख केला नाही.

“छानच आहे. मला चढेल लवकरच.”

“रिलॅक्स, माझा ड्रायव्हर तुला घरी सोडेल”, मी म्हणालो.

ती दोन्ही हातांत सॅडविच घट्ट धरून, दुष्काळातून आल्यासारखी बकाबका खाऊ लागली.

“सावकाश... हळू खा”, मी म्हणालो

“मी सकाळी बेक्रफास्टनंतर काहीही खालेल्लं नाही,” ती खाताखाता म्हणाली.

“तू शाळेत असतानासुपधदा असंच कोंबायचीस,” मी चिडवलं.

तू माझ्यासाठी काही शिल्लक ठेवलंस तर!”

“ए.. मी एकदाच तुझ्या डब्यातलं चोरून खाल्लं होतं हं, आणि ते सुध्दा निम्मंच खाल्ल होत. त्याची शिक्षा मी अजून भोगतोय”, मी म्हणालो.

“हो का?” ती म्हणाली. “टीचरनी तुला फक्त एक तास शिक्षा केली होती.”

“पण मी अजूनही तुझी भोगतोच आहे,” मी मुद्दाम चेहरा पाडून म्हणालो.

तिनं बशीतली एक फ्रेंच फ्राय उचलून माझ्या दिशेनं फेकली. क्या तिचा नेम चुकला. ती सोपयावर पडली.

“उप्स, प्लीज, उचल ना ती. मी माझ्याच हॉटेलात केर करू शकत नाही”, ती म्हणाली.

ती चपला भिरकावून, बेडवर मांडी घालून बसली मी तिच्या ग्लासात आणखी वाईन ओतायला पुढं झालो.

“मला चांगली चढेल हं”, ती म्हणाली, पण तिनं ग्लास पुढं केला. तिनं वाईन चाखत घड्याळ पाहिल. बेड जवळच्या घड्याळात साडेआठ वाजले होते.

“तू किती वेळ थांबू शकशील?” मी विचारलं.

“नऊपर्यंत.” ती म्हणाली. “आणखी अर्धातास.”

“दहापर्यंत?” मी विचारलं.

तिनं मानेनंच नकार दिला. “मॉम शंभर प्रश्न विचारेल नाहीतर... तिला मला डबल शिफ्ट आहे म्हणून सांगायला पाहिजे”, ती म्हणाली.

“मग तसं सांग” मी तत्परतेनं म्हणालो.

“मग मला आणखी आठ तास थांबाव लागेल. रात्री दोन पर्यंत.”

“मस्तच”, मी म्हणालो.

“तू वेडा आहेस का?” ती म्हणाली, “मी दोन वाजेपर्यंत तुझ्या खोलीत नाही बाबू शकत!”

“का नाही?” मी म्हणालो, “आपल्याला तरी अशी संधी पुन्हा कधी मिळणार आहे?”

माझ्या बॉयफ्रेंडला कळल तर...” असं म्हणून ती गप्प झाली आणि मागं टेकून बसली.

आम्ही अर्धी बाटली संपवली होती. मी माझ्या ग्लासात आणखी वाईन ओतली.

“काय कळल तर?” मी विचारलं.

“हेच की, मी इतके तास दुसऱ्या माणसाच्या रुममध्ये आहे. तर तो मला ठारच करेल”, ती वाईन संपवत म्हणाली.

“करेल?”

ती हसली. “म्हणजे अगदी तसंच नाही. पण तो वेड्यासारखं करेल. काहीतरी फोडाफोडी करेल.” तिनं उशी उचलून माझ्या दिशेनं फेकली... पझेसिव्ह बॉयफ्रेंडची भूमिका वठवत.

“तो माणूस मी आहे हे कळलं तर तो तुला ठार करेल.” मी म्हणालो.

“त्याला कळणार नाहीये”, आरती म्हणाली.

मी सोपयावरून उठून बेडजवन आलो.

“तू डबल शिफ्ट करतीयेस”, मी तिला फोन कडं निर्देश करत म्हणालो.

“बघ हं?” ती म्हणाली, “मी रात्री दोन वाजेपर्यंत तुझं डोकं खाईन!”

“ते तर तू आयुष्यभर कायमच खात आली आहेस,” मी म्हणालो.

तिनं दुसरी उशी घेऊन मला फेकून मारली. मी ती झेलून बाजूला ठेवली तिनं तोंडावर बोट ठेवून मला गप्प राहायला सांगितलं आणि घरी फोन लावला.

“मॉम?” ती म्हणाली. “हो. मी अजून इथंच आहे. डबल शिफ्ट, काय करणार?”

मग तिची आई काही सेकंद बोलली त्यावर आरती म्हणाली. “त्या मूर्ख बेलाला ही शिफ्ट होती. ती काहीतरी कारणं सांगून येणार नाहीये. तिचा साखरपुडा झाल्यापासून ती फारच दांडया मारतीय.

तिची आई पुन्हा काहीतरी बोलली. आरती वैतागलेली दिसत होती.

“बेलांन साखरपुडा केला म्हणून मी कशाला करायला पाहिजे? हो करीन एक दिवस, मॉम... ओके हो हॉटेलची कार मला घरी सोडायला येईल... बाय.”

तिनं फोन बेडवर ठेवला. ती भडकलेली दिसत होती.

“काय झालं?” मी विचारलं.

“मला वाटतं, एका क्षणी भारतीय आईवडिलांच्या डोक्यात खटकन बटण दाबलं जातं... 'अभ्यास, अभ्यास, अभ्यास' वरून ते एकदम 'लग्न, लग्न, लग्न करू लागतात.”

“तुला नाही करायचं”?

“करीन ना”, ती म्हणाली. मग बेडवर हातानं थोपटत मला म्हणाली, “तू असा शोभेच्या वस्तूसारखा उभा का

आहेस?”

मी बेडवर बसलो, सावधपणे तिच्यापासून थोड्या अंतरावर बसलो.

“अं!” मी म्हणालो.

“आमच्या पाहुण्यांचं वास्तव्य आरामदायी होईल हे पाहणं माझं कामच आहे”, ती 'गेस्ट -रिलेशन्स' वाल्याचं स्मित करत म्हणाली. तिच्या दातांवर रेड वाईनची किंचितशी छटा असली तरी तिचं स्मित अतिशय गोड होतं.

मी वाकून बूट-मोजे काढू लागलो.

“राघवला फोन करणार नाहीस?”

“तिनं मानेनंच नकार दिला.” त्याच्या तर लक्षातसुद्धा येणार नाही. तो एका मोठ्या बातमीवर काम करतोय”, ती म्हणाली.

तिनं तिच्या ग्लासमध्ये आणखी वाईन ओतली.

“त्याचा फोन आला तर?” मी म्हणालो.

तिनं माझ्या तोंडावर हात ठेवला. “त्याचा फोन आला तर तू जरा श्श.... मी घेईन बघून”, ती म्हणाली.

तिचा स्पर्श ठिणगीसारखा होता.

तिनं हात बाजूला घेतला. “तर मग मिस्टर डायरेक्टर, तुमचं काम कसं चाललंय, बाकी सगळं कसं काय?”

“फक्त काम?!” ती तिच्या आईची नकूल करत म्हणाली, “का? तू लग्न करायला हवंस. आता तू लग्न का करत नाहीस?” आम्ही हसून ग्लास एकत्र भिडवले.

“मला लवकरच साखरपुडा करावा लागणार आहे”, ती म्हणाली, “दबाव वाढत चाललाय.”

“राघवचं काय म्हणणं आहे?” मी विचारलं.

“तो आता तयार असणार नाही हे उघडच आहे. पण मी जो धरला तर तो तयार होईल”, ती म्हणाली.

“तुझ्या आईवडिलांना तो पसंत आहे?” मी विचारलं.

“त्यांना तो खूप आवडतो. माझ्या वडिलांनी घरातली राजकारणाची परंपरा मोडली होती. त्यांना राघवच्या ‘पॅशन’च खूप कौतुक आहे.”

“तो पैसे मिळवत नसला तरी?”

“तो मिळवेल ना. एक दिवस मिळवेल”, आरती ठामपणे म्हणाली.

“पण तू आमच्या नातेवाईकांसारखं का बोलतोयस?”

तिनं रिमोट घेतला आणि टीव्ही लावला.

“किती बोरिंग असतं हे”, ती बातम्यांच्या चॅनेल वरून पुढं जात म्हणाली. मग ती ‘चॅनल व्ही’ शी थंबकली. तिथं एक आयटम गर्ल रिमिक्स व्हिडिओवर नाचत होती.

“तिनं ओठ पूर्ण बदललेत”, ती म्हणाली, “आणि नाकसुद्धा, आणि बहुतेक बूब जॉब पण.

“काय?” मी तिचे शब्द ऐकून उडालोच.

“बूब जॉब. वक्ष सुधारून मोठे करण्यासाठी”, ती म्हणाली.

माझ्या चेहर्यावर आश्चर्य पसरलं असावं.

“तू माझा बेस्ट फ्रेंड आहेस” ती माझ्या दंडावर गंमतीनं ठोसा लगावत म्हणाली”, मी तुझ्याशी माझ्या मनातलं सगळं बोलू शकते.... अगदी स्वतःशी बोलल्यासारखी.”

मग तिनं पुन्हा चॅनल बदलली आणि आम्ही ‘व्हेन हॅरी मेट सॅली’ कुठूनतरी मधूनच पाहू लागलो.

“बाई आणि पुरुष यांची मैत्री असू शकत नाही”, बिली क्रिस्टल मॅग रॅनला म्हणाला. त्याच्या तोंडात तूथपिक होती.

“नक्कीच असू शकतात. आपणच बघ”, आरती उतावीळपणे म्हणाली. तिनं टीव्हीचा आवाज वाढवला. “मला हा सिनेमा खूप आवडतो.”

“तू पाहिला आहेस?” मी विचारलं.

“हो. तू?”

मी मानेनंच ‘नाही’ म्हणून सांगितलं. मी इग्रजी सिनेमे पाहिलेले नव्हते.

“ये, आपण सिनेमा पाहूया. मी तुला इथंपर्यंतचा भाग सांगीन.”

मी तिच्या थोडं जवळ सरकलो. मी बेडजवळच्या पॅनलवरून खोलीतले दिवे मंद केले. तेवढ्यात तिनं मला सिनेमाची आत्तापर्यंतची कथा सांगितली. हॅरी आणि सॅली आपापली आयुष्य जगत असतात. त्यांच्या भेटी होत

असतात, बरेचदा ते भांडत असतात पण त्यांचं एकमेकांशी जुळणं स्वाभाविक वाटत असूनही त्यांचं तसं कधीच जुळलेलं नसतं... आम्ही शांतपणे सिनेमा पाहात होतो.

“वाँव, आपण बाटली संपवली की”, काही वेळानं तिच्या लक्षात आलं. तिणं एक उशी घेतली, ती माझ्या मांडीवर ठेवली आणि त्यावर डोकं ठेवून ती सिनेमा पाहू लागली.

“तुला अवघडायला होत नाहीये ना?” तिणं माझ्या मांडीवरूनच वर माझ्याकडं पाहात विचारलं. तिचे डोळे टीव्हीच्या उजेडात चमकत होते.

तिच्या सहवासात इतकं छान वाटत होतं. आजवर माझ्या अयुष्यात यापेक्षा सुखाचा क्षण आला नसेल.

“आरती!” मी म्हणालो.

“ओ!” ती म्हणाली. तिची नजर टीव्हीवर खिळलेली होती

“माझ्या मांडविर असं झोपायला तुझी काही हरकत नाही ना?”

तिणं मान डोलावली. तिची नजर टीव्हीवरच होती.

“त्या दिवशी नदीवरून तू का गेलीस?” मी विचारलं.

“मला त्याबद्दल नाही बोलायचं. सिनेमा बघ ना”, ती म्हणाली.

“तू पुन्हा पळून जाशील?” मी विचारलं. माझा आवाज जड झाला होता.

तिला मला आलेला ताण जाणवला. ती टीव्हीचा आवाज बंद करून उठून बसली.

“गोपी, काय झालं?” ती म्हणाली. तिची वाणी किंचित जड झाली होती. टीव्हीच्या प्रकाशात आमचे चेहरे उजळून निघाले होते.

“तुला पळून जायचं असेल तर आताच जा”, माझा आवाज जेमतेम फुटत होता. “कारण तू माझ्या अयुष्यात थोडा वेळ येतेस आणि मग निघून जातेस...”

मी फारच बोललो होतो. ऑस्ट्रेलियन वार्डननं भारतीय मन एकदाचं खुलं केलं होतं.

“गप्प बस”, असं म्हणून तिणं पुन्हा माझ्या तोंडावर हात ठेवला.

“ड्रामा क्वीन. सॉरी, ड्रामा किंग!”

पण मी मनापासून बोलत होतो. मला तिच्यापासून दूर होण्याची कल्पना सहन होत नव्हती.

“मी सुध्दा एकाकीच आहे, गोपाल,” ती म्हणाली, “अगदी एकटी.”

“का?”

“राघवला वेळ नसतो. मला नोकरी का करायची आहे ते माझे आईवडील समजून घेत नाहीत. डीएमच्या मुलीनं कशाला राबायला पाहिजे असं त्यांना वाटतं. माझ्या सगळ्या मैत्रिणींची लग्नं झाली आहेत, त्या मुलं होऊ देण्याचा विचार करत आहेत, आणि मी अजून अशी. मी विचित्र आहे.”

“तू वेगळी आहेस”, मी तिचं वाक्य सुधारलं.

“मी का वेगळी आहे? मी इतर सर्वसामान्य मुलींसारकी नॉर्मल का नाही... नवऱ्याची वाट बघण्यात, घर सांभाळण्यात समाधानी?”

“हे नॉर्मल नाही, हे मागासपणाचं आहे.”

“राघवमुलं मला दडपण येतं. मला त्याच्या पाठीशी उभं राहायचं आहे. पण त्याचं काही जमण्याचं लक्षण दिसत नाही. त्यानं स्वातंत्र्य अबाधित राहावं यासाठी वर्तमानपत्राशी टाय-अप नाकारलं. असं करत राहिला तर तो आर्थिकदृष्ट्या कधी स्थिरावणार?”

“पण एक दिवस तो पैसे मिळवेल असं तूच म्हणालीस”, मी म्हणालो.

“तो काय, मी शौर्याचा मुखवटा चढवते. पण माझ्या मनातली भीती मी तुझ्यासमोर बोलून दाखवू शकते ना?” ती म्हणाली.

“हो, नक्कीच”, मी तिच्या गालावरून हळुवारपणे हात फिरवत म्हणालो. आम्ही पुन्हा टीव्ही पाहू लागलो. एके दिवशी रात्री हॅरी खूप उदास होती. हॅरी तिच्या घरी येतो. हॅरी तिच्या मनावर हळुवार फुंकर घालतो... अखेर त्यांचे ओठ एकमेकांशी भिडतात. टीव्हीवरच्या त्या प्रसंगामुळं, का वार्डनमुळं, का पुन्हा अशी संधी मिळणार नाही असं वाटल्यामुळं कोण जाणे, पण मी आरतीचं चुंबन घ्यायला पुढं झुकलो. तिणं आश्चर्यानं माझ्याकडं पाहिलं. पण तिणं विरोध केला नाही. ती फक्त पाहात राहिली.

मी तिचं पुन्हा चुंबन घेतलं, यावेळी अधिक ठामपणे. दोन मिनिटं काहीच घडलं नाही... आणि मग तीही

प्रतिसाद देऊ लागली. आमचे ओठ पुनः पुन्हा भिडत राहिले. मी तिचे ओठ, तिचे गाल, तिचं नाक, तिचे कान, आणि पुन्हा ओठ... अशा सगळीकडं माझ्या ओठाच्या मुद्रा उमटवत होतो. मी दिवे बंद केले.

मी तिला पुन्हा मिठीत घेतलं तेव्हा ती म्हणाली, “हे गैर आहे.”

“मला माहीत आहे”, मी म्हणालो, “पण मी नाही आवरू शकत. “माझा हात तिच्या शर्टाच्या बटणांपर्यंत पोहोचला होता.

“नको”, ती माझा हात घट्ट धरत म्हणाली.

मी माझा दुसरा हात तिच्या शर्टमध्ये सरकावला. नशीब... पुरुषांना दोन हात असतात, नाहीतर कुणाला काही जमलंच नसत. अखेर, माझा तळवा तिच्या वक्षापर्यंत पोहोचला.

“गोपाल, काय चाललंय कळतंय का तुला?” ती म्हणाली.

मी तिला ओठी गप्प केलं. तिचं जराशी चुळबूळ केली, पण मी तिच्यावर चुंबनाचा वर्षाव करत गेलो हळूहळू तीही प्रतिसाद देऊ लागली. आधी मंद, मग माझ्या बरोबरीनं आणि नंतर माझ्यापेक्षाही जास्त.

“हे योग्य नाही, गोपाल” ती माझा खालचा ओठ चावत, धापत म्हणाली.

मी तिला ओठांनीच उत्तर दिले. सिनेमा संपला होता. मी तिच्या अंगातला टॉप काढायचा प्रयत्न करत होतो त्यावेळी शाम्पूच्या जाहिराती कानावर पडल्या.

“नको, गोपाल!” ती कुजबुजत्या स्वरात म्हणाली, पण तिचं हात वर करून काम सोपं केलं.

मी माझा शर्ट काढला. यावेळी आम्ही मिठी मारली तेव्हा तिची उब आणि मृदूमुलायमपणा माझ्यात विरघळून गेला.

मला तुझ्याबद्दल खूप...खूप वाटतं”, मी म्हणालो.

“बोलू नकोस”, ती मला थांबवत म्हणाली.

मी तिचे खांदे धरून तिला हळूच बेडवर झोपवलं. मी माझे बाकीचे कपडेही उतरवले.

तिचं नजर दुसरीकडं वळवली.

“काय झालं?” मी विचारलं.

तिचं नुसती मान हलवली, डोळ्याला डोळा न भिडवता.

मी तिच्या शेजारी आडवा झालो. ती अतिशय आवेगानं माझी चुंबनं घेऊ लागली, पण मी तिच्या डोळ्यांत पाहिलं की ती नजर टाळत होती.

मी तिच्या जीन्सच्या बटणापर्यंत पोहोचलो. तेव्हा तिचं मला अखेरचं थांबवलं.

“मला बॉयफ्रेंड आहे”, तिचं मला आठवण करून दिली.

“ते मला गेली चार वर्ष माहीत आहे” मी म्हणालो.

“मी तसली मुलगी नाही, गोपाल”, ती रडवेली झाली होती.

“तू विलक्षण मुलगी आहेस”, मी म्हणालो. माझं बोट तिच्या नाभीत स्थिरावलं होतं. मग क्षणभर तिथं ओठ टेकवले. “या जगातली सर्वात विलक्षण मुलगी”.

मी तिचा हात माझ्या अंगावर ओढला. मी पुन्हा तिची जीन्स अंगावरून काढण्याचा प्रयत्न करू लागलो. मुली जगातल्या सर्वात घट्ट, अंगावरून काढता न येण्याजोग्या जीन्स घालत असतात. मला तिच्या मदती शिवाय जीन्स उतरवता येईना.

“काढतीस?” मी पाच मिनिटं झगडून झाल्यावर म्हणालो.

माझ्या बोलण्यानं तिला हसू फुटलं. तिचं आढेवेढे घेत जीन्स काढली... मग मी तिला जवळ ओढलं.

“गोपाल”, तिचं मला ओढलं. वर्षानुवर्ष मनात दडपून ठेवलेल्या उत्कट इच्छेचा वारु वेगात उधळळा होता. मी तिला दातांनी हलकेच स्पर्श करत होतो... तिला ओठानी पिऊन घेत होतो... मी तिच्यात सामावून गेलो होतो.

“माझं आयुष्य पुन्हा पहिल्यासारखं उरणार नाहीये हे मी ओळखून होतो. जे घडलं त्यानं माझं तिच्यावरचं प्रेम आणखी वाढलंच होतं. असं म्हणतात की, सेक्स नंतर पुरुष दूर होतो. पण मला तिला जवळ ओढून, कुशीत घ्यावं आणि तिचं सदैव माझ्याजवळ असंच राहावं असं वाटत होतं. मी तिला प्रेमभरानं घट्ट मिठीत घेऊन तिच्या केसांवर ओठ टेकले होते. ती तिसरीकडंच पाहता होती. तिच्या चेहऱ्यावर खास असे कुठलेच भाव नव्हते.

“यू आर वंडरफुल, आरती.”

ती जराशी हसली. मी कोपरावर डोकं रेलून तिला विचारलं,

“तुला आवडलं?”

तिनं मान डोलावली, पण दुसरीकडं पाहात.

“माझ्याकडं बघ”, मी म्हणालो. ती माझ्याकडं वळली, पण माझ्या नजरेला नजर द्यायला तयार नव्हती.

“तू ठीक आहेस ना?” मी विचारलं.

“ती मानेनंच ‘हो’ म्हणाली.

आम्ही पुन्हा आडवे झालो. छतावरच्या छोटाश्या लाल एलइडीनं बीप केलं.

“ते काय आहे?” तो कॅमेरा आहे का काय या काळजीनं मी विचारलं.

“स्मोक अलार्म”, ती म्हणाली.

आम्ही काही वेळ गप्प राहिलो.

“मी तुझ्याशिवाय जगू शकत नाही, आरती”, मी म्हणालो.

“प्लीज, असं बोलू नको”, ती म्हणाली.

“खरंच. आय लव्ह यू”, मी म्हणालो.

“प्लीज, स्टॉप!” ती बेडवर उठून बसली. तिनं अंगाभोवती बेडशीट गुंडाळलं.

“काय झालं?” मी बेडशीटमधून तिचा दंड पकडत म्हणालो.

तितक्यात तिच्या फोननं बीप केलं. तिनं मेसेज पाहिला आणि दीर्घ उसासा सोडत उत्तर टाईप केलं.

“मी कपडे घालू?” ती माझ्यापासून बाजूला सरकत म्हणाली.

“अं!” मी म्हणालो, घाल की.”

ती अंगाभोवती बेडशीट गुंडाळून कपडे घेऊन बाथरूममध्ये गेली. मी खोलीतले दिवे लावले. माझ्या मनात संमीश्र भावनांचा गोंधळ माजला होता.

तिला मी आवडतो, तिला माझ्याबद्दल वाटतं हे उघड आहे, नाहीतर तिनं जे केलं ते कुठलीही मुलगी करणार नाही. मग, ती माझ्यापासून अंतर का राखतीय? अजूनही मी तिच्यासाठी सदैव हजर आहे असं मी सांगावं अशी तिची अपेक्षा आहे? का तिला झाल्या गोष्टीचा पश्चाताप होतोय? जे झालं त्यामुळं आम्ही आणखी जवळ येणार होतो का आणखी दूरच जाणार होतो?

मी विवस्त्र होतो आणि गोंधळलेलाही. मी मनातल्या गोंधळाचा गुंता सोडवू शकत नव्हतो. पण किमान कपडे तरी घालू शकत होतो. ती परत आली तेव्हा मी शर्टची बटणं लावत होतो.

“मी घरी जाते”, ती करारीपणे म्हणाली.

बेडजवळच्या घड्याळात बारा वाजले होते.

“तुला दोन वाजेपर्यंत थांबावं लागणार आहे ना? मी विचारलं.

“माझी शिफ्ट लवकर संपली म्हणून सांगीन. नाहीतरी ते आता इतके झोपेत असतील की, त्यांच्या वेळ लक्षातसुद्धा येणार नाही.

माझ्याजवळ बस ना... मला म्हणायचं होतं. मला तिच्याशी बोलायचं होतं. हे माझ्यालेखी काय आहे ते मला तिला सांगायचं होतं. नाहीतरी, मुलींना हेच तर बोलायचं असतं ना?

“ड्रायव्हरला बोलावतोस?” ती म्हणाली.

“पाच मिनिटं थांब ना” मी आर्जवानं म्हणालो. “प्लीज”

ती सोफ्यवर जाऊन बसली. मी बेडवरच बसलो.

“तुला इतकं दडपणं का आलंय?” मी म्हणालो.

“मी तुझा गोपाल आहे. तुला माझ्याबद्दल काही वाटत नाही?”

“अजूनही तुला पुरावा हवाय?” तिनं विचारलं.

मी तिच्या जवळ गेलो आणि तिचा हात हातात घेतला. तिचा हात थंडगार होता.

“जे झालं त्याबद्दल लाज वाटण्याचं काही कारण नाही”, मी म्हणालो.

“हे खूप.... खूप खास आहे. आपल्याला याचा अभिमान वाटायला पाहिजे.”

“पण मी रिलेशनशिपमध्ये आहे.”

“अशा माणसाशी जो कधीही तुझ्यासोबत नसतो?” मी म्हणालो.

तिनं आश्चर्यानं माझ्याकडं पाहिलं.

मी राघव आणि तुझ्याबद्दल कधीही काहीही बोललो नाही, याचा अर्थ माझ्या लक्षात येत नाही असा नाही. आरती. तुला यापेक्षा खूप चांगलं मिळायला हवं. तुला आयुष्यातला सगळा आनंद भरभरून मिळायला हवा.”

“मी साधीशी मुलगी आहे, गोपाल.” आरती तिचा ओठ चावत म्हणाली.

“साध्याशा मुलीला सुध्दा प्रेम, सुरक्षितता, प्रेमळ वागणूक, आधार या गोष्टींची गरज असतेच ना?” मी म्हणालो.

त्यावर ती काहीच बोलली नाही.

“या साध्याशा मुलीचं एक दिवस लग्न होईल. आपला नवरा आपल्या समवेत संसार थाटायला सक्षम आहे का हे तिला पहावं लागेल”, मी म्हणालो. इतकी वर्षे माझा कायम बचावात्मक पवित्रा असायचा. पण आरती माझ्यासोबत असल्यानं मला आक्रमक होण्याचा आत्मविश्वास वाटत होता.

“मी दमलीय... मला घरी जायचंय” असं म्हणून ती उठली.

मी ड्रायव्हरला फोन केला. मी तिला सोडायला खाली जाणार होतो. पण तिनं मला येऊ दिलं नाही. निघण्याआधी ती माझ्या जवळ अली. मला चुंबन अपेक्षित होतं, पण तिनं निसटतं आलिंगन दिलं. ती बाहेर पडली आणि दरवाजा बंद झाला. तिचा गंध पुढं कितीतरी तास खोलीत दरवळत होता आणि पुढे कितीतरी दिवस माझ्या काळजातही.

रामदातल्या त्या रात्रीनंतर दोन दिवस आम्ही एकमेकांशी बोललो नाही. मग मात्र मला अगदी राहवेना आणि अखेर मी तिला कॉल केलाच. तिचे आईवडील जवळपास होते, त्यामुळ ती माझ्याशी बोलू शकली नाही, पण तिनं दुसऱ्या दिवशी नोकरविर जाण्याआधी मला सीसीडी त भेटायचं मान्य केलं.

“आय अँम सॉरी...मी वेड्यासारखी वाहवत गेले”, ती वाफाळत्या ब्लॅक कॉफीचा हलकेच आस्वाद घेता घेता म्हणाली. तिनं चुप्पाचुण्यांचा जांभळा स्कर्ट आणि पांढरा प्रिंटेड टॉप घातला होता. ती नुकतीच न्हाऊन आलीय हे तिच्या ओल्या केसांवरून कळत होतं. “मला वीस मिनिटंच आहेत, त्यानंतर नोकरीवर जावं लागेल”, ती म्हणाली.

“त्या रात्री काय झालं तुला?” मी विचारलं.

“हे बघ, काय झालं ते तुला माहीत आहे”, ती म्हणाली.

“तुला माझ्याकडं यावंच लागणार होतं, आरती”, मी तिच्या हातावर हात ठेवत म्हणालो.

“गोपाल!” ती हात बाजूला घेत म्हणाली.

“काय झालं! मी म्हणालो. मला तिनं सलज्ज नजरेनं माझ्याकडं पाहावं, आम्ही एकत्र अनुभवलेले ते क्षण आठवून तिच्या चेहऱ्यावर स्मिताचे गुलाब उमलावेत आणि तिनं माझा हात घट्ट धरून ठेवावा... असं वाटत होतं. पण यातलं काहीच घडलं नाही.

“लोक आपल्याला ओळखतात”, ती म्हणाली. कॉफीतून वर येणार्या वाफेचा तलम पडदा आमच्यामध्ये उभा राहिला होता. डिसेंबर महिन्यातल्या त्या सकाळी बाहेरच्या थंडगार वातावरणाच्या तुलनेत कॅफेत उबदार वाटत होतं.

“डू यू लव्ह मी?” मी तिच्याकडून खात्रीची मोहर मिळण्यासाठी अधीर होतो. तिला माझ्यावर प्रेम करावंच लागेल. नाही कसं?

तिनं उद्विग्नतेनं उसासा सोडला.

“काय झालं? निदान आता तरी तुला जे वाटतं ते कबूल कर”, मी म्हणालो.

“मला काय वाटतं ते ऐकायचंय तुला?” तिनं विचारलं.

“अपराधी”, ती म्हणाली.

“का?” मी निषेधाच्या सूराने म्हणालो. “ते क्षण विलक्षण नव्हते? हे प्रेम नाहीये?”

“गोपाळ, तू “प्रेम” हा शब्द अजिबात वापरू नकोस, कळलं?” ती म्हणाली.

मुलींचं काही कळतंच नाही. झालं...पूर्णविराम. मी गप्प झालो.

“राघव माझ्याशी वागला ते काही चूकीचं, नव्हतं”, ती खिडकीतून बाहेर बघत, मिनिटभरानं म्हणाली.

“म्हणजे राघवमुळं आहे तर...” मी म्हणालो, पण ती माझं बोलणं तोडत म्हणाली”, तू जरा ऐकशील का? फक्त ऐक, कळलं?” ती करारीपणे म्हणाली. मला ऐकावंच लागलं. या पृथ्वीतलावर पुरुष जन्माला येतात ते बायकांचं ऐकण्यासाठीच. त्यामुळं मी मान डोलावली.

“त्याला सन्मार्गानं जगायचं होतं. हे सोपं नसतं”, मी पुन्हा मान डोलावली.

“मी त्याला फसवायला नको होतं. काय भयंकर आहे मी!”

मी पुन्हा मान डोलावली.

“मी भयंकर आहे असं वाटत तुला?” तिनं विचारलं.

मी काहीच बोललो नाही.

“बोल ना काहीतरी”, ती खेकसली.

“तूच सांगितलंस ना, फक्त ऐक म्हणून....” मी म्हणालो.

“मग तेच कर ना”, ती म्हणाली.

“काय?” मी विचारलं.

“काहीतरी बोल”, ती म्हणाली. स्त्री-पुरुषांच्या संवादामध्ये हे असंच असतं. दुसऱ्याला काय म्हणायचं आहे ते पहिल्याला कधी कळत असेल असं मला वाटत नाही.

“आरती, तू जाणती मुलगी आहेस. तू स्वतःला हवं असल्याखेरीज काहीही करणार नाहीस.”

“तुला काय म्हणायचं आहे?” तिनं विचारलं.

“मी इतकी वर्षं प्रयत्न करत होतो, पण तू मला कधीही होकार दिला नव्हतास. त्या रात्री कसं कोण जाणे पण तू तयार झालीस.”

“माझी चूक झाली”, ती म्हणाली.

खरं सांगतो, मला तिचं हे बोलणं मूर्खपणाचं वाटलं. माझ्या आयुष्यातल्या सर्वात खास दिवसाला तिनं असं ‘चूक’ म्हणावं...मी संताप गिळला.

“हो काय? मग तू मला आज भेटायला का आली आहेस?” मी विचारलं.

“इट्स जस्ट कॉफी”, ती म्हणाली. तिच्या डोळ्यांत खरं काय ते वाचता येत होतं.

“आरती, खोटं बोलू नकोस. माझ्याशी तरी नको. तुझ्या भावना बदलल्या असतील तर त्यात लाज वाटण्याजोगं काहीही नाहीये.” मी म्हणालो.

तिच्या गालांवरून अश्रू ओघळले. मी टिश्यू घेऊन, ते टिपण्यासाठी पुढं झुकलो. तिनं आजूबाजूला नजर टाकत स्वतःला सावरलं.

‘गोपाल, प्रत्येक रिलेशनशिपमध्ये एक व्यक्ती कमजोर असते आणि एक खंबीर.

कमजोर व्यक्ती म्हणजे ज्या व्यक्तीला दुसऱ्या व्यक्तीची जास्त गरज असते, ती व्यक्ती.

“खरं आहे”, मी म्हणालो.

“रिलेशनशिपमध्ये कमजोर व्यक्ती बनून राहणं सोपं नसतं. आणि कायम तर नाहीच नाही”, ती म्हणाली.

“मला माहीत आहे हे”, मी म्हणालो.

तिनं माझाकडं पाहिलं.

“आय आम सॉरी. ऐकतोय मी”, मी म्हणालो.

“माझे आईवडील माझ्यावर लग्न कर म्हणून दडपण आणत आहेत. मी त्यांच्याशी असं कायम भांडू शकणार नाहीये”, ती म्हणाली. “राधवच्या हे लक्षातच येत नाहीये.”

“त्याला तुझ्याशी लग्न करायचं नाहीये?” मी विचारलं.

“आणखी काही वर्षांनी. तो विषय टाळतो. कधीकधी त्याचा अजून जम बसला नाहीये म्हणून. कधी त्याचं काम फारच धोक्याचं होत चालल्यामुळं....आणि खूपदा तो कामात अतिशय गर्क असतो. पण माझं काय? ’

मी मान डोलावली. कधीकधी बायकांच्या हो त हो मिसळत, मान डोलावत राहण्यातच शहाणपणा असतो. मी तेच केलं.

“त्याचं माझ्यावर प्रेम आहे हे मला माहीत आहे. तो मला अधूनमधून छानसे मेसेज करत असतो. किती गोड!”

“तिचं हे प्रकट चिंतन चाललंय हे माझ्या लक्षात आलं. मी तिचं बोलणं ऐकतोय असं दाखवत होतो पण माझं लक्ष तिच्या कानातल्याकडं होतं. तिच्या जांभळ्या, त्रिकोणाकृती इअरिंग्ज ती बोलत असताना किंचीत हेलकावे घेत होत्या. तिचं सगळं साधकबाधक चिंतन पाच मिनिटांनी संपलं.

“ऐकून घेतल्याबद्दल थँक्स”, ती म्हणाली.

“मीच का?” मी विचारलं.

“म्हणजे.... काय म्हणायचं आहे तुला?” ती म्हणाली.

“तू माझ्यासोबत का झोपलीस? तुझे राधवशी काही प्रॉब्लम्स असतील, ठीक आहे. पण माझ्या सोबतच का?” मी विचारलं.

तिनं माझ्याकडं पाहिलं. मनातला निचरा झाल्यानंतर ती जराशी नरमली होती.

“कारण तू मला आवडतोस”, ती म्हणाली.

“आवडतो?” मी विचारलं.

“अर्थातच आवडतोस. आणि मी तुझ्यालेखी काय आहे तेही मला माहीत आहे. तुला शप्पथ सांगते, तुला दुसरी कुणी मिळाली तर मला अतिशय आनंद होईल.”

“ते शक्य नाही”, मी म्हणालो.

“काय शक्य नाही.”

“मी दुसऱ्या मुलीचा विचारसुध्दा करू शकत नाही. तू, नाहीतर मग कुणीच नाही”, मी थेट तिच्या डोळ्यांत पाहात म्हणालो.

“यामुळं मला किती अपराधी वाटतं, कळतंय का तुला?” ती म्हणाली.

“म्हणजे तू माझ्यासोबत झोपलीस म्हणून तुला अपराधी वाटतंय आणि झोपली नसतीस तर?”

ती कसतुसं हसली. “मुलगी होणं सोपं नसतं. आम्हाला प्रत्येक गोष्टीत अपराधी वाटतं.”

“मनात गोंधळ करू नकोस. मला साथ दे”, मी म्हणालो.

“राधवचं काय?” ती म्हणाली. “आत्ता त्याला माझी गरज आहे.”

“तो त्याला हवं ते करतो. तू काही नाही करू शकत?”

“ते कामाच्या बाबतीत. तो मलाही नोकरी करायला कधीही अडवत नाही. व्यभिचार वेगळी गोष्ट आहे.”

“आरती, तू माझी प्रेरणा आहेस”, मी म्हणालो, “तू जर माझ्यासोबत असशील तर मला आयुष्यात काय काय

करायचं आहे ते मी सांगू सुध्दा शकत नाही. मला कॉलेज आणखी वाढवायचं आहे. आपण एव्हिएशन अँकडमी सुरू करू, एम बी ए... मेडिकल सुध्दा सुरू करता येईल.

“त्यासाठी तुला माझी गरज नाहीये”, ती म्हणाली.

“तू मला हवी आहेस ती माझ्यासाठी. तुझ्याविना मी शून्य आहे”, मी म्हणालो. “आरती, लोक सदैव नाती तोडून वेगळे होत असतात. तुमचंही लग्न झालेलं नाही. आपण खूप सुखात राहू.”

“आणि राधव?” ती म्हणाली.

“त्यांचंही चांगलं होईल. त्यालाही एखादी पत्रकार, कार्यकर्ता किंवा अशीच कुणीतरी मिळेल”, मी म्हणालो. ती हसली.

“काय झालं?” मी विचारलं.

“गोपाल, तू मला आवडतोस. पण तू इतका मागं का लागतोस?”

“सॉरी”, मी कठोरपणे म्हणालो. “प्रत्येक वेळी माझ्याजवळ योग्य चाली किंवा योग्य वाक्यं नसतात.”

“शट अप. इथं चाली कुठून आल्या....”

“तू माझी होशील?” मी हात पुढं करत विचारलं.

“प्लीज, माझ्यावर दबाव आणू नकोस.”

मी हात मागं घेतला.

“अजिबात आणत नाहीये”, मी म्हणालो.

तिनं घड्याळात पाहिलं, तिला निघावं लागणार होतं. मी ड्रायव्हरला फोन केला. तो काळी मर्सिडिस सावकाश घेऊन आला.

“वाँव!” ती म्हणाली, “तुझी आहे?”

“नाही, ट्रस्टची आहे. शुक्लाजींसाठी आहे ही. आम्ही आत्ताच डिलिव्हरी घेतलीय.”

आम्ही गाडीत बसलो. काळ्या लेदरचा स्पर्श उबदार वाटला.

“यात सीट हीटर्स बसवलेले आहेत”, मी तिला ‘कन्ट्रोल्स’ दाखवत म्हणालो.

“मिस्टर गोपाल, एक दिवस तुमचीही असेल”, आम्ही हॉटेलवर पोहोचलो तेव्हा ती म्हणाली.

“कोण....कार का मुलगी?” मी तिला डोळे मिचकावत विचारलं.

“दोन्ही....अशी इच्छा करते”, तीही डोळे मिचकावत म्हणाली.

“आपण कधी भेटायचं”, मी विचारलं, “एकांतात?”

“गोपाल!”

“आपण काहीही करायचं नाहीये. मला काहीही करायचं नाहीये.”

“प्रत्येक पुरुषाचे सुप्रसिद्ध अखेरचे शब्द”, असं म्हणून ती हॉटेलमध्ये गेली.

हॉटेलच्या गेटमधून बाहेर पडताना सुरक्षारक्षकांनी काळ्या मर्सिडिसला सलाम ठोकला.

“तुझे मॉम-डॅड कुठं गेलेत?”

तिनं तिच्या खोलीचे पडदे ओढून घेतले.

“हॉस्पिटलमध्ये डॅडचे गुडघे.... पुन्हा.”

आरती आणि मी भेटतच होतो. अर्थात, बाहेर आम्ही क्वचितच भेटायचो. बरेचदा तिचे आईवडील घरी नसले की ती मला घरचि बोलवायची. त्यांच्या घरी अर्धा डझन नोकर असले तरी तिच्या खोलीत पूर्ण एकांत लाभत असे. रामदातल्या त्या रात्रीला आता दोन महिने होऊन गेले होते. राधवशी प्रतारणा केल्याचं तिचं अपराधीपण काही

प्रमाणात कमी झालं होतं, किंवा किमान ती तसं दाखवत तरी होती. मी तिला तुझं माझ्यावर प्रेम आहे का हा प्रश्न विचारणं बंद करून टाकलं होतं कारण, त्यामुळं ती माझ्यापासून आणखी लांबच जात होती.

मुली फार विसंगत वागत असतात. त्यांना संवाद आवडतो असं म्हणतील पण काही विषयांवर मात्र त्या तोंड आवळून बसतील. त्यांना तुम्ही आवडत असाल तर, त्यांच्याकडून तुम्ही तसं वदवून घेण्यापेक्षा तुम्ही ते समजून घेणं त्यांना अधिक आवडतं.

“द्राक्षं?” तिनं ट्रे मस्त द्राक्ष माझ्यासमोर धरली.

“भरव ना”, मी तिच्या आरामखुर्चीत पसरत म्हणालो.

“शट अप”, असं म्हणून तिनं ट्रे माझ्या दिशेनं सरकवला.

ती माझ्या समोर खुर्चीत बसली. आम्ही एक अलिखित नियम पाळायचो तिच्या बेडपाखून दूर राहायचो.

“एकदा?” मी विचारलं.

“असं काय रे?” असं म्हणून ती उठली. तिनं द्राक्षांचा घड उचलला आणि माझ्या तोंडाजवळ धरला. मी तोंड उघडल्याबरोबर तिनं तो आखवाच्या आखवा माझ्या तोंडात कोंबला.

“राजा-महाराजांना असं भरवत नसतात”, मी तोंडातून उडणार्या द्राक्षाच्या रसाच्या चिळकांड्या थोपवत म्हणालो.

“तुम्ही सगळी मुलं सारखीच. आधी मागं लागायचं आणि मुलगी गटली की, तुम्ही राजे-महाराजे”, ती म्हणाली.

“प्रिये, तू माझी राणी आहेस”, मी म्हणालो.

“चल्....येडू....खुळू....” ती म्हणाली.

मी तिला द्राक्षाचा पापा दिला.

“कामवाल्या आहेत आजुबाजूला!”

“त्या दार वाजवून येतात. हे तुलाही माहीत आहे”, मी म्हणालो.

मला तिचं आणखी चुंबन घ्यायचं होतं, पण तिनं मला बाजूला ढकललं.

“मी तुझ्या दृष्टीनं भयंकरच आहे ना?” ती म्हणाली.

“इटस् ओके”, मी म्हणालो.

“फार जवळ आलं की ते माझ्या डोक्यात जातं. पुढं मला आठवडेच्या आठवडे उदासवाणं होतं....तसं मला व्हावं असं तुला वाटत नाही ना?”

“इटस् ओके....मलाही काहीही नकोय”, मी म्हणालो.

“खरंच?” तिनं आश्चर्यानं विचारलं.

पुरुषांना नेहमी हवंच असतं. तरीही, मी खोटं बोलत नाहीये हे तिला कळलं होतं. मी तिला कधीही आमच्या कॅम्पसमध्ये बोलावलं नव्हतं. खरं तर तिथं आम्हाला पूर्ण एकांत मिळू शकला असता. किंवा मी पुन्हा कधीही रामदाची पुनरावृत्ती करण्याचा प्रयत्न केला नव्हता.

“हो, खरंच”, मी गंभीर स्वरात म्हणालो.

“तुला नकोय?” तिनं विचारलं. तिनं केशरी रंगाची सलवार आणि पांढरा कमीज घातला होता. ती मला हवी होती....फक्त तीच....जगातल्या कुठल्याही बाईपेक्षा...एवढंच काय पण जगातल्या कुठल्याही गोष्टीपेक्षा मला ती जास्त प्रिय होती. पण, माझी एक अट होती.

“राघव तुझ्या सिस्टिममधून पूर्ण नाहीसा होत नाही तोवर नकोय”, मी म्हणालो.

“काय?” ती म्हणाली.

“त्या रात्री रामदामध्ये तू शरीरानं माझी होतीस, मनानं नाही. मला पुन्हा तसं घडायला नकोय.”

“तुम्ही तुमच्या सिस्टिममधून माणसं अशी एका रात्रीत काढून टाकू शकत नाही”, ती म्हणाली.

“कळतंय मला. पण तू तसा प्रयत्न करतीयेस का?”

“माहीत नाही”, ती म्हणाली, “मी कितीही नाकारलं तरी, मी तुला जवळपास रोजच भेटतीय ही वस्तुस्थिती आहे.”

ती मी बसलो होतो त्या खुर्चीच्या हातावर टेकली.

“मग, तू त्याच्याशी तोडायला तयार आहेस?” मी विचारलं.

माझं वाक्य पूर्ण होतंय न होतंय तितक्यात तिचा फोन वाजला.

“त्याचाच आहे”, ती म्हणाली.

मी गप्प झालो.

“हेऽ”, ती त्याच्याशी बोलू लागली. ती माझ्या अगदी जवळ बसली होती त्यामुळं मला राघवचं फोनवरचं बोलणं ऐकू येत होतं.

“पाच हजार प्रती खपल्या”, तो सांगत होता.

“अभिनंदन!” आरती म्हणाली.

“आपल्याला लवकरच चांगल्या ब्रँड च्या जाहिराती मिळतील. तू काय करतीयेस?”

“मी लवकर आलीय घरी”, आरती म्हणाली.

“मॉम-डॅड?”

“मॉम डॅडना हॉस्पिटलमध्ये घेऊन गेलीय. त्यांना गुडघ्यांना फार त्रास होतोय. त्यांचे दोन्ही गुडघे बदलावे लागणार आहेत.”

“अरे बापरे!” तो म्हणाला.

आरती राघवशी बोलत असताना मी तिच्या केसांशी खेळत होतो. ती मला थांबवण्यासाठी तोंडं करत होती, पण मी ते थांबवलं नाही.

“मग, आणखी काय? संध्याकाळी काही काम आहे?” तिनं विचारलं.

“सोमवारच्या अंकात एक मोठा विषय आहे, त्यावर शेवटचा हात फिरवतोय. तो भन्नाट होणार आहे”, तो म्हणाला.

“बर”, आरतीनं सुस्कारा सोडला. मी तिच्या चेहर्यावर रुळणारे केस मागं सारले. तिनं बोलता बोलता माझा हात धरला.

“मी तुला मध्यरात्री कॉफी प्यायला भेटू शकतो”, राघव म्हणाला.

“डॅडीसोबत थांबावं लागेल आणि मी रात्री उशीरा बाहेर गेले की दरवेळी मॉम म्हणते पुढच्या आठवड्यात तुझं लग्न करूया.”

“तू अजून लहान आहेस”, राघव म्हणाला.

“माझ्या घरच्यांना तसं वाटत नाही ना. माझ्या वयाच्या चुलत-मावस बहिणींची लग्नं झाली आहेत”, ती म्हणाली.

“आपण पुन्हा यावरून भांडायला नको”, राघव म्हणाला, “मी खूप दमलोय.”

“मी नाही”, आरती म्हणाली.

“आय लव्ह यू, बाय”, राघव चतुरणे म्हणाला.

“हो का?” आरती म्हणाली.

“कमॉन, आरती. मी फोन ठेवतो आता. आय डू लव्ह यू. तू म्हण ना”, राघव म्हणाला.

“लव्ह यू, बाय”, ती म्हणाली.

मी तिच्या चेहर्यावरचा हात मागं घेतला.

“काय झालं?” तिनं विचारलं.

“त्याला तुझ्या सिस्टिममधून काहून टाकणं म्हणजे हेच म्हणायचं होतं मला”, मी म्हणालो.

“या फक्त साध्या गप्पा तर होत्या”, ती म्हणाली.

“तू ‘लव्ह’ म्हणालीस. माझ्याबाबतीत तुला हा शब्द आवडत नाही.”

“मला त्याला नेहमीसारखंच वाटायला हवं होतं. आणि आम्ही फोनची अखेर अशीच करतो”, ती म्हणाली. ती खिडकीशी जाऊन बाहेर पाहू लागली.

“आय अॅम सॉरी, तू दुसऱ्या कुठल्या पुरुषाला असं म्हणताना ऐकणं सोपं नाही”, मी म्हणालो.

“असं फसवत राहणंही सोपं नसतं”, तिच्या डोळ्यांत पाणी तरळलं होतं.

मी तिला बाहुपाशात घेतलं.

“कधी ना कधी त्याला हे कळेलच”, ती माझ्या छातीत चेहरा खुपसून म्हणाली, “मी स्वतः त्याला ही गोष्ट सांगणार आहे.”

“तू माझी होशील?” मी विचारलं.

तिनं चेहरा वर न उचलता जराशी मान डोलावली.

“आय विल लव्ह यू फॉरेव्हर, आरती”, मी म्हणालो.

तिनं मला घट्ट मिठी मारली. काही वेळानं तिनं माझ्याकडं पाहिलं.

“मी सांगू त्याला?” तिनं विचारलं.

मी ‘नको’ अशी मान हलवली.

‘मी सांगीन’, मी म्हणालो. मला ही गोष्ट त्याच्या तोंडावर सांगण्याचा आनंद घ्यायचा होता.

माझं सगळं सामान माझ्या जुन्या घरातून डायरेक्टरच्या नव्याकोऱ्या बंगल्यापर्यंत फक्त एका छोट्याशा व्हॅनमधून गेलं. माझ्याकडं काय सामान होतं. माझे कपडे, बाबांची जुनी पुस्तके आणि आमच्या घरातल्यांचे फोटो. कॉन्ट्रॅक्टरनं बाकीचं सगळं विकत घेतलं. मला तीन बेडरूमच्या ड्यूप्लेक्स बंगल्याची काही गरज नव्हती, पण डायरेक्टर होस्टलच्या एवढ्याशा रूममध्ये कसा काय राहणार! मी नव्या बंगल्याबाहेर हिरवळीवर उभा राहून सकाळी सकाळी तिथल्या गोष्टींवर देखरेख करत होतो. फर्निचर, गालिचे, विविध वस्तू, भांडीकुंडी, इतर सामानसुमान अशा सगळ्या नव्या खरेदीचा ट्रक आला होता.

एक हमाल बाबांचे काही जुने फोटो घेऊन आला. “हे कुठं ठेवू?” त्यानं विचारलं, एका फ्रेम केलेल्या फोटोत बाबा शेताकडं पाहात हुक्का पित होते आणि मी पाच वर्षांचा नागडा त्यांच्या शेजारी बसलो होतो. बाबांच्या एका शेतकरी मित्राच्या परदेशात राहणार्या मुलानं त्यांना तिकडून कॅमेरा पाठवला होता, त्यावर त्यांनी तो कृष्णधवल फोटो काढला होता. मी तो फोटो हातात घेतला, आणि बाबांचा चेहरा पाहिला. त्या फोटोत ते किती तरुण आणि निरोगी दिसत होते....असे बाबा मला कधी आठवतच नव्हते. मी फोटोतल्या झाडावरून आत्ता कॅम्पसमध्ये ते कुठं असेल याचा अंदाज घेऊन पाहिला, पण काही लक्षात आलं नाही.

बाबांना अग्नी दिल्यानंतर, गेल्या चार वर्षांत मी त्यांच्या आठवणीनं कधीही रडलो नव्हतो. पण त्या दिवशी असं का भरून आलं होतं कोण जाणे. मी इतक्या मोठ्या घरी राहायला आलोय याचा त्यांना किती आनंद झाला असता. आपल्या ‘लूझर, पोराला आयुष्यात कधी काहीच जमणार नाही या विचारातच त्यांचा अंत झाला....त्यांनी हे पाहिलं असतं तर....!

गोपाल रडत नाही. गोपाल जगाशी दोन हात करतो.... माझ्या आतला आवाज मला सांगत होता.

“बाहेरच्या खोलीत ठेव ते”, मी म्हणालो.

दहा वाजेपर्यंत सामान लावून झालं. मी ठरवलं होतं की, माझे पहिले पाहुणे असतील, ज्यांच्यामुळं हे शक्य झालं ते - शुक्लाजी. मी त्यांना दुपारी जेवायला बोलावलं होतं. मी हॉस्टलमधल्या स्वैपाक्याला घाई करत होतो. माझ्या नव्या घरातला गॅस पेटत नव्हता. त्यामुळं स्वैपाकी हॉस्टलच्या भटारखान्यातून पदार्थ बनवून आणतो म्हणत होता.

“इथं गॅस घेऊन या”, मी खेकसलो. “आमदार सर येणार आहेत. माझा हॉस्टलमधल्या स्वैपाकावर विश्वास नाही.”

माझ्या नव्या घरी येणार्या पहिल्या पाहुण्यांमध्ये मला अर्थातच आरतीनं यायला हवं होतं. पण, मी स्वतःला चांगलं खडसावून बजावलं होतं की, आरती नव्या घरी येईल ती माझी गर्लफ्रेंड म्हणून...माझ्याशी समांतर ‘अफेअर’ असणारी दुसऱ्या कुणाची गर्लफ्रेंड म्हणून नव्हे....

तितक्यात आरतीचा एसेमेस आला :

‘How’s the move gng? When do i c the place?’

मी उत्तर दिलं : ‘U can come anythime but i won’t let u leave. Let me meet Raghav first.’

“R u sure? Am so nervous about u meeting him.”

त्यावर मी तिला उत्तर देत होतो, तितक्यात माझा फोन वाजला. शुक्लाजींचा फोन होता.

“सर, आम्ही पुर्या करतोय. चांगली भूक ठेवून या बरं का”, मी म्हणालो.

“गोपाल, जरा घरी ये”, ते म्हणाले.

“मी घरी आहे. माझ्या नव्या घरी. म्हणजे. हे तुमचंही घर आहेच.”

“गोपाल, माझी वाट लागली आहे”, शुक्लाजी म्हणाले. त्यांच्या आवाजात कधीही न जाणवलेला ताण होता.

“काय झालं?”

“माझ्या घरी ये. तुझा तो भोसडीचा मित्र.... सोडणार नाही मी त्याला. तू आत्ताच्या आत्ता ये इकडं.”

“काय झालंय? आपण जेवायला....” माझं बोलून व्हायच्या आत त्यांनी फोन कट केला.

तितक्यात स्वैपाकी खांद्यावर जड गॅस घेऊन धापा टाकतच आला.

“फक्त तासाभरात करतो सगळं”, त्यानं मला आश्वासकपणे सांगितलं.

“जेवणाचा बेत रद्द झालाय”, मी म्हणालो आणि घराबाहेर पडलो.

तितक्यात फोननं बीप केलं. आरतीचा मेसेज होता.

‘U should let me decorate the house. After all, hotel industry & all.’

मी तिला एक स्माइली पाठवली आणि फोन पुन्हा खिशात ठेवला.

“आमदार शुक्लांच्या घरी”, मी ड्रायव्हरला सांगितलं.

शुक्लाजींच्या व्हरांड्यात त्यांची माणसं गोल करून उभी होती. त्यांच्या चेहर्यावर नुकतंच कुणीतरी गेल्यासारखे दुःखद भाव होते. तिथंच कॉफी टेबलवर गुलाबी रंगाचे पेपर पडले होते.

“शुक्ला सर कुठं आहेंत?” मी विचारलं.

त्यांच्या एका पक्ष कार्यकर्त्यानं त्यांच्या ऑफिसच्या दिशेनं बोट दाखवलं.

“इथं थांबा. ते एका महत्वाच्या फोनमध्ये आहेत.”

“काय झालंय?” मी विचारलं. पक्ष कार्यकर्त्यानं काही न बोलता त्या गुलाबी पेपरांकडं बोट केलं. मी त्यातला एक पेपर उचलला.

‘रिव्होल्यूशन २०२०’.... ठळक शीर्षक होतं...नेहमीसारखंच दिमाखदार. भारताच्या नकाशाची छोटी आवृत्ती-त्यात क्रांतीची तथाकथित केंद्रं दाखवलेली असा लोगो होता.

‘पवित्र नदी ‘मैली’ करून आमदार पैसे कमावत आहेत!’ असं बातमीचं शीर्षक होतं. पाव पान भरून शुक्लाजींची अगदी सुमार दर्जाची कृष्णधवल छायाचित्रं होती.

‘दिमनपुरा मलनिःस्सारण प्रकल्पासाठी २५ कोटी रुपये मंजूर. आमदारांच्या खिशात २० कोटी’, असं उपशीर्षक होतं.

“हे सगळे जुने, पुन्हा पुन्हा उगाळले गेलेले फालतू आरोप ना?” मी म्हणालो. राघवला उकरून काढायला आवडत असलं तरी त्याच्या या भिकारड्या पेपरकडं कुणी लक्ष देईल असं अजिबात वाटत नव्हतं.

त्यावर तिथलं कुणीच काही बोललं नाही. आणि तसंही निम्म्या पक्ष कार्यकर्त्यांना पेपर वाचता येत नव्हताच. बाकीचे बोलायला घाबरत असावेत.

मी पुढं बाचू लागलो.

सोमवारी सकाळी नवबागमध्ये लहान मुलं कमरेपर्यंत सांडपाण्यातून शाळेला निघालेली दिसली. सर्वत्र गलिच्छ सांडपाणी साचले आहे हे दृष्य अत्यंत किळसवाणे आहे. सर्वत्र दुर्गंधी भरून राहिली आहे. जवळपासच्या लोकांना काय झाले आहे तेही माहीत नाही. सरकारने गंगा अॅक्शन प्लॅन (जीएपी) ची अंमलबजावणी करण्याआधी परिस्थिती अशी नव्हती हे मात्र त्यांना माहीत आहे. होय, जीएपी...आपली पवित्र नदी स्वच्छ करण्यासाठी आखलेली योजना. पण त्यामुळे आपल्या शहराभोवती घाणीचे साम्राज्य अधिकच माजले आहे.

हे कसे घडले? तर याचे कारण असे की, नदी स्वच्छ करण्यासाठी असलेल्या प्रकल्पांपैकी कोणत्याच प्रकल्पाची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी झालेलीच नाही. याची कल्पना येण्यासाठी एक उदाहरण पुरेसे होईल - फेकल कॉलीफॉर्म या अतिसूक्ष्म जंतूचं प्रमाण प्रती लीटर २००० युनिटस्पेक्षा जास्त असता कामा नये, पण घाटांजवळ हे प्रमाण प्रती लीटर १५,०००००० युनिटस् आहे. फक्त आपली नदीच अस्वच्छ आहे अशातला भाग नसून, आपण आरोग्यदृष्ट्या अतिशय गंभीर परिस्थितीत राहात आहोत.

तितक्यात शुक्लाजी त्यांच्या ऑफिसमधून बाहेर आले. मी त्यांच्या दिशेनं धावलो. त्यांनी मला ‘थांब’ अशी खूण केली. ते अजूनही फोनवरच होते. ते काही फाईल्स घेऊन पुन्हा ऑफिसमध्ये गेले. मी पुढं बाचू लागलो.

रिव्होल्यूशन २०२० ला जीएपी घोटाळ्यासंबंधीच्या अनेक सत्य गोष्टी आढळल्या आहेत. तथापि, त्यातील सर्वांत धक्कादायक बाब रमणलाल शुक्ला यांच्या वाराणसीतील दिमनपुरा मलनिःस्सारण प्रकल्पासंबंधीची आहे. २५ कोटी रुपये खर्चून बांधलेला हा प्रकल्प गेली अनेक वर्षे बंदच आहे. आणि जेव्हा तो सुरू झाला होता तेव्हाही या प्रकल्पाने जलशुध्दीकरण कधीही केलेले नाही. प्रकल्पामध्ये काय घडले याबाबतची हादवून टाकणारी वस्तुस्थिती पुराव्यानिशी आमच्या हाती आलेली आहे.

“विरोधकांचं काम आहे हे”, एक पक्ष कार्यकर्ता दुसऱ्याला सांगत होता. मी खाली बसलो आणि पुढं बाजू लागलो.

प्रक्रिया न केलेले पाणी प्रकल्पामध्ये पोहाचले तेव्हा त्यातील ऐंशी टक्के वरुणा नदीत वळवण्यात आले आणि शुद्धीकरण न करताच थेट तसेच सोडण्यात आले. उर्वरित वीस टक्के पाणी प्रक्रिया न करताच दिमनपुरा प्रकल्पाच्या निर्गत द्वारातून सोडण्यात आले. तपासणीसाठी प्रकल्पाची ‘इनपुट’ व आऊटपुट’ संदर्भात उभारणीपूर्वी व नंतरच्या टप्प्यावर तपासणी केली असता, प्रदूषण करणाऱ्या घटकांमध्ये ऐंशी टक्के घट झाल्याचे दिसून आले. दरम्यान, वरुणा नदीत सोडलेले पाणी काही किलोमीटर अंतरावर पुन्हा गंगेला मिळते. परिणामी, पाण्यावर कसलीही प्रक्रिया होत नाही आणि नदी पूर्वीप्रमाणेच प्रदूषित आहे. प्रदूषण करणाऱ्या घटकांमध्ये ऐंशी टक्के घट झाल्याचे दाखवून शुक्लांनी प्रकल्पाचे श्रेय घेतले आहे. या प्रकल्पाचे बांधकाम करणारी कंपनी-अलाईडकॉन आमदारांचे काका रोशन शुक्ला यांच्या मालकीची असून या कंपनीने पंपांची खरेदी न करताच त्याची बनावट बिले सादर केली आहेत. (ती स्कॅन करून खाली दिली आहेत.)

मला ती बातमी इतकी लक्षपूर्वक वाचताना पाहून एक पक्ष कार्यकर्ता माझ्या कानाशी कुजबुजला, “आपण हे वर्तमानपत्र संपवूया.”

त्या पानावर तळात बरेच फोटो होते. त्यामध्ये १५ कोटी रुपयांच्या पंपखरेदीची खोटी बिलं होती. पण प्रत्यक्ष प्रकल्प स्थळावरच्या फोटोत असे कुठले पंप बसवलेले दिसत नव्हते. पंप उत्पादकाचं पत्र स्कॅन करून टाकलं होतं, त्यामध्ये त्यांनी असे कुठले पंप विकले नसल्याचं स्पष्ट होत होतं. अलाईडकॉन ची मालकी शुक्लाजींच्या कुटुंबाशी संबंधित आहे हेही सिध्द झालं होतं. आणि यावर कळस म्हणजे, वरुणा नदीचाही फोटो होता. त्यामध्ये सांडपाणी जिथून मिसळतं ते नेमकं ठिकाण एका ठिपक्यानं दाखवलेलं होतं.

“लखनौहून मुख्यमंत्री येत आहेत”, एका पक्ष कार्यकर्त्यानं जाहीर केलं. त्याबरोबर तिथं सचिंत कुजबूज सुरू झाली.

राघवनं त्या बातमीसाठी खूप कष्ट घेतले होते हे कळतच होतं. मागच्या वेळी पुराव्याविना बातमी करण्याची शिक्षा त्यानं भोगली होती. या खेपेला त्यानं अशी कुठं जागाच ठेवली नव्हती. खोटी बिलं. कॉन्ट्रॅक्टर आणि शुक्लाजींचे संबंध, पूजनीय गंगा नदीत सांडपाणी पुन्हा सोडण्याचं उद्दाम कृत्य हे काही शुक्लाजींसाठी चांगलं ठरणार नव्हतं. स्थानिक लोक भडकून उठणार होते. राजकारणी म्हणून चौर्यकर्म वाईट ठरणारच होतं, पण पवित्र नदीच्या बाबतीत अशी लुबाडणूक करणं हे घोर पातक ठरणार होतं.

“हे तर खरं वर्तमानपत्रपण नाहीये”, शुक्लाजींचा पीए कुणाशीतरी याबद्दल चर्चा करत होता.

“काही हजार प्रती निघणार. कुणी लक्ष देणार नाही त्याकडं.”

रिव्होल्यूशन २०२० चं वितरण कमी असणं हा आमदारांसाठी आशेचा एकमेव किरण होता. पक्ष कार्यकर्त्यांनी वृत्तपत्रांच्या स्टॉल्सवरून शक्य तितक्या प्रती नाहीशा केल्या होत्या. तथापि, रिव्होल्यूशन २०२० वृत्तपत्रांमधल्या माहितीपत्रकांसारखंच सगळीकडं पोहोचलं. ते तसं पूर्णपणे रोखणं अशक्यच होतं.

तितक्यात आरतीचा फोन आला. मी बाहेर हिरवळीवर आलो.

“आर ट्वेन्टी ट्वेन्टी पाहिलास?” तिनं विचारलं. या पेपरचं असं संक्षिप्त नाव आहे हे मला माहीत नव्हतं.

“माझ्या हातातच आहे”, मी म्हणालो.

मला तिचा उसासा ऐकू आला. “हे अतीच आहे ना?” ती म्हणाली.

“राघव आहे तो. त्याचं अतीच नाही असं कधी असतं”, मी फिस्कारलो.

“हे धक्कादायक आहे ना? ते सांडपाणी नदीतच कुठंतरी सोडतात आणि नदी स्वच्छ केल्याचा दावा करतात!”

“तो बड्या लोकांना आव्हान देतोय. त्यानं सावध राहिलं पाहिजे.”

“पण तो तर सत्यच समोर आणतोय. सत्याच्या बाजूनं कुणीतरी उभं राहायलाच पाहिजे ना....”

“मी फक्त इतकंच म्हटलं की, त्यानं सावध राहिलं पाहिजे”, मी म्हणालो

“त्याला काही त्रास होऊ नये असं वाटतं मला”, ती घाबरून म्हणाली.

“त्याला यात पडल्यावाचून राहवत नाही”, मी म्हणालो.

“त्याला त्रास होणार आहे?” तिनं एकेक शब्दानंतर विराम घेत विचारलं.

“ते मला कसं माहीत असणार?” मी विचारलं. तितक्यात बाहेर वाहतुकीच्या वर्दळीचा आवाज कानावर

पडला.

“कमान, गोपाल, तू आणि आमदार शुक्ला...”, ती थांबली.

“माझा कुठल्याही घोटाळ्याशी काहीही संबंध नाही. कळलं?” मी ओरडलो.

मी गेटच्या दिशेनं जात असताना बाहेर वाहनांचे हॉर्न कर्कशपणे वाजत होते.

“मी असं म्हटलेलं नाही”, ती नरमाईनं, म्हणाली. “मला राघव कुठल्या संकटात सापडू नये इतकंच वाटतं. मी त्याच्याशी प्रामाणिक नसीन, पण मला त्याचं काही वाईटसाईट व्हावं असं वाटत नाही.”

“एक सेकंद होल्ड कर, आरती”, मी म्हणालो.

मी गेटपाशी आलो आणि समोरचं दृष्य पाहून माझे डोळे विस्फारले. निरनिराळ्या टीव्ही चॅनल्सच्या सहा व्हॅन बाहेर उध्या होत्या. सुरक्षारक्षक रिपोर्टर्सना आत येऊ न देता, बाहेरच रोखण्याची धडपड करत होते. टीव्हीचे रिपोर्टर आमदारांच्या निवासस्थानाच्या पार्श्वभूमीवर ‘लाईव्ह’ बातमी देत होते.

“काय चाललंय?” मी सुरक्षा रक्षकाला विचारलं,

“त्यांना आत यायचंय”, तो म्हणाला “मुख्यमंत्री येणार आहेत हे माहीत आहे त्यांना.”

“सगळं ठीक आहे ना?” आरतीनं फोनवर काळजीनं विचारलं.

“हो, अजून तरी.”

“राघवला काही होणार नाही....वचन दे मला.”

“आरती, ते माझ्या हातात नाही”, मी भडकून म्हणालो. “काय होणार आहे ते इथं मलाच माहीत नाहीये. हा लहान पेपर आहे. कदाचित बातमी इथंच संपून जाईल.”

“नाही जाणार”, ती म्हणाली.

“काय?”

“सगळी प्रमुख वृत्तपत्रं आणि चॅनल्स ‘रिव्होल्यूशन २०२०’ च्या ऑफिसमध्ये आली आहेत”, ती म्हणाली.

“च्यायला....” मी म्हणालो. तितक्यात पांढर्याशुभ्र ॲम्बॅसडर गाड्यांचा ताफा दारात हजर झाला. फोटोग्राफर्स वेडेपिसे होऊन फोटो काढत सुटले. त्यात आजूबाजूच्या सगळ्यांबरोबर माझेही फोटो निघाले.

“राघवला काही होणार नाही ना? मला वचन दे.”

“आरती, मला जावं लागेल.”

मी धावत पुन्हा आत गेलो.

मुख्यमंत्री शुक्लाजींच्या घरी प्रवेशताच सगळेजण ताठ उभे राहिले. आमदारांच्या बंगल्याच्या कणान्कणात सत्तेचं वलय जाणवत होतं. शुक्लाजींनी धावत येऊन, हात जोडून मुख्यमंत्र्यांचं स्वागत केलं.

“मिडियाला कुणी बोलावलं?” मुख्यमंत्र्यांनी करारीपणे विचारलं.

“क्वाय?” शुक्लाजी म्हणाले. तिथं बाकीच्यांनाही याची कल्पनाच नव्हती.

“आपण आत जाऊया”, मुख्यमंत्री म्हणाले. मग दोन्ही नेते ऑफिसमध्ये गडप झाले. बाहेर हॉलमध्ये मुख्यमंत्र्यांचे चमचे आमदारांच्या चमच्यांत मिसळले. चमच्यांमध्येसुद्धा अधिकार-परंपरा व्यवस्थित जपलेली होती. मुख्यमंत्र्यांचे चमचे ताठ मानेनं उभे होते, तर आमदारांच्या चमच्यांची नजर जमिनीवर होती. मी यात कुठंच बसत नव्हतो.

मी हॉलच्या कोपऱ्यात एका लाकडी खुर्चीत बसलो.

“गोपाल”, शुक्लाजींची हाक दणाणली तसा मी दचकलोच मी मान वर केली. त्यांनी मला त्यांच्या ऑफिसमध्ये यायला सांगितलं.

मी आत जाताच आमदारांनी दार लावून घेतलं.

“सर, गोपाल. हा माझं कॉलेज चालवतो, माझा विश्वासू माणूस आहे. हुशार आणि....”

“तुम्ही हे करणार्या माणसाला ओळखता?” मुख्यमंत्र्यांनी मला विचारलं. त्यांना माझे गुण किंवा क्षमतांमध्ये काहीही रस नव्हता.

“सर, राघव कश्यप. कधी काळी मित्र होता, आता नाहीये.”

“तुम्ही त्याला गप्प करू शकत नाही?” मुख्यमंत्र्यांनी विचारलं.

“आम्ही त्याला ‘दैनिक’ मधून काढून टाकलं. मग त्यानं त्याचा स्वतःचा फालतू पेपर सुरू केलयं”, मी म्हणालो, “कुणी लक्ष देत नाही त्याकडं.”

“मिडिआनं हे शोधून काढलं आहे. पेपरचं काही विशेष नाही, पण जर त्यानं मिडिआला मुलाखती दिल्या किंवा त्यांना सरळे पुरावे दिले तर मात्र चांगलं होणार नाही.”

“तो ते करतोच आहे”, मी म्हणाले.

त्या दोघांनी मीच अपराधी असल्यासारखं माझ्याकडं पाहिलं.

“माझ्या सूत्रांकडून कळलं मला. मी त्याच्याशी काहीही संपर्क ठेवलेला नाही”, मी माझी बाजू स्पष्ट केली.

“आपण त्याला ‘हॅन्डल’ करू शकत नाही?” मुख्यमंत्र्यांनी विचारलं. “लोकांना हॅन्डल केल्यावाचून तुम्ही कॉलेज कसं सुरू केलंत?”

“त्यांना ‘हॅन्डल’ म्हणजे काय म्हणायचं आहे ते मला कळलं.

“सर, त्याला विकत घेणं अशक्य आहे”, मी म्हणालो. क्षणभर मला राघवचा अभिमान वाटला. विकला जात नाही असा माणूस.... किती छान कल्पना!

“अशक्य आहे म्हणजे? प्रत्येकाची काहीतरी किंमत असतेच”, मुख्यमंत्री म्हणाले.

“त्याची नाहीये”, मी सांगितलं. “मी त्याला अनेक वर्षं ओळखतोय. त्याचं डोकं फिरलयं.”

“त्याला जगायचं आहे का नाही?” शुक्लाजी म्हणाले. त्यांचे डोळे लालभडक झाले होते.

“मी मुख्यमंत्र्यांकडं पाहिलं, त्यांनी मान झटकली.

“शुक्लाजींचं चित्त थार्यावर नाहीये”, ते म्हणाले.

“नाही, सीएम सर, मी नाही...” शुक्लाजी बोलू लागले.

“शांत व्हा, शुक्लाजी”, मुख्यमंत्री म्हणाले. त्यांचा आवाज चढला होता. “काय घडलं आहे याची तुम्हाला कल्पना आहे का?”

आमदारांनी मान खाली घातली.

“तुम्ही तर प्रकल्प उभारलाच नाही?” दहा टक्के इकडं-तिकडं काही विशेष नाही. पण तुम्ही सांडपाणी वरुणेत काय विचार करून ढकललंत? ही गंगा माता आहे. लोक आपल्याला ठार मारतील”, मुख्यमंत्री म्हणाले.

मी तिथून जाऊ का म्हणून विचारलं, पण मुख्यमंत्र्यांनी मला तिथंच बसायला सांगितलं.

“पुढच्या वर्षी निवडणुका आहेत. रमण, मी कायम तुमच्या स्वातंत्र्याचा मान राखलाय, कधीही त्यात हस्तक्षेप केलेला नाही. पण हे प्रकरण आपल्याला रसातळाला नेईल.”

“मी मिटवीन हे, सी एम सर”, शुक्ला म्हणाले, “मिटवीन मी, मी वचन देतो तुम्हाला.”

“कसं मिटवणार? त्या पत्रकाराला ठार मारून?”

“मी रागाच्या भरात बोललो”, शुक्लाजी दिलगिरीच्या स्वरात म्हणाले.

“रागाच्या भरात लोक बऱ्याच अनपेक्षित गोष्टी करतात. त्यामुळं मतदार सरकार उलथून टाकतात. घोटाळ्याचा अहवाल कधी घातक असतो आणि कधी नाही ते मला माहीत आहे. हे प्रकरण घातकच आहे.”

“सर, मी काय करू ते सांगा”, शुक्लाजी म्हणाले, “मी तसं करतो.”

“राजीनामा द्या”, असं म्हणून मुख्यमंत्री जाण्यासाठी उठले.

“काय?” शुक्लाजी म्हणाले. त्यांचा चेहरा पांढराफटक पडला होता.

“यात वैयक्तिक काही नाही. मानानं राजीनामा द्या, कदाचित तुम्ही पुन्हा पदावर परत याल.”

“नाहीतर?” आमदार क्षणभरानं म्हणाले.

“शुक्ला, मला तुम्हाला काढून टाकायला लाबू नका. तुम्ही माझे मित्र आहात”, मुख्यमंत्री म्हणाले. “पण पक्ष मैत्रीपेक्षा मोठा आहे.”

हळूहळू शुक्लाजींच्या वास्तव लक्षात आलं. त्यांनी संतापानं मुठी आवळल्या.

“अशा गोष्टी घडत असतात. तुम्ही पुन्हा परत याल”, मुख्यमंत्री म्हणाले.

त्यानंतर ते त्यांच्या चमच्यांसोबत झपझप बाहेर पडले. बाहेर प्रेसचे प्रतिनिधी त्यांनी काही बोलावं यासाठी त्यांची वाटच पाहात होते. मी त्यांच्यामागून गेटपर्यंत गेलो.

“मी रूटीन व्हिजिटला आलो होतो”, मुख्यमंत्र्यांनी रिपोर्टर्सना सांगितलं.

“दिमनपुरा प्रकल्प घोटाळ्याबाबत तुमचं मत काय?” एका रिपोर्टरनं कर्कश धोंगर्या आवाजात विचारलं.

“मला या सगळ्याची संपूर्ण माहिती नाही. पण हे बदनामीचं षड्यंत्र असावं असं दिसतंय. भ्रष्टाचाराच्या बाबतीत आमच्या पक्षाची प्रतिमा स्वच्छ आहे. या संदर्भात नुसते आरोप झाले तरी आम्ही आमच्या नेत्यांना पदत्याग करायला सांगतो.”

मुख्यमंत्री रिपोर्टर्सच्या गर्दीतून सुटका करून घेत गाडीत बसलेसुद्धा.

“म्हणजे आमदार शुक्ला राजीनामा देणार आहेत?” एका रिपोर्टरनं त्यांच्या तोंडाजवळ माईक धरलाच.

“ते त्यांनी ठरवायचं”, मुख्यमंत्र्यांनी ते अपरिहार्य असल्याचं सूचित केलं.

मुख्यमंत्र्यांची गाडी निघून गेली. आता माझ्या गंगाटेकचं काय होणार या विचारानं माझ्या मनात फेर धरला. मी शुक्लाजींच्या खोलीत परत गेलो.

“आम्ही ते वर्तमानपत्राचं ऑफिस फोडून टाकू”, एक पक्ष कार्यकर्ता शुक्लाजींना सांगत होता.

शुक्लाजींनी काहीच प्रतिसाद दिला नाही.

“शुक्लाजी, काय करायचं ते सांगा. सी एम सर काय म्हणाले?” आणखी एका चमच्यानं विचारलं.

“मला एकट्याला राहू द्या”, शुक्लाजी म्हणाले. पक्ष कार्यकर्त्यांना काय ते समजलं. काही क्षणांतच त्यांची पांगापांग झाली, आणि शुक्लाजींच्या भल्यामोठ्या घरात फक्त ते आणि मी-दोघंच उरलो.

“सर?” मी विचारलं. “तुम्हाला माझी आवश्यकता आहे...मी थांबू?”

शुक्लाजींनी माझ्याकडं पाहिलं. त्यांचा नेहमीचा रुबाव विरला होता. ते सोफ्याच्या हातावर कोपर आणि तळव्यात चेहरा टेकवून खाली मान घालून सोफ्यावर बसले होते.

“सी एम भेनचोद आहे”, ते म्हणाले.

मी काहीच बोललो नाही.

“त्याला निवडणुकीसाठी पैशाची गरज होती त्यावेळी तो माझ्याकडं आला होता. मी संपूर्ण राज्यभरात दारू वाटण्याचं त्याचं घाणेरडं काम केलं आणि आता हा माझीच मारतोय.”

“शुक्लाजी, तुम्ही बाहेर पडाल यातून. तुम्ही नेहमी पडता तसंच.”

“गंगा स्वच्छ करण्याला कोणी महत्त्व देत नाही. या योजनेत सगळ्यांनीच पैसे मिळवलेत मग हे माझ्याच मागं का?

माझ्याजवळ याचं उत्तर नव्हतं. माझ्या मनात जराशी अपराधी भावना होती. राघवला माझा हिशोब चुकता करायचा असल्यामुळं त्यानं शुक्लाजींना असं केलं असेल का ही माझीच कल्पना होती....राघव त्याला पाहिजे त्याला

उघड पाडू शकत होता.

“तू गंगाटेक नीट चालवायचंस, काय? मला इथला कसलाही चिखल तिथं उडायला नकोय”, तो म्हणाला.

“होय, सर”, मी म्हणालो. “पण काहीही झालं तरी, सर, तुम्ही आहातच. आपल्याकडं विस्तासच्या खूप मोठ्या योजना आहेत.”

“ते मला आत टाकतील”, ते शांतपणे म्हणाले. राजकारणात काही दशकं काढल्यानंतर भविष्यातल्या घटनांचा अंदाज बांधण्याइतकी सूज्ञता त्यांच्यात आली होती.

“काय?” मी म्हणालो. मला धक्काच बसला होता.

“मी राजीनामा दिला की, माझ्यापाशी सत्ता उरणार नाही. जीएपी घोटाळ्यात बऱ्याच आमदारांनी पैसे मिळवले आहेत. ते बाहेर पडण्याआधी ते मला अटक करणार....त्यांनी कारवाई केली आहे, हे दाखवण्यासाठी.”

“शुक्लाजी, तुम्ही आमदार आहात. पोलीस तुम्हाला हात लावू शकणार नाहीत”, मी म्हणालो.

“सी एमनंच त्यांना सांगितलं तर ते मला आत टाकतीलच. काही काळ मला तुरुंगवासात राहावं लागेल. मला पुन्हा परत यायचं असेल त्यावेळी परतफेड कर.”

माझे वडीलधारे, अनुभवी मार्गदर्शक तुरुंगात जाणार या विचारानं मी अस्वस्थ झालो. ज्यांना मी ‘आपलं’ मानू शकत होतो अशा फार थोड्या व्यक्ती माझ्या आयुष्यात होत्या. शुक्लाजी त्यापैकचि एक होते.

“थांब जरा”, असं म्हणून शुक्लाजी उठले. ते बेडरूममध्ये गेले आणि किल्ल्यांचा जुडगा घेऊन परत आले.

“ठेव या”, ते म्हणाले. “मी अशा दिमाखात नाही राहू शकणार.”

मी तो जुडगा उचलला. त्या काळ्या मर्सिडिसच्या किल्ल्या होत्या.

“तुमची नवी कार? मी नाही घेऊ शकत.” मी किल्ल्या टेबलवर परत ठेवल्या.

“माझ्यासाठी घे. तू माझ्या मुलासारखा आहेस. मी ट्रस्टमध्ये काही पैसेसुद्धा जमा करीन. कॉलेज मोठं कर.”

“मी एकटा? मी एकटा कसं करणार?” माझा कंठ दाटून आला होता. “तुम्ही तर माझ्या घरीसुद्धा आला नाहीत अजून.”

“मी इथून बाहेर पाऊल टाकू शकत नाही. बाहेर माझे सगेसोयरे कॅमेरे घेऊन वाटच बघतायत”, ते म्हणाले.

त्यानंतर तासभर शुक्लाजी मला त्यांच्या विविध बँक खात्यांचे आणि व्यवसायांचे तपशील सांगत होते. त्यांची माणसं ते सगळे उद्योग चालवत असली तरी ते मला तशी कधी वेळ आलीच तर म्हणून सगळं सांगून ठेवत होते.

“गंगाटेक हा माझा सगळ्यात स्वच्छ व्यवसाय आहे. एक दिवस मी परत येईन तेव्हा तोच माझ्या मदतीला येईल.”

त्यांनी माझ्या समोरच राजीनामा लिहिला आणि मला तो लखनौला फॅक्स करायला सांगितलं.

फॅक्स जाऊ लागला तसं मशीननं बीप केलं.

“त्यानं आपली वाट लावली, नाही?” शुक्लाजी म्हणाले.

“कुणी?” मी विचारलं.

“तुझा मित्र. मी त्याला काढून टाकलं. त्यानं मला काढून टाकायला लावलं.”

“त्यानं माझ्या आयुष्याची वाट लावायचा प्रयत्न केलाय. मी त्याच्या आयुष्याची वाट लावीन”, मी प्रतिज्ञा केली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी वाराणसीतल्या प्रत्येक वृत्तपत्रात दिमनपुरा प्रकल्प घोटाळ्याची बातमी पहिल्या पानावर झळकली. शुक्लार्जींच्या राजीनाम्याचा विषय सार्वजनिक बनला होता. शुक्लार्जी खलनायक बनले होते तर राघव कश्यप नवा हीरो! त्या खुळचट गुलाबी पेपरबद्दल प्रत्येकजण फार आदरानं बोलत होतं. स्थानिक दूरचित्रवाहिन्यांवरून त्या घोटाळ्याची बातमी अखंड दाखवली जात होती.

मी नव्या चालीस इंची एलसीडी टीव्ही वर चॅनल्स सर्फिंग करत होतो. एका चॅनलवर राघवची मुलाखत सुरू होती, ते पाहताच मी थबकलो.

“या घोटाळ्याचे सगळे पुरावे मिळवण्यासाठी आम्ही दोन महिने गुप्तरीतीनं काम करत होतो. हे आमदार गैरव्यवहारात गुंतलेले आहेत हे सगळ्यांना माहीत होतं, पण त्याचा काही पुरावा नव्हता. आमच्या टीमनं तो शोधला आहे”, राघव आत्मसंतुष्ट चेहर्यान सांगत होता. त्याची तब्येत बरीच उतरली होती. दाढी वाढलेला, केस विस्कटलेला राघव झोपेविना तारवटल्यासारखा दिसत होता. तरीही त्याच्या डोळ्यात एक चमक होती.

“तुमच्या टीममध्ये कोण कोण आहेत?” रिपोर्टरनं विचारलं.

“वेल, आमचं लहानसं वर्तमानपत्र आहे - रिव्होल्यूशन २०२०. आम्ही चौघंजण आहोत. आमच्यापाशी फारसा अनुभव नसला तरी आम्ही आमच्या कामाप्रती ‘पॅशनेट’ आहोत.”

“तुम्ही कशाप्रती ‘पॅशनेट’ आहात?”

“परिवर्तन घडवण्यासाठी. भारताचं चित्र अधिक चांगलं करण्यासाठी. हेच आमचं जीवित ध्येय आहे”, राघव म्हणाला.

“सन २०२० मध्ये भारतात क्रांती घडेल असं तुम्हाला खरंच वाटतं?”

“होय, पण आपण सर्वांनी त्यासाठी प्रयत्न करायला हवा आणि त्यासाठी त्याग करायला हवेत.”

“ही क्रांती नेमकी कशा संदर्भात असेल?”

“अशा समाजस्थापनेसाठी जिथं सत्य, न्याय व समानता यांना सत्तेपेक्षा अधिक मान दिला जाईल. असे समाज सर्वाधिक प्रगती करतात.”

“हा मुद्दा अधिक स्पष्ट करून सांगाल?”

“सामर्थ्याच्या जोरावर चालणारे समाज पशूंच्या कळपासारखे असतात. ‘बळी तो कान पिळी’ हा जंगलातला कायदा असतो, तो पशूंना लागू होतो. आणि पशूंची प्रगती होत नाही, माणसांची होते.”

मी टीव्ही बंद केला. मला त्याची फालतू बडबड सहन होईना. तीच अवस्था शुक्लार्जींच्या माणसांचीही होती. तितक्यात नितेश या पक्ष कार्यकर्त्याचा फोन आला.

“तू काय काय तोडफोड केलीस?” मी विचारलं.

“त्याचा एकुलता एक कॉम्प्यूटरचा चक्काचूर केलाय. आम्ही हातोडे घेऊनच गेलो होतो. त्याचा छापखानाही फोडलाय.”

“कुणी पाहिलं नाही तुम्हाला?”

“आम्ही रात्री गेलो होतो. सगळं ऑफिस उलथून टाकलं. हरामखोर साला. आता संपला तो.”

मी ऑफिसला जाण्यासाठी तयार झालो. बाहेर मर्सिडिस उभी होती. माझं ऑफिसपर्यंत तीनशे यार्डसुद्धा अंतर नव्हतं. तरी, मला नव्या करामधून जायचं होतं.

माझ्या मनात राघवचा विचार आला. काल इतकी मर्दुमकी गाजवून सगळ्यांचं इतकं लक्ष वेधून घेऊन, अखेर आता उरलं होतं ते फक्त उद्ध्वस्त ऑफिस.

त्याला ना नोकरी होती ना धंदा. हा विषय संपला की त्याच्या पेपरला कुत्रं विचारणार नव्हतं.

“कुठं, सर?” ड्रायव्हरनं विचारलं.

“ऑफिस”, मी म्हणालो.

माझ्या डोक्यात राघवला ऐकवण्याच्या ओळी उमटू लागल्या.

“तू पुढच्या वर्षी पुन्हा प्रयत्न कर” असा तू ज्याला उपदेश केला होता तो सामान्य रंगरुपाचा वेडाखुळा, गोपाल मिश्रा आज मर्सिडिसमध्ये बसलाय. तुझ्यापाशी फक्त आहे तो उद्ध्वस्त छापखाना. आणि तू स्वतःला

देखणाबिखणा समजतोस ना? बघ, लवकरच तुझी गर्लफ्रेंड माझी होईल. जिला तू मझ्यापासून हिरावलं होतंस ती....”

“सर”, ड्रायव्हर म्हणाला. आम्ही ऑफिसपाशी आलो होतो.

मी ऑफिसमध्ये गेलो आणि लेदरच्या खुर्चीवर बसलो. डोळे मिटून घेतले. माझ्या डोळ्यांसमोर राघवचा चेहरा आला.... “आरती माझ्यासोबत आहे” हे मी त्याला सांगीन तेव्हा तो कसा होईल....किती भारी वाटेल ना! माझ्या डोक्यात सगळं तयार होतं....

त्याच्या ऑफिसमध्ये जायचं. त्याच्या टेबलवर मर्सिडिसच्या किल्ल्या टाकायच्या. मी तर काही वाक्यंसुधदा तयार ठेवली होती.

“कधीकधी लूझर्स आयुष्यात पुढं जातात, ही गोष्ट कधीही विसरू नकोस”, मी ‘त्या’ दिवसाची रंगीत तालीम करत मोठ्यानं म्हणालो.

पण अजून आरती माझी असल्याची बातमी फोडण्यासाठी माझी वाक्यं ठरत नव्हती. मी काही वाक्यांचा विचार केला.

“मित्रा, मला माफ कर पण आरती माझी आहे”, मी तोंडातल्या तोंडात म्हणून पाहिलं.

पण ते असं मर्दानी वगैरे वाटेना.

“माझं आणि आरतीचं जमलं आहे. फक्त तुला माहीत असावं म्हणून सांगतोय”, मी सहजपणे सांगायचा प्रयत्न करून पाहिला. पण तेही काही योग्य वाटेना.

गेली अनेक वर्षे जे सांगांयचं होतं ते सांगण्यासाठी कुठले शब्द वापरायचे? मला तर त्याच्यावर बॉम्ब पडावा असे शब्द हवे होते.... एखाद्या प्राणघातक शास्त्रासारखे चिरत जातील असे.... त्यानं मला आयुष्यभर कशी अपुरेपणाची जाणीव दिली आहे, त्याला कळायला हवं होतं. माझी कार, माझं आयुष्य हे सगळं पाहून त्यानं मत्सरानं जळायला हवं होतं आणि जी मुलगी त्यानं मझ्यापासून हिरावून घेतली होती, तिला गमावताना त्याच्या काळजाच्या चिंधड्या उडायला हव्या होत्या. “गधड्या, मी तुझ्यापेक्षा सरस आहे” हे मला त्याला सांगायचं होतं, प्रत्यक्ष न सांगताच.

आरतीच्या फोननं माझी विचारशृंखला तुटली.

“त्यांनी त्याच्या ऑफिसवर हल्ला केला”, ती म्हणाली. तिचा स्वर अस्वस्थ होता.

“काय सांगतीयेस?” मी आश्चर्य वाटल्याचं दाखवत म्हणालो.

“रिव्होल्यूशन २०२० आता प्रसिद्ध करता येणार नाही. छापखाना उद्ध्वस्त झालाय”, ती म्हणाली.

मी माझ्या टेबलावरच्या फाईल बारकाईनं तपासत होतो. ते आचरट भिकारडं वर्तमानपत्र प्रसिद्ध झालं काय आणि नाही काय, मला काही फरक पडत नव्हता.

“तू ऐकतोयस ना?” आरती म्हणाली.

“आमदार शुक्लांना तुरंगवास होऊ शकतो”, मी म्हणालो.

“झालाच पाहिजे, होय किनई? त्यांनी पैसा लाटलाय आणि नदी दूषित केलीय.”

“तू त्याच्या बाजूनं आहेस का माझ्या?” मी वैतागून विचारलं.

“काय? यात बाजू घेण्याचा प्रश्न कुठं आला?” तिने विचारलं.

“तू माझ्यासोबत आहेस?” मी विचारलं.

“अं?” ती म्हणाली.

“आहेस?”

“हो. पण राघव”

“त्याची घडी कधी बसणार आहे का?” मी विचारलं

त्यावर ती गप्प बसली.

“घरी ये”, मी म्हणालो.

“तुझ्या घरी?” ती म्हणाली. “म्हणजे तू मला अखेर तुझं नवं घर दाखवणार आहेस तर.”

“हो.”

“उद्या? मला सकाळची शिफ्ट आहे, तीनपर्यंत मोकळी होईन मी.”

“मी माझी गाडी पाठवतो”, मी म्हणालो.

मी आरतीला मर्सिडिस पाठवून तिच्या येण्याची वाट पाहात बसलो होतो. माझं निम्मं लक्ष टीव्हीकडं आणि

निम्मं पोर्चमध्ये होतं. दुपारी पाऊस पडल्यामुळं रहदारी मंदावली होती. तिला यायलाही जरा उशीरचा झाला होता. टीव्हीवर शुक्लार्जींच्या अटकेची दृष्य झळकू लागली होती.

“मी काहीही गैर केलेलं नाही. मी लवकरच बाहेर येईन”, ते एका चॅनलला सांगत होते. त्यांनी जनतेची थोडी सहानुभूती मिळवयासाठी स्वतःहून अटक करवून घेतली होती. त्यांनी मला तुरुंगात जाण्याआधी फोन केला होता. ते निवांत वाटले होते. त्यांनी बहुधा पक्षाशी संबंध तोडले असावेत. किंवा पक्षानं त्यांना बळीचा बकरा बनवल्याचं त्यांच्या लक्षात आलं नसावं.

“तिथं काही इतकं वाईट नसतं. मी पैसा सोडला तर तुरुंग हॉटेलसारखाच असतो”, त्यांनी मला सांगितलं होतं. तितक्यात काळी मर्सिडिस येताना दिसली. माझ्या हृदयाची धडधड वाढली. मी बाहेर धावलो.

आरती गाडीतून उतरली. ती युनिफॉर्मच्या साडीतच आली होती.

“वाँव, तुझा बंगला आहे?” ती म्हणाली. हा “माझा” नाही, “आपला” आहे असं मला म्हणावंसं वाटत होतं, पण मी बोललो नाही.

तिनं मला आलिंगन दिलं, पण ती गंभीरच होती.

“सगळं ठीक?” मी विचारलं.

“राघवनं हे प्रकरण बाहेर काढल्यामुळं सगळा गोंधळ झालाय नुसता. माझ्या घरच्यांनासुद्धा त्रास झालाय”, ती म्हणाली.

“काय झालं?” मी विचारलं. “पण अगं हे काय, आधी आत तरी ये!”

ती आत आली. मी तिच्या सन्मानार्थ नवा रेशमी गालिचा अंथरला होता. भलामोठा टीव्ही, मखमली सोफे, एकावेळी आठजण जेवायला बसू शकतील एवढं प्रशस्त डायनिंग टेबल....ती पाहात होती. क्षणभर तिला राघवचा विसर पडला होता.

“तुझं कॉलेज इतकं जोरात आहे?” तिनं डोळे विस्फारत विचारलं.

“ही फक्त सुरुवात आहे”, असं म्हणून मी तिला जवळ घेण्यासाठी पुढं आलो.” तू माझ्यासोबत असलीस तर बघ मी ते कुठल्याकुठं नेतो. तीन वर्षांत युनिव्हर्सिटी स्टेट्स....”

“बिग मॅन, गोपाल. तू मोठा झालास”, ती म्हणाली.

मी नकारार्थी मान हलवली. “तुझ्यासाठी मी तोच आहे....पूर्वीचाच”, मी म्हणालो आणि तिच्या कपाळाचं चुंबन घेतलं.

मग मी तिला घर दाखवलं. वरच्या मजल्यावर नेऊन तिन्ही बेडरूम दाखवल्या. माझ्या खोलीत किंग-साईज बेड होता. त्यावर बारा इंची गादी होती. बेडजवळ मी झुलती खुर्ची ठेवली होती....बाबांची होती तशी.

मी तिला घराची सफर घडवत होतो तेव्हा ती गप्प होती. मी तिला संगमरवरी टाईल्स किंवा स्प्लिट एअर-कंडिशनवर अशी एखादी गोष्ट दाखवली की, ती प्रसंगोचित आश्चर्य-कौतुक दाखवत होती, पण तिला त्या गोष्टीपेक्षा माझ्या चेहर्यावरचा थरार पाहण्यातच जास्त रस आहे असं वाटत होतं.

मी स्वतःला बेडवर झोकून दिलं. ती झुलत्या खुर्चीत बसली. आम्ही दोघंही खिडकीकडं पाहात होतो. पावसाचे थेंब खिडकीच्या काचांवर पडत होते.

“पाऊस पडतोय”, ती मोहरून म्हणाली.

“हा शुभशकून आहे. तू पहिल्यांदा आली आहेस आपल्या घरी”, मी म्हणालो.

तिनं भुवया उंचावल्या.

“हे आपलं आहे, माझं नाही. हे मी आपल्यासाठी मांडलं आहे”, मी म्हणालो.

“गप्प बस. बांधकाम सुरू झालं तेव्हा तुला माहिती नव्हतं हं की, आपण एकत्र येणार आहोत”, असं म्हणून ती खिदळली.

मीही हसलो. “अगदी बरोबर. पण मी हे आपल्यासाठी केलं आहे. नाहीतर मला इतक्या मोठ्या घराची काय गरज होती?”

“तू डायरेक्टर आहेस. इटस् नॉट अ जोक”, ती म्हणाली.

“तुला राघवबद्दल बोलायचं आहे ना?” मी विचारलं. तिला त्याची गरज आहे हे मला जाणवलं.

“गरज नाही”, असं म्हणून तिनं नकारार्थी मान हलवी. तिनं चेहर्यावर शूर हास्य धारण केलं होतं.

“ये इथं”, मी बेडवर थापट्या मारत म्हणालो.

ती आढेवेढे घेऊ लागली, पण मी हात पुढं केला. तिनं माझ्या हातात हात दिला. मग मी तिला हळुवारपणे जवळ ओढलं आणि तिचं चुंबन घेतलं. तिनंही डोळे मिटून माझं चुंबन घेतलं. त्यात जराही पिसाटपण किंवा वासना नव्हती. म्हणजे, जर चुंबन तशा प्रकारात मोडू शकत असेल तर.... तर ते अगदी शुध्द आणि पवित्र होतं. आमचे ओठ कितीतरी वेळ एकमेकांच्या ओठांना भिडले होते.... खिडकीवर अलंगद येणार्या पावसाइतकेच हळुवारपणे.... तिच्या अश्रूंचा स्पर्श माझ्या गालांना जाणवला. मी थबकलो आणि तिचे दोन्ही खांदे धरून तिच्याकडं पाहिलं. त्याबरोबर

तिनं माझ्या छातीत चेहरा खुपसत मला मिठी मारली. आरती नेहमी असंच करायची, आणि मला ते आवडायचंही. तिच्या त्या कृतीनं मला संरक्षक असल्यासारखं वाटायचं.

“काय झालं....माय लव्ह?” मी म्हणालो.

“गोपाल, तुझ्या या सार्याचा मला खूप आनंद होतोय. खरंच...”

“आपल्या. आपल्या या सार्याचा आनंद होतोय असं म्हण”, मी म्हणालो.

तिनं मान डोलावली, पण ती अश्रू थोपवण्याचा प्रयत्न करत होती.

“हो, आपल्या या सार्याचा मला आनंद होतोय. आणि तू मला घर दाखवतोयस, तुझ्या या आनंदाच्या क्षणावर मला पाणी पाडायचं नाहीये.”

“असू दे, ठीक आहे”, मी म्हणालो.

“इथंपर्यंत पोहोचण्यासाठी तू खूप मेहनत घेतली आहेस. यू डिझर्व्हीस”, ती म्हणाली.

“तुला कशाबद्दल बोलायचं आहे?” मी विचारलं.

तिनं मानेनंच ‘काही नाही’ असं व्यक्त करत स्वतःला सावरलं. मी ती काहीतरी बोलेल याची वाट पाहत होतो.

“मी ठीक आहे. मुली भावनाप्रधान असतात. आणि तुला माझ्या नाटकाची सवय होईल”, ती म्हणाली.

“मी तुझ्या नाटकासाठीच जगतो”, मी म्हणालो.

ती हसली.

“राघव काय म्हणतोय?”

“त्या लोकांनी त्याचं ऑफिस उद्ध्वस्त केलंय”, ती म्हणाली.

“राजकारणी खुनशी असतात. त्याला लागलंय-बिगलंय काय?” मी विचारलं.

“नाही. थँक गॉड. कॉम्प्युटर आणि बाकी मशीनं वगैरे सगळी तोडफोड झालीय. तो अंक काढायचा प्रयत्न करतोय पण पैसे नाहीत.”

“त्याला पैसे हवेत का? तो माझ्याकडं मागू शकतो”, मी म्हणालो. त्यानं माझ्याकडं येऊन गुडघे टेकून माझ्याकडं भीक मागावी अशी माझी इच्छा होती.

“तो कधीही मागणार नाही हे तुलाही माहीत आहे. तो माझ्याकडूनसुद्धा पैसे घेत नाही.”

“मग?” मी म्हणालो.

“तो प्रयत्न करतोय.”

“तू अजूनही माझ्या सोबतच आहेस ना?” मी विचारलं.

“गोपाल!” ती म्हणाली.

“काय?”

“मी तुझ्या बेडवर बसलेली नसते. मुळीच नसते, तुला सांगते....”

“बरं, बरं”, मी म्हणालो. मी उशी घेतली आणि मागं टेकून बसलो. ती माझ्याकडं तोंड करून बसली.

“तू मला सारखं सारखं विचारू नकोस. प्लीज समजून घे, माझ्यासाठी कठीण आहे हे”, ती म्हणाली.

“काय?” मी विचारलं.

“त्याच्याशी तोडणं, विशेषतः आत्ता अशावेळी. आणि तुला तर ही बातमी स्वतःच त्याला सांगायची आहे.”

“डॅटस् लाईफ, आरती”, मी म्हणालो. मी पुढच्याच आठवड्यात राघवला भेटायला जायचं ठरवलं होतं.

“माणसानं संवेदनशील असावं....” ती म्हणाली.

“मी जेव्हा सलग दोन वर्षं प्रवेश परीक्षेत नापास झालो होतो तेव्हा माझ्या बाबतीत कुणीही संवेदनशील नव्हतं. बाबा गेले तेव्हा कुणी माझी पर्वा केली होती. मी हे सगळं पचवत जगलोय. आरती, तोही आयुष्याला तोंड द्यायला शिकेल.”

“तुम्ही पुरुष म्हणजे.... तुम्ही सदैव अशी स्पर्धा का करत असता?” तिनं विचारलं.

“मी? आज माझ्या तुलनेत राघवचं स्थान काहीच नाहीये. मी त्याच्याशी का स्पर्धा करीन?”

“आपण अजून काही महिने थांबूया....” ती म्हणाली. पण मी तिचं वाक्य मध्येच तोडलं.

“तू दुसऱ्या कुणाची तरी गर्लफ्रेंड असणं मी सहन करू शकत नाही”, मी म्हणालो. माझा आवाज चढला होता.

“हो का?” ती माझ्या गालावर प्रेमानं चापटी मारत म्हणाली.

“एक सेकंदसुद्धा नाही”, मी म्हणालो.

मी तिच्या रामदाच्या साडीचा पदर धरून तिला माझ्याजवळ ओढलं. पुन्हा आमचे ओठ एकमेकांच्या ओठांना भिडले. पाऊस वाढला होता.... पावसाचे थेंब खिडकीवर लयीत तडतडत होते. आम्ही चुंबनांत बुडून गेलो होतो आणि स्वाभाविकपणे माझा हात तिच्या ब्लाऊजकडं गेला.

“मिस्टर डायरेक्टर”, ती हसून म्हणाली, “तो माझ्या सिस्टिममधून पूर्णपणे बाहेर पडल्याखेरीज तुम्हाला माझ्याशी काहीही करायचं नाहीये असं तुम्ही म्हणाला होता ना....”

“मग तो बाहेर पडलेला नाहीये का?” मी विचारलं.

“जवळजवळ”, ती डोळे मिटून घेत म्हणाली.

“कदाचित उर्वरित भाग बाहेर पडण्यासाठी याचा उपयोग होईल”, असं म्हणून मी पुन्हा तिच्या ओठांना ओठ भिडवले.

मी तिच्या मानेवर ओठ टेकवले आणि तिथं चुंबनांची फुलं उमलवत गेलो.... खिडकीवरच्या पाऊस थेंबांइतकी फुलं. आम्ही आधीच्या वेळेपेक्षा जास्त माहीतगारणे कपडे दूर केले.

“माझे कामाचे कपडे आहेत हे, प्लीज नीट ठेव.” मी तिच्या कधीही न संपणार्या साडीची घडी करायचा प्रयत्न करत होतो.

थंडीनं शहारलेल्या वातावरणात आमच्या विवस्त्र देहांचा स्पर्श उबदार वाटत होता. आम्ही रजईत गुरफटून कितीतरी वेळ एकमेकांत बुडून गेलो होतो. पाऊस थांबला....पुन्हा बरसू लागला.... आणि आता पुन्हा थांबला होता. तिला माझ्या आणखी जवळ यायचं होतं, बहुधा राघवशी तोडतीय हे सिध्द करण्यासाठी. ती माझ्यालेखी किती महत्त्वाची आहे हे मला तिला दाखवून द्यायचं होतं. मी तिच्यासाठी हे भलंमोठं घर, काळी मर्सिडिस, आख्खं कॉलेज सोडून द्यायला तयार होतो.

या वेळी माझ्यात सामावून जाताना तिनं माझ्या डोळ्यांत पाहिलं.

आमचा जरासा डोळा लागला.

“सहा वाजलेत”, ती साईड टेबलवर ठेवलेल्या तिच्या मोबाईल फोनमध्ये पाहता म्हणाली.

“अजून दहा मिनिटं”, मी तिच्या खांद्याशी नाकानं खुसफुसत म्हणालो.

“आळशी लडदू कुठला....उठ”, ती म्हणाली, “मी भुकेनं कासावीस झालीय. एवढं मोठं घर आणि खायला काही नाही!”

मी उठून बसलो. मला अजून तोल गेल्यासारखंच होत होतं. “खायला आहे ना. कुकनं तुझ्यासाठी खूप काय काय पदार्थ केलेत. चल, खाली जाऊया”, मी म्हणालो.

आमच्याबरोबर गरमागरम समोसे, जिलब्या, मसाला चीज टोस्ट आणि वाफाळता चहा होता.

“हे तब्येतीला चांगल नाही”, आरती म्हणाली. आम्ही डायनिंग टेबलवर समोरासमोर बसलो होतो.

“पण पावसात छान वाटतं”, मी म्हणालो.

बाहेर अंधरून आलं होतं. मी दिवे लावले. ती काही न बोलता खात होती. खाण्याबरोबर नुकतंच जे काही घडलं होतं ते पचवत होती. मला त्याबद्दल बोलायचं होतं, पण मी स्वतःला आवरलं. मुलींना अशा अगदी खासगी, हळुवार क्षणांबद्दल बोलायला आवडत नाही, आणि त्याबद्दल त्यांना खोदून विचारलेलं तर मुळीच आवडत नाही, पण अशा क्षणांबद्दल अजिबातच काही बोललं नाही तर तेही आवडत नाही.

“वा! मस्त!” मी म्हणालो.

“समोसे?” तिला मी कशाबद्दल बोलतोय हे कळत असूनही तिनं विचारलं.

“नाही, जिलब्या”, मी म्हणालो.

तिनं जिलबीचा पिवळा तुकडा माझ्या अंगावर फेकला.

“माझ्या आयुष्यातील सर्वात चांगली दुपार...” आमच्या हास्याचा भर ओसरल्यावर मी म्हणालो.

“सगळ्या पुरुषांना हेच पाहिजे असतं”, ती म्हणाली.

आता आपण या विषयावर आणखी बोलता कामा नये हे माझ्या लक्षात आलं, नाहीतर तिला पुन्हा स्वतःच स्वतःवर लादलेल्या अपराधी भावनेतून निर्माण झालेल्या नैराश्याचा झटका यायचा.

“अंग, तू राघवनं हे प्रकरण बाहेर काढल्यामुळं तुझ्या घरच्यांना त्रास झालाय असं काय सांगत होतीस?” मी विचारलं.

“सीएमनी शुक्लांची हकालपट्टी केली हे तुला माहीतच आहे ना? तर... ते टीव्हीवर सांगत होते तसं त्यांनी स्वतःहून राजीनामा दिलेला नाही किंवा ते स्वतःहून तुरुंगात गेलेले नाहीत. पक्षानं त्यांना तसं करायला सांगितलं होतं”, ती म्हणाली.

“माहीत आहे मला”, मी म्हणालो.

तिनं कपात दुसऱ्यांदा चहा ओतून घेतला. मी तिच्यासोबतच्या आयुष्याचं कल्पनाचित्रं रेखू लागलो... आम्ही दोघं सकाळी उठून बेडवरच चहा घेऊ. कधी गच्चीवर घेऊ किंवा बाहेर हिरवळीवरसुध्दा. आम्ही दोघं वेताच्या खुर्चीच बसून तासनतास गप्पा मारतोय... माझ्या डोळ्यांसमोर आलं... ती ‘गंगाटेक कॉलेज ऑफ हॉस्पिटॅलिटी’ची प्राचार्य झालीय. ती आजवरच्या इतिहासातली सर्वात मोहक प्राचार्य असल्यामुळं मुलं तिच्यासाठी अक्षरशः पागल झाली आहेत. त्यांनी जर ‘फ्लर्ट करण्याचा प्रयत्न केला तर मी त्यांना कॉलेजमधून काढून टाकीन....

“लक्ष कुठं आहे तुझं?” ती कपावर चमच्यानं टकटक करत म्हणाली.

“अं?” मी म्हणालो. “सॉरी... हं, पक्षानं शुक्लाजींना काढून टाकलं. मग?”

“पक्षाकडं पुढच्या वर्षीच्या निवडणुकीत ताकदीचा उमेदवार नाहीये”, आरती म्हणाली.

“ते शोधतील कुणीतरी”, मी म्हणालो. मी चहा संपवून रिकामा कप टेबलावर ठेवला. तिनं माझ्या कपात आणखी थोडा चहा ओतला. मी पुन्हा स्वप्नदृष्यमालिकेत गेलोच होतो, पण कसंबसं स्वतःला सावरून आरतीचं बोलणं ऐकू लागलो.

“त्यांना असा उमेदवार हवा आहे, जो जिंकू शकेल. त्यांना या शहरात हरायचं नाहीये. ही पक्षाची प्रतिष्ठेची जागा आहे”, ती म्हणाली.

“पण त्यानं तुला काय फरक पडतो?”

“त्यांना डॅड हवे आहेत”, आरती म्हणाली.

“ओह!” मी उद्गारलो. मी आरतीच्या आजोबांचं पक्षाशी असलेलं सूत्र विसरूनच गेलो होतो. त्यांनी तीस वर्षं ही जागा राखली होती.

“हो. आता दररोज कितीतरी राजकारणी भेटायला येत आहेत. प्रधानजी, प्लीज, निवडणूक लढवा म्हणून आर्जवं करत आहेत.”

“मग... त्यांना नकोय हे?”

आरतीनं मानेनंच 'नको' असल्याचं सांगितलं.

“का?” मी विचारलं.

“त्यांना राजकारण अजिबात आवडत नाही. शिवाय, त्यांच्या तब्येतीचाही विषय आहेच. त्यांना गुडघ्यांमुळं जास्त चालता येत नाही किंवा फार वेळ उभंही राहता येत नाही. ते निवडणुकीचा प्रचार, सभा, पदयात्रा कसं काय करणार?” आरती म्हणाली.

“खरं आहे.”

“आणि एवढंच नाही अरे”, आरती म्हणाली, “तुला यातली सगळ्यात आचरट कल्पना अजून सांगितलेलीच नाही.”

“कोणती?”

“मी निवडणूक लढण्याची”, आरती म्हणाली आणि एखादा मोठा विनोद केला असल्यासारखी गडगडाटी हसली. पण मला त्यात काही विनोदी वाटलं नाही.

“विचार करण्यासारखी आहे” मी म्हणालो.

“वेडा आहेस का तू?” आरती म्हणाली. “मी आणि राजकारणात? हॅलो? मला वाटत होतं, तू मला चांगलं ओळखतोस. आधी त्यांनी माझे पंख छाटून मला फ्लायट अटेन्डन्टवरून गेस्ट रिलेशनसवर आणून ठेवलंच आहे. आता मी काय हजारो खेड्यांचा दौरा करत दिवसभर सत्तरीच्या म्हातार्याबरोबर बसू?”

“सत्ता, आरती, सत्ता”, मी म्हणालो, “या देशात सत्ता म्हणजे खूप मोठी गोष्ट आहे.”

“मला त्याची पर्वा नाही. मला सत्तेची गरजही नाही. मी सुखी आहे”, ती म्हणाली.

मी तिच्या डोळ्यांत पाहिलं. ती गंभीरपणे बोलत होती.

“तू माझ्यासोबत सुखी आहेस?”

“मी सुखी असेन. आपल्याला काही गोष्टी सोडवाव्या लागतील पण आपण त्या नक्की सोडवू”, ती मला सांगत असण्यापेक्षा स्वतःशीच बोलत असल्यासारखं म्हणाली.

त्यानंतर काही वेळातच ती जायला निघाली. तिच्या घरी पाहुणे आले होते. त्यात मुख्यत्वे पक्षाचे पदाधिकारी होते. त्यांना आरतीलाही भेटायचं होतं, मी तिचा आणखी सहवास मिळावा यासाठी तिला घरी सोडायला गेलो होतो.

“परत जाताना तुला एकट्याला जावं लागेल”, आरतीनं माझ्या लक्षात आणून दिलं.

मी खांदे उडवले.

“थॅक्स फॉर अ लव्हली डे”, आम्ही तिच्या घराजवळ पोहोचलो तेव्हा ती म्हणाली.

“माय प्लेझर”, मी म्हणालो. “राजकारणी मंडळींसोबत मस्तपैकी डिनर घे.”

“ओह, प्लीज. हवं तर माझ्या डोक्यात गोळी घाल”, ती म्हणाली. आम्ही दोघंही गाडीतून उतरलो. ती गेटच्या दिशेनं निघाली. मी बॉनेटला टेकून उभा होतो.

“तुला खरंच आमदार व्हायचं नाही... नक्की?” मी मागून विचारलं.

तिनं मागं वळून पाहिलं “मुळीच नाही”, ती म्हणाली. “माझ्या नवऱ्यानं व्हावं, त्याला हवं असेल तर”.

घराकडं जायला वळण्यआधी तिनं माझ्याकडं पाहून डोळे मिचकावले.

मी आश्चर्यचकित होऊन तिथंच उभा होतो. ती काही सूचित करत होती? तिला मी आमदार व्हायला हवंय का? आणि त्यापेक्षा महत्वाचं म्हणजे, तिला मी तिचा नवरा व्हायला हवंय?

“आरती, काय म्हणालीस?” मी विचारलं.

पण त्याआधीच ती घरात गेली होती.

वाराणसी मध्यवर्ती कारागृहात खासगी खोल्या होत्या हे मला माहीतच नव्हते. मी शुक्लार्जींना भेटायला त्यांच्या ‘सेल’ मध्ये गेलो. त्यांनी सांगितल्यानुसार मी त्यांच्यासाठी फळांच्या तीन बॉक्स, जॉनी वॉकर ब्लॅक लेबलच्या दोन बाटल्या आणि एकेक किलो खारे काजू आणि बदाम घेऊन गेलो होतो. सुरक्षेच्या दृष्टीनं माझी झडती घेणार्या पोलिसानं ते सगळं पार्सल घेतलं आणि शुक्लार्जींना देण्याचं कबूल केलं. मला वाटलं होतं शुक्लाजी मला बाहेरच्यांना भेटण्याची जी जागा असते तिथं भेटणार, पण मला थेट त्यांच्या ‘सेल’ मध्येच जाता आलं.

शुक्लाजी स्ट्रॉनं कोलाचा आस्वाद घेत, छोटा रंगीत टीव्ही बघत बसले होते.

“बरं आहे, नाही?” शुक्लाजी हात पसरून तो पंधरा बाय दहा फूटांचा ‘सेल’ दाखवत म्हणाले. ‘सेल’ मध्ये स्वच्छ चादर अंथरलेला बिछाना, एक डेस्क आणि खुर्ची, छोटी कपाटं आणि टीव्ही होता. खरंच, ते भयंकर वगैरे दिसत नव्हतं. ते तुरुंगापेक्षा एखाद्या सरकारी विश्रामगृहासारखं वाटत होतं. हां... त्याची शुक्लाजींच्या आलिशान निवासस्थानाशी तुलना होऊ शकत नव्हती.

“हे भयंकर आहे”, मी म्हणालो.

ते हसले.

“तू मला मी राजकारणात आलो तेव्हा पाहायला हवं होतंस”, ते म्हणाले.

“मी रेल्वे प्लॅटफॉर्मवर झोपलो आहे.”

“मला खूप वाईट वाटतंय”, मी तिथल्या लाकडी खुर्चीवर बसत म्हणालो.

“जास्तीत जास्त सहा महिने”, ते म्हणाले. “शिवाय, मला इथं सगळं मिळू शकतं. तुझ्यासाठी ताजगंगातून काही खायला मागवू का?”

मी मानेनंच ‘नको’ असं सांगितलं.

“कार काय म्हणातीय?” त्यांनी विचारलं.

“मस्त”, मी म्हणालो.

“कॉलेज?” त्यांनी विचारलं.

“ठीक चाललंय. आपण जरा दमानंच घेतोय. आपल्यकडं भांडवल नाहीये”, मी म्हणालो.

“मी पैशाची सोय करतो”, शुक्लाजी म्हणाले.

“असू दे. शुक्लाजी. दडपण घेऊ नका आणि डोळ्यावर येऊ देऊ नका. बाकीच्या गोष्टी नंतर केल्या तरी काही बिघडणार नाहीये”, मी म्हणालो.

त्यांनी टीव्ही बंद केला.

“तुझ्या मित्रानं वाट लावली नाही आपली?” शुक्लाजी म्हणाले.

“तो माझा मित्र नाही आणि आता तो संपला आहे. तुम्ही पुन्हा परत याल”, मी म्हणालो.

“पुढच्या वेळी ते मला तिकीट देणार नाहीत.” ते विचारमग्न झाले होते.

“असं ऐकलं मी”, मी म्हणालो.

“कुणी सांगितलं?” शुक्लाजींच्या चेहर्यावर आश्चर्य होतं.

मी त्यांना माझ्या आणि डीएमची मुलगी आरतीच्या मैत्रीबद्दल सांगितलं. तिने मला जे सांगितलं होतं ते सांगितलं. पण मी त्यांना त्यांना तिच्या आणि राघवच्या ‘रिलेशनशिप’ बद्दलही सांगितलं नाही किंवा माझ्या आणि तिच्याबद्दलही काहीही सांगितलं नाही.

“अरे हो, तुमची खूप जुनी ओळख आहे नाही का?” ते म्हणाले.

“शाळेतली मैत्री आहे”, ते म्हणाले.

“म्हणजे तिच्या वडिलांना निवडणुकीला उभं राहायचं नाहीये?” शुक्लाजींनी विचारलं.

मी मानेनंच ‘नाही’ म्हणालो. “मुलीलाही उभं राहायचं नाहीये. तिला राजकारण अजिबात आवडत नाही. त्यामुळं कदाचित अजूनही तुम्हालाच संधी मिळू शकेल”, मी म्हणालो.

“यावेळी नाही मिळणार”, शुक्लाजी म्हणाले. “मला थांबावं लागेल. तुरुंगातून बाहेर पडल्यापडल्या लगेच नाही मिळणार?”

“मग ते दुसरा कुणी उमेदवार शोधतील?”

“डीएमच्या घरातलं कुणीही नक्की जिंकेल”, ते म्हणाले.

“लोकांचं प्रेम आहे त्यांच्यावर.”

“त्यांना कुणाला इंटरेस्ट नाही”, मी म्हणालो.

“तुमच्यात किती जवळीक आहे?” त्यांचा धारदार प्रश्नानं मी गडबडलोच.

मी शुक्लाजींशी कधीही खोटं बोलत नव्हतो, पण मला त्यांना आरती व माझ्याबद्दलचे तपशील सांगायची इच्छा नव्हती.

मी गप्प बसलो.

“ती आवडते तुला?” त्यांनी विचारलं.

“जाऊ दे. शुक्लाजी. मी माझ्या कामाच्या व्यापात बुडालेलो असतो, माहीतच आहे तुम्हाला”, मी विषय टाळत

म्हणालो.

“काय?” मी म्हणालो आमदारांचा तुरुंगातसुध्दा राजकारण या विषयातला रस टिकून असलेला पाहून मी थक्क झालो.

“तू लग्न कर तिच्याशी. तो पायमोडका डीएम निवडणूक लढवू शकत नसेल आणि त्याच्या मुलीची लढवायची इच्छा नसेल, तर त्याचा जावई लढवेल.”

“काय? असं कशावरून म्हणता?”

“मी भारतीय राजकारणात पंचवीस वर्षं काढली आहेत. ते असंच करणार हे अगदी उघड आहे. वेट अँड वॉच, ते तिचं लवकरच लग्न लावून देतील.”

“तिचे आईवडील लग्न कर म्हणून तिच्या मागं लागलेलेच आहेत.”

मी गप्प बसलो.

“तू जर आमदार झालास तर तुझं गंगाटेक कुठल्या कुठं जाईल लक्षात येतंय का तुझ्या? मी एक दिवस पुन्हा निवडून येईनच, कदाचित दुसऱ्या कुठल्यातरी मतदारसंघातून आणि जर आपण दोघंही सत्तेवर आलो तर आपण या शहरावर राज्य करू राज्य... कदाचित राज्यावरही. तिचे आजोबा काही काळ मुख्यमंत्रीपदावर सुध्दा होतो!”

“मी अजून लग्नाचा विचारलं केलेला नाही”, मी खोटं सांगितलं.

“विचार करूच नकोस. लग्न कर. ती तुझ्याशी लग्नाला तयार होईल का?” त्यांनी विचारलं.

मी खांदे उडवले.

“तिच्या आईला तुझी कार आणि पैसा दाखव. हुंडा घेऊ नकोस. मग मुलगी लग्नाला तयार झाली नाही तरी तिची आई तयार होईल.”

“शुक्लाजी? मी राजकारणात?”

“होय. राजकारणी-बिझनेसमन-आणि शिक्षणतज्ज्ञ... सत्ता-पैसा-आणि मान-परफेक्ट कॉम्बिनेशन. तुझ्या नशिवात बड्या बड्या गोष्टीच आहेत. तू माझ्या ऑफिसमध्ये पाहिल्यांदा आला होतास त्याचवेळी मी ही गोष्ट ओळखली होती”, मी म्हणालो.

शुक्लाजींनी दोन ग्लासांत थोडी थोडी ब्लॅक लेबल व्हिस्की ओतली. त्यांनी पहारकर्याला बर्फ अलायला सांगितलं. ते ड्रिंक तयार करत होते तेव्हा मी विचार करत होतो. भारतात, सत्ता हाती असणं ही वाईट गोष्ट कधीच असत नाही... नक्कीच. कुठलीही गोष्ट करून घेण्यासाठी सत्ता आवश्यक असते. सत्ता म्हणजे लोकच मला पैसे देणार... माझं काम करून घेण्यासाठी मला पैसे मोजावे लागण्याऐवजी मला पैसे मिळणार. मग गंगाटेक आत्ताच्या दहापट मोठं होऊ शकेल. शिवाय... नाहीतरी माझं आरतीवर प्रेम आहेच. अखेर मी तिच्याशीच लग्न करणार आहे तर मग आत्ताच का नाही? आणि तिनेही तसंच काहीसं सूचित केलंच होतं. मी उसासा टाकला.

मी स्वतःचा आत्मसन्मान उंचावण्यासाठी धडपडत होतो. इटस , ओके, गोपाल , मी स्वतःलाच सांगत होतो. तुझ्या नशिवात बड्या बड्या गोष्टीच आहेत. केवळ तुला एआयइइइत रँन्क मिळाली नाही, केवळ तुला मालेक्युलर फॉर्म्युला आठवत नव्हता म्हणून तुला आयुष्यात मोठ्यामोठ्या गोष्टी करता येणार नाहीत असं नाही. काहीही असलं तरी, मी कॉलेज सुरू केलं होतं, मी आलिशान प्रशस्त घरात राहात होतो, माझ्याकडं महागडी गाडी होती.

शुक्लाजींनी माझ्या हातात ड्रिंक दिलं.

“मी मुलगी मिळवू शकतो”, मी म्हणालो.

“चिअर्स टू दॅट, जावईबापू!” शुक्लाजी ग्लास उंचावत म्हणाले.

“कामात आहेस?” मी विचारलं,
मी आरतीला हॉटेलमध्ये कामाच्या वेळी फोन केला होता. एक पर्यटक त्याच्या खोलीतलं पाणी पुरेसं गरम नसल्याबद्दल खेकसत होता. आरतीनं मला ‘होल्ड’ वर ठेवलं, दरम्यान तो ‘पाहुणा’ फ्रेंचमध्ये शिब्या देत होता.
“मी नंतर कॉल करतो”, मी म्हणालो.
“असू दे, ठीक आहे. हाऊसकीपिंग बघेल ते. कान किटले माझे!” आरती त्या आरडाओरड्यामुळं वैतागली होती.
“एक दिवस तू कॉलेजची मालकीण असशील. तुला हे करायची गरज नाही.”
“इटस् ओके, गोपाल. मला माझं काम मनापासून आवडतं. कधीकधी असे तरहेवाईक नमुने येतात. बरं, ते जाऊ दे, काय म्हणतोस?”
“डिनर कसं झालं?”
“बोरिंग. प्रधान कुटुंबाचं पक्षाप्रती काय कर्तव्य आहे हे मला सांगण्यासाठी पाचवा माणूस सरसावला तेव्हा मी तिथंच पेंगत होते.”
“तिकीटाबद्दल काही निर्णय झाला का?”
“डायरेक्टर सर, हे राजकारण आहे, इतपण झटपट निर्णय होत नाहीत. एनीवे, निवडणूक पुढच्या वर्षी आहे.”
“तू ‘बाय’ म्हणताना काहीतरी म्हणालीस त्या दिवशी”, मी म्हणालो.
मला तिच्या चेहऱ्यावरचं स्मित दिसत होतं. “हो का?” ती म्हणाली
“तुझ्या नकर्यानं आमदार होण्याबद्दल काहीतरी म्हणत होतीस...?” मी म्हणालो.
“होऊ शकेलं तो... का?” ती म्हणाली. तिचा स्वर अगदी लहान मुला सारखा होता.
“मी विचारलं करतोय, अर्ज करावा का?” मी म्हणालो.
“नवर्यासाठी का आमदार होण्यासाठी?” तिनं विचारलं.
“ठरवलं नाही. पण जिथं प्रतिकायादी कमी असेल तिथं”, मी म्हणालो.
आरती हसली.
“नवर्यासाठी बरीच मोठी रांग आहे”, ती म्हणाली.
“पण मी मधूनच उडी मारून पुढं जाऊ शकतो”, मी म्हणालो.
“हां... ते आहेच”, ती म्हणाली. “ओके. अणखी एक पाहुणी येतीय. नंतर बोलूया?”
“मी लवकरच राघवला भेटायला जाणार आहे.”
“मी त्याच्याशी बोलनं बंद केलं आहे”, ती म्हणाली. माझ्या त्याला भेटायला जाण्याच्या बेताला तिनं विरोध केला नाही. मग मी तिची परवागी गृहित धरली.
“मुद्दाम ठरवून?” मी विचारलं.
“हो, आमचं जरासं भांडण झालं. एरवी मी सोडून देते आणि जुळवून घेते, पण यावेळी नाही केलं तसं.”
“छान”, मी म्हणालो. “ती पाहुणी काय म्हणतीय?”
“जपानी आहे. अगदी सभ्य असतात ते. माझं फोनवर बोलून होईपर्यंत थांबेल ती.”
“सांग तिला की तू तुझ्या नवर्याबरोबर फोनवर बोलतीयस.”
“गप्प बस. बाय.”
“बाय”, असं म्हणून मी फोनवरच ओठ टेकले. मग मी माझ्या टेबलवरचं कैलेंडर उघडलं आणि येत्या शुक्रवारी राघवला भेटायचं म्हणून त्यावर नोंद करून ठेवली.

मी गुच्ची परक्यूमचं नॉझल पाच वेळा दावून मानेजवळ, काखांत आणि दोन्ही मनगटांजवळ सुगंध फवारला. मी नवा काळा शर्ट आणि खास मापाचा शिवून घेतलेला सूट घातला. रे-बॅन गॉंगल चढवला आणि आरशात स्वतःची छबी निरखली गॉंगल म्हणजे जरा अतीच वाटलं, त्यामुळं मी गॉंगल काढून शर्टच्या खिशावर अडकवला.
मी शुक्रवारी सुट्टी घेतली होती. त्या दिवशी डीन सरांची, मुलांच्या पहिल्या सत्रातील शैक्षणिक कामगिरीचा

अहवाल मला देऊन मला बोअर करण्याची इच्छा होती, पण मी काहीही करून साबब सांगून सुटका करून घेतली.

All the best. Avoid hurt as much as possible. आरतीचा मेसेज आला.

मी सगळं नीट सांभाळून घेईन अशी मी तिला खात्री दिली होती. तिनं त्याला 'We need to talk' असा मेसेज केला होता, त्यावर त्याचं 'not the best time' असं उत्तर आलं होतं -मुळात त्याच्या याच वागण्याचा तिला वैताग आल होता

मी ड्रायव्हरला गाडी नदेशर रोडवर घ्यायला सांगितली. राघव ऑफिस तिथंच होतं.

रिक्षादुरुस्त करण्या गॅरेजेसच्या गर्दीत 'रिव्होल्यूशन २०२०'चं ऑफिस तसं सहजासहजी लक्षात येण्याजोगं नव्हतं. राघवनं एक गॅरेज भाड्यान घेतलं होतं. त्यामध्ये तीन भाग केले होते. आतल्या बाजूला छपाई, मधल्या भागात क्यूबिकल - तिथं तो बसत असे आणि आत आल्या आल्या कर्मचारी आणि आल्यागेल्यांसाठी जागा.

“मे आय हेल्प यू?” एका टीनएजर मुलानं विचारलं.

“मी राघवला भेटायला आलोय” मी म्हणालो. “आपल्याला कशासंदर्भात भेटायचं होतं?”

मी आत नजर टाकली. राघवच्या ऑफिसमध्ये पार्टीशनला निम्मी काच होती. तो डेस्कशी बसला होता. त्याच्या समोर मळकट पागोटं घातलेला एक शेतकरी आणि एक मरतुकडं, लहान पोरगं बसलं होतं. दोघही गरीब आणि पिंजारलेले दिसत होते. राघव टेबलावर कोपरं टेकून गंभीरपणे त्यांचं बोलणं ऐकत होता.

“खासगी आहे”, मी त्या मुलाला सांगितलं.

“तुम्ही येणार असल्याचं माहीत आहे त्यांना त्यान?” विचारलं.

“नाही, पण तो मला चांगलं ओळखतो”, मी म्हणालो.

तितपणत राघवचं लक्ष माझ्याकडं गेलं. मला पाहून तो केबिनमधून बाहेर आला.

“गोपाल?” तो आश्चर्यानं म्हणाला. समजा त्याला माझं येणं आवडलं नसलं तरी त्यानं तसं दाखवलं नाही.

“राघवनं टी-शर्ट आणि जुनी जीन्स घातली होती. त्याच्या टीशर्टवर त्याच्या वृत्तपत्राचा लोगो होता.”

“थोडं बोलायचं होतं”, मी म्हणालो.

“काय झालं?” राघवनं विचारलं, “आमदार शुक्लांनी पाठवलंय का तुला?”

“नाही”, मी म्हणालो. “वैयक्तिक आहे”.

“दहा मिनिटं थांबशील?” त्यानं विचारलं.

“त्यापेक्षा उशीर नको”, मी म्हणालो.

“आय अँम रिअली सॉरी. पण हे लोक शंकर किलोमीटरवरून मला भेटायला आले आहेत. त्यांची आवस्था वाईट आहे. थोडाच वेळ लागेल”.

“मी त्याच्या जागेकडं नजर टाकली. आता ते पोरगं बापाच्या मांडीवर आडवं झालं होतं. ते आजारी दिसत होतं.”

“ठीक आहे”, असं म्हणून मी घड्याल पाहिलं.

“थँक्स. अंकित आहेच”, तो म्हणाला.

“तो टीनएजर मुलगा माझ्याकडं पाहून हसला. राघव पुन्हा त्याच्या जागेवर जाऊन बसला.”

“प्लीज, बसा”, अंकित एका रिकाम्या खुर्चीकडं हात करत म्हणाला.

मी वेळ काढण्यासाठी अंकितशी गप्पा मारू लागलो.

“अणखी कुणी नाही का इथं?” मी विचारलं.

“आमच्याकडं आणखी दोनजण होते”, अंकित म्हणाला, “पण ऑफिसवर हल्ला झाल्यानंतर त्यांनी येणं बंद केलं. त्यांच्या आईवडिलांना हे सुरक्षित वाटेना आणि तसंही, पगार उशीराच होतो.”

“तू काही नाही बंद केलंस?” मी विचारलं.

अंकितनं मान हलवली. “मला राघवसरांच्या सोबत राहायचं आहे” तो म्हणाला.

“का?” मी विचारलं.

“ते चांगला माणूस आहेत”, अंकित म्हणाला.

मी हसलो... मात्र त्याचे शब्द धारदार सुर्यानं भोसकल्यासारखे चिरत गेले.

“ऑफिस तसं बर आहे की”, मी म्हणालो.

“आम्ही डागडुजी केलीय. पण छपाईची यंत्रणा मोडलीच आहे. आमच्याकडं कॉम्प्युटरही नाहीये.”

“पण तुम्ही इतकी मोठी बातमी केलीत”, मी म्हणालो. “अरे, तुमच्यामुळं तर आमदारांची गच्छंती झाली.”

अंकितनं माझ्याकडं समजस नजरेजं पाहिलं. “मिडियानं त्यांना वाटलं म्हणून ही बातमी उचलून धरली, पण आमची पर्वा कोण करतो?”

“मग तुम्ही काम कसं करता आता?” मी विचारलं.

अंकितनं त्याच्या टेबलचं ड्रावर उघडलं, त्यातून त्यानं एक मोठ शीट काढलं. त्यावर हस्तलिखित मजकूर होता.

“सर बातम्या, लेख लिहितात, मी वधू-वर सूचक मजकूर लिहितो. आम्ही त्यांच्या झेरॉक्स काढतो आणि त्या शक्य तितक्या वितरीत करतो.”

“किती?” मी विचारलं.

“चारशे प्रती. हा हस्तलिखित पेपर, शिवाय झेरॉक्स, त्यामुळं पणरशा लोकांना आवडत नाही तो.”

मी ते ए श्री शीट पाहिलं. त्यावर राघवनं वाराणसीतल्या रेशन दुकानांच्या गैरकारभाराबद्दल बातमी लिहिली होती. त्यासोबत त्यानं हातानंच तक्ता आखून त्यामध्ये अधिकृत दर, काळ्या बाजारतला दर आणि दुकानदारांनी विविध वस्तूंमधून किती पैसा मारला आहे याची आकडेवारी होती. पानाच्या दुसऱ्या बाजूला पन्नास वधूवरसूचक जाहिराती तपशीलवार लिहिलेल्या होत्या.

“चारशे प्रती? इतकं कमी वितरण असल्यावर तुम्हाला जाहिराती कशा मिळतात?”

अंकितनं फक्त खांदे उडवले. तो काहीच बोलला नाही.

“मला झेरॉक्ससाठी जायचं आहे”, तो म्हणाला, “तुम्ही एकटे थांबाल ना?”

“नो प्रॉब्लेम, मी थांबेन”, मी मागं टेकत म्हणालो. मी मोबाईल पाहिला. आरतीचा मेसेज होता: ‘Whatever you do Be kind’

मी मोबाईल पुन्हा खिशात ठेवला. मला सूट घातल्यामुळं प्रचंड उकडत होतं, मग फॅन लावलेलाच नाही हे माझ्या लक्षात आलं.

“स्विच कुठं आहे?” मी अंकितला विचारलं.

“लाईट नाहीयेत, सॉरी. कनेक्शन तोडलंय त्यांनी”, असं सांगून अंकित ऑफिसबाहेर पडला.

मी जाकटि काढून ठेवलं आणि शर्टची वरची दोन बटणं सोडली. या अंधार्या ऑफिसमध्ये बसण्यापेक्षा बाहेर कारमध्ये जाऊन बसावं असं माझ्या मनात आलं. पण ड्रायव्हरला पुन्हा बोलावून घेणंही त्रासाचंच होतं. मला वातानुकूलीत वातावरणाची खूप सवय झाली होती. इथल्या उकाड्यानं मला बाबांसोबतचा काळ आठवला आणि वडिलांच्या मांडिवर झोपलेलं ते लहान मूल पाहिल्यावरही मला तेच आठवलं होतं.

मी डोळ्याच्या कोपऱ्यातून पुन्हा तिकडं नजर टाकली. त्या शेतकऱ्याच्या डोळ्यांत अश्रु दाटले होते. मी त्यांचं बोलणं ऐकायला झुकलो.

“मी माझं एक मूल आणि बायको गमावली आहे. आता मला आमच्या घरातलं आणखी कुणी जायला नकोय. आता मला फक्त हा एकुलता एक मुलगा आहे”, तो माणूस हात जोडून सांगत होता.

“विष्णूजी, मला कळतंय”, राघवं म्हणाला. “माझ्या पेपरमध्ये दिमनपुरा प्रकल्प घोटाळ्यावर मोठी बातमी केली होती. त्यामुळं त्यांनी आमचं ऑफिस फोडलं.”

“पण तुम्ही एकदा आमच्या रोशनपूर खेड्यात येऊन अवस्था बघा. सगलीकडं सांडपाण्याची डबकी आहेत. गावातली निम्मी मुलं आजारी आहेत. सहा मुलांचा मृत्यू झालाय.”

“रोशनपूर मध्ये आणखी एक प्रकल्प आहे. बहुतेक तिथंही सरकारला कुणीतरी फसवलंय”, राघव म्हणाला.

“पण त्याची कुणी बातमी देत नाहीये. अधिकारी याबाबतीत काहीही करत नाहीयेत. आमची आशा फक्त तुमच्यावरच आहे हो”, तो शेतकरी म्हणाला आणि त्यानं पागोटं उतरवून ते राघवच्या डेस्कवर ठेवलं.

“अरे, काय करताय विष्णूजी?” राघव त्या दुर्देवी माणसाचं पागोटं त्याला परत देत म्हणाला. “अहो, मी काय करणार, माझा पेपर बंद पडायला आलाय. आम्ही हातानं लिहिलेल्या पेपरच्या थोड्या प्रती वाटतो, त्यातल्या बऱ्याचशा केराच्या टोपलीत जातात.”

“मी माझ्या मुलाला सांगितलंय की, तुम्ही या शहरातले सगळ्यात शूर माणूस आहात, आणि सर्वात प्रामाणिक”, त्या माणसाचा आवाज भावनावेगानं थरथरत होता.

राघव निराशेनं हसला. “तसाही त्याला काय अर्थ आहे?” तो म्हणाला.

“सरकारनं किमान, आमच्या मुलांसाठी काही डॉक्टर तरी पाठवावेत. अपराध्यांना शिक्षा झाली काय किंवा नाही काय, आमचं काही देणं घेणं नाही”, तो माणूस म्हणाला.

राघवनं उसासा सोडला त्यानं मान खाजवली “ठीक आहे, मी तुमच्या खेड्यात येऊन बातमी करीन. मात्र आत्ता

मर्यादित वितरण आहे. माझा पेपर जगला वाचला तर आपण पुन्हा मोठी बातमी करू. मात्र तसं झालं नाही तर, मी काही कबूल करत नाही. ठीक आहे?”

“थँक यू, राघवजी!” त्या माणसाच्या डोळ्यात आशेचे दिवे उजळले होते... अगदी लक्षात येण्याइतके.

“आणि माझ्या एका मित्राचे वडील डॉक्टर आहेत. ते तुमच्या गावात यायला तयार होतायत का पाहतो मी.”

राघव उठला. तो माणूसही उठला. त्यानं मुलालाही उठवलं आणि तो राघवच्या पाया पाडायला वाकला.

“प्लीज, पाया पडू नका”, राघव म्हणाला. “मला आता एक मिटींग आहे. त्यानंतर आपण आजच तुमच्या गावाला जाऊ. किती दूर आहे ते?”

“एकशेवीस किलोमीटर. तीन बस बदलून जावं लागतं”, तो म्हणाला.

“पाच तास लागतात.”

“ठीक आहे, थांबा तुम्ही.”

राघव त्या दोघांना-त्या माणसाला आणि त्याच्या अशक्त, पेंगणार्या पोराला घेऊन बाहेर आला.

“विष्णूजी, इथं बसा”, असं त्यांना सांगून राघव माझ्याकडं वळला. “गोपाल, दोन मिनटं... जरा पसारा आवरतो.”

मी मान डोलावली. राघव आत जाऊन डेस्कवरचे कागद आवरू लागला.

तो माणूस अंकितच्या खुर्चीत माझ्यासमोर बसला. आम्ही किंचितसं हसलो.

“नाव काय याचं?” मी त्या मुलाकडं निर्देश करत विचारलं. तो पुन्हा वडिलांच्या मांडीवर आडवा झाला होता.

“केशव”, त्यानं मुलाच्या डोक्यावर थोपटत सांगितलं.

मी मान डोलावली आणि गप्प बसलो... मग मी मोबाईलशी खेळू लागलो... तो वर-खाली उडवत राहिलो. माझ्या पॅटच्या खिशात मर्सिडीसच्या डुप्लिकेट किल्ल्या होत्या. इथं येताना मी त्या मुद्दाम घेऊन आलो होतो.

“बाबा, मी पण मरणार का हो?” केशवनं अगदी क्षीण आवाजात विचारलं.

“वेडा कुठला. असं काय वेड्यासारखं”, त्याचे वडील म्हणाले.

माझ्या पोटात काळवलं. एवढंसं पोर, मोठं झाल्यावर त्याला त्याची आई आठवणार सुधदा नाही... माझ्याचसारखं. मी खिशातला किल्ल्यांचा जुडगा जोरात आवळला त्यामुळं जरा बरं वाटेल असं वाटत होतं.

राघवं त्याचं डेस्क आणि खुर्ची फडक्यानं पुसत होता. आठवड्याभरात त्याचा पेपर बंद पडणार होता आणि त्याच्यापाशी फुटकी कवडी नव्हती. तरीसुधदा त्याला दूरवरच्या कुठल्याशा खेड्यातल्या कुणा अनोळखी माणसांसाठी तिथं जायचं होतं. त्याचं ऑफिस उद्ध्वस्त झालं होत, पण, त्याचं चैतन्य आबधित होतं.

मी खिशातल्या किल्ल्या आणखी जोरात आवळून धरल्या... इथं मीच चांगला आहे हे स्वतःला पटवण्यासाठी.

तो मुलगा माझ्याकडं टक लावून पाहत होता. तो सहज पाहत होता, पण मी अस्वस्थ झालो होतो, जणू त्याच्या डोळ्यांत प्रश्न असावा आणि माझ्याकडं त्याचं उत्तर नसावं... असं काहीतरी झालं होतं.

गोपाल, तू काय बनला आहेस? माझ्या डोक्यात एक आवाज घुमला.

मी अस्वस्थपणे खिशातून गॉंगल काढून तो बोटांभोवती फिरवू लागलो. तितक्यात माझी नजर केशवकडं गेली... त्याची नजर त्या गॉंगलच्या हालचालींबरोबर फिरत होती. मी तो उजवीकडं फिरवला की तिकडं... मी डावीकडं फिरवला की तिकडं... मी त्याच्याकडं पाहून हसलो.

“काय?” मी त्याला माझा भारी गॉंगल दाखवत म्हणालो, “पाहिजे तुला?”

केशव उठून बसला, अशक्तपणे पण उत्सुकतेनं. त्याचं वडील नको म्हणत होते पण तो गॉंगल त्याच्या हातात देताना मला जरा बरं वाटलं.

“मला मोठा होतोय”, केशव तो घालून म्हणाला. त्या मोठ्या आकाराच्या गॉंगलमध्ये त्याचा चेहरा आणखीनच करुणाजनक दिसत होता.

मी डोळे मिटले. खोलीत असह्य उकाडा होता. मला कसंतरीच होत होतं. राघवं फोनवर बोलत होता.

माझ्या मनात संवाद सुरूच होता. तू इथं कशाला आला आहेस? तू इथं आला आहेस ते तू काय मिळवलं आहेस आणि त्याची कशी वाट लागली आहे, हे दाखकवला? तुझ्या आयुष्यातलं हेच सर्वोच्च ध्येय आहे का? तुझ्याकडं कार आहे आणि सूट आहे म्हणून तू त्याच्यापेक्षा चांगला माणूस असं वाटतं का तुला?

“गोपाळ!” राघवनं हाक मारली.

“अं” मी डोळे उघडले, “काय?”

“ये, आत ये”, राघव म्हणाला.

मी त्याच्या ऑफिसमध्ये गेलो. माझा हात खिशात किल्ल्यांवर होता. मी ठरवल्यानुसार, त्याच्यासमोर बसण्याआधी त्याच्या टेबलवर सहजपणे किल्ल्या टाकणार होतो. पण मी ते करू शकलो नाही.

“काय आहे खिशात?” माझा हात खिशातून बाहेर येत नाहीये हे लक्षात आल्यावर त्यानं विचारलं.

“ओह, काही नाही”, असं म्हणून मी हात बाहेर काढला, आणि त्याच्या समोर बसलो.

“तू रिव्होल्यूशन २०२० मध्ये कसं काय आलास? आमच्यामुळं तुझी बॉस मंडळी पुन्हा चिडली आहेत काय?” राघव मंद स्मित करत म्हणाला. “अरे, हो... तू वैयक्तिक आहे म्हणालास नाही का!”

“हो”, मी म्हणालो.

“बोल”, राघव म्हणाला.

मला काय बोलावं कळेना. माझ्या डोक्यात सगळी वाक्यं तयार होती. आरतीला कसा त्याच्यापेक्षा चांगला मुलगा मिळायला पाहिजे... आणि तो चांगला मुलगा म्हणजे मीच आहे. आज आयुष्यात मी इथंवर कसा आलो... आणि तो कसा आपयशी झाला. आता मी नव्हे तर तोच कसा ‘लूझर’ आहे... आणि आता हे सगळं बोलताना मलाच आपण ‘लूझर’ असल्यासारखं का वाटू लागलं होतं...

“पेपर कसा चाललाय?” मी तिथली अवघडलेली शांतता दूर करण्यासाठी काहीतरी बोलायचं म्हणून विचारलं.

त्यानं हात हवेत उडवले. “बघ तू स्वतःच.”

“जर पेपर बंद पडला तर तू काय करणार आहेस?” मी विचारलं.

राघवच्या चेहऱ्यावर स्मित नव्हतं “त्याबद्दल अजून विचार केलेला नाही. पण एका पर्वाची अखेर असं समजायचं.”

मी गप्प बसलो.

“मला इंजिनिअरिंगशी संबंधित नोकरी करायला लागू नये अशी आशा करतोय. कदाचित मला... अर्ज...”, राघवचा आवाज शांतता चिरत गेला.

ते त्याला सांगता येत नव्हतं. त्यानं याचा कधी विचारच केला नव्हता, हे लक्षात येत होतं,

“आय अँम सॉरी, गोपाल”, राघव म्हणाला, “मागं मी कधी तुझं मन दुखावलं असेल तर सॉरी. तू काहीही म्हण... पण ते वैयक्तिक नव्हतं.”

“राघव, तू हे सगळं कशासाठी करतोयस? तू हुशार आहेस. मग तू आमच्या सगळ्यांसारखाच फक्त पैसे मिळवण्याच्या मागे का नाहीस?”

“गोपाल, कुणीतरी हे करायलाच पाहिजे. नाहीतर परिस्थिती कशी बदलणार?”

“सगळी सिस्टिमच साली भिकारडी आहे. कुणी एक मणूस ती नाही बदलू शकत.”

“मला माहीत आहे.”

“मग?”

“आपण प्रत्येकानं आपापला वाटा उचलला पाहिजे. परिवर्तन घडण्यासाठी आपल्याला क्रांती घडवावी लागेल आणि जेव्हा लोक स्वतःलाच प्रश्न करतील की, यात माझा त्याग काय आहे, तेव्हाच फक्त खरी क्रांती घडू शकेल.”

“तुझ्या पेपरच्या घोषवाक्यासारखं वाटतंय हे”, मी उपहासानं म्हणालो.

त्याच्याकडं उत्तर नव्हतं. मी तिथून जाण्यासाठी उठलो. तो माझ्या मागून बाहेर आला. मी ड्रायव्हरला फोन करून बोलवायला नको, आपणच चालत गाडीपर्यंत जावं असं ठरवलं.

“तू कशासाठी आला होतास?” राघवनं विचारलं. “तू मला भेटायला आला आहेस यावर माझा विश्वासच बसत नाहीये.”

“माझं या भागात काम होतं. माझी गाडी सर्व्हिसिंगला द्यायची होती. म्हटलं ते काम होईपर्यंत तुझ्याकडं जाऊन यावं”, मी म्हणालो.

“तू आलास ते छानच झालं. कधीकधी आरतीकडंसुध्दा जात जा”, तो म्हणाला.

तिचं नाव ऐकताच मी ‘रेड अँलर्ट’ मध्ये गेलो.

“हो. ती काय म्हणतीय?” मी विचारलं.

“अलीकडं नाही भेटलो तिला, पण ती वैतागलेली वाटतीय. मला तिचा गैरसमज दूर करायला पाहिजे. तू कॉल कर तिला, ती खुष होईल”, तो म्हणाला.

मी मान डोलावली आणि त्याच्या ऑफिसमधून बाहेर पडलो.

रात्री मी माझ्या आरामदायी बेडवर आडवा झालो, पण डोळ्याला डोळा लागेल तर शपथ. आरतीचे तीन फोन येऊन गेले होते. मी तिला फोन केला नाही. मी नाही करू शकलो. मला तिच्याशी काय बोलावं हे कळत नव्हतं.

How did it go? तिचा मेसेज आला.

मी तिला काहीतरी सांगेपर्यंत ती विचारत राहणार हे माझ्या लक्षात आलं. मी तिला फोन केला.

“अरे तू फोन उचलत का नव्हतास?” तिनं विचारलं.

“सॉरी. डीन घरी आले होते. ते आत्ताच गेले.”

“तू राघवला भेटलास?” तिनं अधीर स्वरात विचारलं.

“हो”, मी सुस्कारा सोडला.

“मग?”

“त्याच्या ऑफिसमध्ये लोक होते. मला विषयच काढता आला नाही”, मी म्हणालो.

“गोपाल तू समजून घेशील असं वाटतं... की, मी त्याच्याशी नातं तोडत नाही, तोवर माझं तुझ्यासोबत असणं

म्हणजे त्याला फसवण्यासारखंच ओहे. मी त्याच्याशी बोलू का?”

“नको, नको, थांब जरा. मी त्याला खासगीत भेटिन.”

“आणि मला मॉम-डॅडशी सुध्दा बोलावं लागेल”, ती म्हणाली.

“कशाबद्दल?”

“पुढच्या आठवड्यात मला पाहायला तीन स्थळं येणार आहेत. सगळी राजकारणी कुटुंब आहेत.”

“तुझ्या मॉम डॅडच डोकं फिरलंय का काय?” मी भडकलो.

“जेव्हा मुलींचा प्रश्न येतो तेव्हा भारतीय मॉम-डॅडच डोलं फिरलेलंच असतं”, ती म्हणाली. “मी त्यांना पणर काळ थांबवू शकणार नाही.”

“ओके, मी बघतो”, म्हणालो.

मी दोन उशा जवळ ओढून घेतल्या.

“बघ, सेक्स नंतर हे असंच होतं. भूमिका बदलतात. मुलीलाच आता मागं लागावं लागतंय.”

“आरती, असं काही नाहीये. मला दोन दिवस दे.”

“ठीक आहे. नाहीतर मग मी स्वतःच राघवशी बोलीन आणि तेव्हा जर त्यानं विचारलं तर, आपल्यामध्ये काहीही झालेलं नाही.”

“तुला काय म्हणायचं आहे?” मी विचारलं.

“मी त्याला कधीही फसवलेलं नाही. आपण दोघांनी एकत्र यायचं ठरवलं आहे, पण आमचं ‘ब्रेक-अप’ झाल्यानंतरच. ओके?”

“ओके”, मी म्हणालो.

कधीकधी मला वाटतं, मुलींना आयुष्यात गुंतागुंत वाढवायला आवडते.

“नाहीतर तो मोडून पडेल”, ती म्हणाली.

मी फोन बंद केला आणि बेडवर आडवा झालो. मला प्रचंड शीण आला होता.

अंत्यविधीला आलेल्या लोकांच्या अंगावरच्या जरा जास्तच पांढऱ्याशुभ्र कपड्यांचा डोळ्यांना त्रास होत होता. मी लोकांचे चेहरे पाहिले. पण कुणीच ओळखीचं दिसत नव्हतं.

“कुणाचा अंत्यविधी आहे?” मी माझ्याजवळ उभ्या असलेल्या माणसाला विचारलं.

आम्ही घाटावर उभे होतो. मी मृतदेह पाहिला. तो लहानसा दिसत होता. तो मृतदेह थेट पाव्याजवळ नेत होते.

“त्याला अग्नी का देत नाहीयेत?” मी विचारलं. तितक्यात माझ्या लक्षात आलं, तो लहान मुलाचा मृतदेह होता.

मी जवळ जाऊन प्रेतवस्त्र दूर केलं. तो लहान मुलगा होता. गोंगल घातलेला.

“कुणी मारलं याला?” मी किंचाळलो... पण माझ्या तोंडातून शब्दच फुटत नव्हते...

मी किंचाळतच जागा झालो. माझी नजर बेडरुमच्या पांढऱ्याशुभ्र छतावर गेली. खोलीत झगझगीत उजेड

होता. मी दिवे बंद करायचं विसरलो होतो. पहाटेचे तीन वाजले होते. मला भयंकर स्वप्न पडलं होतं.

मी या कुशीवरून त्या कुशीवर तळमळत होतो, पण पुन्हा झोप लागलीच नाही.

मी राघवबद्दल विचार करत होतो. तो मुलगा संपला होता. त्याचा पेपर बंद होणार. त्याला नोकरी मिळणं कठीण होतं, निदान वाराणसीत तरी आणि तो कुठंही गेला असता तरी, शुक्लार्जींची माणसं त्याला त्रास देणार होती.

मी आरतीबद्दल विचार करत होतो... माझ्या आरतीबद्दल... माझ्या जगण्याचं कारण असलेल्या आरतीबद्दल. माझ्या तिच्याशी पुढच्याच आठवड्यात साखरपुडा होऊ शकेल पुढच्या तीन महिन्यात लग्न होऊ शकेल. वर्षाभरात मी आमदार होईन. माझ्या विद्यापीठाला निमिषार्धात मंजूरी मिळेल. मी कॉलेजचा विस्तार करीन... मेडिकल, एमबीए. काचिंग, एव्हिएशन सुरू करीन. भारतीयांना शिक्षणाचं असणारं महत्त्व पाहाता, 'स्काय इज द लिमिट' अशी अवस्था होती. आरती, तू फ्लाइंट अटेन्डन्ट व्हायचं विसरून जा, मी तुझ्यासाठी विमान विकत घेईन. मी माझा डाव योग्य रित्या खेळलो, नीट पानं टाकली तर माझं पक्षातही स्थान उंचावू शकेल. मी खूप काळ एकट्यानं जगलो होतो. आता माझं कुटुंब असेल आणि आरतीची व माझी भरपूर गोजिरवाणी मुलं असतील. ती मोठी होतील आणि घरचा बिझनेस व राजकारणाचं साम्राज्य सांभाळतील. भारतात लोक अशाच प्रकारे बडे होतात. मीही असाच खूप बडा होणार होतो.

पण राघवचं काय होईल? ... मृत केशव जिवंत होऊन मला विचारत होता. "मला काय करायचंय", मी म्हणालो. "तो खाली खाली जात गेला ते त्याच्या मूर्खपणामुळं. तो हुषार असता तर असला मूर्ख शौर्याचा आव आणून काहीही साध्य होत नाही हे त्याला कळलं असतं. या देशात २०२० साली कसलीही क्रांती-बिंती काही होणार नाहीये. २१२० सालापर्यंतसुद्धा होणार नाही! हा भारत आहे, इथं काहीही बदलत-बिदलत नाही. फुट साल्या... राघव!"

पण केशवचं समाधान झालं नव्हतं. "गोपाल, तू कशा प्रकारचा राजकारणी बनणार आहेस?" त्यानं विचारलं.

"माझी तुला उत्तरं द्यायची इच्छा नाही. तू मला घाबरवतोस काय... चल, जा" मी मोठ्यानं म्हणालो. माझ्या खोलीत कुणीच नव्हतं. मला ते माहीत होतं.

आरतीचं काय? ... माझ्या आतून एक आवाज कुजबुजला.

माझं प्रेम आहे तिच्यावर!

तिचं काय? तिचं प्रेम आहे तुझ्यावर?

हो, आरतीचं माझ्यावर प्रेम आहे. तिं माझ्याशी प्रणय केलाय. तिला मी तिचा नवरा व्हावं असं वाटतं... मी असह्य होईपर्यंत स्वतःलाच ओरडून सांगत राहिलो.

"पण तू खरा कोण आहेस कळलं तर ती तुझ्यावर प्रेम करेल का? एका भ्रष्ट, लबाड, नीच माणसावर?"

"मी मरमर राबतोय. मी यशस्वी माणूस आहे", मी जोरात गरजलो. माझ्या आवाजानं मलाच दचकायला झालं.

पण तू चांगला माणूस आहेस का?

पहाटेचे पाच वाजले होते. बाहेर उगवतीची चाहूल लागली होती.

मी कॅम्पसमध्ये पायी फिरायला गेलो. सकाळच्या ताज्या हवेत माझं मन जरासं शांत झालं. दवानं भिजलेल्या झाडांवर इवले इवले पक्षी किलबिलत होते. त्यांना पैसा, मार्सिडिस किंवा बंगला कशाशीच काही देणंघेणं नव्हतं. ते त्यांच्या मनाप्रमाणे मधूर कूजन करत होते आणि ते किती सुंदर होतं. मला त्यावेळी प्रथमच कॅम्पसमधली झाडं आणि पक्षी अतिशय मनोहर वाटले.

केशव पुनःपुन्हा माझी पाठ का धरतोय ते माझ्या लक्षात आलं. कोणे एके काळी मी ही केशवच होतो - गोड, निरागस, जग न पाहिलेला छोटा मुलगा. आयुष्यात मला अनेक थपडा बसल्या, माझ्यातली निरागसता विरून गेली... मी माझ्यातल्या केशवला संपवलं कारण, त्या गोड मुलाची जगाला जराही पर्वा नव्हती. मग मी काल राघवला पूर्णपणे का चिरडलं नाही? कदाचित तो केशव पूर्णपणे मेला नसल्यामुळं... मी स्वतःलाच सांगितलं... कदाचित असं होत असेल की आपल्यातला तो निरागस, चांगुलपणाचा अंश कधीच मरत नसेल... आपण फक्त तो काही काळ पायाखाली दडपतो इतकंच.

मी वर आभाळात पाहिलं... वाटलं वरून कुणीतरी दिशा दाखवावी... देवानं, आईनं किंवा बाबानी माझ्या डोळ्यांतून आसवांच्या धारा वाहात होत्या. मी अनावरणे ओक्साबोकशी रडू लागलो... मी झाडाखाली बसून तासभर रडत होतो... बस्सू...

कधीकधी आयुष्यात आपल्याला काय करायचं आहे ते महत्वाचं नसतं, तर आपण काय केलं पाहिजे हे जास्त महत्वाचं असत.

शुक्लाजी तुरंगाच्या व्हराड्यात सफरचंद खात होते. त्याच्याजवळ बसून एक कॉन्स्टेबल त्यांना सालं काढून, फोडी करून देत होता.

“गोपाल, माय सन, ये, ये”, शुक्लाजी म्हणाले. त्यांनी कडक भट्टीचा पांढराशुभ्र कुर्ता-पायजमा घातला होता. सकाळच्या उन्हात तो अधिकच उजळून चमकत होता.

मी खाली जमिनीवर बसलो. “एक छोटंसं काम होतं तुमच्याकडं”, मी म्हणालो.

“करुया की, बोल”, ते म्हणाले.

मी त्या कॉन्स्टेबलकडं पाहिलं. “ओह, हा...हा धीरज, आमच्या गावचा आहे. धीरज, मला माझ्या मुलाशी बोलायचं होते.”

तो बाजूला गेला.

“मी तुला बढती मिळवून देईन असं सांगितल त्याला”, असं म्हणून शुक्लजी हसले.

“माझी तुमच्याकडं एक विचित्र विनंती घेऊन आलोय”, मी म्हणालो.

“सगळं ठीक आहे ना?”

“शुक्लाजी, मला काही ...कॉलगर्ल हव्या आहेत? खुप पूर्वी तुम्ही एकदा म्हणाला होतात...”

हे ऐकताच शुक्लाजी इतके जोरात हसले की त्यांच्या तोंडातल्या सफरचंदाचा रस बाहेर ओघळला.

“मी सिरीयसली विचारतोय”, मी म्हणालो.

“माझा मुलगा मोठा झालाय तर...मग, तुला पोरी पहिजेत?”

“माझ्यासाठी नको आहेत”,

“शुक्लाजींनी माझ्या गुडघ्यावर थोपटत डोळा मारला. “नाही नाही, तुझ्यासाठी नाही तू किती वर्षांचा आहेस रे?”

“पुढच्या आठवड्यात चोवीस होईन”, मी म्हणालो.

“ओह, तुझा वाढदिवस आहे आता?” ते म्हणाले.

“हो, ११ नोव्हेंबरला”, मी म्हणालो.

“छान. आता तू मोठा आहेस. लाजू नकोस”, ते म्हणाले, “आम्ही सगळे करतो हे.”

“सर, इन्स्पेक्टरसाठी पाहिजे. आपल्याकडं पुढच्या आठवड्यात व्हिजिटला येणार आहेत”, मी सांगितलं”, मला फी वाढवायची आहे, पण त्याबाबतचा निर्णय त्यांच्या हातात आहे.”

शुक्लाजींनी आठ्या घातल्या. “म्हणजे आता नुसत्या पाकिटांवर भागत नाही वाटतं?”

“या इन्स्पेक्टरला पोरी आवडतात. मला कानपूरच्या एका खासगी कॉलेजमधून समजलं.”

“बरं, बरं”, शुक्लाजी म्हणाले. त्यांनी पायजम्याच्या गुप्त खिशातून सेलफोन काढला आणि कॉन्टॅक्टस् मध्ये शोधून तो मला दिला.

“त्याचं नाव विनोद. त्याला फोन कर, मी सांगितलं आहे म्हणून सांग. त्याला तुला काय पाहिजे ते सांग. तो करेल काम. तुला कधी हव्या आहेत?”

“मला अजून नेमकी तारीख माहीत नाहीये”, मी उठलो.

“अरे थांब”, शुक्लाजी माझा हात धरून मला पुन्हा बसवत म्हणाले. “तू पण मजा कर. लग्न झाल्यावर हे अवघड होतं. लुग्राआधी मजा करून घे”.

मी शून्यमनस्कपणे हसलो.

“डीएमच्या मुलीशी कसं चाललय?”

“छान”, मी म्हणालो. मला या विषयावर कमीत कमी बोलायचं होतं.

“तू तिच्या आईवडिलांकडं मागणी घालणार आहेस? का ते काय प्रेम-बिम तसलं आहे?”

“मी अजून त्याबद्दल विचार केला नाहीये”, मी म्हणालो, “शुक्लाजी, जायला पाहिजे मला. आज अकौंट्सची मिटींग आहे.”

मला गप्पा मारायच्या नाहीयेत हे शुक्लाजींच्या लक्षात आलं. ते तुरंगाच्या दारापर्यंत माझ्यासोबत आले.

“आयुष्यात एखादी संधी पुन्हा मिळतेच असं नाही”, मी बाहेर पडत असताना ते म्हणाले.
तुरंगाचं लोखंडी दार खण्णकन् बंद झालं.

मी कॅलेंडरमध्ये दहा तारीख पाहात होतो. माझा तेवीसाव्या वर्षातला अखेरचा दिवस. मी सकाळी ऑफिसमध्ये काम करत होतो. विधार्थी प्रतिनिधी मला भेटायला आले होते. त्यांना 'कॉलेज फेस्टिव्हल' आयोजित करायचा होता. मी त्यांना सांगितलं, तुम्हाला प्रायोजक मिळवता येत असतील तर करा. त्या मिटींग नंतर मला एक समस्या सोडवावी लागली. दोन वर्गांमध्ये भिंतीतून पाणी झिरपत होतं. मी तासभर कॉन्ट्रॅक्टरवर आरडा ओरडा केला, तेव्हा कुठं त्यानं ते दुरुस्त करायला माणसं पाठवली.

दुपारी माझ्यासाठी घरून डबा आला. मी भेंडीची भाजी, दाल आणि रोटी असं जेवलो. त्याचवेळी मी आरतीला फोन केला. पण तिनं फोन उचलला नाही. जेवणानंतर मला लगेच पाठोपाठ मिटींग होत्या. त्यामुळं मला नंतर तिला फोन करता येणार नव्हता. मी तिला पुन्हा फोन केला.

“हॅलो”, एक अपरिचित बायकी स्वर कानावर पडला.

“कोण बोलतंय?” मी विचारलं.

“बेला, मी गेस्ट रिलेशन्समध्ये आरतीसोबत काम करते. तुम्ही गोपाल ना? मी मोबाईलवर तुमचं नाव पाहिलं”, ती म्हणाली.

“हो. ती आहे का?”

“ती गेस्टना अटेन्ड करायला गेलीय. मी तिला तुम्हाला फोन करायला सांगू का?”

“हो, प्लीज”, ती म्हणाली.

“ओह, अँड हॅपी बर्थडे इन अँडव्हान्स”, ती म्हणाली.

“तुम्हाला कसं कळलं?” मी विचारलं.

“ती तुमचं गिफ्ट बनवण्यासाठी किती धडपडतीय...उप्स!”

“काय झालं?”

“मी हे तुम्हाला सांगायला नको होतं वाटतं”, बेला म्हणाली. “म्हणजे, ते सरप्राईज आहे ना. ती तुमच्यासाठी बर्थडे गिफ्ट बनवतीय. ते इतकं मस्त झालंय. तिनं केकची सुध्दा ऑर्डर दिलीय...पण हे बघा, मी हे तुम्हाला सांगितलं आहे ही गोष्ट तिला कळली तर ती मला ठारच करेल.”

“काळजी करू नका, मी नाही सांगणार तिला. पण तुम्ही जर मला प्लॅन सांगितलात तर मी सुध्दा तिच्यासाठी काहीतरी प्लॅन करू शकीन.”

“तुम्ही दोघं किती गोड आहात. बालपणीची मैत्री ना?”

“हो....तर मग काय प्लॅन ठरलाय?”

“हे बघा, ती तुम्हाला तुमच्या वाढदिवशी भेटू शकत नसल्याचं सांगेल. मग तुम्ही रागवाल, पण तिला काम असल्याचं सांगेल. पण प्रत्यक्षात, इथून निघाली की ती दुपारी तुमच्या घरी केक आणि गिफ्ट घेऊन येईल.”

“तुम्ही मला सांगितलंत ते बरं झालं. म्हणजे मी त्यावेळी घरी थांबेन, मिटींगज ठेवणार नाही”, मी म्हणालो.

“तुम्ही वाढदिवशी काम करता?” तिनं विचारलं.

“मी सतत कामातच असतो”, मी म्हणाला. “ती आली का?”

“नाही अजून. मी तिला तुम्हाला फोन करायला सांगते”, ती म्हणाली. “पण काहीही सांगू नका हं. तुम्हाला काही माहीत नाही असंच दाखवा.”

“बरं”, म्हणून मी फोन बंद केला.

आता वेळ आली होती. मी विनोदला फोन केला.

“विनोद?” मी म्हणालो.

“कोण बोलतंय?” त्यानं विचारलं.

“मी गोपाल. मी आमदार शुक्लांबरोबर काम करतो”, मी म्हणालो.

“हां....बोला”, तो म्हणाला.

“मला मुली हव्या आहेत”, मी म्हणालो.

त्यानं फोन कट केला. मी त्याला पुन्हा फोन केला, पण त्यानं फोन घेतला नाही. मग मी फोन बाजूला ठेवला. दहा मिनिटांनी मला एका अनोळखी लँडलाईन नंबरवरून फोन आला.

“विनोद बोलतोय. तुम्हाला मुली हव्या आहेत?”

“होय”, मी म्हणालो.

“रात्रभर का तासावर?”

“अं?” मी म्हणालो. “दुपारी. एक दुपारभर.”

“आमच्याकडे दुपारसाठी ‘हॅपी-अवर’ दर असतात. किती मुली पाहिजेत?”

“एक?” मी साशंक होतो.

“दोन ध्या. मी योग्य दर लावतो. दुसरी निम्म्या दरात देतो.”

“एक पुरे.”

“मी दोन पाठवतो. तुम्हाला दोन्ही पाहिजेत तर दोन्ही ठेवून ध्या. नाहीतर, एक निवडा.”

“चालेल. किती धायचे?”

“तुम्हाला कसली मुलगी पाहिजे?”

त्याच्याकडे काय काय प्रकार होते ते मला कुठं माहीत होतं? मी याआधी कधी कॉल गर्ल ‘मागवली’ नव्हती.

त्याच्याकडे ‘मेन्यू’ होता का काय?

“ए.... एखादी चांगली?” मी अगदीच नवशिक्यासारखं म्हणालो.

“इंग्रजी बोलणारी? जीन्सवाली वगैरे?” त्यानं विचारलं.

“हो”, मी म्हणालो.

“भारतीय, नेपाळी का गोरी?” त्यानं विचारलं. वाराणसी नेपाळच्या सीमेपासून काही फार दूर नव्हतं.

“तुमच्याकडे गोऱ्या मुली असतात?” मी विचारलं.

“हे पर्यटकांचं शहर आहे. काही मुली कामासाठी इथंच राहतात. तसं मिळणं अवघड असतं, पण आम्ही मिळवू शकतो.”

“भारतीय मुलगी पाठवा, मुलगी सभ्य पाहिजे. कॉलेज कॅम्पसमध्ये तिच्याकडे जास्त लक्ष वेधलं जाईल अशी नको.”

“कॉलेज?” विनोदनं चमकून विचारलं. “आम्ही नेहमी हॉटेलवर पाठवतो.”

“मी कॉलेजचा मालक आहे. काही प्रश्न नाही.”

मग मी त्याला गंगाटेकबद्दल सांगितलं, आणि डायरेक्टरच्या बंगल्यावर मुली आणाव्या लागतील याचीही कल्पना दिली. तो कबूल झाला.

“केव्हा पाहिजे आहेत?”

“दुपारी दोन वाजल्यापासून.... पूर्ण दुपारभर, संध्याकाळी सहापर्यंत”, मी म्हणालो.

“वीस हजार”, तो म्हणाला.

“वेड लागलंय काय?” मी म्हणालो.

“शुक्लाजींची ओळख सांगितलति म्हणून. नाहीतर मी परदेशी लोकांकडून एवढे पैसे एका मुलीसाठी घेतो.”

“दहा.”

“पंधरा.”

तितक्यात दारावर टकटक ऐकू आली.

“ठीक आहे. उधा दुपारी दोन वाजता. लखनौ हायवेवर गंगाटेकमध्ये”, मी हलक्या आवाजात सांगितलं आणि फोन ठेवला.

“फॅकल्टी मिटींग” दारात श्रीवास्तव उभे होते.

“ओह.... हो हो”, मी म्हणाले. “डीन सर, या, आत या, प्लीज.”

मी शिपायाला आणखी खुर्च्या आणायला सांगितल्या. आमचे फॅकल्टी मेंबर वीस जण होते.

“डायरेक्टर गोपाल, उधा तुमचा वाढदिवस आहे असं मुलं सांगत होती”, डीन म्हणाले. ते ऐकताच सगळे फॅकल्टी आनंदान वेडेपिसे झाले. बॉस होण्यात मोठी मौज असते. सगळेजण तुमचं लांगूलचालन करतात.

“नेहमीसारखाच एक दिवस”, मी म्हणालो.

“मुलांना तुमच्या वाढदिवसाचा केक कापायचा आहे”, डीन म्हणाला.

“प्लीज नको. मला नाही जमणार”, मी म्हणालो. दोनशे लोकांसमोर केक कापण्याच्या कल्पनेनंच मला शरमल्यासारखं झालं.

“प्लीज, सर”, जयंत म्हणाला. जयंत आमच्याकडचा सर्वात तरुण फॅकल्टी मेंबर होता. “मुलांना तुमच्याबद्दल खूप आदर आहे, त्यामुळं हे त्यांच्यासाठी खूप खास आहे.”

माझ्या मनात आलं, मी विनोदला काय सांगितलं आहे हे विद्यार्थ्यांना समजलं तर त्यांच्या मनात माझ्याबद्दल हाच आदर कायम राहील?

“त्यांनी दहा किलो केकची आधीच ऑर्डर दिलीय, सर”, श्रीवास्तव म्हणाले.

“झटपट उरका”, मी म्हणालो.

“दहा मिनिटं. एक वाजता तास संपल्यासंपल्या लगेच”, डीन म्हणाले.

त्यानंतर फॅकल्टी मिटींग झाली. प्रत्येकानं मला आपापल्या विषयाची प्रगती सांगितली.

“आपण लवकरच प्लेसमेन्टच्या दृष्टीनं विचार करूया”, मी म्हणालो. “अजून आपली पहिली बॅच बाहेर पडायला दोन वर्षं अवकाश आहे, तरी आपण सुरुवात करूया.”

“जयंत प्लेसमेन्ट को-ऑर्डिनेटर आहे”, डीन म्हणाले.

“सर, मी कॉपोरिटस्ना भेटायला सुरुवातसुद्धा केली आहे”, जयंत म्हणाला.

“प्रतिसाद कसा आहे?” मी विचारलं.

“आपण नवीन आहोत, त्यामुळं अवघड आहे. काही एचआर मॅनेजर त्यांना किती देणार विचारत आहेत”, जयंत म्हणाला.

“डायरेक्टर गोपाल, तुम्हाला माहीतच असेल....” डीन बोलू लागले, पण मी त्यांचं बोलणं मध्येच तोडत म्हणालो.

“एचआर मॅनेजरनी आपल्या कॉलेजच्या विद्यार्थ्यांना नोकरी दिली तर त्यांना त्याबद्दल पैसे हवे आहेत, असंच ना?”

“होय, सर,” जयंत म्हणाला.

खासगी कॉलेज चालवायचं म्हणजे प्रत्येक गोष्टीसाठी कुणाला ना कुणाला लाच धावीच लागत होती. मग त्यात प्लेसमेन्टचा तरी का अपवाद असावा? पण बाकीच्यांना मात्र आश्चर्य वाटलेलं दिसत हो..

“वैयक्तिक वाटा?” मेकॅनिकल इंजिनिअरिंगच्या प्रोफेसर मिसेस अवस्थींनी उसासत विचारलं.

जयंतनं मान डोलावली.

“पण हे सगळे नामवंत कंपन्यातले मॅनेजर आहेत”, त्या म्हणाल्या. त्या अजूनही धक्क्यातून वर आल्या नव्हत्या.

“मिसेस अवस्थी, हा तुमचा विभाग नाही. त्यापेक्षा तुम्ही मला तुमच्या विषयाची- अँप्लाइड मेकॅनिक्सची प्रगती सांगा” मी म्हणालो.

कामवाल्यांनी रात्रीच्या जेवणासाठी तीन भाज्या, रोटी आणि दाल असा सगळा साग्रसंगीत स्वयंपाक केला होता. पण मी त्याला हातही लावला नाही. मी बेडवर आडवा झालो आणि फोन पाहिला. पण आरतीनं माझ्या फोनना दिवसभरात उत्तरच दिलं नव्हतं. मी तिला पुन्हा फोन केला नाही.

माझ्या डोक्यात पुन्हा प्लॅन घोळू लागला.

मध्यरात्री आरतीचा फोन आला.

“हॅपी बर्थडे टू यू”, आरती सूराने म्हणत होती.

“हे s, आरती”, मी म्हणालो, पण तिनं ऐकलं नाही.

“हॅपी बर्थडे टू यू”, ती सूराने म्हणत होती.... तिचा स्वर उंच झाला, “हॅपी बर्थडे टू यू, गोपाल. हॅपी बर्थडे टू यू.”

“ओके, ओके, आता आपण लहान नाहीये”, मी म्हणालो.

पण ती थांबली नाही.

“हॅपी बर्थडे टू यू. यू वेअर बॅर्न इन द झू. विथ मंकीज अन्ड एलिफंट्स, हू ऑल लूक जस्ट लाईक यू?”, ती गातच होती... प्राथमिक शाळेत असताना गायची तसं....

त्या प्रकाराचा मला प्रचंड वैताग यायचा, फा त्यामुळं माझ्या डोळ्यांत आनंदाश्रू तरळले. माझा प्लॅन साकार झालाय यावर माझा विश्वासच बसत नव्हता.

“आज एक माणूस खूप खूप दिसतंय”, मी म्हणालो.

“अर्थातच. आज तुझा वाढदिवस आहे. म्हणूनच मी तुला दिवसभरात एकदाही कॉल किंवा मेसेज केला नाही.”

“ओह”, मी म्हणालो.

“‘ओह’ काय? तुझ्या लक्षातसुद्धा आलं नव्हतं ना?” ती चिडली आहे असं वाटत होतं.

“आलं होतं. एवढंच काय, पण आज ऑफिसमध्ये दिवसभरात माझ्या फोननं बीप कसं काय केलं नाही याचं माझ्या स्टाफलासुद्धा आश्चर्य वाटत होतं.”

मी बेडवरून उठलो आणि दिवा लावला.

“असू दे... तुला काय धावं याचा मी खूप विचार केला, पण ज्याच्यापाशी सगळं काही आहे त्याला काय देणार...”

“मग?”

“मला काही सुचलंच नाही.”

“ओह... असू दे. मला काहीही नकोय.”

“आपण भेटू तेव्हा मी तुला काहीतरी घेऊन देईन”, ती म्हणाली.

“आपण कधी भेटायचं?” बेलानं मला तिच्या प्लॅनबद्दल आधी सांगितलेलं असूनही मी विचारलं.

“उधा कठणिच आहे, मला डबल शिफ्ट आहे.”

“तू मला वाढदिवशी भेटणार नाहीस?” मी विचारलं.

“काय करणार?” ती म्हणाली. फ्रंट-ऑफिसचा निम्मा स्टाफ गैरहजर आहे. हिवाळा आला की सगळेजण व्हायरल ताप आल्याची सबब सांगतात.”

“ओके”, मी म्हणालो. तिच्या उत्तम अभिनयाला दाद धायलाच हवी. माझा तिच्या बोलण्यावर विश्वास बसायच्या बेतात होता.

“हॅपी बर्थडे अगेन, बाय!” ती म्हणाली.

माझ्या 'इनबॉक्स' मध्ये वाढदिवसाचे अनेक मेसेजेस येऊन पडले होते. निरनिराळे कॉन्ट्रॅक्टर्स, इन्सपेक्टर्स, मी पूर्वी ज्यांना ‘खूष’ केलं होतं असे सरकारी अधिकारी अशा अनेकांचे. फक्त एकच खासगी मेसेज होता... शुक्लाजींचा. त्यांनी आठवणीनं मेसेज केला होता.

“तुम जियो हजारो साल”, त्यांनी लिहिलं होतं.

“थॅक्स, तुमच्या लक्षात होतं?” मी मेसेज केला.

“तू माझ्या मुलासारखा आहेस”, ते म्हणाले.

“थॅक यू, शुक्लाजी, अँड गुड नाईट”, मी म्हणालो.

मी दिवा बंद केला आणि झोपायचा प्रयत्न करू लागलो.... उधा खूप म्हत्वावाचा दिवस होता.... बिग डे.

“बास, बास”, मी म्हणालो. दहाव्या विद्यार्थ्यांनं मला केक भरवला होता. आम्ही कॅम्पसमधल्या मुख्य इमारतीच्या प्रवेशद्वाराजवळच्या प्रशस्त जागेत जमलो होतो. सगळा स्टाफ आणि विद्यार्थी मला शुभेच्छा घायला आले होते. फॅकल्टींनी मला टी-सेट भेट दिला. विद्यार्थ्यांनी मला दीर्घायुष्य लाभावं यासाठी प्रार्थना गायली.

“सर, तुमच्या पुढच्या वाढदिवसाला कॅम्पसमध्ये मिसिस डायरेक्टर असतील अशी आमची इच्छा आहे”, सुरेश या प्रथम वर्षाच्या आगाऊ विद्यार्थ्यांनं सगळ्यांसमोर सांगितलं. त्याबरोबर टाळ्यांचा कडकडाट झाला. मी हसलो आणि घड्याळात पाहिलं. दुपारचे दोन वाजले होते. मी हात जोडून सर्वांचे आभार मानले.

तिथून मी चालत घरी निघालो.

Happy birthday!: आरतीचा मेसेज होता.

Where are you? : मी विचारलं.

Double shift just started 😊 : तिचं उत्तर आलं.

सव्वा दोन वाजता विनोदचा फोन आला. माझ्या छातीत धडधडू लागलं.

“हाय”, माझा आवाज पडला होता.

“पांढर्या टाटा इंडिकातून मुली येत आहेत. हायवेवर आहेत, पाच मिनिटांत कॅम्पसवर पोहाचतील.”

“मी गेटवर सांगून ठेवतो”, मी म्हणालो.

“तुम्ही रोख पैसे देणार?”

“हो. का, तुम्हाला क्रेडिट कार्डनं दिले तर चालतं का?” मी विचारलं.

“परदेशी लोक असतील तर घेतो आम्ही. पण रोखच सगळ्यात चांगलं”, विनोद म्हणाला.

मी कामवाल्यांना त्यांच्या क्वार्टर्समध्ये जायला सांगितलं आणि अजून चार तास तरी येऊ नका असंही सांगितलं. मी गार्ड-पोस्ट ला फोन करून त्यांना पांढरी इंडिका आत सोडायला सांगितली. तसंच इतर कुणी मला भेटायला आलं तर मला आधी सांगा असंही सांगितलं.

दारावरची बेल वाजली. मी दार उघडलं, समोर एक भेदरलेला माणूस उभा होता. त्याच्या मागं दोन मुली उभ्या होत्या. त्यातल्या एकीनं स्वस्तातला नायलॉनचा बिबट्याच्या डिझाईनचा टॉप आणि जीन्स घातली होती. दुसरीनं बिनकॉलरचा पुढं बटणांचा जांभळा लेसचा टॉप आणि तपकिरी पॅट घातली होती. त्या पाश्चात्य कपड्यांत त्या मुलींना अगदी अवघडल्यासारखं होत होतं हे लक्षात येत होतं, पण बहुधा त्यामुळं त्यांना चांगली किंमत मिळत असावी.

त्या भेदरलेल्या माणसानं चकचकति निळा शर्ट आणि पांढरी पॅट घातली होती.

“या चालतील?” त्यानं मला सरळ स्पष्ट विचारलं.

मी त्या मुलींचे चेहरे पाहिले. दुपारची वेळ पाहता त्यांच्या चेहऱ्यावर मेकअपचे थर जास्तच वाटत होते. पण मला निवडीला फारसा वाव नव्हता.

“ठीक आहेत”, मी म्हणालो.

“पैसे?”

मी खिशात पैसे तयारच ठेवले होते. मी नोटांची बंडल त्याच्या हातात ठेवली.

“मी गाडीत वाट पाहतो”, तो म्हणाला.

“प्लीज, कॅम्पसच्या बाहेर थांबा”, मी म्हणालो.

मी त्या मुलींना मानेनंच खूण केली. त्या आत आल्या. आम्ही सोफ्यावर बसलो.

“मी रोशनी. तुम्ही गिरहाईक आहात?” बिबट्याचं डिझाईनवाल्या मुलीनं विचारलं. त्या दोघींत ती जरा जास्त आत्मविश्वास संपन्न दिसत होती.

“हो”, मी म्हणालो.

“दोघींचंही?” रोशनीनं विचारलं.

“हो”, मी म्हणालो.

रोशनीनं माझा खांदा दाबला.

“चांगले भक्कम दिसताय”, ती म्हणाली.

“हिचं नाव काय?” मी विचारलं.

“पूजा.”

“ही तुमची खरी नावं नाहीत ना?” मी विचारलं.

त्यावर रोशनी व पूजा, किंवा स्वतःला तसं म्हणवणार्या त्या दोघी खिदळल्या.

“असू दे”, मी म्हणालो.

रोशनीनं आजूबाजूला पाहिलं. “आपण कुठं करायचं?”

“वरच्या मजल्यावर, बेडरूममध्ये”, मी म्हणालो.

“चला, जाऊया मग”, रोशनी म्हणाली. ती कामाच्या बाबतीत दक्ष दिसत होती.

“काय घाई आहे?” मी म्हणालो.

पूजा रोशनीपेक्षा शांत होती. ती चेहर्यावर स्मित चिकटवून पुढच्या सूचनांची वाट पाहू लागली.

“थांबायचं कशाला?” रोशनी म्हणाली.

“मी संपूर्ण दुपारचे पैसे मोजले आहेत. वेळ आली की आपण वरच्या मजल्यावर जाऊ”, मी म्हणालो.

“तोपर्यंत आम्ही काय करायचं?”

“बसा”, मी म्हणालो.

“आम्ही टीव्ही बघू?” पूजानं हळूच विचारलं. तिनं टीव्हीकडं बोट केलं. मी त्यांना रिमोट दिला. त्यांनी स्थानिक केबल चॅनल लावलं. त्यावर सलमान खानचा ‘मैंने प्यार किया’ लागला होता. आम्ही काहीही न बोलता टीव्ही पाहू लागलो. नायिका नायकाला मैत्रीत 'नो सॉरी, नो थँक्यू' असं सांगत होती. काही वेळानं नायिका कबूतराला तिचं पत्र नायकाला नेऊन देण्याबद्दल गाण्यातून सांगू लागली. त्यासोबत रोशनीही गुणगुणू लागली.

“प्लीज, गाऊ नको”, मी म्हणालो.

रोशनीला ते अपमानास्पद वाटलं असावं, पण मला त्याची पर्वा नव्हती. मी तिच्या गायनकौशल्यामुळं तिला इथं पैसे मोजून बोलावलं नव्हतं.

“आपण इथंच बसून राहायचं आहे?” साडेतीन वाजता रोशनीनं विचारलं.

“दीदी, असू दे”, पूजा म्हणाली. तिचा सलमान भलताच आवडता होता. पूजा तिच्याबरोबर काम करणार्या मुलीला 'दीदी' म्हणतीय याचं मला आश्चर्य वाटलं....आता थोड्या वेळात त्या जे करणार होत्या ते पाहता तर फारच. सिनेमा चार वाजता संपला.

“आता काय?” रोशनीनं विचारलं.

“चॅनल बदल”, मी सुचवलं.

“साडेचारला लँडलाईनचा फोन वाजला. मी धावत जाऊन फोन घेतला.”

“सर, राजू बोलतोय सिक्यूरिटी गेटवरून. मॅडम आल्या आहेत तुम्हाला भेटायला”, तो म्हणाला.

“नाव काय त्यांचं?” मी विचारलं.

“त्या सांगत नाहीयेत सर. त्यांच्या हातात काही पुडकी दिसतायत.”

“दोन मिनिटांत पाठव त्यांना”, मी म्हणालो. मी हिशोब केला....पाच मिनिटांत ती इथं पोहोचेल.

“ओके, सर”, तो म्हणाला.

मी धावत बाहेर गेलो. मुख्य गेट आणि बाहेरचा दरवाजा सताड उघडून ठेवला. मग मी त्या मुलींकड वळून म्हणालो,

“चल, वर जाऊया.”

“काय? आत्ता मूड आला का तुम्हाला?” रोशनीनं फिदीफिदी हसत विचारलं.

“आत्ताच्या आत्ता!” मी चुटक्या वाजवत म्हणालो. “आणि तू... पूजा का कोण....तू पण.”

माझा स्वर ऐकून दचकलेल्या त्या मुली खाडकन् उठल्या. मग आम्ही तिघांही वरच्या मजल्यावर बेडरूममध्ये गेलो, बेडवर.

“कसं करायचं असतं?” मी विचारलं.

“काय?” रोशनी म्हणाली. “तुमची पहिलीच वेळ आहे का?”

“तोड कमी, काम जास्त”, मी म्हणालो, “तुम्ही आधी काय करता?”

रोशनी आणि पूजानं एकमेकींकडं पाहिलं. त्या मनातल्या मनात मला हसत होत्या.

“कपडे काढा”, रोशनी म्हणाली.

मी शर्ट काढला.

“तुम्हीपण काढा”, मी त्या दोघींना म्हणालो. त्या क्षणभर घुटमळल्या, कारण मी दरवाजा किंचितसा उघडा ठेवला होता.

“घरात कुणी नाहीये”, मी म्हणालो.

दोघींनीही कपडे उतरवले. मला इतकं टेन्शन आलं होतं की, मला त्यांचे कुठलेही बारकावे लक्षात येणं शक्य नव्हतं. रोशनीचा बांधा चांगलाच आडवा, भरदार होता. पूजा लहानखुर्या चणीमुळं कुपोषित वाटत होती.

“बेडवर चला”, मी हुकूम सोडला.

दोघीही माझ्या निरिच्छे स्वरामूळं आश्चर्यचकित होऊन घाबरलेल्या मांजराच्या पिल्लांसारख्या बेडवर गेल्या.

“आम्ही करताना बघायचंय तुम्हाला?” रोशनी परिस्थितीचा अंदाज घेत म्हणाली. “लेस्बियन सीन?”

“थांब जरा”, मी म्हणालो. मी बेडरुमच्या खिडकीतून पाहिलं. बाहेर लाल दिव्याची शुभ्र ॲम्बॅसडर कार उभी होती. कारमधून आरती उतरत होती.... तिनं बेल वाजवली. कुणी काहीच प्रतिसाद दिला नाही तेव्हा ती हिरवळीवर आली. तिच्या हातात भलंमोठं स्कॅपबुक होतं आणि रामदा बेकरीतली एक बॉक्स. मग ती आत आली.

“तुम्ही विचित्रच दिसताय”, रोशनी म्हणाली.

“श्य!!” मी तिला दटावत त्या दोन विवस्त्र स्त्रियांमध्ये आडवा झालो.

रोशनी लगेच माझ्या मानेची चुंबनं घेऊ लागली तर पूजानं वाकून माझ्या पट्ट्याला हात घातला.

मी अक्षरशः श्वास मोजत होतो. माझ्या पत्रासाव्या उच्छवासाला मी पावलांचा आवाज ऐकला. एवहाना त्या मुलींनी माझ्या पॅटचा पट्टा अतिशय कौशल्यानं दूर केला होता आणि आता त्या माझ्या जीन्सशी झटत होत्या. साठाव्या उच्छवासाला दारावर थाप पडली. आणि पासष्टाव्या उच्छवासाला, अणी बायका एकाचवेळी किचाळल्या.

“हॅपी बर्थ.... ओह माय गॉड!” आरतीचा आवाज खोलति भरून राहिला होता.

रोशनी आणि पूजा भीतीनं गारठल्या. त्यांनी बेडशीटात चेहरे लपवले. मी बेडवर उठून बसलो....चेहर्यावर यथोचित आश्चर्य दाखवलं. आरती जागीच थिजली होती. त्या मुली ....अशा परिस्थितीला तोंड द्यायला माझ्यापेक्षा अधिक तयार असलेल्या-बाथरूममध्ये पळाल्या.

“गोपाल!” आरतीच्या चेहर्यावर अविश्वास मावत नव्हता.

“आरती”, मी बेडवरून उतरलो. मी जीन्सचं बटण लावून शर्ट घालेपर्यंत आरती धावत बाहेर पडली.

मी तिच्यामागून खाली गेलो. तिनं वेगानं खाली जाताना जड भेटवस्तू वाटेतच टाकल्या होत्या. मी ती केकची बॉक्स व स्कॅपबुक ओलांडून तिच्या मागं गेलो. ती बाहेरच्या दाराजवळ पोहोचलीच होती, तितक्यात मी तिचं कोपर पकडलं,

“माझा हात सोड”, आरती म्हणाली. तिचं तोंडसुद्धा हलत नव्हतं.

“आरती, माझं ऐकून तर घे”, मी म्हणालो.

“सांगितलं ना, मला हात लावायचा नाही”, ती म्हणाली.

“तू समजतीयेस तसं नाहीये”, मी म्हणालो.

“मग काय आहे? मी तुला सरप्राईज द्यायला आले होते आणि तू अशा अवस्थेत.... कुणाला माहीत काय....मी आयुष्यात इतकं घाणेरडं काही पाहिलेलं नाही.... इतकं घाणेरडं”, आरती बोलायची थांबली. तिनं मान झटकली. हे शब्दांच्या पलीकडलंच होतं.

आरतीला रडू कोसळलं.

“आमदार शुक्लांनी पाठवल्या होत्या त्या, वाढदिवसाची भेट म्हणून”, मी म्हणालो.

तिनं पुन्हा माझ्याकडं पाहिलं. तिचा जे पाहिलं किंवा ऐकलं त्यावर विश्वास बसत नसल्यासारखी ती अजूनही मान हलवत होती.

“एवढी चिडू नकोस. श्रीमंत लोक हे करतातच”, मी म्हणालो.

फाड!

तिनं माझ्या फाड्कन् मुस्कटात लावली. त्या मारापेक्षा, तिच्या नजरेतली उद्विग्नता माझं काळीज चिरत गेली.

“आरती, काय करतीयस?” मी म्हणालो.

ती काहीच बोलली नाही, तिनं फक्त आणखी एक फाड्कन् लावली. माझा हात प्रतिक्षिप्त क्रियेनं गालावर गेला. तीन सेकंदात ती घराबाहेर पडली. दहाव्या सेकंदाला तिनं गाडीचं दार खाडकन् लावल्याचा आवाज आला आणि पंधराव्या सेकंदाला तिची कार पोर्चमधून बाहेर पडली.

मी सोफ्यावर कोसळलो. माझ्या पायांतलं त्राणच गेलं होतं.

पूजा आणि रोशनी कपडे घालून खाली आल्या. पूजानं जिन्यात पडलेली केकची बॉक्स आणि स्कॅपबुक उचलून माझ्या समोर टेबलावर ठेवलं.

“तुम्ही आमच्याबरोबर काहीच केलं नाहीत, मग तरी तुम्ही तिसऱ्या पोरीला कशाला बोलावलं होतं?” रोशनीला जाणून घ्यायचं होतं.

“निघा तुम्ही”, मी त्यांना सांगितलं, माझा आवाज पडला होता.

त्यांनी त्यांच्या भेदरलेल्या चेहर्याच्या रक्षणकर्त्याला फोन केला.

काही मिनिटांतच माझ्या घरात मी एकटा उरलो होतो.

मी दोन तास तसाच बसून होतो....बाहेर अंधार गडद होईपर्यंत. त्यानंतर कामवाल्या आल्या. त्यांनी दिवे लावले. त्यांनी मला तसं बसलेलं पाहिलं आणि कहीही विचारलं नाही.

स्कॅपबुकच्या मुखपृष्ठावरची चकमक उजेडात आणखी चमकत होती. मी ते उचललं.

“गोष्ट एका खोडकर मुलाची आणि तितक्या खोडकर नसलेल्या मुलीची” काळ्या मुखपृष्ठावर हातानं लिहिलेल्या पांढऱ्या अक्षरांशेजारी डोला मारणत्या मुला-मुलीची स्माइली होती.

मी स्कॅपबुक उघडलं.

“कोणे एके काळी, एका खोडकर मुलानं एका शहाण्या मुलीचा वाढदिवसाचा केक चोरला”, पहिल्या पानावर लिहिलं होतं. त्यावर चित्रही काढलं होतं टीचर मला झापत आहेत आणि डोळ्यात पाणी भरलेली आरती.....

मी पान उलटलं.

“मात्र, हा खोडकर मुलगा शहाण्या मुलीचा मित्र झाला. त्यानंतर तो तिच्या वाढदिवसाच्या प्रत्येक पार्टीला हजर होता”, त्यावर लिहिलं होतं. बाकीच्या पानांवर तिच्या सात वाढदिवसांचे फोटो होते. त्या पाट्यांना मी हजर होतो.... ती दहा ते सोळा वर्षांची होईपर्यंत.... आम्ही दोघं किती मोठे झालो होतो! तिच्या प्रत्येक वाढदिवसाच्या पार्टीत फक्त आमच्या दोघांचा असा किमान एकतरी फोटो तिने काढून घेतलेलाच होता.

याखेरीज तिने शाळेतल्या काही आचरट आठवणीही परिश्रमपूर्वक जमा केल्या होत्या. आठवीत असताना तिने टाईमटेबलमध्ये गणिताच्या तासाच्या चौकटीवर शिंगं काढली होती ते टाईमटेबल. आम्ही नववति होतो तेव्हाची स्कूल फेस्टिव्हलची तिकिट. दहावीत असताना आम्ही पहिल्यांदा बाहेर गेलो होतो तेव्हाच रेस्टारंटचं बिलसुध्दा तिने एका पानावर चिकटवलं होतं. तिने आठवीत असताना जे स्लॅम बुक बनवलं होते त्यातलं एक पान फाडून तिने ते यात चिकटवलं होतं. त्या पानावर तिने 'बेस्ट फ्रेंड' म्हणून माझं नाव लिहिलं होतं, आणि शेवटच्या पानावर लिहिलं होतं.

“आजवर तुझ्यासोबत आयुष्याचा प्रवास खूप सुंदर झाला. आता भविष्यातही तुझ्यासोबतच वाटचाल करायची आहे.... माय सोलमेट. हॅपी बर्थडे, गोपाल!”

शेवटच्या पानावर तिने 'जी अँड ए' असं कोरीव मोठ्या अक्षरांत लिहिलं होतं.

मला अगदी आतून तिला फोन करावासा वाटत होता. तिची ही भेट मला किती आवडली हे तिला सांगावस वाटत होतं, तिने किती दिवस खपून हे तयार केलं असेल....

मी केकची बॉक्स उघडली.

त्यातला चॉकलेट केक जरासा वेडावाकडा झाला होता, पण मला अक्षरं वाचता येत होती:

त्यावर पांढऱ्या साखरी आयसिंगन “स्टोलन : माय केक अँड देन माय हार्ट” असं लिहिलं होतं, आणि त्याखाली ‘हॅपी बर्थडे, गोपाल’ अशी अक्षरं होती.

मी ती केकची बॉक्स दूर सारली घड्याळात बाराचे टोल पडले.

“गोपाल, वाढदिवस संपला तुझा”, खोलीतल्या एकमात्र माणसाला मी मोठ्यानं सांगितलं.

मी आरतीला फोन करायचा नाही असा निश्चय केला होता, तरी दुसऱ्या दिवशी मी तिला फोन केलाच. पण तिने फोन घेतला नाही.

मी पुढं आठवडाभर तिला अनेकदा फोन केला, पण तिने काहीच प्रतिसाद दिला नाही.

एकदा तिने चुकून फोन उचलला.

“कशी आहेस?” मी विचारलं.

“प्लीज मला फोन करत जाऊ नकोस”, ती म्हणाली.

“मी तसा प्रयत्न करतोय”, मी म्हणालो.

“मग आणखी प्रयत्न कर”, असं म्हणून तिने फोन बंद केला.

मी खोटं बोलत नव्हतो. मी तिचा विचार न करण्यासाठी खूप प्रयत्न करत होतो. असो, माझ्या प्लॅनमधल्या अजून काही गोष्टी बाकी होत्या.

मी 'दैनिक' चे संपादक अशोकना फोन केला.

“मिस्टर गोपाल मिश्रा?” त्यांनी विचारलं.

“पेपर काय म्हणतोय?” मी विचारलं.

“छान. तुमच्या बऱ्याच जाहीराती असतात आमच्याकडं, त्यामुळं त्यामुळं तुमचे खूप खूप आभार.”

“माझं एक काम होतं”, मी म्हणालो.

“काय?” संपादकांनी विचारलं, मी कुठलीतरी बातमी दाबण्यासाठी फोन केलाय असं त्यांना वाटलं असावं.

“तुम्ही एकाला नोकरीवर ध्यावं असं मला वाटतं”, मी म्हणालो, “तो चांगला आहे.”

“कोण?”

“राघव कश्यप?”

“आम्ही काढून टाकलं होतं तो ट्रेनी?” संपादक म्हणाले, “तुमच्या आमदार शुक्लानीच आम्हाला त्याला काढून टाकायला लावलं.”

“हो, त्याला परत नोकरीवर ध्या.”

“का? आणि त्यानं स्वतःचा पेपर सुरू केलाय. त्यानं ती दिमनपुरा प्रकल्पाची मोठी बातमी केली होती. सॉरी, आम्हालाही ती द्यावी लागली. सगळ्यांनीच दिली होती.”

“इट्स ओके”, मी म्हणालो, “तुम्ही त्याला पुन्हा नोकरीवर ध्याल का? माझं नाव सांगू नका.”

संपादक विचारात पडले. “मी घेईन. पण तो म्हणजे धगधगती मशाल आहे. तुम्हाला पुन्हा राग यायचा....मला ते नकोय.”

“त्याला शिक्षणक्षेत्रापासून दूर ठेवा. त्यापेक्षा, काही काळ त्याला वादग्रस्त प्रकरणांपासून दूर ठेवा.”

“मी प्रयत्न करीन”, संपादक म्हणाले. “पण तो येईल का? त्याचा स्वतःचा पेपर आहे.”

“त्याचा पेपर संपल्यातच जमा आहे. त्याला नोकरीही नाहीये”, मी म्हणालो.

“ठीक आहे, मी फोन करीन त्याला”, संपादक म्हणाले.

“मी तुमचं देणं आहे. पुढच्या रविवारी गंगाटेकची पूर्ण पहिल्या पानासाठी जाहिरात बुक करा”, मी म्हणालो.

“थँक यू, मी मार्केटिंगमध्ये सांगतो.”

माझ्या वाढदिवसानंतर एका आठवड्यानं बेदी दोन सल्लागारांना घेऊन माझ्या ऑफिसमध्ये आले. त्यांनी ‘बॅचलर ऑफ मॅनेजमेंट स्टडीज’ अभ्यासक्रम सुरू करण्याचा प्रस्ताव आणला होता. डीन श्रीवास्तवही आले होते.

“एमबीएला प्रचंड भाव आहे, मात्र ते पदवीनंतर असतं. आपण त्याआधीच काहीतरी सुरू करावं”, बेदी म्हणाले. सल्लागारांपैकी एकानं मला त्यांच्या लॅपटॉपवर प्रेझेंटेशन दाखवलं. त्यात ‘कॉस्ट-बेनिफिट अॅनालिसिस’ होता. आम्ही आकारणार असलेली फी आणि प्राध्यापकांना द्यावा लागणारा पगार याची तुलनात्मक आकडेवारी होती.

“बिझनेस मनेजमेंट स्टडीज (बीएमएस) सर्वोत्तम आहे. तुम्ही इंजिनिअरिंग इतकीच फी आकारू शकता, पण लॅब्ज वगैरे सोयी असण्याची गरज नाही”, एक सल्लागार म्हणाला.

“फॅकल्टी मिळणंही सोपं असतं. कुणीही एम कॉम किंवा सी ए वाला घेता येतो, ते बरेच मिळतात”, दुसरा म्हणाला.

माझं लक्षच नव्हतं. मला आता अणखी विस्तार करण्यात अजिबात रस नव्हता. दरवर्षी आणखी एक कोटी जादा मिळवण्यात मला काही अर्थ वाटत नव्हता. माझी तर ऑफिसमध्ये यायचीसुद्धा इच्छा नव्हती.

“चांगली आहे कल्पना नाही का?” बेदी म्हणाले.

“अं? हो, आपण पुन्हा कधीतरी ठरवूया का?” मी म्हणालो.

“का?” बेदींनी विचारलं. मग त्यांचं लक्ष माझ्या वैतागलेल्या चेहऱ्याकडं गेलं.

“बरं, बरं, आम्ही पुन्हा येऊ”, ते म्हणाले. “पुढच्या आठवड्यात भेटूया किंवा तुम्हाला वेळ असेल तेव्हा सांगा.”

बेदी आणि त्यांच्या बरोबर आलेले दोघंजण ऑफिसबाहेर पडले.

“डायरेक्टर गोपाल, तुम्हाला बरं वाटत नाहीये का?” डीननी विचारलं.

“मी ठीक आहे”, मी म्हणालो.

“माफ करा, पण आठवडाभर बघतोय, तुमचं काहीतरी बिनसलं आहे. मी याबद्दल बोलू नये, पण मी तुमच्यापेक्षा वयानं मोठा आहे. मी काही मदत करू शकतो का?”

“वैयक्तिक आहे”, मी ठाम स्वरात म्हणालो.

“सर, तुम्ही लग्न करा. तो विद्यार्थी बरोबर म्हणाला”, ते हसून म्हणाले.

“झालं आपलं?” मी विचारलं.

त्याबरोबर त्यांचं स्मित आकसलं. ते पटकन् उठले आणि निघून गेले.

माझ्या सेलफोननं बीप केलं. 'दैनिक' चा मार्केटिंग प्रमुख शैलेशचा मेसेज होता: Raghav accepted the offer.

He joins tomorrow.

Great, thank you very much: मी उत्तर दिलं.

Hope our association becomes even stronger. Thank you for booking sunday: शैलेशचा मेसेज आला.

‘दैनिक’ च्या कार्यालयात काळी मर्सिडिज येताच सुरक्षारक्षकांमध्ये जराशी लगबग झाली. बडी गाडी म्हटलं की हमखास लक्ष वेधलं जातं. मी गाडीतून उतरलो आणि नवा गॉगल चढवला. मी लॉबीत स्वागतिकेकडं गेलो.

“मी राघव कश्यपना भेटायला आलोय”, मी तिला माझं बिझनेस कार्ड दिलं.

स्वागतिकेला तो कुठं आहे ते सापडेना. तितक्यात वरच्या मजल्यावरून सैलेशनं मला पाहिलं. मला पाहताच तो धावत जिना उतरून आला.

“गोपाल भाई? तुम्ही मला कळवायचं. तुम्ही इथं का थांबलाय?”

“मला राघवला भेटायचं आहे” मी म्हणालो.

“बर”, तो म्हणाला, “प्लीज, चला माझ्याबरोबर.”

आम्ही राघवच्या क्यूबिकलच्या दिशेनं गेलो. तो आयटीवाला माणूस डेस्कखाली वाकून कॉम्प्यूटरच्या वायर तपासत होता, कॉम्प्यूटरचं सेटींग बघत होता.

“तू पुन्हा परत आलास इथं?” मी विचारलं,

“राघवनं वळून पाहिलं. ‘गोपाल?’ तो उठला.

“मी इथं मार्केटिंग विभागात आलो होतो, तितक्यात तू दिसलास.” मी शैलेशकडं वळून म्हणालो, “थँक यू, शैलेश.”

“ओके”, शैलेश म्हणाला. “सी यू, गोपालभाई.”

तो गेल्यानंतर राघव म्हणाला, “अरे, विलक्षण गोष्ट घडली. संपादकांनी स्वतः मला फोन केला. माझ्याकडंही पैसे नव्हतेच. मग विचार केला, रिव्होल्युशन २०२० पुन्हा सुरू करण्याइतके पैसे जमवेपर्यंत इथं हजर व्हावं,”

“चहा घ्यायचा?” मी विचारलं.

“चल”, तो म्हणाला.

आम्ही दुसऱ्या मजल्यावर स्टाफ कॅन्टीनमध्ये गेलो. भिंतींवर जुन्या वर्तमानपत्रांच्या फ्रेम्स लावलेल्या होत्या. डिक्टाफोन्स आणि नोटपॅड घेऊन कितीतरी पत्रकार संध्याकाळी सॅक्सचा आस्वाद घेत होते. राघवला तिथं अगदी उपरं वाटत होतं हे लक्षात येत होतं.

“आता मला छोट्याशा ऑफिसची सवय झालीय, ‘दैनिक’ किती मोठं आहे”, तो म्हणाला. त्यानं दोन प्लेट समोसे आणि चहा आणला. मी पैसे द्यायला लागलो तर त्यानं देऊ दिले नाहीत.

“आपण मोठ्या संस्थेचा छोटा घटक आहोत असं वाटतंय ना?” मी म्हणालो.

“फक्त तेवढंच नाही. आम्ही ‘रिव्होल्युशन २०२०’ मध्ये जे काम केलं, ते मी इथं कधीही करू शकणार नाही”, तो म्हणाला.

तुझ्या पेपरमध्ये तू जे केलंस त्यामुळं तर जरा आधीच दिवाळं वाजलं... असं त्याला म्हणावंसं वाटत होतं....पण मी इथं त्याची टांग खेचायला आलो नव्हतो.

“नोकरी मिळाली ते बरंच झालं. शिवाय, तुला पत्रकारिता आवडतेही”, मी म्हणालो.

“म्हणून तर आलो इथं. आता सहा महिने बघायचं.”

“फक्त सहा महिने?”

“मी इतर लोकांच्या स्टोरीज तपासाव्यात अशी त्यांची अपेक्षा आहे. हे बऱ्याच सिनिअर माणसाचं काम असतं, पण मला रिपोर्टर असणंच बरं वाटतं. पाहूया.”

“नोकरीतून बाकीचे खर्च चालतात. आणि लग्न करायचं असलं तर नोकरी असण्याचा उपयोग होतो”, मी म्हणालो.

राघव हसला. आम्ही कित्येक वर्षांत वैयक्तिक असं काहीच बोललो नव्हतो, पण राघवला माझ्या सदिच्छेबद्दल शंका नव्हती. राघवचं हे फार विशेष आहे. एककिडं तो मोठ्यात मोठे घोटाळे उजेडात आणेल पण त्याचवेळी दुसरीकडं, तो लोकांवर किती सहजपणे विश्वास ठेवतो.

“लग्न कोण करणार आहे?” राघव हसत म्हणाला.

“तू आणि आरती. तू करणार नाहीयेस?” मी म्हणालो. हे बोलताना हसत राहायचं असं मी स्वतःला बजावत

होतो.

राघवनं माझ्याकडं पाहिलं, त्याच्याशी मी आरतीबद्दल कधीही बोललो नव्हतो. खरं तर, मी कित्येक वर्षांत त्याच्याशी कशाबद्दलच बोललो नव्हतो.

“मी मित्र म्हणून बोलू शकतो तुझ्याशी? कधी काळी आपण मित्र होतोच, काय?” मी म्हणालो. मी समोश्याचा एक घास खाल्ला....बापरे, तो भलताच जळजळीत होता.

राघवनं उसासा सोडत मान डोलावली. “आरतीचं आणि माझं सध्या तितकंसं सख्य नाही.”

“काय सांगतोस?” मी खोट्या आश्चर्यानं विचारलं.

“मी तिच्छाशी कितीतरी दिवसांत बोललो नाहीय”, तो म्हणाला

“काय झालं?” मी विचारलं.

राघवनं समोश्यावर टोमॅटो सॉस पसरलं.

“चूक माझीच आहे. पेपर सुरू झाला त्या दरम्यान मी तिच्यासाठी पुरेसा वेळच दिला नाही, हळूहळू आमच्यात अंतर वाढत गेले. आणि गेल्या काही महिन्यांत तर तिने माझ्याशी नातं तोडल्यातच जमा आहे”, राघव म्हणाला.

“तुम्ही दोघं कधी बोललात का याबद्दल?” मी विचारलं,

“नाहीं, आम्ही बोलायचं ठरवलं होते, पण नाही बोललो”, तो म्हणाला.

तिचं खूप प्रेम आहे तुझ्यावर”, मी म्हणालो.

“कोण जाणे”, राघव म्हणाला. तो समोसा न खाता त्यानं सॉसमध्ये रेघोट्या ओढत होता.

“तिचं तुझ्यावर प्रेम आहे. राघव, मी तिला लहानपणापासून ओळखतोय. तू तिचं सर्वस्व आहेस.”

राघवच्या चेहर्यावर आश्चर्य होतं. “मी?”

“तिला तुझ्याशी लग्न करायचं होतं ना?”

“चूकीच्या वेळी. माझ्याकडं बघ. माझं करिअर म्हणशील तर आज माझं काहीही स्थान नाहीये”, राघव म्हणाला.

“तुझं करिअर इतरांपेक्षा वेगळं आहे. ते पैशात मोजता येणार नाही. लोकांना मदत करण्याच्या बाबतीत तुझं काम किती चांगलं आहे!”

“मी तेही फुंकून टाकलंय”, राघव म्हणाला.

“काही बिघडत नाही. तू एका मोठ्या पेपरचा उपसंपादक आहेस. आणि तू आरतीशी लग्न केलंस तर तू खूप पुढं जाशील.”

“म्हणजे... काय म्हणायचंय काय तुला?”

“आरतीच्या घरच्यांवर राजकारणात प्रवेश करावा यासाठी दबाव येतोय, हे माहीत आहे का तुला?” मी विचारलं.

राघव काहीच बोलला नाही.

“तुला माहीत आहे, बरोबर?”

“मी ऐकलंय”, तो तोंडातल्या तोंडात म्हणाला.

“तर, आरतीचे वडील राजकारणात जाऊ शकत नाहीत आणि आरतीला जायचं नाहीये. मग, जावई जाऊ शकेल...”

राघवनं कुतूलानं वर पाहिलं. “असलं तुझ्या डोक्यात कसं येतं, बाबा....!”

मी डोळे फिरवले. “मी काही हुशार नाही, त्यामुळं मला इतर मार्गांनी त्याची भरपाई करावी लागते.”

“तू... आणि हुशार नाहीस?” तो म्हणाला.

“तुझं तिच्यावर प्रेम आहे ना?” मी विचारलं.

“पण आमचं बिनसलेलं आहे”, त्यानं कबूल केलं.

“माझी खात्री आहे तू ते दुरुस्त करून घेशील. काहीही असलं तरी, ती आधी तुस्पाकडंच आकर्षित झाली होती.”

राघव सलज्ज हसला.

“तिला फोन करू नकोस. सरळ हॉटेलवर जाऊन भेट तिला. तिच्यासाठी पूर्ण दिवस सुट्टी घे. तिला फक्त तेवढंच हवंय. तुझा वेळ आणि तुझं लक्ष. ती तुला तुझ्या प्रेमाच्या दहापट प्रेम देईल”, मी दुसरीकडं पाहात म्हणालो.

राघव काहीच बोलला नाही.

“तू तिला भेटायला जाशील असं वचन दे मला”, मी हात पुढं करत म्हणालो.

त्यानं माझ्याशी हस्तांदोलन करत मान डोलावली. मी उठलो. जाताजाता मी त्याला शुक्लाजींचं वाक्य ऐकवलं.

“आयुष्यात एखादी संधी पुन्हा मिळतेच असं नाही.”

राघव मला कारपर्यंत सोडायला आला. मात्र त्याचं कारकडं लक्ष गेलं असेल - नसेल...

“मास्यासाठी तू हे का करतोयस?” त्यानं विचारलं.

मी कारमध्ये बसलो. खिडकीची काच खाली केली. “आरती बालमैत्रिण आहे. आणि....”

“आणि काय?” राघवनं विचारलं.

“प्रत्येकानं आपापला वाटा उचलला पाहिजे”, मी म्हणालो.. ड्रायव्हरनं सुळकन् गाडी पुढं नेली.

त्यानंतर मी राघवशी काहीही संपर्क ठेवला नाही. त्याचा अनेकदा फोन येऊन गेला. पण मी एकतर फोन घेतलाच नाही किंवा कामात असल्याचा बहाणा केला. एकदा मी त्याचा फोन घेतला तेव्हा त्यानं आरती आणि तो बोलू लागले आहेत ही बातमी सांगितली. त्यावर मी ऑफिसमध्ये इन्स्पेक्टर्स आले आहेत असं सांगून फोन ठेवला.

मी बाबांच्या आत्म्याची शपथ घेऊन आरतीला कधीही फोन करायचा नाही असं ठरवलं होतं. तिचाही कधी फोन आला नाही. फक्त एकदा मध्यरात्री तिचा एक मिसकॉल आला होता. मी तिला उलट फोन केला.... कारण, तो काही मी आपणहून केला नव्हता..... पण तिनं तो घेतला नाही.

स्त्री-पुरुषांमधल्या मिसड कॉल आणि फोन करणं या नाट्याचं स्वतःचं असं 'यूजर मॅ मॅन्युअल' असायला पाहिजे. तिनं एखाद्या हळव्या क्षणी फोन केला असेल असा अर्थ लावून मीही पुन्हा टोकरत बसलो नाही.

मी त्या बीएमएस प्रोग्रॅम बद्दल चर्चा करण्यासाठी त्या कंटाळवाण्या सल्लागार मंडलींना बोलावलं होतं. त्यांची योजना सूपच चांगली होती. आम्ही बिझनेस अभ्यासक्रम सुरू करण्याच्या दृष्टीनं कामाला प्रारंभ केला. आमच्या योजनांना मंजूरी देणारे नवे सरकारी चेहरे होते, त्यामुळं आम्हाला त्या नव्या चेहर्यांचे हात ओले करावे लागले. यात बिझनेस किफायतशीर होता हे आम्ही ओळखून होतो. दरवर्षी लक्षावधी मुलं परीक्षेला बसतात, नापास होतात आणि शिक्षणपध्यतीबाहेर फेकली जातात. त्यांना टिपण्यासाठी आम्ही जाळं घेऊन सज्ज राहायला हवं होतं.

मी कॉलेजच्या फॅकल्टींसोबत बराच वेळ घालवला. त्यांना संध्याकाळी वरचेवर घरी बोलावलं. ते मास्याकडं काम करत होते त्यामुळं ते माल्या विनोदांवर हसायचे आणि दर दहा मिनिटांनी माझ्यावर स्तुतीसुमनं उधळायचे. मी त्यांना माझे मित्र म्हणू शकत नव्हतो, पण ते किमान घरातली रिकामी जागातरी भरून काढत होते.

असे तीन महिने गेले. आम्ही बीएमएस प्रोग्रॅम सुरू केला आणि योग्य मार्केटिंगव्दारे काही आठवड्यांतच सगळ्या जागा भरल्या. मी कॅम्पस सोडून क्वचितच बाहेर गेलो असीन. फक्त कुणा अधिकऱ्यांना भेटायचं असेल तेव्हाच मी बाहेर जात होतो. दरम्यानच्या काळात, शुक्लाजींची केस अधिकच गुंतागुंतीची झाली. केस वर्षानुवर्ष चालणार असं शुक्लाजी म्हणत होते. त्यांनी जामीनासाठीही प्रयत्न केला, पण कोर्टानं तो नाकारला. शुक्लाजींचं म्हणणं होतं की, मुख्यमंत्र्यांनीच त्यांचा विश्वासघात केला आहे. त्यांनी राजकारण संन्यास घेतला तर त्यांची तुरुंगातून मुक्तता होऊ शकेल असे निरोपही त्यांना पक्षातून आले होते. मी दर महिन्यात गंगाटेक ट्रस्ट चे हिशोब घेऊन त्यांना भेटायला जात होतो.

एके दिवशी मी घरी असताना राघवचा फोन आला. मी त्याचा फोन घेतलाच नाही. राघव परत परत फोन करत होता. मी फोन ‘सायलेन्ट’ करून बाजूला ठेवला.

त्याचा मेसेज आला : 'Where r u Gopal, trying 2 reach u.'

आधी मी त्यालाही उत्तर दिलं नाही. मग मनात आलं, त्याचे पुन्हा पुन्हा फोन येत आहेत म्हणजे काहीतरी तापदायक दिसतंय.... त्यानं आणखी एखादा घोटाळा - बिटाळा उघडकीला आणला असायचा.....

मग मी त्याला मेसेज केला : In meetings Wassup?

एखादी ट्रेन अंगावर यावी तसं त्याचं उत्तर आलं :

Aarti n I getting engaged. Wanted to invite u 2 party nxt

मी तो मेसेज पाहताच राहिलो. मला तेच तर घडायला हवं होतं, पण त्यानं काळजाच्या चिंध्या चिंध्या झाल्या.

‘Unfortunately, I’m not in town. But congratulations!!!’ मी उत्तर दिलं.

राघवचा पुन्हा फोन आला. मी त्याचा फोन टाळला. त्याचा आणखी दोनदा फोन आला. शेवटी मी एकदाचा घेतला.

“तू आमच्या साखरपुडय्याला येणार नाहीयेस?” त्यानं विचारलं.

“अरे, मी फॅकल्टी मिटींगमध्ये आहे”, मी म्हणालो.

“ओह, सॉरी. हे बघ, तुला यायलाच पाहिजे”, राघव म्हणाला.

“नाही जमणार. मी एका जॉइन्ट व्हेन्चरच्या संदर्भात सिंगापूरला जातोय”, मी सांगितलं.

“काय रे, गोपाल? आणि तू फोनला उत्तर का देत नाहीस? तुझ्याबद्दल आरतीला विचारलं तरी ती म्हणते तू फार बिझी आहेस म्हणून.... ”

“आय अॅम रिअली सॉरी. मी खूप बिझी आहे. पुढच्या दोन वर्षांत आम्ही विद्यार्थी संख्या दुप्पट करतोय”, मी म्हणालो.

“तू तुझ्या बेस्ट फ्रेंडच्या साखरपुडय्याला येणार नाहीस? तिला काय वाटेल?”

“माझ्या वतीनं सॉरी म्हण”, मी म्हणालो.

राघवनं उसासा सोडला. “बरं, म्हणतो पण आमचं लग्न दोन महिन्यांनी आहे. एक मार्चला प्लीज त्यावेळी कुठं जायचं ठरवू नकोस.”

“नक्की येईन”, मी म्हणालो आणि कॅलेंडरवर एक मार्चला गोल केला.

“चल, आता तुझं काम कर. टेक केअर, बडी”, राघव म्हणाला.

मी मोबाईलवर 'congrats!' टाईप केलं आणि आरतीला मेसेज केला, पण तिचं उत्तर आलं नाही.

मी माझ्या भल्यामोठय्या घराकडं नजर टाकली.... रित्या रित्या, माझ्या मनासारख्याच.

१ मार्चला मी ताजगंगामध्ये एक खोली बुक केली. चौथ्या मजल्यावरच्या त्या खोलीला छोटी बाल्कनी होती, तिथून हॉटेलचा पूल आणि हिरवळ दिसत होती. मी दोन दिवसांपूर्वीच माझ्या फोनमधलं सिम कार्ड काढून टाकलं होतं. मी गावाला जाणार असल्याचं सगळ्या स्टाफला सांगून ठेवलं होतं. दिवसभर मी खोलीतच होतो. रात्री आठ वाजता मी बाल्कनीत आलो. अंधार हळूहळू गडद होत होता. त्या अंधूक उजेडात मी लग्नपत्रिका पुन्हा वाचली.

Mrs and Mr Anil Kashyap
 Invite the pleasure of your company
 For the wedding of their beloved son
 Raghav
 with
 Aarti
 (D/O Mrs and Mr Pratap Brij Pradhan, DM)
 At 8 p.m.
 on 1 March 2010
 Poolside Lawns
 Taj Ganga, Varanasi

मला खालच्या मजल्यावर चाललेली लगबग दिसत होती. संपूर्ण बाग फुलं आणि दिव्यांनी उजळून निघाली होती. पाहुणे यायला सुरुवात झाली होती. एका कोपर्यात डीजे डान्स फ्लोरची तयारी आणि म्युझिक ट्रॅक्स तपासणं वगैरे कामात गर्क होता. हिरवळीच्या एका बाजूला जेवणाची सज्जता होती. छोटय्याशा मंचावर नवरानवरीसाठी सजवून ठेवलेल्या खुर्च्याभोवती लहान पोरं उड्या मारत होती. प्रत्यक्ष विवाहमंडप झेंडूच्या फुलांनी आच्छादला होता.

मी तिथं गप्प उभा होतो. चौथ्या मजल्यावर शहनाईचे मंद सूर ऐकू येत होते.

रात्री नऊ वाजता 'बारात' आली. राघव घोड्यावर बसला होता. डीजेनं संगीताचा आवाज वाढवला. राघवचे नातेवाईक घोड्यासमोर नाचत होते....मी वरून पाहत होतो. राघवनं क्रीम कलरचा, बंद गळ्याचा सूट घातला होता. मला कबूल करवत नसलं तरी, इतक्या अंतरावरूनसुद्धा तो देखणा दिसत होता. मी त्याच्यापेक्षा महागडा पोशाख घातला असता तरी त्याच्याइतका राजबिंडा दिसलो नसतो. पुन्हा तुलना केल्याबद्दल मी स्वतःलाच झापलं.

साडेनऊ वाजता तिथं आरती आली. ती मंद पावलं टाकत मंचावर आली. तिला पाहताच उपस्थितांचे श्वास रोखले गेले... त्यांनी इतकी सुंदर नववधू आयुष्यात कधी पाहिली नव्हती.

आरतीनं फिकट गुलाबी, रुपेरी टिकल्या जडवलेला लेहंगा घातला होता. ती अक्षरशः परीसारखी दिसत होती. माझ्याजवळ दुर्बिण नव्हती, तरी ती विलक्षण सुंदर दिसत होती, हे मला कळत होतं. लग्न लागण्याच्या वेळी राघव आणि आरतीच्या चुलत-मावस-आत्ते-मामे भावंडांनी त्यांना गराडा घातला आणि ते त्या दोघांना उचलून घेत त्यांना एकमेकांना हार घालू देईनात.

'जय-माला' विधीनंतर मला ते सगळं सहन होईना. मला आरतीला नववधूच्या रुपात पाहायचं होतं, पण त्यासाठी सगळा विवाहसोहळा 'लाईव्ह' पाहायची गरज नव्हती.

मी खोलीत परत आलो. दार लावून घेतलं, पडदे ओढून घेतले आणि बाहेरून कुठलेही आवाज कानावर पडू नयेत यासाठी टीव्ही फुल व्हॉल्यूमवर लावला.

मग मी फोनमध्ये सिमकार्ड पुन्हा घातलं. फोननं इतक्या दिवसांनी पहिला श्वास घेताच एकामागोमाग एक धडाधड मेसेज येऊ लागले.

फॅकल्टींचे चाळीस मेसेज होते. त्यापैकी डीनचे दहा मेसेज होते. बहुतेकसे मेसेज कॉलेजशी संबंधित वेगवेगळ्या मुधांबाबत होते. राघवचे पाच मेसेज होते. त्यानं पत्रिका मिळालीना असं विचारलं होतं. त्यानं किती फोन केले असतील कोण जागे! पण मेसेज पाहून मी एकदम चमकलो. तो आरतीचा होता:

Come. But only if you want to.

मी तिला उत्तर द्यायचा विचार करत होतो, पण ती आत्ता लगेच काही फोन बघणार नाही हे माल्या लक्षात आलं.

मी डीनना फोन केला.

“कुठं आहात तुम्हीं, डायरेक्टर गोपाल?” डीन तार स्वरात विचारत होते”, आम्ही सगळे किती काळजीत होतो.”

“डीन श्रीवास्तव.....डीन श्रीवास्तव.....”

“गोपाल!” त्यांना माझ्या स्वरातला ताण जाणवला.

“मला इथून घेऊन चला”, मी पूर्णपणे कोसळलो होतो.

“कुठं आहात? तुम्ही आहात कुठं?”

“ताजगंगा, फोर ओ फाईव्ह....मला इथं थांबायचं नाहीये.”

“आलोच मी”, ते म्हणाले.

त्यानंतर तासाभरात मी डीनच्या कारमध्ये त्यांच्या शेजारी बसून कॅम्पसमध्ये परत निघालो होतो.

“काय झालं...” त्यांनी बोलायला सुरुवात केली, पण ते थांबले. माझ्या चेहर्याकडं पाहूनच, मला बोलायचं नाहीये हे त्यांच्या लक्षात आलं.

“डीन श्रीवास्तव, मला खूप काम करायचं आहे. आपण गंगाटेकला नव्या शिखरावर नेऊया. मला शिक्षणाच्या प्रत्येक क्षेत्रात आपलं अस्तित्व निर्माण करायचं आहे. मला खूप बिझी ठेवा. इतकं बिझी की, मला विचार करायलासुद्धा वेळ उरणार नाही.”

“सर, तुम्ही आत्ताच किती बिझी आहात”, ते त्रासलेले दिसत होते.

“आणखी बिझी. आपण कोचिंग क्लासेसमध्ये का नाहीये अजून?” मी म्हणालो. “तिथंही भरपूर फायदा आहे. मला इंजिनिअरिंग आणि एमबीए कोचिंगचं प्रपोजल हवंय. ओके?” मी गरजलो.

“डायरेक्टर गोपाल, तुम्ही बरे आहात ना?” डीन म्हणाले.

“मी काय सांगतोय, ऐकताय का? मला प्रपोजल हवंय”, मी इतक्या मोठ्यानं म्हणालो की ड्रायव्हर बसल्या जागी चुळबुळला.

“यस, डायरेक्टर”, डीन म्हणाले.

त्यांनी मला घरी सोडलं. मी थेट डायनिंग टेबलजवळच्या बारकडं गेलो आणि इन्स्पेक्टर्ससाठी आणून ठेवलेल्या ब्लॅक लेबल व्हिस्की ची नवी बाटली उघडली. एक ग्लास काठोकाठ भरला....नीट...तितक्यात कामवाल्या आल्या.

“साहेब, कुठं होतात तुम्ही?” त्या विचारत होत्या.

“मला काम होतं जरा”, मी म्हणालो. व्हिस्की कडवट लागली, पण मी गटागट ग्लास संपवला.

“जेवण?”

मी मानेनंच ‘नको’ म्हणून सांगितलं. कामवाल्या गेल्या. मी बुकशेल्फ जवळ जाऊन स्कॅपबुक घेऊन आलो.

मग मी दुसरा ग्लास भरला आणि एका घोटात अर्धा संपवला. पण माझ्या शरीरानंच तो नाकारल्यामुळं मला तो थुंकावा लागला.

मी जमिनीवरच आडवा झालो. ते स्कॅपबुक उशाला घेतलं आणि गाढ झोपी गेलो.

समारोप

मी हॉस्पिटलच्या घज्वानात पाहिलं. सकाळचे सहा वाजले होते.

“म्हणजे असं पिऊन कोसलायचं हे नेहमीचं आहे तर”, मी म्हणालो
गोपाल मिशिकलपणे हासला.

“असं फक्त एकदाच घडलंय”, तो म्हणाला “आणि त्यानंतर कालच.”

मी गोपालच्या चेहर्याकडे पाहिलं. तो एखाधा विद्यार्थ्यासारखाच लहान दिसत होता. मात्र त्याच्या चेहर्यावर अनुभवाचा, आयुष्यानं दिलेल्या कडवट धडय्यांचा जाड थर होता त्यामुळं तो त्याच्या जीवशास्त्रीय व्यापेक्षा जास्त मोठा दिसत होता.

“आरती आणि राघवचं लग्न होऊन एक वर्ष झालं तर?” मी विचारलं.

“एक वर्ष वीस दिवस”, तो म्हणाला.

“पुढं काय झालं मग?” मी विचारलं.

“शुक्लाजी अजून तुरुंगातच आहेत. मी त्यांना दर महिन्यात भेटायला जातो. मी माझ्या मिळकतीतून कॉलेजमधला त्यांचा शेअर विकत घेऊन कॉलेज पूर्णतः माझ्या मालकीचं बनवण्याचा प्रयत्न करतोय. त्यांना त्यांच्या इतर उद्योगांसाठी पैशाची गरज आहे. बघूया, काय होतंय.”

“राघव आणि आरती कसे आहेत?” मी विचारलं.

“माझा काहीही संपर्क नाही. मी माझ्या कॉलेजमध्येच राहतो. दोन महिन्यांनी निवडणुका आहेत. तो आहेच त्यात.”

“म्हणजे?”

“राघव निवडणुकीला उभा आहे. शहरभर सगळीकडं निवडणूक फलकांवर त्याचे फोटो झलकत आहेत”, गोपाल म्हणाला.

“त्याच्याजागी तू असू शकत होतास. त्याबद्दल तुला काय वाटतं?” मी म्हणालो.

गोपालनं खांदे उडवले. “तो मापणपेक्षा चांगला आमदार होऊ शकेल. मी काय करणार? आणखी पैसे मिलवणार. पण तो निवडून आला तर तो काही परिवर्तन घडवेल अशी शक्यता तरी आहे.”

“हा तुझा मोठेपणा आहे”, मी म्हणालो.

गोपाल ताठ बसला. त्यानं अस्वस्थपणे अंगावरचं पांघरुण बाजूला केलं. “पण तरीही मी चांगला मल्ल नाहीच ना?” त्यानं विचारलं.

“असं मी कधीही म्हटलेलं नाही”, मी म्हणालो.

“मी तुम्हाला सांगितलं होतं, मी तुमच्या कथेचा नायक व्याययच्या लायकीचा नाही”, गोपाल म्हणाला.

मी काहीच बोललो नाही

“मी खलनायक होऊ शकतो”, गोपाल म्हणाला. त्याचे डोळे चमकत होते.

“ते मी वाचकांवर सोडतो त्यांना तू कसा वाटतोस ते त्यांना ठरवू दे. मी फक्त लोकांविषयी लिहितो मी त्यांना नायक किंवा खलनायक बनवत नाही”, मी म्हणालो.

“राघव चांगला माणस आहे. मी त्याच्या निम्मासुद्धा चांगला नाही”, गोपाल म्हणाला

“स्वतःबद्दलचे न्यायनिवाडे थांबव”, मी म्हणालो.

“चेतनजी, तुमच्या काळजावर हात ठेचून सांगा, मी चांगला माणूस आहे म्हणून?”

माझ्या होकाराची त्याच्या लेखी खूप किंमत आहे हे माझ्या लक्षात आलं. पण मला मनापाखून खरं उत्तर धायचं होतं. मी क्षणभर विचारात पडलो.

“जाऊ दे, सर. नका उत्तर देऊ. चला. आपण फिरून येऊ.”

तो बेडवरून उठला. त्याची अवस्था बरीच सुधारली होती. आम्ही हॉस्पिटलच्या हिरवळीवर फेरफटका मारला.

“पुन्हा कधीही इतकं पिऊ नकोस, वचन दे”, मी म्हणालो.

“नाही पिणार”, तो म्हणाला.

“मला वचन दे, तू कुणीतरी मुलगी पाहशील”, मी म्हणालो.
त्यावर त्यानं नकारार्थी मान हलवली. “ते वचन मी नाही देऊ शकत.
“तुला तिची आठवण होते?” मी विचारलं.
तो काहीच बोलला नाही
“तू तिला लग्नानंतर भेटलास?”

त्यानं मानेनंच ‘नाही’ म्हणून सांगितलं. तो मला सोडायला रामदावर यायला का उत्सुक नव्हता त्याचं कारण मला आत्ता कळलं. मी घडय्याळात पाहिलं, माझ्या विमानाला अजून फक्त दोन तास अवकाश होता. मला हॉटेलवर जाऊन, सामानाची बांधाबांध करून, विमानतळावर जायचं होतं.

“मला निघायला हवं”, मी म्हणालो. त्यानं मान डोलावली तो मला कारपर्यंत सोडायला आला.

“क्रांती घडेल”, गोपाल म्हणाला. “एक दिवस आपला देश अधिक चांगला होईल.”

“आय नो”, मी म्हणालो.

“तुम्ही शुद्धा लिहा याबद्दल. गंगाटेक मोठं झालं की मी सिस्टिम बदलण्याचा प्रयत्न करीन. मला लोकांना पाकटं देण्याचा वीट आलाय.”

“आपल्याला बऱ्याच गोष्टी बदलाव्या लागतील”, मी म्हणालो.

“त्यासाठी प्रत्येकानं त्याग करायलाच हवा”, गोपाल म्हणाला.

“हो, मी सहमत आहे तुझ्याशी”, मी म्हणालो. ड्रायव्हरनं कार सुरू केली.

“बाय, सर”, गोपालनं माझा निरोप घेतला.

मी हॉटेलवर आलो आणि गडबडीनं सामान बांधलं. ‘चेक आऊट’ साठी मी खालच्या मजल्यावर लॉबीत आलो.

“डिड यू हॅव अ गुड स्टे, सर?” साडी नेसलेल्या एका देखणा मुलीनं विचारलं.

“हो, अगदी संस्मरणीय”, मी म्हणालो.

मी तिच्या नावाचा बिल्ला पाहिला : आरती कश्यप. गेस्ट रिलेशन्स आफिसर.”

ती हसली. “हॅपी टू हिअर दॅट, सर.”

आमची कार कॅन्ट्रन्मेन्ट भागातून बाहेर पडली. ट्रॅफिक सिग्नलजवळ राजकीय पक्षाचा भलामोठा फलक दिसत होता. मला दुरून त्यावरचं वाचता आलं नाही, पण मी त्यावर एका तरुण उमेदवाराचा फोटो पाहिला. मी गोपालला फोन केला.

“एकदम ठीक आहे सर? तुम्ही वेळेत पोहोचलात ना?”

“हो.. गोपाल?”

“काय?” त्यानं विचारलं.

“तू चांगला माणूस आहेस”, मी म्हणालो.

E-Books

Best Telegram Channel for Every Book Lovers. Join today and Enjoy Reading .

Link of this Channel - t.me/Ebooks_Encyclopedia27

What you can find here?

Thousands of Books

Every Category of E-Books

New and Popular Books

And many More Things

Don't forget to Join Our All Channels

For Marathi Books - [@MarathiEbooks4all](#)

For Hindi Books - [@HindiEbooks4all](#)